

Szerkeszti:
Tar Károly

Munkatársak:
Békássy N. Albert, Kasza Imre (képzőművészeti
rovatvezető), **Kovács Ferenc** (szerkesztő helyettes),
Lőrinc Ágnes (szerkesztőségi titkár), **Maros Miklós,**
Molnár István, Sulyok Vince, Sente Imre.

---

20. szám (2449— 2656 oldal) ● **2008**

Tartalom

Sulyok Vince hetvenöt éves

Pomogáts Béla, Barabás Zoltán, Gülch Csaba köszöntése

Deák Csaba professzor hetvenöt éves

Irodalom

Sulyok Vince versei

Kovács katáng Ferenc versei

Észak hírnökei

Ari Behn: Az úszómedence

Molnár István svéd versei Lőrinczi Ágnes fordításában

Kalevala—Szente Imre fordítása (folytatás előző lapszámunkból)

Molnár István rovata: Kortársaim - Válogatás a jelenkori svéd irodalomból

Bernhard Nordh: A hódtavi új telepések (folytatás)

Törzstér

Varga Zsolt: A magyar irodalom a skandináv országokban 1930 és 1956 között

Páholy

Tar Károly: Száraz oázis — groteszk játék — második felvonás

Zene/szó

Juhász Gyula: gondolatok a Bartók és Kodály évfordulón

Kép/fény

Elment Ingmar Bergman

Akik előttünk jártak

Varga Zsolt: Leffler Béla munkássága

Képtár

Vály Sándor

Birincsik József

Nagy Erika

Hancz Imre

Járkáló

Tar Károly: Mi a magyar-2?

Könyvek

Az év műfordításai

Szabó Magda: Az ajtó / Døren

Malgot István: A cigány hold / Sigøynermåne

Megjegyzések

Fekete J. József: Tar Károly Szerenád dobra, cintányérra és más ütőhangszerekre című könyvéről

Aniszi Kálmán: A Magyar Gyermekekrajz Világmuzeum

Képtár melléklet

A címlapon Nagy Erika fotója.

Számunkat Birincsik József, Hancz Imre, Kovács katáng Ferenc, Nagy Erika, és Vály Sándor munkáival díszítettük.

Sulyok Vince hetvenöt éves

Pomogáts Béla

Néhány szó Sulyok Vincéről

Vagy másfél évtizede (még 1992-ben), Sulyok Vince hatvanadik születésnapja alkalmából meghívtam ide: Ménfőcsanakra, hogy az egykori B e z e r é d i -kastélyban rendezett művelődési klub vendégei előtt beszéljek a Norvégiába elszármazott költő és iro-

dalomtudós munkásságáról. Sulyok Vincének Ménfőcsanak volt a szülőfaluja, innen került a győri bencések gimnáziumába, majd a budapesti egyetem jogi karára, nem sokkal ezután az egri pedagógiai főiskolára. Az 1956-os forradalom napjaiban egri diákként lett a megalakuló nemzetőrség tagja. A magyar forradalom leverése után rövidesen Jugoszláviába menekült, majd egy norvégiai ösztöndíj Jóvoltából Oslóban telepedett le, egyetemi tanári fokozatot szerzett, az ural-altáji intézet magyar szemináriumának vezetőjeként, később hosszú évtizedeken keresztül az ottani egyetemi könyvtár munkatársaként, a hungarica-gyűjtemény gondozójaként dolgozott.

Versei, műfordításai, tanulmányai nyugati magyar folyóiratokban, így a Katolikus Szemlében, az Új Látóhatárban és az Irodalmi Újságban jelentek meg. 1958-ban került az olvasó elé Rámdöntött világ, 1961-ben Céltalan ég alatt, majd már Budapesten 1997-ben Fényörvény életünk, végül 2002-ben Tegnapodban élsz című verseskötete. 1965-ben Gömői Györggyel közösen Karácsonyi csillag címen adott közre válogatást Borisz Paszternák verseiből, 1977-ben a budapesti Európa Kiadónál Téli levél címen szerkesztett modern norvég költői antológiát, 1978-ban ugyanott Rolf Jakobsen neves norvég költő verseiből adott közre magyar nyelvű

válogatást. 1975-ben *Moderne ugarsk lyrik* címmel Oslóban magyar költői antológiát jelentetett meg, emellett norvég nyelven tolmácsolta Petőfi Sándor, József Attila, Illyés Gyula, Weöres Sándor, Pilinszky János, Kányádi Sándor és Csoóri Sándor verseit Ugyancsak ő fordította norvégre Konrád György *Látogató* című regényét. 1990-ben *Ungarns historie og kultur* (Magyarország története és kultúrája) címmel összefoglaló kézikönyvet adott ki, ez az első nagy szintézis a magyarság múltjáról Skandináviában, nemcsak Norvégiában, hanem más északi országokban is használják. 1975-ben Oslo város irodalmi díjával, 1978-ban Ady Endre-emlékéremmel tüntették ki. Az egy esztendeje megítélt és most átadott nagyváradi irodalmi díja igen gazdag és eredményes írói és tudósi életmű méltó elismerését jelenti.

Költészetében kezdetben a magyarországi, vidéki kisvilág életéről számolt be, ötvenhatos forradalom lelkesítő tapasztalatairól, majd a menekülés és a hontalanság gyötrelmes élményeiről tett vallomást. Megnyugvást végül a békítő skandináv életben, az áldozatosan végzett munkában és a rendszeres spanyolországi vakációk mediterrán derűjében talált. Otthonra lelt Norvégiában és Spanyolországban, ez az otthonosság mindazonáltal törekeny volt, hiszen álmaiban és emlékeiben mindig ott kísértettek a magyarországi, a dunántúli gyermekkor és ifjúság emlékei. A költészet és a nosztalgia hagyományosan közeli rokonok Sulyok Vince verseiben is mindegyre feltörnek ennek a nosztalgikus hazavágyódásnak az érzései. Egyetlen versét idézem most, az *Északi telek menekültje* címűt: „Észak és dél ket-tőségében így élek: norvég állampolgárként északi telek menekültje itt - és fizető-vendég / e nap partokon. De (így vagy úgy) I mindkét helyen idegen valamiképen”

Az igazi haza az ő számára is a szellemi haza: a magyar nyelv, a magyar irodalom, hagyomány, a magyar történelem. Ebben régi és új magyar hagyományokat követ, hiszen mint sokan tudjuk, vagy érezzük: a haza nem pusztán egy ország, hanem egy emberi közösség, egy történelmi tapasztalat és lelkeség- mindez nem ismer határokat. Ennek a s, lelki hazának a része Ménfőcsanak és Eger, Oslo és Budapest.

Igen, talán ezzel zárnám ünnepi köszöntőmet: ott vagyunk otthon, ahol a szeret-teink van nak, ahol szeretnek bennünket, ahol mindig baráti szívekre és ölelésre számíthatunk szülőföld öleli szívére a hetvenöt esztendő Sulyok Vincét: ezt a testvéri és baráti gesztust szeretném megerősíteni a magam és ide érkezett nagy-váradi barátaim részéről is. Isten éltesse Vince, és Isten éltesse asszonyodat: Évát, a távoli Norvégiában is maradj meg a szeretetnek abban a kötelékében, amely most összefűz barátaiddal és rokonaiddal, szülőfölddel, amely büszke Rád, amely mindig visszavár!

Barabás Zoltán

Hídemberi szolgálatban

Megmaradni embernek, magyarnak, léleknek - alkalmas és alkalmatlan időben. E súlyos parancs mértéke alatt tette próbára a Teremtő Sulyok Vincét, akit legendás szerénysége talán még a mai ünnepen is visszatart a vallomástételtől: Uram, ki álltam a próbát. Viszont helyette mi kell kimondjunk: neki Pál sorsa jutott a hosszú türésben és a kitaszítottságban; hűséggel végzett szolgálata, imígyen kikerekedett életműve pedig evidencia.

Sulyok Vince hangosan is végiggondolható sorsa engem, erdélyi embert, mindekelőtt Szenci Molnár Albert és/vagy Misztótfalusi Kis Miklós sorsára, szilárd küldetéstudatukra, továbbá az igaz magyarnak született ember megingathatatlan-ságára emlékeztet. Ám a további vonatkozások sem lehetnek érdektelenek. Egyrészt a békeidőben fürdőző, fejlődő Nyugat-Európa kapcsán, másrészt a hazagondolás művészetének okán.

Az előbb megidézett két erdélyi nagysághoz hasonlatosan mindkettőből kijutott Sulyok Vincének. Csakhogy... egészen más „alapon”. Az Ő indulása egyben menekülés, önként vállalt száműzetés volt. Midőn a reménység angyala átszállt Magyarország felett, ott és akkor az egri élvonal jelenti számára a küldetést. Igen: hiteles ötvenhatosként élte meg az Európa őszinte csodálatát is kiváltó magyar forradalom és szabadságharc eseményeit, majd az ezt követő vörös terror szörnyűségeit.

„Mikor már ésszerűbbet nem tehettem. / gyalog és vonatokra kapaszkodva / a forradalmas fél országon át / óvó házba hazamenekedtem.” -olvashatjuk az 1956. november 20-án született *Fekete napok* című versében. A „consummatum est” ménfőcsanakai hangulatát döbbenetes erővel tárja elénk az utolsó strófa négy sora: „Napok születnek megfűlő napokra. / Magamat marva mérem én az udvart l a konyhától a füstölő ganéig l s szétpattog a jég a lábam alatt darabokra.”

Öt év urán címmel, 1961 szeptember 27-én immár Oslóban írja megrázó önvallo-mással felérő nagy versét. Ennek sommás záró része önmagáért beszél: „Megéri-e az igazság a máglyát? / Nem felel aki belehalt / öt éve rothad már a föld alatt / s nem felel aki túlélte a bajt / csak ácsorog a változó időben / s évei mint az aprópénz széthullanak.”

A tavalyi, sorrendben harmadik Partiumi Írótábor az, 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eseményeinek, illetve irodalmának szentelte teljes időkeretét. A meghívott hiteles '56-os magyar írók névsorában ismét ott szerepelt Sulyok Vince neve is. Ám ismét közbeszólt a sors, helyette egy férfiasan őszinte, tárgyilagos dolgozat érkezett Nagyváradra. „...Ahogyan az életem alakult, ahogyan ma is élek, végső soron mind-mind 1956 októberének köszönhetem: eszméinek, szellemének, a vele kapcsolatos, élményeknek. S bár bizonyos fokig áttételesen, de még a nagyvilágra is

1956 nyitotta rá számomra a kaput. 1956 lett tehát sorsom 1956 az én nagyvilágra kitért kapum. 1956 által jutottam olyan helyzetbe, olyan tevékenységben ér munkakörhöz, amely paradox módon azt ú lehetővé tette, hogy hazámból a külvilágba kiszakadva, idegen földön is a szülőhazámhoz, annak szelleméhez kötődve élhessek. 1956 a sorsom!”

Sulyok Vince életének utóbbi ötven esztendeje hídemberi szolgálatban telt. Híd akart és híd tudott lenni Skandinávia népeinek lenyűgözően gazdag szellemi kultúrája és a magyar világ között. Fáradhatatlanul szolgált. Írt. Többek között: egy hatalmas történeti opust. Közben fordított. Antológiákat szerkesztett. Akarva-akaratlanul: nevelt. Erre talán Pomogáts Béla irodalomtörténész tapintott rá mindmáig legérzékletesebben: „Az igazi haza az ő számára is a szellemi haza. történelem... Ennek a szellemi és lelki hazának a része Ménfőcsanak ér Eger, Oslo és Budapest...”

Mai ünnepi alkalmunk további hozadéka lehet annak kertelés nélküli kimondása is, hogy Sulyok Vince életének példája miként szolgált „láttelepet” hétköznapi önösszeszedési képességünkről. Hiszen pusztá jelenlétével, egész élete munkájával erősíti bennünk is a hovatartozás érzését, fokozza a kohézió iránti igényünket, de legfőképpen szeretetre nevel és tanít.

Megköszönve a hosszú türesemben tanúsított állhatatosságát: azt, hogy teljes munkásságával a magyar értékek és erények sokasodását szolgálta- itt és most, mielőtt még átlépné a hetvenötödik „grádicsot”, Isten gazdag áldását kérem Sulyok Vince életére, családjára és minden további szolgálatételére.

Gülch Csaba

„Mindannyiuk adósa vagyok”

Kedves ünneplő egybegyűlte! Néha fáj az idő, néha meg simogat. Esténként, vagy a pőre virradatkor, arcunk fölé hajolnak a távoli emlékek, s mint az illatos takaró átmelegítik a lélek magányban didergő zugait. Szakadozott leltárral jár vissza látogatni, vagy éppen kísérteni a múlt.

Tört szélű fényképek, tintaceruzával íri, suta levél. A messzeségtől elfoszló ének, a kopott lóden legbelső zsebébe rejtett megsárgult újságdarab. A gyötrelmes hazátlanság máig erő, fájdalmas szorítása. Az estharang, a sötét ellen elmorzsolts imák, a harmattól csillagos, mosolygós faluvégi rét, az utcabeliek olykor-olykor felidézett névsora, a börtön előtt a véres imakövek, hervadó virágcsokor a friss sírokon: ez mind-mind történelem!

És Sulyok Vince, József Attilához hasonlatosan, a talpig nehéz hűség költője, ebben a történelemben, ebben a látszólag soha el nem kezdődött, soha vége nincs történetben az egyik főszereplő. Egy a százezrek közül, aki a „szent örület”, a „szent megszállottság” napjai után ún.-a kelt. A kíméletlen megtorlás, az egyénre

formált, cinikus ítélet, a dohos falak közé kiszabott, kilátástalan börtönének elől, több órás éjszakai gyaloglással a bokáig-térdig érő bácskai sártengeren át, először Jugoszláviába menekült, majd öt hónapnyi lágerélet után onnan került Norvégiába. Azóta ott él és szívével-lelkével, szavaival-tollával szolgálja, gazdagítja a magyar és a skandináv kultúrát.

Ötven éve él ott; az Isten játékos kedvéből született kőcsipkés partok szomszédjában, ötven éve muzsikálnak neki hajnalban, alkonyatkor a fjordok. Ötven éve érkezett meg Ibsen, Grieg, Knur Hamsun, Amundsen földjére, és ötven éve készül onnan haza. Haza, mert Sulyok Vince szerint - és igaza van! -, „ott van a haza, ahol elillant éveink emlékei rejlenek elő a rájuk rakódott por rétegei alól ér ahol anyánk szavait véljük még hallani egyre, a mindennél kedvesebb anyanyelvet.”

Azt a kincset, amelyen nem fog a idő, amelyet nem koptatnak el az egymásba kapaszkodott, kegyetlen évek, a durva smirgliként előre-hátra, jobbra-balra sikkanó ezer meg ezer kilométerek, amelyet nem ejt rabul a felejtés csapdája. Amely örök. A Ménfőn megtanult anyanyelvet, amelyen versei születnek. Azok a költemények, azok a vallomások, amelyekből kiderül: az ötvenhatosok adósának érzi magát. Erről így ír: *„Befagyott tavak jégpáncélján / Keresztül mintha ők néznének énrám. / Számról emléükéért szál még ma is /a gyászos ének, / a fekete szavakkal teli érzek. // A földben porladnak, míg én a fényben / élek azóta. / Így lettem, bármeddig is éljek, mindörökre / mindannyiuk adósa, / legyilkolt ötvenhatosok adósa.*

Megjegyzem: érdekes, hogy ez a fajta sajátos lelkiismeret-furdalás, az 1944 vége óta, így természetesen a forradalom alatt is már Kölnben élő Csiky Ágnes Mária verseiben is megjelenik. Amiatt tépelődik, fáj neki, hogy nem lehet ott a pesti utcán, nem harcolhat együtt a szabadságért, a mindenre elszánt fiatalokkal.

Kedves egybegyűlte! Néha fáj az idő, néha meg simogat Esténként, vagy a pőre virradatkor, arcunk fölé hajolnak a távoli emlékek, s mint az, illatos takaró átmelegítik a lélek magányban didergő zugait. Szakadozott leltárral jár vissza látogatni vagy éppen kísértetni a múlt, Árnyak nyúlnak utánunk, ahogy ezt Sulyok Vince egyik versében írta. Árnyak és emlékek tűnnek fél a résen át, mikor az idő megreped. Hangok hallatszanak, a sebesültek feledhetetlen sikolya, a halálhörgés, amelyet a kegyetlen méltósággal gördülő víz, a hullámok hangja sem nyom el. Amely bennünk zubog, évek, évtizedek óta. Amely Vince egyik versét idézve: */a kínlódás ér keserűség / (arcom ebbe fehéredik bele) / s a harag azok ellen / akik benneteket megöltek / noha ti voltatok az igazak /*

Sulyok Vince egy, az életben maradt igazak közül. Ami róla bizonyos, a jó Isten úgy határozott: hűségéért legalább 75 évvel megajándékozta őt. Ezt ünnepeljük most, és kívánunk neki még (legalább annyit, mint amennyit Osló előtt itthon, Ménfőn élt. Egy boldog negyedszázadot. A jó Isten áldja még sokáig!

Ménfőcsanakon, 2007. június 10-én, Sulyok Vince költő tiszteletére elhangzott köszöntők

Deák Csaba professor hetvenöt éves

A svéd zenei élet több kiemelkedő személyisége, svédországi magyar kortárs zeneszerzők, zenészek, barátok és a kortárs zene kedvelői töltötték meg március 22-én a Capitol termeit, a Deák Csaba tiszteletére rendezett jubileumi koncert alkalmából. Kettős ünnep volt, hiszen a 75. születésnapához 50 év töretlen zenei pálya kapcsolódik. Gazdag életút áll Deák Csaba professor mögött. A Liszt Ferenc Zeneakadémián, majd a Svéd Zeneakadémián végzett szerző jelentősen gyarapította műveivel a kortárs zenét, különös tekintettel a fűvös muzsikára, amelynek területén a legnagyobb svéd és nemzetközi sikereket könyvelhette el.

Művei megtalálhatók a legrangosabb kiadványokban, számos kiváló svéd és nemzetközi együttesek szólaltatták meg, és tűzik programjukra mind a mai napig darabjait. Hogy mennyire számon tartja a zenei világ Deák Csaba műveit, bizonyítja az a tény is, hogy idén áprilisban a Zágrábi Biennálén Saxofon-quartetjét kiválasztott műként mutatták be. Karrierjének állomásait hosszan lehetne sorolni a svéd Zeneakadémia előadó tanár állásától a Koreográfiai Intézet professzori katedrájáig, közben egy évtizeden át a Svéd Zeneszerző Szövetség titkára is volt.

Mindig magyarnak vallotta magát annak ellenére, hogy svéd zeneszerzőként tartják nyilván nemzetközileg, és tökéletesen beilleszkedett abba a társadalomba, amelyben él és alkot. Műveiben fellelhetők a szülőhaza zenéjének motívumai, olykor még akkor is, ha ez nem volt tudatos alkotói szándék. A magyar vonatkozású műveiben, pl.. a Verbunkban (rézfűvőshatos) kuruc dalokból vett át magyar népi elemeket Megzenésítette Babits Mihály, Balázs Béla és más magyar költők műveit, de legnagyobb, és magyar szempontból leghíresebb műve az államalapítás 100. évfordulójára: írt Glória (szöveg : Veress Zoltán).

E művet hallottuk felcsendülni a stockholmi Nagytemplomban (koronázási templom) az 1956-os forradalom évfordulójának szentelt hivatalos ünnepi mise alkalmából.

A jubileumi koncertre írt Trio Jubilee a svéd Állami Koncert és Mai Zene rendelésére készült és mind a mű tartalma, mind előadása osztatlan sikert aratott. A zené-

szek játéka méltó volt az ünnepi alkalomhoz, és remek előadást nyújtottak, amelyet követően a Capitol halljában fogadás keretében köszöntötték az ünnepeket. Deák Csaba 75 évesen is fiatalos lendülettel dolgozik újabb művein, hiszen csak a Koreográfia Intézet professzoraként vonult vissza a múlt évben, de egy zeneszerző, egy alkotó nem megy nyugdíjba. Kívánjuk, hogy még sokáig maradjon a svédországi magyarság egyik legjelentősebb képviselője!

Móritz László

Megjelent a NYELVÜNK ÉS KULTURÁNK 2007/2 számában

Sulyok Vince**Messzeségek kapujában**

Zöld füvekkel zöldülő kedvem
szép lobogóját leeresztem.
Vizekkel teli minden árok,
az úton imbolyogva járok.
A marasztaló téli sárban
cuppan, csúszik szomorú lábam.
Az erdők sötét kinnal állnak
s a felhők bánatot szitálnak.
Elöttem erre ment el ázva
százezer, a ködöt vigyázva.
Megállok én, a ködbe nézek.
De nem hívnak messzeségek...
Futó felhőkkel a táj fordul
s szelek sziszegnek szembe zordul.
Füstölgő erdők némasága,
utak sikoltó árvasága...
De íme, ökrök jönnek lassan,
gőzölgő testtel, üres hassal,
ködből kibúvó kis szekérrel
és egy parasztnyi nagy reménnyel.
Int. Felülök. A szekér ringat.
Egymásnak vetjük vállainkat.
Pipája meleg füstje ellep
s megyünk a falun egyre beljebb...

Ménfőcsanak, 1956. december 19.

Ha csendes és fáradt leszel

A levelek tűzvésze idején
egy sárga őszi délután, ha
hirtelen csendes és fáradt leszel:
ballagjál át lassan a parkon
s mert végül mást úgy sem tehetsz,
hát állj meg, ahol szürke, szép galambok
fürödnek és pörögnek
az összesöpört csörrenő avarban - -

Kárpótlásul s talán vigasztalásul
lombhullató, céltalan éveidből
boldognak egy-egy óra így marad:
bakonyi szüret, bükki szerelem;
emlékezőn szagolsz az égett levegőbe
s az ágak közt áthulló ferde fényben
máris nyújtózó zászlók lengenek
s puskapor füstje facsarja az orrod:
ó, édes szédület - -

Csak alkonyfény volt égő levelek közt,
csak télbe néző, hajlongó nyírek,
hársak és gesztenyék suhogtak,
csak emlék volt, csak messzi ősz volt,
csak szívverés volt, gyors, szép, esztelen - -
Ballagjál holnap újra át a parkon,
Ha megint csendes és fáradt leszel! - -

Oslo, 1960 október 4.

Sulyok Vince: Szegény ország, Magyar Napló, Bp., 2006

A csend: A süket léttelenség

Isten csupán a csendet engedi
megtartanom, s hogy magammal vigyem
a Léthén túli tájra, odaátra.
Csupán a csendet hagyja meg nekem.
A csend lesz az én Odaátom.
Mást mindent elvesz tőlem,
minden mást elveszítetek.
Velem csupán a csend maradhat,
az abszolúttá kiteljesedett csend.
A csend. A norvég fennsíkok csendjénél
nagyobb és teljesebb csend.
A minden hang szépségét elveszített
süketítő csend.
A minden fájdalomnál fájóbb
s magamat önmagamba bezáró csend.
A csend, a belőlem minden mást kizáró.
A csend, amely engem is kizár mindenből.
Amelyik megfoszt a létezés minden
leírhatatlan szépségétől.
A csend, amelyik a Halál maga.
A csend, amelyik az Isten maga.
A csend: a süket léttelenség.

Torrevieja, 2005-10-05.

Nem vagyok már

Állok az égető nap perzselő
korongja alatt, egyedül.
Állok az izzó szélben,
tenyeremet szemem elé tartva.
Állok a csupasz, sziklás tájban
föltartott tenyeremmel, mintha
rád várnék, feléd intenék.
Mintha nem tudnám, noha jól tudom,
hogy soha többé, soha többé
nem látlak már feltűnni
a hőségtől remegő levegőben.
A porban, az útkanyarban
felém nem lépdelsz soha többé.
Az úton nem jössz soha már.

Valami rettenetes üresség önt el.
Rámtör és teljesen kitölt.
Tele vagyok vele.
Vele és csüggedt lemondással,
földreperő lemondással.

Miért is jönnél annyi év után,
kihez is jönnél.
Akit keresnél, nincsen többé.
Nem emlékszem. Nem is vagyok már.

Torrevieja, 2005-10-30.

Kovács katáng Ferenc

Ajánlott versek

Jon Fossénak

Csónakok a kikötőben
kicsik és mozdulatlanok
az óriás vízen

az óriás vízen
kicsik és mozdulatlanok
eltörpülnek a csónakok.

*

kék fjord
hajók a vízen
mint a szerelem

*

vagy mégsem?
jött
ment
eltűnt
maradt
mint egy ringó mozdulat

*

Eső vagyunk
hallgatsz
Hallgatunk

*

Sűrű a csend
felszabdalthatatlan
szétterül a völgyben
markában tart
nem ereszt

*

mint a felhők moccanása
rezdül a szívünk
s kékké válunk mint az ég
ülünk
hallgatunk
kékség
derengő fényözön

*

Szeretném megfogni
de nem találom a kezed

Kolbein Falkeidnek

Havazik
nevezük hónap
angyal köntösbe
öltözött jónak.

*

Megfeketedett ezüsttálcán
decemberi napsugarat
szolgálnak fel a reggelek.

*

A tengerhez
mint elveszett gyermek
mindig visszatérsz
a hobbyvitorlás
kocahalász idillt
langyos öblökbe üződ

*

Változik a föld, állatok
s emberek jönnek, mennek.
Csak a tenger örök
bolygónk csillagokra
örökkévalóságra tekintő
kék szeme.
Ha a földnek lelke van
benne rejlik.

*

Köszönöm, jól vagyok
a fák kopasz koronája
ákbombákombom ceruzarajz a gyűrött
selyempapíron

Köszöm, jól vagyok
meglátod fehér
karácsony lesz megint
csak ez a nyavalyás
vezeték az orrból
ne gubancolódna mindig.

Rolf Jacobsen emlékére

koppanó lépted (volt)
a nagyváros zaja

*

tejeskocsi, koccanó üresüvegek, elsuható vonat, neonreklám, gőzhajó, autókerekek, firkált betonfal, útkanyar, mulató, éjszakai villamos, csatornarács, szakszafon az ötödikről, távirópóznák, csilingelő írógép, szennyvízlevezető, kőpincék, tükröző kirakatüveg, gávezeték, – a város metafizikája

Mernel Ferenc emlékére

nézd Ferencem
úgy látszik mindhiába
ez a globálisan felfújtt
világtudomány
ha gombostűhegynyi
apró lukon át
hagyott téged a semmi
sötétbe leperegni

addig-meddig
ez a világháló
Internetnek csúfolt
rossz kerítő
kötött össze minket hogy
férfiasan kezetrázzunk
s egy kicsit együtt haljunk

*

azt mondd szép
azt mondom nagyon
azt mondd jó
lehetne jobb
hol a határ, kérde
azt hiszem sehol

*

mint borostyánkő
vagy kékeszöld árny

a tavaszi halál

Ari Behn:

Az úszómedence

Kovács katáng Ferenc fordítása és grafikája

Megjelent a Nagyvilág Könyvkiadó gondozásában, 2007-ben, a 78. Ünnepi Könyvhétre

A repülőtér várócsarnokában Apa várt reám. Arra gondoltam, valami komoly dolog történhetett Anyával, vagy megbetegedett Mathilde, talán Thomas. Ráadásul apa vinni akarta a hátizsákomat, s megkérdezte, nem innánk-e meg egy kávét. Nyitott inge alatt, beszéd közben, megfeszült a szőrtelen mellkasa. Ő ötven volt, én harminc, s a kávét egyikünk sem szerette. Kíváncsivá tett. De úgy tűnt, miközben kifizette a kávét, s egy asztalhoz ültünk, elszállt a kedve. Ilyen volt mindig Ilyennek látszom én is mások szemében, céltalan, elbizonytalanodott nagy vigyor. Elém tette a kávét, csukott szemmel kortyoltam. Túl gyakran voltam hasonló helyzetben.

- Kár, hogy olyan sokat utazol - mondta, s nem nyúlt a kávéjához. - Csak magadra gondolsz.

- Anya? - kérdeztem. - Történt vele valami?

- Most rólad van szó - mondta. - Úgy jársz-kelsz, mintha semmi kötelességed sem volna. - Szóval, anyával minden rendben?

- Ahogy én tudom. Beteg volt?

A város egymástól távoli sarkában laknak. Nem csodálkoztam, hogy ezt kérdezte.

- Különben miért jöttél volna ki elém? Soha sem érdekelték az utazásaim.

- Nem - mondta, és végigsimított a haján. - Milyen volt Amerikában?

A beszélt norvég nyelv valójában szelídnek tűnik, de a tónusa, ahogy egyre fokozódik, egészen a nevetséges sípolásig emelkedik. Nem értettem, hogy miért jött elém.

- Nem vagy te olyan kemény fickó, mint ahogy mutatod - mondtam.

- Csakugyan? - horkantott felém. Majd kicsit halkabban. -Túl öreg vagyok szerinted?

- Ugyan - válaszoltam. - De biztos vagy abban, hogy működik még?

- Azért te ne aggódj - válaszolta. - De valószínűleg nem is teszed.

Megpaskolta az arcomat, s továbbra is derűsnek akart látszani. Ültem, a kezemet bámultam. Durva, napbarnított. Évek óta ácsoltam, asztaloskodtam. Apa is ezt tette. Amióta az eszemet tudom, folyton összemért magával. Azt, hogy fiatalabb vagyok, nem bírta megemészteni.

- Rendben - mondtam, s eltoltam magamtól a kávécsészét. - Tulajdonképpen mit

akarsz mondani?

- Természetes - mondta. - Igen. Tudni szeretnéd. Sokat utazol, Mathilde teljesen magára maradt - köhintett.

- Tudod jól, hogy nem szeretem a kávé - mondtam, és felálltam.

- Ülj vissza! - mutatott a székre. Az emberek felkapták a fejüket, valószínűleg azt remélték, hogy szót fogadok. Senki sem szereti a reggeli felfordulást.

- Ami sok, az sok - motyogtam félhangosan, és visszaültem.

- Mathilde szerint is - mondta. - Unja az egyedülétet.

- Igazad van - mondtam, és rászegyeztem a tekintetemet. - Jó, hogy mondd!

- Na, na! Azért ne túlozz!

- Nem, nem túlzok. Te mégiscsak egy igazi, valódi férfi vagy. Tanulhatnék tőled.

- Fiam - mondta, és magába döntötte a kávé. Megborzongott, megtörölte a száját.

- Derék, büszke legény vagy. Ezt szeretem benned.

-Tőled örököltem.

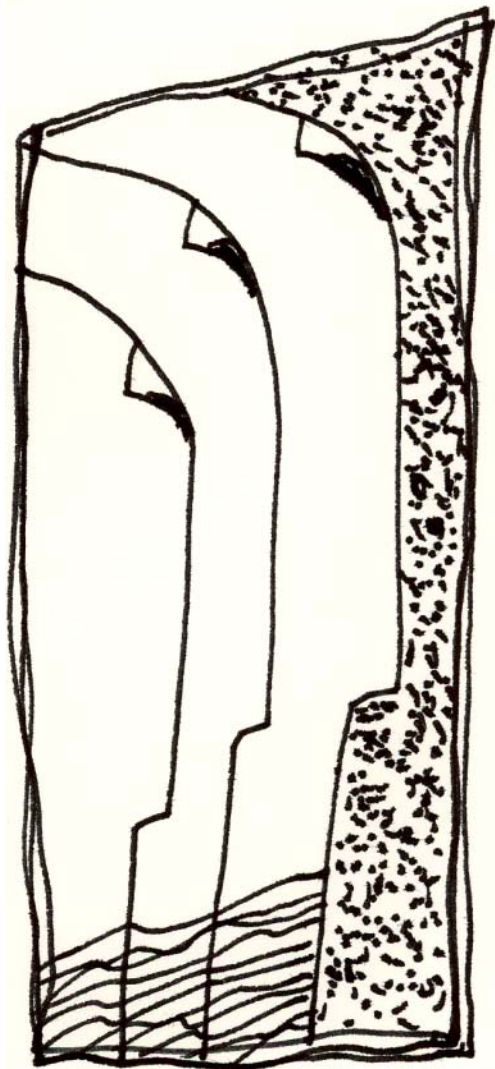
- Ne bolondozz! Máris késésben vagyok, nem tudlak hazavinni. Menj busszal!

- Még csak az hiányozna, hogy fuvarozgass - jól megszorította kinyújtott kezem. - Régóta nem szorulok a segítségedre.

A buszmegállóhoz mentem. Apámra, s az arizonai kaktuszokra gondoltam. A kucsmaformájú hegyekre, melyek a máshol elképzelhetetlen, viola- és üvegszerű égbolt felé nyújtózkodnak. Embernél is magasabb kaktuszok, rozsdaszínű hegyek. S amott felbukkan két alak. A férfi nem hajlandó lassítani, a gyerek lemaradozik és utána kiált, hogy szomjas. A férfi káromkodik, kiköp.

Az árnyékban állok, kólát iszom. A kihalt vidék egyetlen vegyesboltjának deszkafalát támasztom. Mindkét irányban háromóránnyira van a legközelebbi. Csak kaktuszok, és a furcsa hegyek. A férfi elsiet, pillantást sem vet az üvegajtó mögötti választékra. De már elhatároztam magam, s a fiút sem kell kétszer kérdezni. Barnára sült, vézna. Megragadja a kólát, a szájához emeli, de az apja csak annyira van tőlünk, hogy még nyílsebesen visszaér, mielőtt a fiú kortyolna egyet. Elviselem, hogy leteremtsenek, ha olyasmibe ütöm az orrom, amihez semmi közöm. De a fiú inni fog, ha belehalok is. Ez így működik a sivatagban, mi emberek túlzottan határozottakká válunk - így vagy úgy. Végül is lényegtelen, de az apa magával hurcolja a fiát. S én, aki hajlandó lettem volna feláldozni az életemet, ott maradok. Belátom, hogy az apának ezt kell tennie. Indiánok. Tapasztaltam korábban is. Az apa gyors mozdulatokkal darabol egy útszéli kaktuszt. Hosszában vágja szét, s a fűvócszerű belső rostokat keresi. Kipréseli belőlük a nedvet, a fiú szürcsöli magába. Elhajítom a kólásüveget, nem ihatok. Az apa megcsóválja a fejét, s a gyomromra mutat, beteg leszek tőle, nem bírnam a kaktuszvizet, senki sem bírja első alkalommal. De a fiának meg kell tanulnia túlélni. A fiú hozzászólt régen, még csak az orrát sem ráncolja.

Az úszómedence olyan volt, mint amilyen egy úszómedence lenni szokott. A

Kovács katáng Ferenc grafikája

vize fenéig átlátszó, mintha nem is lenne benne víz, csak hívogató ür. Csaknem az egész kert felásva. Vajon kinek a hóbortos, hirtelen ötlete? Nem emlékszem, hogy megbeszéltük volna. Nagyot nyeltem, lehajoltam, óvatosan a vízbe dugtam a kezem. Kis idő múlva Mathilde lépett ki a házból, s távolabb megállt.

- Végül csak hazajöttél? - kérdezte.

Haja mint fényes csillagpor omlott a mellére. Mathilde barna hajához voltam szokva, nagyon meglepődtem. A fodrász jó sok szökítőt pazarolt rá.

- Úszómedence? - kérdeztem óvatosan. - Thomasnak?

- Igen - válaszolta. - Az úszás jót tesz a gyerekeknek. Thomas írtó büszke rá, minden áldott nap áthívja a barátait.

- Most hol van? - kérdeztem. - Anyámnál - a földet nézte. - Azt hittem, mérges leszél. - Mérges?

- Nem várt Rolf a repülőtéren?

- Nem - mondtam, s elindultam a medence rövidebb oldalán. - Ez egy vagyomba került!

- Anyám adott rá pénzt - válaszolt gyorsan. - Arra gondoltuk, hogy jó lesz Thomasnak. Rettenetesen meleg nyarunk van.

- Anyádnak sosincs pénze. Ha csak nem nyert a lottón.

- Spórolnak az öregek - mondta Mathilde. - Nagyon szép volt tőle - válaszoltam. - Hihetetlenül szép.

- Hát nem? - Gyere csak! - kértem s megálltam a víz fölé nyúló ugródeszkanál.

- Nem tetszik a medence? - kérdezte.

- Gyere már! - kiültem a deszka legvégére. - Nem ülhetnénk itt egy kicsit? Mathilde nem ellenkezett. Átkaroltam. A ruha felcsúszott a derekánál. Csupasza lába csobbanás nélkül tűnt el a vízben. Megérintettem a belső combját. Elhúzódtott, de én derékon ragadtam, s belevetettem magam a vízbe. Kiabált. Kiúsztam a medence szélére, s megfordultam. Mathilde néhány fölös másodpercig vívta még ellenem a csatát - amit már úgymint megnyert - mire észrevette, hogy a medence másik végében kapaszkodom.

- Mérges vagy - nyögte ki. A sekély rész felé úszott, s ahol combtőig ért a víz, felállt; a haját két kezével csillogó, csöpögő lófarokba fogta, lapockái között lógott alá.

- Te kérted apát, hogy várjon a repülőtéren?

- Igen. - S ő tette tönkre a kertet.

Mathilde kilábalt a vízből. Levette a ruháját, s a nyugágyba feküdt meztelenül. A mellette lévő asztalon álló két poháron csillogott a nap. Letéptem magamról az inget, s a kert végébe hajítottam. A nadrág, az alsónemű, a cipő követte. Aztán nyitott szemmel víz alá merültem. Lebegtem. Vártam. Sok idő telt el. Felnéztem. Az ég és a fák foltjai lebegtek a vízen, egymással játszadoztak. Megváltoztak a színek, Mathilde jött a medencéhez, lenézett rám. Mozdulatlanul állt. Nem hiszem, hogy mosolygott volna, de fogait megcsillantak

az ajkai között.

- Teljesen elfelejtettem már, hogy milyen kellemes fürdeni - mondtam, amint kifürtam a fejem az égbe. Lassú tempóban úsztam.

- Nem értelek - mondta.

- Nem. Nem csak a gyerekek szeretik az úszómedencét.

- Ez igaz - mondta Mathilde.

Kiugrottam a vízből s leültem az asztal mellé. Kiittam az egyik pohár tartalmát. Nem én vagyok az egyetlen, aki a gint jobban kedveli a kávénál. Mathilde mellém ült. Mindketten ruhátlanok voltunk - eltekintve a fekete zoknitól, amit elfelejtettem levenni. Ő kezdett el simogatni, a fülem mögött, hátul a nyakamon, ahová az ő kedvéért egy liliomot tetováltattam.

- Túl sokat vagy távol - mondta, miközben óvatosan cirógatta a liliomot. - Nem törődsz velem igazán. Csak dolgozol, dolgozol, aztán hónapokra eltűnsz.

- Apa is említette.

- Nem akarlak elveszíteni - mondta, és beférközött az ölembe. - Én téged akarlak. Mathilde sírni kezdett, s egy idő után meztelenségünk kibírhatatlaná vált. Olyas valamikhez hasonlítottunk, aminek még a gondolatától is irtóztam; mint vágás előtti barmok a nyílt ég alatt.

Hallottam a közeledtét, halkan csukta be az autó ajtaját. Láttam magam előtt, amint az ablaküvegben egy utolsó pillantást vet magára, lesimítja a haját, kihúzza a derekát.

Köhintett, belépett a kapun. Időbe telt, amíg bennünket felfedezett. Állt lecövekelve, mint egy tengeri bólya.

- Remélem nem zavarok? - kérdezte.

- De - mondtam.

- Csak meg akartam nézni, hogy rendben van-e minden.

- Nem kellene? - kérdeztem.

- Tetszik a medence?

Természetesen nagyszerű dolog egy úszómedence, minden ismerősöm úgy gondolja, hogy jó dolog. A világon mindenki szeretne úszómedencét. - Talán előbb megkérdezhettél volna.

- Igaz - felelte. - Sok mindent meg kellett volna kérdeznem.

- Ügyes vagy. Sok mindenre futotta az időből, amíg odavoltam.

- Jórészt sikerült.

- Mi lesz velem öreg koromra, amikor senki nem lesz, hogy ilyen fontos dolgokban kiségiessen.

- Megleszel te egyedül is.

- Vicceltem. Nem gondoltam komolyan.

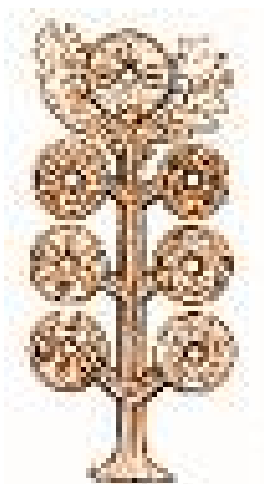
- Ja úgy! - nevetni próbált. - Mondhatsz, amit akarsz!

- Lennél szíves inkább a kemény férfi szerepét játszani? Ahogy szoktad.

- Sajnálom - válaszolta.

Mathilde fölé hajoltam, aki a távolba, a medence irányába nézett. Abbahagyta a sírást. Megcsókoltam a homlokát s a kert végébe mentem a ruhámért.- Apa, ettől nem leszel fiatalabb. - Tudom - mondta. - De te sem. - Nem fejeznétek be végre? - kérte Mathilde. - Szegény kicsikém, nem tudja, hogy kinek higgyen. - De - mondta apa. - Tudja ő. - Dinamittal? - kérdeztem. - Nem. Ásóval, csákánnyal. Csak a tacsók használnak dinamitot. Tudhattam volna.

Apa mindig fölém kerekedik.

Vály Sándor: Világfa

Molnár István**Röda Nejlikan**

Jag har lurat dem.

De tror att jag är en tönt
fåfång ytlig feg äcklig illaluktande korkad och dum

De tror att jag har mjäll på kragen och de tror att
jag blir
röd i ansiktet när jag presenteras för fröken
Granath och de tror
att jag snubblar över tröskeln till klassrummet när
jag vikarierar på
högstadiet på Gransjöskolan i Vallentuna

Jag har lurat dem.

Naturligtvis
skulle jag kunna se fröken Granath djupt i ögonen
och
säga *mycket angenämt* och
Naturligtvis
skulle jag kunna ta mig över tröskeln på många sätt

Men jag får inte visa vem jag är.

De tror att jag är ensam och tror att jag gråter och
tror att
jag sitter i badkaret med ett rakblad i handen och
vrålar
tyst inuti huvudet

Jag har lurat dem.

A piros szegfű

Becsaptam őket.

Azt hiszik, hogy bolond vagyok,
beképzelt, felszínes, gyáva, utálatos, бүдös, agyalágyult és buta.

Azt hiszik korpás az ingem gallérja, és
elpirulok, mikor bemutatkozom Granath tanítónőnek
meg azt is, hogy megbotlom az osztályterem küszöbén,
amikor helyettesíteni megyek a vallentunai Gransjö iskolában.

Becsaptam őket.

Természetesen
Granath tanítónőnek mélyen a szemébe tudnék nézni
mondván: *Örvendek az ismeretségnek és*
természetesen többféleképpen is át tudnám lépni a küszöböt.

De nem tárhatom fel előttük igazi önmagam.

Ők azt hiszik, hogy nagyon egyedül vagyok és sírok,
hogy pengével a kezemben ülök a kádban
és legbelül őrzöngök.

Átvertem őket.

Ali Baba

Här har jag allt.
Guld och silver.
Hur tar man sig ut?
Ädelstenar och aktier.
Dörren är låst.
Bokhyllan Billy och Spegeln Pär.
Simsalabim?
Pass och visum.
Abrakadabra?
Statsministern och regeringen.
Jag har glömt.
Gud och fosterland.
Annars har jag allt.
Liv och död.
Jag sitter fast.

Ali Baba

Itt mindenem van.
Arany és drágakő.
Hogyan lehetne kimenni?
Drágakövek és részvények.
Az ajtó zárva.
Billy-könyvespolc és Pär-tükör.
Hókusz-pókusz?
Útlevel és vízum.
Piri-pókusz?
Államelnök és a kormány.
Elfelejtettem.
Isten és szülőháza.
Amúgy mindenem megvan.
Élet és halál.
Itt ragadtam.

Vid konsumkroken

Vid konsumkroken väntar jag.
Husse handlar. Allt vi behöver.

Husse har pengar. Har två ben.
Får gå in. Allt vi behöver.

Vindar över torget.
Vindar från fjärran.

Sniffa. Flåsa.

Blunda. Yla.

Längta.

Spricka.

Az üzletsarkon

Az üzletsarkon várok
A gazdi vásárol. Minden szükségeset.

A gazdinak van pénze. Van két lába.
Bemehet. Minden szükségeset.

Vásártéri szelek.
Távoli szelek.

Szimatolni. Lihegni.

Szemet behunyini. Nyüszíteni.

Vágyni.

Szétpattanni.

Sheherazade (dag)

Mitt liv har aldrig varit mitt.

Till och med det lilla kräket - förlåt! -
den allsmäktige Sultanen har förstått
att det inte är mitt liv som hänger på sagan.
Det är hans liv som hänger på sagan.

Jag räddar hans liv, oavsiktligt, natt efter natt.
Jag kan inte göra någonting annat.

Det lilla kräket - förlåt! -
den allsmäktige Sultanen
måste få leva en dag till.

Det finns inget annat val.

Mitt liv har aldrig varit mitt.

Seherezádé (nappal)

Az életem sose volt az enyém.

Még az a kis féreg – bocsánat! –
a nagyhatalmú Szultán is megértette,
hogy nem az én életem függ a mesétől,
hanem az övé.

Megmentem az életét, akaratlanul, éjszakáról-éjszakára.
Nem tehetek mást.

Annak a kis féregnek – bocsánat! –
a mindenható Szultánnak
élnie kell még egy napot.

Nincs más választás.

Az életem sosem volt az enyém.

Sheherazade (natt)

Inte tänka på sagan.
Aldrig tänka på sagan.
Allt annat men inte sagan.

Aladdins steg i mörka
gränder.
Ali Babas hud mot kylig
sten.
Sinbad vid rodret.

Inte tänka på sagan.
Aldrig tänka på sagan.

En kopp te. En sidensjal.
Brända mandlar.

Jag hör
en röst.
Min röst.
Ibland.

Inte tänka på sagan.
Aldrig tänka på sagan.

Seherezádé (éjjel)

Ne gondolni a mesére.
Sose a mesére.
Mindenre csak a mesére ne.

Aladdin léptei a sötét
sikátorokban.
Ali Baba bőre amint
a kőhöz simul.
Szindbád a kormány mögött.

Ne gondolni a mesére.
Sose a mesére.

Egy csésze tea. Egy selyemsál.
Sültmandula.

Egy hangot
hallok.
A sajátomat.
Néha.

Ne gondolni a mesére.
Sose a mesére.

Lőrinci Ágnes fordítása

Osebergkipet
Az Oseberg vikinghajó

Buday Károly fotója

KALEVALA

Szente Imre fordítása

HUSZONHARMADIK ÉNĚK

Lakodalom Pohjolában (3. rész) Intelmek az új menyecske számára.
ElrĚttenő pĚlda: a mĚny sorsa idegĚnben

Jótanácsot most a lyánynak, menyasszonynak adni kéne. Akad-é tanács adója, kisasszony kioktatója? (4)

Osmotar, okos nagyasszony, Kalevatar, szép kisasszony ad a lyánynak jótanácsot, gyámolatlant gyámolítva, mint lĚgyĚn, mikĚnt mozogjon, kedves-sĚgbe hogy kerĚljön, férje házában hogy ĚljĚn, járva kedviben napának. (12)

Száját ily szavakra nyitva, maga mondja-mondogatja: „Kedves kishugám, menyasszony, győnge győngylevĚl, aranyom! Fordítsad füled szavamra, jól jegyĚzd mĚg, mit beszĚlĚk! (18)

„Virág, indulsz vándorútre, tovakúszol, szép szamóca, ellibĚgsz, puha pi-hĚcske, tovaballagsz, bársony bolyha, ebbĚl a híres honodbul, úriháznak udvarábul; másik házba mĚnve tőlünk, idegĚn családi körbe. Más a másik ház szokása, magad másképp kell viselnĚd, mĚgfontoltan kell mozognod, tĚtovázva tĚnnĚd-vĚnnĚd, nĚm úgy, mint apád lakában, anyádasszony pitvarában, domboldalakon dalolva, kisutcahosszat kacagva.” (34)

„Eme házbul el-kimĚnve mindĚn holmid vidd magaddal, hanĚm három honn maradjon: szokott déli szunnyadásod, anyácskád ajázgatása, téjfölös fa-zĚk nyalása!” (40)

„Gondolj mindĚn gőnceidre, álmzsákodat azonban hagyd itthon a hūgaidnak, konyhai kemĚncezugban! Dobd a dalt is padkavĚgre, nótát ablakon kivetve, lányságod lapátra téve, dőresĚgĚket dikóra, rossz szokásaid szuszékba, lustaságod lócvavĚgre! Avagy adjad ángyikádnak, nyoszolyód kezĚbe nyomjad: szórja szĚt a szĚrűskertben, hordja ki a hangasíkra!” (54)

„Rá kell szoknod új szokásra, régi rĚndĚt elfelednĚd, kiesnĚd apád kĚgyĚbĚl, ipadnak kĚgyĚt keresnĚd, kétrĚt görbedő dĚrékkal, mĚgvesztĚgető beszĚddel.” (60)

„Rá kell szoknod új szokásra, régi rĚndĚt elfelednĚd, kiesnĚd anyád kĚgyĚbĚl, napadnak kĚgyĚt keresnĚd, kétrĚt görbedő dĚrékkal, mĚgvesztĚgető beszĚddel.” (66)

„Rá kell szoknod új szokásra, régi rĚndĚt elfelednĚd, bátyádnak kĚgyĚt kivetnĚd, kapnod sógorod kĚgyĚre, kétrĚt görbedő dĚrékkal, mĚgvesztĚgető

beszéddel. (72)

„Rá kell szoknod új szokásra, régi rendet elfelednöd, húgodnak kegyét kivetnöd, kapnod sógornöd kegyére, kétrét görbedő derékkal, mégvesztégető beszéddel.” (78)

„El né mēnjēn sēnki lánya, míg a holdvilág világol, otthonából oktatatlan, férjhez félig készületlen! Szokásait számonkéri környezeted, bármi kedves, próbára teszi türelmed minden férfi, bár figyelmes: annál inkább kell ügyelnöd, ha a háznak rossz a rendje; magadnak erőt mutatnod, ha az embered erőtlen.” (90)

„Vén ipad vicsorgó farkas, medveként morog anyósod, kígyóként kísér a sógor, ángyod szégnél is szúrósabb: té csak tiszteljéd még őket, még mélyebben meghajolva, mint anyád előtt előbbed, éd' sapádnak hajlokában tiszteltéd apádanyádat, szótfogadtál jó szülédnek.” (100)

„Tisztán tartani tanácsos fejedet-eszéd erősen, mindig ébēren figyelned, nem vesztve el nyugalmaid. Szēmēd frissen járjon este, mikor kell a tűzre tenni, füled hajnalban figyeljēn kakaskukorékolásra. Kakas égyetlen szavára, másodikat még sē várva, félkeljēn, aki fiatal, véneket heverni hagyva.” (112)

„Ha még hallgat a kakaska, gazda gajdolója néma, holdvilágot védđ kakasnak, ég szekerét ébresztőnek! Nézőgess ki néha-néha, hold világát vizsgálgatva, Göncöl forgását figyelve, csillagokbul olvasgatva.” (120)

„Ha a Göncöl körbe gördül, farral délirányba fordul, rúdját északnak feszítve, kelnöd akkor kell az ágybul, ifjú férjed fekhelyerül, erős embēr oldalárul: hamuban tüzet találni, lobbantani lēnge lángot, forgácsfára fújdogálni, vigyázva, hogy szét né szórjad.” (130)

„Hogyha tűzre nem találhatsz, hült hamu között parázsra, kunyērálj a kedvesedtül, aranyosodat abajgasd: 'Adj tüzet, aranyvirágom, tűzszērszámokat, szerelmem!'” (136)

„Kapsz ēgy kis kovát kezedbe, taplószélet is, tenyérnyit, avval üss tüzet ügyesen, tédd a fáklját a fogóba; indulj istálló-söpörni, állat-ellátni, etetni. Bóg anyósod barma-borja, nyihog már lova ipadnak, sógorod tehene táncol, sír a sógornöd üszője, szénaszóróját kívánja, etetőjét hívogatja.” (148)

„Istállósoron söpörve, járd az ólat óvakodva, teheneket támogatva, birkanyáját biztatgatva; szalmát szórj alá alomnak, idétleneket itatgasd; csikóknak a széna szépe, java jusson a bariknak. Disznókkal sē légy goromba, malacokat még né rugdosd; vigy a disznó vályújába, vödrébe verőmalacnak.” (160)

„Nē időzz az istállóban, birkaóiban bāmészködva! Ha az ólat rendbe raktad, elláttad az állatokat, tüstént térj a házba vissza, sebēs szélvészékként szaladva. Mert a gyermek már nyivákol, pólyában piciny babácska; nem mondhatja még szēgényke, minthogy nincsen nyelve néki, hahogy fázik-é vagy éhēs vagy valami mást kívánna, míg be nem jön szép szüléje, rá nem ismer édesére.” (174)

Béjövén a belsőházba, érkézzél nēgyedmagaddal: kezedben vizesvödörrel, söprüt hōnalatt szorítva, fogad közt fenyővilággal, nēgyediknek tēnmagaddal.

Láss hozzá padlót porolni, sima padlatot söpörni! Vízet vess elébb reája, vigyázz, hogy ne vesd gyerekre! Gyermeiket ha látsz a földön, légyen bár az ánygod kölyke, vedd karodra, lócavégre, megmosdatva, megfésülve, kényeret adván kezébe, vaját sem sajnálva tőle. Hogyha nincs kényér a házban, fadarabbal is beéri. (192)

„Lé kell mosni mindén asztalt legalább egy hétén egyszér, lapját, oldalát lémosva, lábait se hagyd mosatlan! Lócákat locsold lé vízzel, falakat töröld lé tollal, lócák lapját oldalastul, falak felszínét erestül.” (200)

„Ami por az asztalokra-ablakokra ráakódott, tollal gyöngéden törölgesd, vigyázva vizesruhával, hogy ne szálljon szerteszéjjel, mēnnyezet felé forogva. (206)

„Kémény kergesét lészédjed, kormot a kemēncelyukbul; gondolj a kemēncegyámra, még a mestērgērēndára! Kēllemessé tēdd tanyádat, otthonos légyen lakásod!” (212)

„Jól jegyēzzed mēg, léányom, amit most nekēd beszélēk: ne szaladgálj szoknya nélkül, ne rohangálj rékli nélkül, kendőtlen se kódorogva, lábbelitlen sem libēgve. Zokon venné vőlegényed, haragunna ifjú férjed.” (220)

„Vēdd körül különös gonddal udvarodnak berkényeit! Szent az udvar berkényéje, berkényének boldog ága, ágain levele-lombja, szent a berkénye bogyója: oktalant az oskolázza, tapasztalatlant tanítja, hogy ura kedvére kapjon, szerelmére szēp legénynek.” (230)

„Egérfüllel tudj figyelni, nyűlszökéssel szēdd a lábad, karcsú hátad hajladozon, ifjú szēp nyakad íveljen, mint a most növő boróka, zelnicének zsēnge bokra.” (236)

„Kényesen ügyelnēd kéne, sēmmikēppen sem feledve, hogy ne tottyanj tomporodra, lóca lapjára ne lankadj, elvetve magad ruhástul, heverőre hempērēdve!” (242)

„Sógorod sōvényfonásbul, jó ipad igásfuvarbul, munkából fiatal férjed, szēpēd cserjeszaggatásbul: vigy lavór vizet élēbe, törülkōzót tégy karodra, fogadd mélyen mēghajolva, mēgtoldva szíves szavakkal!” (250)

„Kamrából napad közelget lisztēsvékával kezében: az udvarra fuss élēbe, fogadd mélyen mēghajolva, vedd ki vékáját kezēbul, magad mēnj a házba véle!” (256)

„Ha talán ki nem találod, jōkor rá nem jössz magadtul, mi dologba kéne fogni, végeznivalót találni, kērd a vénnek véleményit: 'Aranyos anyósomasszony, hogy mēgy itt a munka rēndje, mi dologba kéne fogni?'” (264)

„Akkor így felel anyósod, az öregasszony aszongya: 'Úgy mēgy itt a munka rēndje, oly dologba kéne fogni: morzsolásba, örölésbe, kōfogantyú-fogatásba, vízvívésbe-vízhozásba, kényértészta készítésbe, hasított fa hordásába, kemēnce kifűtésbe. Majd kényeret kéne sütni, kiszēdni a kész cipōkat, edényēket elmosódni, kádakat kiōblōgetni.'” (278)

„Most, hogy munkád mēgtanultad, napi dolgot napadtul, vedd a szárított szemēket, mēnj be a malomterēmbel! Mikor ott vagy a malomban, munkába belē-

merülve, né dalolj teli torokbul, gajdolva gigád-szakadva; hangicsálást hagyd a kőnek, nyekérgést fogantyúfának! Nagyokat né nyögi eközben, né fújtass a fára dőlve, hogy apósod azt né higgye, napad véletlen sē vélje, hogy haragodban sohajtasz, duzzogásodban dödörögsz.” (294)

„Szaporán szitáld a lisztét, vidd be vékában a házba! Gyúrd a tészát tapsikolva, dörékasan megdagasztva, né légyen a liszt csomókban, ha kényered már kisütted!” (300)

„Földült dézsába ha botlasz, fűgén véd a vállaidra, hozzá két kannát kezedbe, úgy kelj útra kútra mēnve! Csínján bánj a nagy csöbörrel, vállfa végire akasztva! Szélvészként szaladj a vízzel, viharként sietve vissza, sok időt sē vesztégetve, kút körül sē ténfēregve, hogy ipadurad né higgye, napad véletlen sē vélje, hogy tükörben tetszelēgve csinos képedet csodálod, pēzsgő vérēdet a vízben, karcsú termetēd a kútban.” (316)

„Hogyha fáért futsz a színbe, hosszú gömbfát húzva-vonva, né löködd lē válogatva, nyárfát is nyalábolj néha! Vágott fát vigyázva vessed, né csattogva-csapkolódva, hogy ipadurad né higgye, napad véletlen sē vélje, hogy tán mérgedben dobáod, durcás kedvedben dörömbölsz.” (326)

„Ha kamrába kell kimēnnēd, kényérlisztēt kell behoznod, nem kell ott megörökökdōdnōd, itēletnapig idōznōd, hogy ipadurad né higgye, napad véletlen sē vélje, hogy talán lopod a lisztēt, fűnek-fának osztogatva.” (334)

„Mosogatni tōra mēnve, az edēnyt elōblōgetni, fazēkat, bōgrēt mosd fūlestül, csōbrēt, korsót mindēnēstül, poharat peremmel ēgyütt, evōeszkōzt nyēllel ēgyütt!” (340)

„Leltārod légyen kalānrul és mindēn evōedēnyrűl! Külōnben kutya koszolja, maszatolja kōbor macska, madār hordja el magával, gyerēkfēle szōrja szējjel. Bizony, jócskán van belōlük, akad aprōnēp faludban, akinek a kanna kéne, kanalak-ra vōna kedve.” (350)

„Szaunāhoz szombat este hozz vizet, vesszōnyalābot, tēdd a vesszōt āztatōba, kiszellōztetvén a fűstōt, ott sē késēdelmeskēdve, mértéktelenul maradva, hogy ipadurad né higgye, napad véletlen sē vélje, hogy a polcot mēgheverve fekszel a fűrdōpadokon.” (360)

„Szaunāból visszajōve invitāld ipad fűrdōdni: 'Jō apāmuram-apōsom, im, a fűrdōház befűtve, vár a víz, vesszōnyalābbal, lēsikālva mind a lōca, most hát mēnj fűrdōni szēpēn, kedvedre kimosakodni, én lēsžek a gōz vetōje, lēnti lōcān űldōgēlek.' (370)

„Hogyha fogni kell fonāshoz, látni kell szōvetszōvēshēz, nem kell szomszēdba szaladnod, észért fél falut befutnod, ārokparton ācsorognod, kártolōért kuncsorognod.” (376)

„Magad légy fonāl fonōja, finom ujjal forgatōja, lassan és lazán eresztve, majd mēgint feszēsre fogva. Gonddal göngyōld gombolyagba, pērgesd fél motollafāra, húzzad hengēr-orsófāra, szōvšzékēdre szērēlve. Bongassad a bordafādat, hajladozva nyomd a nyűstōt, kötve jō darōckabātōt, szōve gyapjū szoknyaszēlet ēgy

birkának bundájából, fiatal ürü felébül, gyöngye bárány bolyhaibul, idei juh irhájából.” (392)

„Fordítsad füled szavamra, fontos mondanivalómra: hogy kell árpasört sűrítetni mézízű malátalével, egyetlenegy árpaszembül, fadarab felét tüzelve.” (398)

„Míg az árpát áztatgatod, malátádat mézesítéd, ne kavargassad kanállal, falapickával ne forgasd: mindig markoddal egyengesd, tenyereddel túrj beléje! Fuss a fürdőházba olykor, árpa ágyára vigyázva, hogy a macska még ne ülj, ne heverjen rá a cirmos. Sosé félj a farkasoktól, ne tartson veszély se vissza, hogy a fürdőbe ne futkoss, éjnek évadján kiménve.” (412)

„Hogyha vendég jó a házhoz, a jövevényt jól fogadjad! Módos háztartásba mindig van a vendégnek falatja, heverőben húsdarabok, jókora kerek cipókkal.” (418)

„Vendégéd előbb lüültesd, barátságosan beszéljess, szép szavakkal szórakoztasd, míg megfőzöd az ebédet.” (422)

„Ha cihelődik, hogy elmegy, útra kelni készülődik, utcára ne menj ki véle, kapun kívülig kísérve, mert a párod megneheztel, rosszszénven találja venni.” (428)

„Ha egyszerű eszédbbe jutna magad vendégségbe menni, kérj előre engedelmet, egy lépést se tégy anélkül! A vendégségben pediglen mindig bölcs légyen beszédéd, lé ne szöld honod szokásit, ne árulkodjál napadra!” (436)

„Ményecskék kíváncsiskodnak, faggatnak falu női: 'Hát vaját ad-é anyósod, mint anyácskád adni szokta?' – Sosé válaszolj eképpen: 'Anyósom bizony nem adja!' – hanem úgy, hogy bőven adja, nagy merőkanállal mérve, bár csak egyszerű ad nyaranta tavaly télrül megmaradtat.” (446)

„Mondok még nekéd valamit, fontosat, figyelj szavamra! Hogyha most kimégy e házbul, ideglen tanyára térve, nem szabad anyád felednöd, szomorítanod szüledet. Hisz anyád adott eledelt, maga melléből itatva, édes önmagát kiöntve, gyöngye testit tékozolva, számos éjet töltve ébrén, még énni is elfeledve, amíg téged altatgatott, apróságát ápolgatta.” (460)

„Aki anyját elfelejti, megszorítja szülőjét, Manalába az ne menjen, tartózkodjék Tuonelától! Mert Manában megfizetnek, megtorolják Tuonelában, hogy az anyját elfeledte, szülőjét szomorította. Szidják Tuonela szüzei, korholják kemény beszéddel: 'Hogy felejthetted anyádat, szomoríthattad szüledet? Mennyit szenvedett miattad, kínlódott kemény-kégyetlen, fürdőházukban feküdvén, ott a száraz szalmaágyon, nyomorult, veled vajudva, hálátlant világra hozva!’” (478)

Földön vénasszony kuporgott, kendőbe bebagyalva, küszöböknek koptatója, koldus vándora világnak. Mostan ő kezdett mesélni, száját ily szavakra nyitva: „Kedvesét kokas kiáltja, tikfi szől szerelmeséhez; kikeleti varjú károg, táncikal tavaszt kívánva. Mért nem inkább én kiáltok? Nekik nincs okuk panaszra, mert ők párosan pihennek, mindig kedvesük körében. Csak magam vagyok magányos, mindig pár híján, hazátlan.” (494)

„Hallgass, kishugám, szavamra! Immár mégy ugyan uraddal, mégse add ma-

gad kegyére, „ (500)

„Voltam én virág valaha, hangafüként hajladoztam, mint nevendékfácska nőtem, rózsabimbóként bomoltam. Mézbogyónak mondogattak, aranyomnak emlégettek, apuskám piciny pipének, anyám zsenge kis zсібának, bátyókám bűvárkacsának, néném mondott kismadárnak. Jártam jácintként utamon, málna bokraként mezőben, homokparton hancúroztam, rózsaaágon ringatóztam, horhosokban hangicsáltam, domboldalokon daloltam, berkékben bolondoskodtam, virágok között vígadtam.” (518)

„Rókát romlásba a szája, nyusztot nyelve vitte vasba: lányt a vágya vitte férjhez, hajlama idegően házba. De hisz arra van nevelve, kiskorától úgy tanítva: menyecske légyen belőle, anyósa alattvalója. (526)

„Mémentem, málna, más mezőre, zelniceméggy, zord vidékre, árva áfonya, törésre, számoça, kiszaggatásra. Még a fák is engem martak, vágott égérfának éle, engem nyúzott minden nyírfa, engem nyagगतott a nyárfá.” (534)

„Mikor engem férjhez adtak, anyósom alá eladtak, azt mondták nekem, hogy ottan mindent meglel a menyecske: hatot is fenyőfaházat, kétszerannyit szép szobákból, kamarákat körbe-körbe, köves úton is virágot, árpát minden árokszélén, zabtáblákat a tavakban, csépelt gabnát csűrbe rakva, csépeletlent más csűrökbe, bévett pénzből száz-még-százat, várhatóból másik százat.” (548)

„Beleméntem balga fővel, kezet csaptam csacska lányka: kaptam házat hat karóból, hét husáanggal támogatva, szerűrevaló szidalmat, bántalmazásból bokornyit, gádornyi gorombaságot, rengetegnyi rosszaságot, tele csűrnyi csépelt mérget, még száz csűrnyi csépeletlent, százat már lényelt szavakból, más százat lényelendőkbul.” (560)

„Véltem, nem vészem szívemre, tészem dolgomat közöttük. Véltem, majd csak megbécsülnek, talán még meg is szeretnek, ha törődök a tűzükkel, hozok be fenyővilágot. De homlokom kőbe koppant, a fejemet fába vertem: csak szúrós szemék fogadtak, kemencezugba zavartak, padlón kancsalul követtek, gyanakvó gyűlölkődéssel, torkukból tüzet okádtak, a nyelvükről szikra szállott, gonosz gazdámnak fogáru, kegyetlen ipam ingyérül.” (576)

„Véltem, nem vészem szívemre, majd csak meglészék valahogy, folyvást kedvüket keresve, intelmeikre ügyelve, lábam nyuszkóként nyakamban, fűrgelábú nyestként futva, késő este ágyba esve, kora virradattal kelve. Megbécsülni mégsé tudtak, nem kerülhettem kegyükbe, bár hegyeket megmozgassak, sziklaszirtéket lőrontsak.” (588)

„Darálhattam durva lisztét, kiszitálhattam simára, szájíze szerint napamnak, hogy mérgesen rám morogjon, míg a főhelyén falatoz csinos csíkos cincsészből, míg magam, szégény menyecske, a hulladék lisztén éltem, asztalom kemencepadka, keverőkalán kanalam.” (598)

„Nagy nyomoromban nem egyszerű, hogy éhemet csillapítsam, mohát szédtem a mocsárrul, kényeret abból sütöttem, rá kútvizet kupából hörpölgettem, hogy

léménjén. Halat hogyha megkívántam, hulladékhalat ha kértem, halót kellett húznom érte, billégve a bárka szélén. Halat azonban nem adtak, sosé kaptam én napamtul egy napra való adagot, éllegendőt egy évesre.” (612)

„Nyáron győjtésben nyúzódtam, télen vellával vesződtem, némkülönben, mint a berés, utolsó csihés cselédjük. Mert réám e gazdaságban mindennek neheze nézett: hadarókbul a húzósabb, tilolókbul a törösebb, súlyosabb a sulykolókbul, vastagabb a vasvellákbul. Fáradt én sosém lehettem, nekém azt is bírni kellett, amit férfiak sē bírtak, lovakrul nem is beszélve.” (626)

„Így senyvedtem szolgasorban, dolgoztam dologidőben, karom-vállam nem kímélve. Ha még munkából kifogytam, odarëndeltek a tűzhöz, kohó mellé kellett állnom.” (632)

„Szakadatlanul szapultak, gonosz nyelvükkel kikezdek, gázoltak bécsületemben, beleszóltak dolgaimba. Rám szitokszavak repültek, hulltak bécsmérló beszédék, mint tüzes szemű sziporka, vagy mint jégeső verése.” (640)

„Hát én evvel sēm törődtem, valahogy kibírtam volna szolgálva szikár napamnak, tüzesnyelvű társaságban. Haném borzasztó bajomra, nyomorúságom növelni, farkasommá vált a férjem, mérges medve lett a társam: hasát tömte csak, heverve, dolgát is heverni hagyva.” (650)

„Ezén én igén évödtem, rejtékemben ridogáltam, jutván jobb idők eszembe előbbeni életembül, éd' sapámnak udvarában, házatáján szép szülémnek. (656)

„Számát szóra is nyitottam, mondogalódba magamban: 'Azt még csak tudott anyácska, vadalmát világra hozni, teremni csemétesarjat, de ültetéséhez nem értett: plántálta némés növényit goromba-gonosz talajba, terméketlen földbe tette, fácskáját fagyos göröngyre, örökös siralmas sorsra, szüntelen szomorúságra. (668)

'Mégis megillettem volna, hogy ennél jobb helyre jussak, kissé tágasabb tanyára, úribb udvarba kerüljek, dērēkabb legényre leljek, hozzám méltóbbat találjak. Ilyen bugrisba botoltam, renyhe fickóhoz ragadtam; hisz ez olyan varjúforma, orrát hollótól orozta, farkastól való a szája, medvétől egész mivolta. (680)

Ilyet ingyen kaptam volna künn a dombon kőszáltomba': tuskó volt elég a völgyben, égērbunkó a berékben – tőzēgből pofát tapasztva, zuzmóból szakállt ragasztva, száját kőbül, főt agyagbul, szemēt izzó szēnparázsbul, füle gombjait gubacsbul, kacska lábát kecskefűzbül.” (690)

„Így dünnyögtem darvadozva, gondjaimban görnyedēzve. Édēs párom észrevette, útja éppen arra vitte. Láttam már a mozdulatbul, ahogy ajtómban megállott, mit jelent hozzám jövése; már a mérgit megneszeltem: szellő sēm mozdult, de mindēn hajaszála égnek állott, ínnyével vadul vicsorgott, forgatta szemēt veszēttül, berkēnyebottal kezében, markában mosólapicka: avval jött agyabugyálni, furkósbottal fejbeverni.” (706)

„Este jött a folytatása. Mert az ágyasházba lépve vesszőt választott magának, szēgrül szijostort lēvéve. Kinek szánta volna másnak, hogyha nem nekem,

szegénynek?” (712)

„Végül mégiscsak bementem, hogy magam is ágyba bújjak, hogy férjem mellé feküdjek. Szép szelíden béeresztett, könyökeit sém kímélve. Jutott ökléből özönnel, bőven fűzfabot verése, rozmárcsontostor csapása.” (720)

„Fölkeltem fagyos helyemről, dideregтетő dikómruul. Férjurar kijött utánar, ki akart talán kísérni, két kézzel hajarnak esve, hajfonatomba fogózva, szálanként a szélbe szórva, hadd vigye vihar magával...” (728)

„Már hová légyek ezéntúl, kitől kaphatok tanácsot? Tétettem acélcipellót, fűzve rézfűzöt beléje árokpárti ácsorgásra, fal felől leselkedésre, hogy tán csillapul haragja, enyhül elkeserédése. Csakhogy cséppét sém juházott, nēm bírt megbékélni vélem.” (738)

„Majd mégvét a tél hidege, már a csontomig hatolva fal mēnti fagyoskodásban, léc mögött leselkedésben. Mondogalódtar magamban: nēm való nekēm viselni hosszúra nyúló haragjuk, irgalmatlan indulatuk gonosz lélkéknek lakában, ördögi gyülekēzetben.” (748)

„Othagytar ez édes othont, nyaralóhelyem nyugalmát, világot nyakamba véve jártar lápokar, mezőket, vad vizekēn vándorolva, értem bátyám birtokára. Száraz nyárfák ott nyögelltek, jegēnyefenyők jajongtak, varjúkárogás köszöntött, szarkacsörök rámcSORögtek: ’Nincs hazád nekēd e tájon, nēm szülőhonod határa!’” (760)

„Nēm szívlelve még szavukat bátyám telkére bemēntem. Már a kertsővény susogta, szerűskert szemēmre hánytá: ’Mért jövél haza hiába, szerēncsétlen, kit keresél? Apád régésrēg a sírban, odaszállt szülőanyád is; bátyád immáron idegēn, ángyod tán szavad sēm érti.’” (770)

„Nēm szívlelve még szavukat mégiscsak a házba mēntem. Kilincsre kezem kinyújtva, fagyosan fogadta jöttöm. (774)

Lábammal a házba lépve és küszöbükön megállva, az a hētyke háziasszony fogadásomra nēm indult, nēm közalgētt kézfogásra. Megbántva magam sē mēntem, nēm közalgēdtem feléje, kézfogásra nēm futottam. Kezem a kályhára téve csak kihűlt kövekre leltem, bizony, nēm piros parázsra, hideg volt a házi tűz-hely.” (786)

„Bátyám a padon borongott, lócavégēn lankadozva, szén a vállán ölnyi vastag, másutt mindēnütt arasznyi, fején a korom könyöknyi, rőfnyi kosz keményédése. (792)

„Bátyám bėjövetelēmre kérdēzgetni kezdte tőlem: ’Honnan jött a vízi vándor?’ Mire mondtar én szegēnyke: ’Hát nēm ismerēd a húgod, szülöttét saját szülédnek? Gyermekei ēgy anyának, ēgy madárnak fészekalja, vagyunk ēgy liba liléi, fiai anyafogolynak.’ Bátyám könnye csak kibuggyant, megindult szemének árja.” (804)

„Szólt szegēny a hitvesének, szíve csücskének susogta: ’Hozz valamit a húgomnak!’ Áspiskígyó ángyom akkor káposztát rakott elébem, ēbuk már zsírját

kinyalta, a javát kiválogatta, beréggelizett belőle. (812)

Bátyám újra szólt nejének, szíve csücskének susogta: 'Hozz be egy kis sört húgomnak!' Áspiskígyó ángyom akkor vendégnek vizet merített; az sē volt valami tiszta: belemosdott már a nénje, lábat áztatott az ángya.' (820)

Akkor bátyámtól búcsúzva otthagytam szülőházamat. Újra mentem-mendégéltem, vándoroltam a világban, partokat körülkerülve, koldulgatva-kóborolva, mindig más kapukra jutva, idegēn ajtóknban állva. Kicsinyeim is kivetve, fiaim falu nyakára." (830)

„Bizony botlok mostanában számtalan szidalmazóba, akik csépélnek-csépülnek, rámripakodva elűznek, de kevés, ki jót akarna, ki kedvesen hívogatna, szelíd szóval invitálna kályha mellé a melegre, ha jeges esőrül jöve helyet kérék a hidegben, szoknyám szélin zuzmarával, hóborította bekecsben." (842)

„Bézzég boldog lánykoromban el sēm hittem volna, hogyha százan jósolják szavukkal, ezren esküsznek rēja, hogy egyszerű ez lesz a sorsom, ily idöket kell megērnem, amilyeneket megērttem, amilyenekre jutottam." (850)

HUSZONNÉGVEDIK ÉNĚK

Lakodalom Pohjolában (4.) A fiatal férj oktatása. A menyasszony búcsúja

Mēg van már a lány tanítva, mátká fölvilágosítva. Most elővészēm öcsémet, fordulván a völegényhēz: „Szépöcsém, bēcsēs barátom, bēcsēsēbb saját öcsémnél, aranyabb atyámfiánál, kincsebb, mint szülēm szülötte! Hallgasd mēg, miket beszēlök, mit mondogatok-mesēlök patyolatfehér pipédruil, kezedbe kapott rucádrul! (12)

„Jószerēncsēdet dicsērhehd, jóhoz juttatott a sorsod. Mēgköszönhetēd valóban, hogy ily páratlan a párod, a Mindēnható mēgáldott, jóvoltábul jóval áldott. Apját is dicsērđ arádnak, anyját mēginkább magasztald, hogy ilyen léányt neveltek, ilyen mintaszēp menyasszonyt." (22)

„Tisztaságos szűz a társad, gyűrűsöd gyönyörűségēs, feled hónál is fehérebb, mindēn szēpēk közt a legszēbb. Fūrge-friss léány karodon, melletted piros menyecske, friss a csēplőforgatásban, szorgos szēnavēllázásban, mestēre a nagymosásnak, keze közt a szennyes szēpül, fonál rátermētt fonója, szövetēk űgyes szövetje." (34)

„Bordafāja bongatása, mint kakukk kiáltozása, vetélője villanása sásban surranó menyétke, orsója pörögve pattog, mint toboz ēvet fogain. Fél falu csak forgolódik, ējnek ēvadján nēm alszik, mikor bong a bordafāja, szövetőszēke csittēgcsattog." (44)

„Szépöcsém, bēcsēs barátom, kedves kezdő házasesbēr! Kaszádat kikalapáldjad, szívós nyārpanyélbe űssed, mit faragsz kapu közēben, vasát tölgyfatökēn verve; majd ēgy szēp napos időben vidd menyecskēdet mezőre, mēglásd, mint

sziszög a szalma, hërsëgnek a szénaszálak, döl a sűrű sás elötte, mint récsëg a sóska rostja, fűnyalábok elfeküsznek, vesszök törnek el tövestül.” (58)

„Majd ëgy más napot mëgërve végy vetélöt, hosszúkásat, bordarámát barkácsolva, faforgóhengërt faragva, lábajtólécët betéve, szövöszerékët fölszërélve. Tëdd a szépasszonyt a székre, bordarámát rakd elébe: azonnyomban bong a borda, szövöszeréke csittëg-csattog, faluszërte száll robaja, messze bordabongatása. Mondják majd az asszonynépek, falu női faggatóznak: 'Vaj' ki szöheti a vásznat?' Szólj oda nekik szërényen: 'Szivecském szövöget ottan, drágalátosom dörömböl. Szálat váltott tán szövése, bordája bogot bocsátott?' 'Nëm szaladt csomóba szála, bordája bogot nëm ejtëtt: lënge Holdlëány szövése, Naptündër takácsolása, Csilagtündërnök tudása, Égi tündër tervezése.’” (84)

„Szépöcsém, bëcsës barátom, kedves kezdö házasembër! Most, hogy félig már mënöben, vagy mitölünk távozóban fiatal felesëgëddel, fëlcsepëredëtt csibëddel: verebecskédet valahogy, ezt a hófehër fiókát föl në fordítsad a dombon, sövény sarkának në csapjad, csontját tönkökön në törjed, sziklaszurdékomba döntve! Hiszën apja házatáján, szép szülëjének tanyáján nëm szokták a dombra szörnï, sövény sarkához veretni, csontját tönkön összetörnï, kösziplák közé kivetni.” (102)

„Szépöcsém, bëcsës barátom, kedves kezdö házasembër! Nëhogy arra vidd arádat, arra szállítsad szerelmed: kucközugban kornyadozni, a sarokban sorvadozni! Hiszën apja házatáján, szeretö szülëje mellett nëm a kuckóban kuporgott, nëm sorvadozott sarokban; ablakban csücsült csinosan, bájjal billëgëtt a pallón, egész este apja gyöngye, rëggel anyja rözszála.” (116)

„Në vigyed të, völegényke, kicsibédet el në csaljad torzsoktördelö mocsárra, kërëgmorzsolö malomba, törekës kënyértévëshëz, fenyöforgácsos cipóra! Hiszën apja házatáján, szép szülëjének lakában nëm gyüjtögetëtt gyökeret, nëm morzsolt malomba' kërget, nëm szokott szalmás kënyérhëz, fenyöforgácsos cipóhoz. (128)

„Vidd inkább piciny pipédet, vidd virágzó gabnaföldre, rozsos hombárból hozónak, árpamagtárból merönek, sütni szép kövér kënyeret, erjeszteni sört, eröset, lángost gyürni búzalisztbül, tésztát paskolni tenyërral.” (136)

„Szépöcsém, bëcsës barátom! Nëhogy ezt a kicsibënkët, ezt a zsënge kis zsi-bánkat keserves sírásra késztesd! Ha mëg eltörük a mëcsës, elszontyolodik szëgényke, csapd a pejsiköt a hámba, szürkédet a szánba fogva, hozd a lányt az ösi házba, asszonyanyja ajtajára!” (146)

„Nëhogy ezt a kis csibënkët, ezt a hófehër madarat tekintsed csihës cselédnek, pénzën szërzëtt szolgálánynak, pincët zárva tartva tölë, élëskamrából kitiltva! Mert hisz apja házatáján, szép szülëjének lakában nëm tarták csihës cselédnek, pénzën szërzëtt szolgálánynak: nyitva volt a pince néki, kamrából së volt kitiltva, vágthatott karéj kënyeret, tyúktojást szëdëtt a tálba, közel a tejesköcsöghöz, sörs-hordótól së messze; rëggel raktárát nyitotta, maga zárta mindën este.” (164)

„Szépöcsém, bëcsës barátom, kedves kezdö házasembër! Hogyha jó lëszël a

lányhoz, nem bánod még azt bizonynal: ideérkezvén ipadhoz, nagyasszony-napad lakába, majd magadat is étetnek, fűroszstenek tejbe-vajba, lészerszámozzák lovadat, viszik ólba-istállóba inni adni, abrakolni, zabos zsomborból étetni.” (176)

„Né mondd ám kisasszonyunkat, ezt a lénfehér lilénket némtelen némből valónak, hitvány helyrül származónak! Mert nagy ám kisasszonyunknak ajja-fajja, nemzetsége: szakajtó vetőbab vóna, babszém jutna mindéniknek, lészszálból ha véka vóna, szála jutna mindéniknek.” (186)

„Té szegény legény, né verjed ezt a kislényt kónozva, né ostoroddal okítsad, szíjkorbácsoddal nevelgesd, virgácsoddal verve ríkasd, pajtátok mögött picsogtasd! Hisz korábban, kiskorában, édesapja udvarában nem járt ostor-oskolába, nem nevelték kancsukával, vesszővirgáccsal sē vágva, pajta végiben sē verve.” (198)

„Védőfalként állj elébe, kapugyám gyanánt meredve, né engedd napának ütni, irgalmatlanul ipának, mindēn gyöttmēntnek gyalázni, szidalmazni szomszédoknak! Hogyha bárki arra biztat, házadnépe, hogy megüssed, né emelj kezet kicsidre, szíved csücskit még né csapjad, kire vártál három évig, udvarolni még nem unva.” (210)

„Intsd, legényke, lányocskádát, aranyalmácskád neveljed takaró alatt tanítva, zárt ajtó mögött megintve, egy-egy esztendőt kihúzva: első évben szép szavakkal, másikkban szúrós szemekkel, dobbantással harmadikban!” (218)

„Hogyha ennek sēmmi haszna, ettől sēm lész engedelmes, nyess pálcának parti nádat, kökényésbül kórószárat, avval szoktatgasd szerelmed, neveld a negyedik évben, bürökszárral bátorítva, noszogatva nádbotoddal! Szíjjal még né szántogassad, vesszővel né verj nyakába!” (228)

„Hogyha ennek sincs hatása, ettől sēm lész engedelmes, akkor nyess egy nyírfaágat, a vadonbul vesszőt vágva, hozd haza ruhádba rejtve, dugva szomszédok szemétül, csak mēnyecskédnek mutatva, ráemelve, ám nem ütve! (236)

„Hogyha ennek sincs hatása, ettől sēm lész engedelmes, akkor virgáccsal vezetgesd, nyírfaálcával puhítva! Négy fal közt neveld azonban, szőlítgasd mohás szobában, né riogassad a rétēn, né a földekēn fēgyelmezd, hangját félfa né hallja; szóváltás a szomszéd házba, asszonyajgatás né jusson, háborúság más határba!” (248)

„Csak a vállaira vagdalj, tompora tömör húsára; né szaladjon szép szemére, valahogy fületővére: homlokán dudor maradhat, szédérje széme tövében. Ebbül sejtheti a sógor, következteti apósa, falu férfinépe látja, mēnyecskék mulatnak rajta: 'Hol volt ez, csak nem csatában, viharos verekedésben? Vagy tán farkas fogta torkon, medve mancsa mēgragadta, vagy talán a férje farkas, medvével mēgy ágyba este?'" (264)

Kemēncén kotolt egy embēr, koldus vándora világnak. Mēgszólalt a vén a sutban, koldus a kemēncezugban: „Vigyázz, vőlegény barátom, né hajolj a nő hitére, csalogány csaló szavára, ahogy én szegény hajoltam! Húst hoztam, kényeret hoz-

tam, vajjat vettem, sört szeréztem, volt hal, harmincféle fajta, harapnivaló halommal, árpa is saját mezőmről, búzát hoztam más határból.” (278)

„Haném jóra nem jutottam, tisztességre nem találtam. Alig hoztam nőt a házba, hajam máris megragadta, képből igén kikelve, szörnyen forgatva szémeit. Dúlt-fült féktelen dühében, kígyót-békát rámkiáltott, nevezetve nagyfarúnak, bumfordi zsírosbödönnek.” (288)

„Léptem végül új utakra, módot másfélét kerestem: mihelyt nyírfavesszőt nyestem, közelebb került a vára; jóféle borókabotra mingyarást magát megdadta; mikor füzvesszőre fogtam, rögtön a nyakamba ugrott!” (296)

Sóhajtott szegény szűzecke, sóhajtott-sopánkolódott, még a könnye is kicsordult. Szóval mondta, fölfelelte: „Eljött másoknak ménése, közel fölkerelkedése, méginkább magam ménése, hosszú útra indulása, mégha mégolyan keserves, bánatos a búcsúzásom ettől a híres hazámtul, oltalmazó otthonomtul, ahol nőtem-nődögéltem, boldogságban bontakozva egészen kicsiny koromtul, gyöngye gyermekségem óta. (312)

„Ném képzeltem én korábban, hogyan is hihettem volna, hogy egyszer el kell kerülnöm, hogy valaha válok innen, tájairul kis tanyámnak, dörékárul dombjaimnak. Immár vélnem kell valónak, válásomat véglegesenek: már búcsúpoharat ittak, sörös serlegék kifogytak, kásos szánkó útrakészén, rúddal el, felénk farával, sarkokkal apám csűrénak, ól felé az oldalával.” (326)

„Mégváltomkor én mihaszna, hogy fizessek félutambul tápláló anyám tejéért, jószágáért jóapámnak, bátyám bátorításáért, hűségéért kishugámnak? (332)

„Kedves éd'sapám, köszönöm azt, hogy elvezettél eddig, hogy eltartottál, etetve mindenféle jófalattal.” (336)

„Kedves éd'sanyám, köszönöm, hogy óvtál kicsiny koromban, gyöngye gyermekül bécézve, énnén melledből etetve.” (340)

„Kedves bátyámnak köszönet, nekéd, nővérkém, ugyancsak, mindénik családtagunknak, vélem egyívású társnak, kikkkel eddig éldégéltem, nagyléánnyá nődögéltem.” (346)

„Még azt mondanám apámnak, szerető szülőanyámnak, az én népes nemzetémnek, az egész neves családnak: nem köll oly nagyon búsulni, szomorúságba szakadni, ha meggyék is más hazába, vagy akárhová vetődöm. Ott is Isten napja fénylik, halad Isten holdvilága, égi lámpások lobognak, fényes göncölök gurulnak mindenütt az ég mezőin, mindén messze más határban, némcsak jó apám lakában, szerűin szülőhonomnak.” (362)

„Vagyok immár indulóban szeretett szülőházambul, apám szélés szálájából, dús pincéjébül anyámnak. Itthagynom a lápot, hantot, a mezőnek búcsút mondok, villogó vízű tavaknak, pataki homokpadoknak: falu nőinek fürödni, pocskolódni pásztoroknak.” (372)

„Hagyom lápom lálolóknak, földjeimet fáradoóknak, égérederm érközöknek, gajos rétem gázolóknak, sövényeim surranóknak, közeimet kóboroknak, udvarom

unatkozóknak, falaim feledkezőknek, padlóim porolatóknak, sárföldem söpörgetőknek. Rétjeimet rén szaladja, erdeim hiúz heverje, ludak lakjanak mezőmön, kismadarak kertjeimben.” (386)

„Vagyok immár indulóban, megyék másik elménővel őszi éjszaka ölébe, tavaszi tükörjegekre, hol a lábnymomom sē látszik, sarkam sē hagy jelt a jégén, sēm havon a szoknya széle, sikos jég fölött söpörve.” (394)

„Majd ha másszor errejárom, ha haza találok téрни, anyám hangomat sē hallja, jóapám sē jajgatásom, mikor hamvaikra hullva fejfájuk fölött nyöszörgők; fiatal füvek fakadnak, borókabokorka sarjad szívéből szegény szülemnek, drága dajkám orcájából.” (404)

„Majd ha másszor errejárom, házunk udvarára lépve, még nem ismer más e tájon. Kettő lész, ki tán megismer: sövényünknek lēnti léce, kertünk véginek karója, mert azt én magam csináltam, készítettem kiskoromban.” (412)

„Mamácskám meddő üszője, kit itattam énzezembül, mint piciny bocit bēcéztem, panaszosan nyögve bődül szélés udvarunk szemetjin, hófuvatos téli tájon: az, szegény, talán fölismer, hogy a ház lēánya voltam.” (420)

„Apámnak kivénhedt ménje, kit ettettem kiskoromban, kaptva lēánykezemre, az majd rámnyerít nyöszörgön szélés udvarunk szemetjin, hófuvatos téli tájon; az, szegény, talán fölismer, hogy a ház lēánya voltam.” (428)

„Bátyámnak öreg kutyája, akit egykoron ettettem, kapattam lēánykezemre, vakkant majd réám rēkedten szélés udvarunk szemetjin, hófuvatos téli tájon; az, szegény, talán fölismer, hogy a ház lēánya voltam.” (436)

„Más azonban még nem ismer, hogyha egyszerű visszatérek, bár még mégvan régi révem, szép időknek színhelyei: márnatermő tengérőlöm, hol a hálót húzogattam.” (442)

„Házunk, immár Isten áldjon, tartson még mohos tetőddel, megmaradj, míg újra látlak, ha mégegyszer erre járok! (446)

„Tornác, immár Isten áldjon, pallós pitvarunk eleje; még maradj, míg újra látlak, ha mégegyszer erre járok!” (450)

„Udvarunk, im Isten áldjon, légy tē boldog berkényéstül; megmaradj, míg újra látlak, ha mégegyszer erre járok!” (454)

„Mindőtöket Isten áldjon: eprés erdeim-mezőim, útszélek szagos virággal, homokpuszta hangafüvel, tavak száz-még-száz szigettel, mélyvizek marénarajjal, fenyérek öles fenyőkkel, nyirkos völgyek nyírligettel!” (462)

Most hát Ilmarinen mestér szép szüzét kasába kapta; fűrgéjét faron legyintve szóval mondta, fölfelelte: „Tópartok, im Isten áldjon, szélés partok, szántóföldek, völgyvidék vörösfenyővel, jegényefenyőfasorral, zöldlevelű zelnicésék, borókafeenyő bozótok; áldjon Isten, áfonyások, szénatermő tarka rétek, fenyveserdők, fűzfaberkék, lēnge lombú nyírfatörzsek!” (476)

Így szólt Ilmarinen mestér, búcsút mondvá Pohjolának. A gyerekhad még mögötte gyászos kántálásba kezdett: „Holló szállt hozzánk sötéten, rēngetegén át

röpülve, elrabolta kis rucánkat, szamócánkat megszerézte, aranyalmánkat lőlopta, elharácsolta halunkat, csalta pëngő aprópénnzel, eszét elvëtte ezüsttel. Ki ad immár inni nekünk, ki vezet folyó vizére? Vödrök víztelen hevernek, vízholdó rudak rohadnak, szobapadlóink porosak, szobáink szemétbe fúlnak, poharunk pereme piszkos, bögréink füle fekete.” (496)

Maga Ilmarinen mestër viruló mënyecske mellett hajt hazafelé haladva Pohjolának partjairul, Mézöblöt mögötte hagyva, homokhalmokat hasítva. Homok hull, kövek kopognak, míg suhanva száll a szánja, vas gyeplőgyűrűk zörögnek, nyikorog a nyírfaszánka, csomós csapjai ropognak, mëggyfa járomfája jajgat, vesszöpántjai verődnek, rézkarikái remëgnek léptére futó lovának, járására jó csikónak. (512)

Mënt egész nap, méne másnap, harmadikat is haladta, ëgy kezében kantárt tartva, mással kedvesét karolva, szánka szélin féllábával, takaró alatt amazzal. (518)

Fürge fut, utat fogyasztva, száll a nap, szalad a szánka. Hát a harmadik nap este, napszállatra-szürkületre látszik már a mestërműhely, Ilmari kovács kohója. Pamatokban száll a pernye, vastagon vonul a füstje tanyájáruul tóduóban, fëllegëkben foszladozva. (528)

HUSZONÖTÖDIK ÉNÛK

Lakodalom Pohjolában (5.) Az ifjú pár fogadása a völegény házában. Väinämöinen a násznép dicséretét zëngi.

Vártak végtelen sokáig, várakoztak és vigyáztak, jö-ë már a nászkíséret Ilmari kovács lakába. Vënek majd belëvakultak, annyit ülte ablakukban, ifjak térdei inogtak lécajtónál leskelődve, kicsik lábai lëfagytak árokparton ácsorogva, nagyok nëm gyözték cipővel folytonosan partra futni. (12)

Vëgre ëgy nap virradattal, hogy világosodni kezdëtt, hangot hallottak a rétrüul, dobogást a dombtetörüul. (16)

Lokka, gondos gazdaasszony, Kalevatar, tündërasszony száját szóra is nyitotta: „Fiam szánja az bizonynal! Mëgjött végre Pohjolábul fiatal feleségével. (22)

„Erre gyertëk csak, gyerekkëk, hívogató hajlokunkba, amit még apátok épült, mit szüleitek szerëztek!” (26)

Most hát Ilmarinen mestër hamarost a házhoz ëre, apja tákolta tanyához, szülei szerëzte lakhoz. Foglyok-fürjek füttyögettek hámgája hajlatában, csízmadaraccák csipogtak orrán karmazsinksának, fürge mokusok futostak jó juharfarúdjá végin. (36)

Lokka, gondos gazdaasszony, Kalevatar, tündërasszony száját akkor szóra nyitva, maga mondta, fölfelelte: „Vártak mások holdvilágra, ifjú népek napkelésre, aprónép epërëvésre, habok kátrányos hajóra: én nëm vártam holdvilágot, nëm

is éppen nap kelésit, én a vőlegényre vártam, vőlegényre és menyemre. Esterreggel várva-vártam, késése okát kutatva. Tán még nőni kell a nőnek, vagy hízlalja, mert soványka, azért késik oly sokáig, bár igén-nagyon ígérte, hogy nyomát se hagyja hűlni, előbb megjön, mint kihűlne. (56)

„Néztem-néztem reggelente, fejem gondban főtt naponta, szánja mért nem jó szívemnek, nem fordul fiam kasosa piciny portánk udvarára, a mi keskeny kiskapunkra. Ha szalmacsutakcsikóval, jőne szimplalécű szánnal, azt is szánnak szólogatnám, vélném karmazsinkasosnak, csak csemétémmel szaladna, hozná szépemet honába!” (68)

„Régésrégtől ezt reméltem, napról-napra nézelődve, fejem elferdült eközben, még a kontyom is kibomlott, szemem szinte könnybe lábadt, míg fiam jövésit lestem piciny portánk udvarára, a mi keskeny kiskapunkra. Itt van végre-valahára, mellette dörék menyecske, pirosposzsgás képű párja.” (80)

„Most hát, vőlegény-virágom, fogd ki csillagos csikódat, vezettesd vidám lovadat szokott szénajászolóhoz, régi abrakoshelyére! Üdvözlj szíves szavakkal minket, majd a többi embert, falu népét sém feledve!” (88)

„Bókolásod béfejezve fogj hozzá beszámolóddhoz! Kísért-é siker, szerencse, épségben megérkezél-é, mikor indultál ipadhoz és nevezetés napadhoz? Tudtál-é szüzet szerézni, várkapuikat betörve, szűz erődjét elfoglalva, a falait földre rontva, napad padlatán megállva, gazda lócáját megülve?” (100)

„De tudom tudakolatlan, ilyet kérdenem se kéne: útján sémmi baj sém érte, célját épkezláb elérte, lelt lilécskét, győzve győzött, várkapuikat betörte, szűznek várát szétvetette, hársfaház falát lőrontva, hogy behatoljon napához, házába iparúrnak. Hisz liléje már ölében, karján ül piciny pipéje, oldalánál tiszta társa, birtokában boldogsága!” (114)

„Ki híresztelte hazugul, rosszakaró rágalommal, hogy hiába járt legényünk, mén futása kárba méne? Hisz nem érkézett magában, nem hajtott lován hiába: volt mit vonnia lovának, lénssörényűnek cipelni! Paripárul dőlt a pára, habot hányt tüzes csikója, míg madarát szállította, pirosposzsgás szép menyasszonyt. (126)

„Szállj ki, szép léány, a szánbul, drága kincs, a szán kasábul! Kiszállítatlan kiszállhatsz, emeletlenül léléphetsz: van szép szállítód magadnak, van léléptető legényed!” (132)

„Kasos szánkóból kiszállva, szán farábul földre lépve, mēnj az úton udvarunkba, végig májszínű mezőnkön, disznócsülköknek csapásin, malackörmök koptatásin, bárányok taposta térēn, lősörény sūrolta úton!” (140)

„Liba léptivel tipēgve, réce talpával tapodjad tisztán tartott udvarunkat, simára sēpērt terūnket, udvarát ipaduradnak, a napad-kapálta kertēt, faragóhelyēt fiunknak, lányunknak virágvetésit! Grádicsunkon lépēgetve érsz a pitvar padlatára; mézes tornácunk tapodva lépsz lakunknak belsejēbe, szelemēn alá szobánkba, takaros tetōnk terēbe.” (154)

„Itt minálunk téltől óta, vagy talán tavaly tavasztul récecsontpallōnk pōnōgte,

hogy a lábod rajta lépik, aranyos tetőnk dönögte, hogy menyecske mén alatta, ablaküvegek örültek ablakban ülő arának. (162)

„Itt minálunk téltül óta, vagy talán tavaly tavasztul kilincsek kacagva vártak gyémántgyűrűs ujjaidra, küszöbök lekucorodtak szép szoknyád alá hajolva, ajtók megnyíltak maguktul aranyos ajtónyitónak.” (170)

„Itt minálunk téltül óta, vagy talán tavaly tavasztul fölfordult egész faházunk rendcsinálásod remélve, elépdöndörült a pitvar alapos porolgatásra, fészereink fészkelődtek nyírfasöprüderé nyüszögve.” (178)

„Itt minálunk téltül óta, vagy talán tavaly tavasztul titkon ujjongott az udvar gyújtógyújtó asszonyának, kamráink elébejöttek kamrajáró kedvesünknek, gerendáink görnyedeztek súlyától selyémruhádnak.” (186)

„Itt minálunk téltül óta, vagy talán tavaly tavasztul kertközök repésve vártak rajtuk átjáró rucánkra, ólak olvadozva lestek arany almózó kezére, számoltak a szérűskerték takarító szorgalmára.” (194)

„Még a mái szent napon is, tegnapról nem is beszélve, fejős barmok bögcisétek étetőjükért epedve, csikaink fél-félnyihogtak abrakolójukat hívva, bégetett a kis barika jobb falatot juttatóra.” (202)

„Még a mái szent napon is, tegnapról nem is beszélve, vénék ablakban aludtak, rajkók parton rajcsúroztak, fehércselédék füleltek, a legények lesben álltak: mind a mátkánkat vigyázva, várva ifjasszony jövését.” (210)

„Most hát itt az istenáldás: udvarunk tele urakkal, fészereink férfiakkal, tisztelt vendégtársasággal; tömve tornácunk sereggel, faszindélytetők fiakkal. Légyen áldás hát e házra, száz lécére, száz fiára, áldás újholdra-királyra, lakodalmas nép nevére! Soha nem vala e háznak, emberemlékezet óta, ilyen mégtiszteltetése, nemés nép találkozására!” (224)

„Most hát, vőlegény-virágom, bongyorkendőjét bogozva, selyémfátyolát lévőve, megmutathatnád menyétéd, kit nyolc nyáron át nyomozva kilenc évén át kerestél!” (230)

„Olyan-é, milyennek mondtad? Mert azt mondtad, hogy madárta, világ szépére vadászol, leltél szép tündérléányra.” (234)

„Magam mondatlan is látom, illet kérdenem sē kéne: madarad hozád magaddal, kékrucád vagy karodban, legfiatalabb fenyője legvirágosabb ligetnek, legszép zöldellő levele zelnicebogyós beréknek.” (242)

Pallón kisgyerek kuporgott, szólt a pallónak porontya: „Ajaj, mit hozál nyakunkra! Gyantás tőke termetére, szurkos hordó széle-hossza, nem magasabb, mint motolla. (248)

„Mégjártad, szegény legényünk! Erre kellett várva-várnod, százszorszépére vágyva-vágnod, ezret érőért epedned? Hát ez elmegy százszorosnak, ezerszēr ecebocának! Bizony, leltél lápi varjat, a határbul szarkahajtót, mezőrül madár-ijesztőt, kormos kányát az ugarrul!” (258)

„Naplopó lehet valóban, nyáron át henyélt a hűsön, kesztyűt sēm kötött eköz-

ben, harisnyát sē hoz magával; kódisként került a házba, ingyenélőként ipához; ládája egér lakása, kosara kalánfűlűnek.” (266)

Lokka, gondos gazdaasszony, Kalevatar tündéresszony hallgatta badar beszédit, maga mondta, fölfelelte: „Micsoda sületlenségék, mit találsz ki, kerge kölyke?! Mást kezdjen ki mendemonda, illetlen gonosz beszédék, nem e kedves szép kisasszonyt, ártva házunk jóhírének! (276)

„Gonosz szó szaladt ki szádon, hitványságot hordtál össze, napos borjúnak beszéde, nyívása kölyökkutyának! Jó léányt kapott legényünk, világszép, kit lelt magának, mint pirosodó bogyočka, most színésődő számóca, fán fészkelő kismadarčka, lombos berkénye lakója, nyírfaágon tarkatollas, juharfa hegyén fehérke.” (288)

„Szászok földjén sēm találta, Virón túl sē lelte volna szépségét ezēn szüizének, báját e bűvármadárnak, ékēt édēs orcájának, telt formáit természetnek, kerek karjai fehérít, nyúlánkságát szép nyakának!” (296)

„Nēm kódisként jött a kedves, vannak bundái bizonnal, köpönyegei kasában, pompás posztók szán farában.” (300)

„Van élég neki valóban, kincse rokkájába rejtve, pénze pērgő orsájában, bankója ujjá bögyében, nagy halom fehérneműje, télidőn kitisztogatva, kikelet körül kimosva, nyári szélben szárogatva; lepēdői lēngedēznek, puha dunyhái dagadnak, suhognak selyēmruhái, tarka szoknyái terülnek.” (312)

„Jó mēnyecske, szép mēnyecske, haloványpiros mēnyecske! Hírlík, jó voltál hazádban, éd’sapádnál lánykorodban: érēzd jól magad minálunk, új helyedēn mint mēnyecske!” (318)

„Sosē fájdítsad fejedet, nē hányjon a hab hiába! Nēm a lápon lēsž lakásod, nēm is árokszēlre szántak: hoztak burjanzó mezőřül sokkal burjanzóbb mezőre, sűrű sörrel habzó helyřül még sűrűbb sörű hazába.” (326)

„Jó léány, csinos mēnyecske! Hadd kérdēzzem még tētőled: láttál-é idejövőben kōrösen rakott kepéket, kazlakat magasra hūzva? Azok mind e gazdaságé, mind vōlegényed vetése, maga szántása-szēdése.” (334)

„Nos hát, kedves kislēányom, emlékézz ezēn szavamra: ahogy hozzánk eltalált, találd még helyed minálunk! Mert jó a mēnyecske dolga, mēglēsž mindēne mēnyünknek, férhet téjřlős fazékhoz, vajas tálat mēgtalálja.” (342)

„Jó dolga van itt a lyánynak, csēpērēdhet a csibécske. Élég szélēs szaunánk padja, lócái lakószobánkknak, apósod fēlēr apáddal, anyádnak tekintsd anyósod, fiaink fivēreidnek, nōvēreidnek léányink!” (350)

„Hogyha ēgyszēr ráehūlnél, fogad szōrnyen arra fájna: éd’sapád halásza halra, bátyád fogta fūrjmadárra, sosē koldulj sōgorodtul, nē istenkēdjél ipadnak! Fordulj férjedhēž ēgyenēst, hozzassál idehozóddal! Nincs az erdőnek ēgyetlen négy lábōn futó lakója, avagy légbe lēbbenője, szárnyakat suhogtatója, de a vízben sēm volnulhat olyan ritka hal rajokban, elfogód kit el nē fogna, elhozód mit el nē hozna.” (366)

„Jó dolga van itt a lyánynak, csēpērēdhet a csibécske. Nēm forgat követ a kar-

ja, malom hajtását megússza: búzánkat a víz darálja, rozsunkat zuhatag örli, mosnak hullámok helyettünk, tengert tajtéka fehérre.” (374)

„S micsoda csinos falucska, határtalan jó helyecske! Lént legelő, fönt a földek, maga a község közepén, házsorok alatt homokpart, lágyan locskoló vizecske: lilének lubickolódni, viribülni vízityúknak.” (382)

Jóltartották ott a népet, bőven étellel-itallal, mindenféle húsfalattal, túrós-tejfölös lepénnyel, árpa erjesztett levével, búzacserépen csorgatottal. (388)

Mindenkinek volt mit enni, volt mit enni, volt mit inni: piros tálakon púpozva, sok csinos cserépedényben. Foszlós fánkot tépégettek, hájastészát morzsolgattak, marénahalat metéltek, szeltek rózsaszín lazacot ezüstcsillogású késsel, arannyal bevont bicsakkal. (398)

Fizetetlen folyt a löre, márkátalanul a murci; szelemébül méz szivárgott, minden szöglet sört eresztett: nyomtatónak azt nyakaltak, aztán mézsörrel mulattak. (404)

Hát köszöntöket ki mondjon, kiszemelt dalos ki légyen? Vének véne Väinämöinen, időtlen idők dalosa maga vállalta magára, hogy dicsó dalokba fogjon. Száját szóra is nyitotta, maga mondta, fölfelelte: „Égy vérből való öcsém, fivéreim szájban-szóban, beszéd módjában barátim, figyelmezzetek szavamra! Ritka récéknek gyűlése, testvérek találkozósa, közös fészékről valóknak, egy szürlőtől származóknak ebben a hideg hazában, éjnek-északnak honában. (422)

„Kezdjünk dalba hát közösen, rakjunk szókat rigmusokba! Dalnoké a dalnak dolga, kakukké tavaszköszöntő, nőké kelme kékítése, na még szöttesék szövése.” (428)

„Lapp legények is dalolnak, szénabocskorok szavalnak nagyritkán egy rént lőölve, szikkadt szarvashúst fogyasztva: hát én mért nő énekéljek, népünk néma mért maradjon remék rozskényérrel élve, még vajjas mellévalóval?” (436)

„Lapp legények is dalolnak, szénabocskorok zenélnek, jót húzván vizesvödörből hitvány kéréglist-kényérre: hát én mért nő énekéljek, népünk néma mért maradjon magbul lett malátasörrel, istenáldott árpaléval?” (444)

„Lapp legények is dalolnak, szalmabocskorok szavalnak kormozó tüzüik körében, fekete szenes fatönkön: hát én mért nő énekéljek, népünk néma mért maradjon szelemén alatt szobában, gyönyörű tető terében?” (452)

„Jó nálunk a férfiaknak, fehérmépnek némkülönben: söröshordók nagy halommal, közelünkben mézeskádak, mellettünk marénamartok, csupa jó lazaclelőhely; nem fogyunk ki jófalatbul, kedvet keltő jó italbul.” (460)

„Jó nálunk a férfiaknak, fehérmépnek némkülönben: étünk könnyel nem keverjük, nem is gondolunk a gonddal, falatunk vígan fogyasztva, bánat nélkül napjainkat, gondos gazdánk életében, asszonyunk aranykorában.” (468)

„Kire mondjak most köszöntőt, gazdánkra vagy asszonyára? Örököltük őseinktől, hogy első légyen az embér, ki lakóhelyet a lápon, erdön házhelyet hasított, döntve szálfákat tövestül, lomboatukat lényesve, alkalmas helyre rakva, száraz és szilárd porondra, csinálva családi házat, szállást számos nemzedéknek.

Házfalát erdön faragta, dorongot a dombrul hozva, tetőlécéket lapályrul, a nyírésbül nyomtatókat, kérégzszindélyt zelnicésbül, tömítő mohát mocsárbul.” (486)

„Szépén egybeszerkesztette, építésit véghézvitte; százan szögletét csapoltak, félezren tetőn topogtak, míg mindénnel elkészültek, pallót-padlatot léraktak. (492)

„Hej, amig e gondos gazda fölépítette e házat, szelek szaggattak hajában, üstökét vihar cibálta! Bizony, jó gazdánk némégyszër kesztyűjét kövön feledte, kalapját fenyő lékapta, lábbelijét lép lészúta.” (500)

„Bizony, jó gazdánk némégyszër kora hajnalszürkülettel, mikor mások még aludtak, falusiak föl sè keltek, föltápáskodott tüzetől, kalibájából kimászott; tülevél tapadt hajába, harmat hullott szép szemébe.” (508)

„Ez a jó gazda azóta folyvást vendégit fogadja, lócája tele dalossal, mulatókkal mindén ablak, padlók nótapéngetőkkel, vánkosok vajákosokkal, falakhosszat hallgatókkal, kerítés kíváncsiakkal, udvara útonjárókkal, kérésztül-kasul ménőkkel.” (518)

„Már a gazdát félköszöntve, mondok áldást asszonyunkra, témérdék javat tévöre, hosszú asztalt halmozóra.” (522)

„Réngeteg kövér kënyeret, tengër tésztát mëgdagasztott, tenyerével tapsikolva, formálgatva fürgé ujjal. Kënyerét mihelyt kiszédte, vendégék elébe vitte, dagadó disznóhúsokkal, túró-s-tejfölös lepénnyel. Késünk éle mind kicsorbult, kacor kettévált középén lazacfej-fürészélésben, csukacsont-csupálgatásban.” (534)

„Bizony, jó nénénk némégyszër, ez a gondos gazdaasszony kakasnál korábban ébredt, szaladt tikfiszót sè várva mára mindént mëgszërözni, tëndőit végbevinni, élesztőjét erjeszteni, savasítani sörünket.” (542)

„Ért e hírés háziasszony, ez a gondos gazdaasszony, ért nagyon a sörfözészéhez, ízletés ital tévészéhez csávázott csírás szemékbül, malátásított magokbul, miket nem kavart kalánnal, lapickával sém lapátolt: mindig markával merített, kavargatva két kezével füstnélküli fürdöházban, simára sikált padokon.” (554)

„Nëm hagyta e háziasszony, ez a gondos gazdaasszony rakását ragacosodni, malátáját földre folyni: futkosott a fürdöházba, éjnek-évadján kijárva, nëm félve a farkasoktul, erdei vadállatoktul.” (562)

„Mëgdicsértem már az asszonyt, most a násznagyot köszöntöm. Kit neveztek násznagyunknak, kit választottak vezérnek? Falu véne lett vezérünk, falu nagyja lett a násznagy.” (568)

„Nëmés násznagyunknak vállá kék köpennyel van takarva, hónaljában összehúzza, hasán szélésebbre szabva.” (572)

„A mi násznagyunknak testit keskény köntös ékésíti, homokon söpör szegélye, hátul földig ér a farka.” (576)

„Inge egy kicsit kilátszik, ki-kikandikál fehére: tán a Holdléány himézte, cincsatos szüzecke szötte.” (580)

„Násznagyunknak van tüzszöje, öve ködfinom fonálbul, Napléány nëmés szö-

vése, hímés körmű hímézése hőt nem ismerő időkből, tűzről nem tudó korokból.” (586)

„Násznagyunknak lábaira húzva habselyem harisnya, selyemszálbul van kötője, patyolatbul lábszalagja, át van szöve színarannyal, elégyengetve ezüsttel. (592)

„Van továbbá násznagyunknak szászoktól szabott cipője, úszó hattyúhoz hasonló, avagy vélnéd vízi fajdnak, lombok közt lakó lilének, cserjésbe csapó mádrnak.” (598)

„A mi násznagyunk hajában aranyfürtök fodrozódnak; aranyszálakbul szakál-la, fejében sudár süvege, hegyét füllegébe fúrja, illég-billég fönn a lombban; ilyet százasért sē kapni, ezer márkát is megérne.” (606)

„Már a násznagyot dicsértem, násznagyasszonyunkra térék. Honnan jött a násznagyasszony, hol lelék a drága lélkét? (610)

„Onnan jött a násznagyasszony, ott lelék a drága lélkét: messzebb, mint Tanikka vára, új városnak új határa.” (614)

„Vagy nem onnan, mégsēm onnan, onnan sēmmitelteképpen! Onnan jött a násznagyasszony, ott lelék a drága lélkét: túl az Ópērenciaárul, végtelen fehér vizekrül.” (620)

„Vagy nem onnan, mégsēm onnan, sēmmitelteképp sēm onnan! Nőtt a rétēn szép számóca, pusztában piros bogyóka, hegyoldalōn árvalányhaj, aranyos virág vadonban: abbul nőtt a násznagyasszony, ott lelék a drága lélkét!” (628)

„Nászasszonynak szép a szája, mint szövősžék szōkttetője, násznagyasszony szép szemében égi csillagok ragyognak, nászasszony szemöldökéhez csak a hold-sarló hasonló.” (634)

„A mi násznagyasszonyunknak arany huncutkák hajában, gyōngykalárisok nyakában, arany karkötők a karján, ujján gyémántos gyűrűkkel, foglalatos gyōngy fülében, homlokán aranyhidacska, pillaszōrin gyōngysziporka.” (642)

„Hold világával vetekszik arany csatja csillogása, nap világával vetekszik ing-vállának villanása, libēgő ladiknak látszik fejfēdője lēbbenése.” (648)

„Násznagyasszonyt is dicsértem: hadd nézzem mēg most a népet, hogy a nász-nak szép-ē népe, választēkos-ē a vénje, világravalō-ē ifja, ékességēs-ē egē-sze?” (654)

„Nos hát mēgnéztem a népet, bár tudhattam tán magamtul, hogy sohasēm volt a múltban, nem lēsžēn jōvő korokban ily gyūlekēzet gyōnyōre, ily családnak csil-logása, vénēk választēkōssága, ifjúság igēző bája. Valahányan kék-vörōsben, mint a dērcsípēt csererdő, hajnalhasadás alulról, fēntrül pirkadat pirossa.” (666)

„Vendégink elōtt ezüstnek, nem volt értéke aranynak: mintha szēdnék csak szemētēn, utcahosszat pénz potyogna, bőkezūen költekēztek, eskūvōnk hírét emelve.” (672)

Vénēk véne Vāināmōinen, nemzedékēk nagy dalosa most a szānkōjába szállva indult immár otthonába. Énēkēlgetēt az úton, varázverseit dalolva; mondott ēgyet, mondott másat, hát a harmadik dalára sziklānak szaladt a szānka, talpa tō-

kéhez csapódott. Kettévált költőnk kasosa, dalnok szánja szétszakadva; rúdja megrepedt közepén, oldallapjai léváltak. (686)

Väinämöinen, vénék véne szóval mondta, megkérdezte: „Volna-é ez ifjúságban, növekedő nemzedékben, vagy a véneknek sorában, fogyatkozó férfinépben, aki Tuonelába térne, Manalába merne menni szúrószérszámot szerezni, fúróért Manába futna, hogy új szántalpat faragjak, kasost készítek magamnak?” (698)

Fiatalok így feleltek, vénemberek válaszoltak: „Nincs ez ifjúság körében, sém a véneknek sorában, eme népes nemzetségben olyan vakmerő vitézünk, aki Tuonelába térne, Manalába merne menni szúró szérszámot szerezni, fúróért Manába futni, hogy új szántalpat csinálhass, kasost készíthess magadnak.” (710)

Vénék véne Väinämöinen, időtlen idők dalosa maga ment tehát Manába, másodízben Tuonelába, onnan szérszámot szerezve, onnan épén visszatérve. (716)

Vén Väinämöinen dalával rengeteg erdőt varázsolt, terebélyes tölgyet téve abba büszke berkényével; szánkót szerkesztett belőlük, talpát fájukból faragta, csapolásait csinálta, hámgáját hajlította. Hamar készén lett kasával, szép új szánt csinált magának. Szérszámot rakott lovára, fakót szán elébe fogta; maga szánkójára szállott, szán farában elfeküdve. Vesszőtlen futott a fürge, gyöngyostortalan szaladva jó abrakolóhelyére, terve régi jászolóhoz. Vén Väinämöinen ugyancsak, időtlen idők tudósa visszaért vele honába, híres hajlékába lépve, régén koptatott küszöbre. (738)

Nagy Erika fotografikája

Válogatás a jelenkori svéd irodalomból*

Eric Pauli Fylkeson

Betűk Istenben

Ne csak a sorok
között olvass
hanem követeld
minden ember
bemenekülési jogát
mikor
a test a szóba lép,
szóba zuhan

Fel ne add
mielőtt egész testeddel
kemény szavak
közt kígyózol

Be kell jutnod.
Az életedbe kerül.
Az ábécé mögött
minden lépés
egy életet ér

Ne add fel.
A mássalhangzók
joga és kötelessége
hogy véresre marjanak

Be kell jutnod.
Ha egyszer valóban
bejutsz soha többé
nem akarsz
a szavakon kívül lenni.

Bokstäverna i Gud

Nöj dig inte
med att läsa
mellan raderna
utan kräv
varje människas
berättigade inflykt

Var torr i början
och mjukna i takt
med att kropp
går i ord
går ner sig i ord

Ge dig inte
förrän du ålar
mellan hårda ord
med hela kroppen

Du ska in.
Det ska ta ditt liv.
Kommer du bara
bakom alfabetet
är det värt ditt liv,
varenda kliv

Ge dig inte.
Konsonanter
både vill och bör
rispa dig blodig

Du ska in.
Kommer du bara in
vill du aldrig mer vara
utanför orden.

Azt írtam
 hogy az életedbe kerül.
 Ezért veszi el
 sebzett életed,
 melléknevek nélkül.
 Ne add fel.

Gerincet kapsz á-tól.
 Száját kapsz ó-tól.
 Végtagokat kapsz é-től.
 Megszólalsz í-től.

Ne higgy magadnak
 ha azt mondod hogy nem megy,
 hogy az életben semmi se megy és
 jól van ez így.

Kell hogy legyen egy
 elveszteni való életed.

Van egy elveszteni
 való életed?

Én mindent kész vagyok elveszteni.

Fiam király a Vénuszon
 Lányom ellátogat
 hozzátok a jövőben
 Feleségem mindaz
 amiről születésem előtt
 álmodtam

Gondolkozz, gondolkozz kifulladásig
 így segíted a folyó
 folyását

Mert be kell jutnod
 ki kell jutnod
 legvégül
 kiapadnod

Jag har skrivit
 att det ska ta ditt liv.
 Därför ska det ta
 ditt stungna liv,
 blåst på adjektiv
 Ge dig inte.

A ska ge dig ryggrad.
 O ska ge dig mun.
 E ska ge dig lemmar.
 I ska ge dig mål i mun.

Tro dig inte om du säger
 att det inte går
 Inget går att göra i livet,
 och så var det bra med det.

Men du måste ha
 ett liv att förlora

Har du ett liv
 att förlora?

Jag har allt att förlora.

Min son är regent på Venus
 Min dotter är
 den som kommer till er
 i framtiden
 Min hustru är allt
 det jag drömde om
 som ofödd

Tänk, tänk dig trött
 så hjälper du floden
 att flyta

För du ska in
 du ska ut
 du ska sina
 till slut

Mielőtt először
átadod magad:
pihenj meg ú-nál.
Mielőtt másodszor
átadod magad:
ökölharc k-val.

Mielőtt harmadszor
átadod magad:
próbálj meg magányosabb lenni mint q.

És ha átadod magad:
add át magad
szótlatlan!

És amikor
az élet zárt osztályán
a szavak mögé jutsz,
akkor kezdődik az értelem háborúja

Utat vágni visszafelé
a leírtakon át,
évről évre,
évről sebre,
évek, álnok sebek,

kaszádat gondozd,
kerüld a hazugságra
szánt hazugságokat

Minden egyes mondat
amit lekaszálsz
ismét kinő, ugyanúgy,
saját szándékával
azonosan

Akkor kérd meg
a gyermekistent, hogy
töröljön ki mindent amit mondtál,
Különösen
a végzetesen ügyesen megformáltakat

Och innan du ger dig
första gången:
vila ut hos u.

Och innan du ger dig
andra gången:
näv- och fotkamp med k.

Och innan du ger dig
tredje gången:
försök att vara ensammare än q.

Och om du ger dig:
ge bort dig själv
utan ett ord!

Och när du
i livets slutna avdelning
kommit fram bakom orden,
då börjar meningskriget

Att röja baklänges
genom allt skrivet,
år för år,
år för sår,
år, försåtliga sår,

vårda din lie,
undvik lögner som ber
att få bli lögner

Och för varje mening
som huggs ner,
växer en och samma
mening upp,
blir identisk
med sin egen avsikt

Då ska du be
barnaguden sudda ut
allt du sagt,

és kívánd azt, hogy ott teremj
 ahol egykoron
 gyors csodák teremtek

De hol van tiszta Istened
 Hol van a vágy felsőrendű tudata
 Hol van hangja
 a titkos úrben
 Hol az ígéret, hogy
 a falak mögött ismét
 életet találsz
 Hol van szellemének
 magára hagyott füttyszava

Mászd meg a szavakat
 vágj eret a G görbületén
 csurogjon olaj az öltönyödre
 hasítsd ketté ú-t
 hogy recsegve ropogjon
 szárazra rohadt életkora
 de hagyd hogy picit elinduljon
 hagyd hogy picit elinduljon
 szabadon, szóttlanul

Nem tudom
 miféle névtelen
 elektromágneses vízbe
 sodor ez a munka

De be kell jutnod
 és ki kell jutnod
 és legvégül
 kiapadnod
 Az elhagyott gyermek
 magányos rejtélyének
 Nedvességével

töltsd meg G hátán a rést
 És szánd meg ú-t

särskilt
 det dödligt välformulerade,
 och önska dig dit
 där en gång
 snara under växte

Man var är din giftfrie Gud
 Var är din
 längtans överförnuft
 Var är hans röst
 i hemliga etern
 Var är löftet
 att återse livet
 bakom muren
 Var är hans andes
 övergivna vissling

Du får klättra på ordet,
 öppna en åder i G:s kurva
 och få olja på kostymen,
 bryta u på mitten
 så det knastrar
 av snusrutten ålder,
 lilla d får gå fri
 lilla d får gå fri
 och utan mening

I vilket namnlöst
 elektromagnetiskt vatten
 detta arbete
 mynnar ut
 vet jag inte

Men du skulle ju in
 och du skulle ju ut
 och du skulle ju sina
 till slut

Så nyfyll ditt G.
 med det våta

akárcsak az ágak nedvét
és a sebeket a térdeken
És hozd haza pici d-ét,
hozd haza pici d-ét,
ikertestvére és ő
várva várja
suta gondolatomban

(*"33 dikter"*, 1986)

i ensamma barnets
jublande ensamma gåta
Och ömma för u
som du ömmar för
märgen i kvisten
och ärrn på knäna

Och hämta hem lilla d,
hämta hem lilla d,
hennes tvilling väntar
så träget med ö
i min tafatta tanke

Gyakorlat

Az üvegfolysó
lezárt kijáratok között
sétálva azt gyakoroljuk
hogy úgy tegyünk mintha csak
látszólag sétálgatnánk amikor
látszólag sétálgatunk.

(*"Avbön"*, 1978)

Övning

Att promenera
mellan glastunnelns
igenbommade utgångar
är en övning i att låtsas
att promenaden är på låtsas.

Bezárva

I
Bogarak próbálnak áthatolni
az ablaküvegen. Kissrác koromban
órákon át néztem, hogyan próbálnak
áttörni, újra meg újra. Nem tudják
mi az amit mi úgy nevezünk
"ablaküveg".

II
Az ablakon túl a világ játérendje.
Finomra örölt üveg várja a kisbaba
lábát a 9-es mezőn.

Inlåst

I
Några insekter försöker borra sig ut
genom rutan. Som grabb kunde jag
sitta i timmar och studera deras
utbrytningsförsök. De vet inte
vad det som kallas "rutan" är.

II
Utanför rutan finns världens
spelordning.
Finmalet glas väntar på bejbins
fötter på ruta 9.

III

Még egy rovás a fatörzsön. A 27-es számú ősz. A vízpocsolyák felszínén a jégvárta engedelmesen recseg lépteim alatt, de nem érzem, hogy megértem arra, hogy gyerekem legyen. Orrom az üveghez nyomom. Várom apát.

(*"Avbön", 1978*)

Mielőtt leszáll az este

Útra indultam
 hogy elhagyjam a kemény életet
 hogy ne akarjak többé
 a szelleműző titkos éhségében
 sült hús lenni,
 ahogy ezt ifjúkori énem
 megfogalmazta volna.

És azután
 Mi történt azután
 Semmi minden történt

Álom jött álomra
 és valamennyi arról szólt
 hogy oda kell érni
 mielőtt becsapódik a kapu
 és kialszanak az ablakokban a fények.

Útnak indultam
 hogy elhagyjam a kemény életet
 le kellett rombolnom a házat
 hogy megtaláljam a szobát
 az erdőt az erdőben kerestem
 lehámoztam a zavaró hangokat
 hogy szabaddá tegyem a zengést
 ujjaim véresen izzottak énekeltek

III

Ännu en skåra i barken. Det var min höst nr 27. Pölnarnas ishinnor krasar följtsamt under min gång, men jag känner mig inte mogen att ha nåt barn. Med näsan mot rutan. Vänta på far.

Före kvällen

Jag var på G, på resa
 bort från det hårda livet
 att inte längre vilja vara
 det brynta köttet
 i andeutdrivarens
 maskerade hunger,
 som min yngre upplaga
 skulle formulera saken.

Och sen
 Vad hände sen
 Inget allt hände

Dröm las på dröm
 och alla handlade om
 att hinna fram
 innan porten slår igen
 och alla fönster släcks

Jag var på G, på resa
 bort från det hårda livet
 var tvungen att riva huset
 för att hitta rummet
 letade i skogar efter skogen
 skalade bort bruset
 för att frilägga suset
 tills fingertopparna glödde

a látszólag meggyógyult sebek dala
megjelent az Áprilisi Szél Kiadónál
és boldogsággá örlődött
igaz boldogsággá

És azután
Mi történt azután
Minden semmi történt

Álom jött álomra
és valamennyi egy
rég elfelejtett feljegyzésről szólt,
Artemisz tegeze mélyén

Úton vagyok, hogy otthagyjam
a betűk belső meredek lejtőinek
ívelt kanyarait
nem akarok többé mindent látni
és egyre kevesebbet megérteni
nem akarok többé arra várni
hogy visszatérjen
és bevezessen új kozmikus szabályokat
nem akarok többé fülelni
hogy hallom-e őt
aki nem is törődik azzal hogy létezik
Csendes elfoglaltságok
megjelennek majd az Áprilisi Szél Ki-
adónál
és boldogsággá örlődnek
igaz boldogsággá

Ha három napom lenne még hátra
első nap orromat a földbe nyomnám
amilyen mélyen csak lehet
A második nap besiklanék
valamennyi csendes öbölbe amelyeket
eddig megtagadtam magamtól

blödde sjöng
De skenlåkta sårens sång
kom ut på Aprilvindens förslag
och maldes ner til lykke
til sand lykke

Och sen
Vad hände sen
Inget allt hände

Dröm las på dröm
och alla handlade om
den bortglömda minneslappen
djupt nere i Artemis koger

Jag är på G, på resa
bort från loopen
i bokstavens inre branta kurva
vill inte längre se allt
och begripa allt mindre
vill inte längre vänta
på att han ska återvända
och klubba genom nya kosmiska
regler
vill inte längre lyssna
på en som inte
bryr sig om att finnas
Tysta sysslor
ska ges ut på Aprilvindens förslag
och malas ner til lykke
till sand lykke

Hade jag tre dagar kvar
skulle jag ägna den första
åt att trycka ner näsan i myllan
så djupt jag bara kunde
Andra dagen skulle jag
glida in i alla de målarvikar
jag nekat mig själv att upptäcka

És azután
Mi történik azután
Minden semmi történt

Och sen
Vad händer sen
Vad händer den tredje dagen

Álom jön álomra
és valamennyi arról szól
hogy nem úton lenni,
otthagyni a nekivágást
mielőtt a történet elkezdődik,
kiszaladni magánhangzóimból
szorosan nyomomban Artemisz
körülfont lábszárainak hűvösségével

Dröm läggs på dröm
och alla handlar om
att inte vara på G,
att lämna G innan
berättelsen börjar,
att springa ut
ur sina vokaler
kloss i häl med svalkan
från Artemis snörda vad

Álom jön álomra
de csak egy szól arról
hogy újra éljem életem
egyetértésben,
hogy tartós kapcsolatot keressék
az árnyakkal
az erdei tónál,
hogy otthagyjam az utat
és a kicsinyekkel
a patakhoz érjek
mielőtt leszáll az este

Dröm läggs på dröm
men bara en handlar om
att leva om sitt liv
i endräkt,
att söka varaktig kontakt
med skuggorna
nere vid tjärnen,
att lämna G
och med sina allra minsta
försöka nå fram till å
före kvällen

(*“Hinna före kvällen”, 2003*)

Eric Pauli Fylkeson

1950-ben született a Stockholm melletti Bromsten külvárosában. Költőként a hetvenes évek elején tűnt fel, amikor Bruno K. Öijer-el és Per-Eric Söder-el megalapította az immár legendás hírű Vesuvius költőcsoportot. Írói munkássága mellett több irodalmi újságot alapított és szerkesztett. A legismertebbek a hetvenes és nyolcvanas években működő Feber, Janus és I minne. Írói műhelyeket, tanfolyamokat és szemináriumokat vezet. 1994 óta a Sala nevű kisvárosban él, és a helyi politikai életben tevékenykedik.

Megjelent művei:

Vi lever i en tyst film 1973, Idyllernas död 1973, Barnet och kriget 1973, Maskinerna ska dö 1974, Dandy 1975, Nervsystem 1976, Skuld 1978, Avbön 1978, En far åt mina tankar 1980, I tjänst 1983, Pojkdockans dikter 1985, 33 dikter 1986, I åttonde huset 1993, Raklång på vattnet 2002, Hinna före kvällen 2003, Nästa liv, tack 2005, Badkar till övers 2005

Kazetták, hanglemezek:

Nya Tider, Nya Änglar (kazetta 1976), Svenska poeter I (kazetta/LP 1988), Rörda bland upprörda (kazetta 1990), Vad jag gjorde i världen (kazetta 1990), Dårarna (CD 1994), Stjärnstopp i Koopers anda (CD 2002), Då blod och röst slog följe (CD 2006)

***

* Most induló rovatában Molnár István író, költő, Stockholmban élő munkatársunk, a szerkesztő kérésére vállalta, hogy folyamatosan válogat és fordít ismert jelenkori svéd íróbarátai műveiből.

Munkájával az Ághegy igyekszik megfelelni vállalt híd-szerepe kiteljesítésének, a svéd — magyar irodalmi kapcsolatok elmélyítésében.

Bernhard Nordh:

A hódtavi újtelepesek

(Nybyggarna vid Bäversjön)

Fordította: Bartha István és Hegyi Éva

Gondozta: Szász Enikő

Folytatás előző számunkból

Huszonegyedik fejezet

Március végén Helge és Isaksson elmentek Olof Nilsson újtelepére. Egynapi munkájukba tellett, deszkát fűrészelni a koporsókhoz, kihordani a halottakat, majd újra beszőgezni a ház ajtaját.

Az állat-tetemeteket bennhagyták a kunyhóban, arra számítva, hogy a házat majd felgyújtják a lappok, vagy lassacskán elkorhad és összeomlik. Bizonyosnak vélték, hogy, hogy újtelepes ide nem teszi a lábát. Bujkáló gonosztevőnek még menedéket nyújthat a kunyhó, de becsületes ember számára ez a hely tilos. Az új törvény szerint csak keletebbre szabad újtelepet létesíteni.

Néhány napja melegen sütött a tavaszi nap. A hóréteg teteje kemény és fagyos volt, s így könnyebb vontatták a megrakott szánkókat. Elvitték a koporsókat Bäversjöig, onnan másnap folytatták útjukat mintegy harminc kilométernyire, északkeleti irányba fekvő temetkezési helyig. Isaksson szánkóján két koporsó feküdt, mert fekete himlőben elpusztult gyermeke is temetetlen volt ez ideig., és tudta, hogy könnyebben elszállíthatja a havon, mint később, amikor a hátán kelle-ne cipelnie.

Az egyházi ünnepet évente kétszer tartották meg a lappkápólnánál; az év többi szakában aztán pusztán, elhagyatottan állt ez a terület. A holtak birodalma volt ez, ahová élő ember ritkán tévedt. Téli éjszakákon nyugodtan üvölthetett a farkas a durva fakeresztek között, s a medve zavartalanul járhatta körül a kápolna ácsolt falait és lakmározhatott a tóparti kunyhók között nővő feketeáfonya bokrokról.

Helge és Isaksson déltájban értek a temetőbe. Nagy igyekezettel kezdtek kilapátolni a havat azokból a gödrögből, melyeket még az elmúlt ősszel ástak. Sok fáradtságot takarítottak meg ezáltal, hogy még a szeptemberi ünnep alkalmával megásták azok sírjait, akik a következő ünnepet már nem érték meg. Szeptemberben puha a föld, de ha valaki kora tavasszal szándékszik gödröt ásni, akkor minden kavicsot egyenként kell a kőkeménnyé fagyott földből kivájni. Amikor az őszi sírokat ásták, még nem tudták, ki fog majd beléjük kerülni, többnyire kis gödrök voltak ezek, - a téli halál általában több gyermeket pusztított, mint felnőt-tet. Ritkán esett meg, hogy valamelyik sír üresen maradt a következő ünnepig.

Leeresztették a koporsókat a sírgödörökbe, imára kulcsolták durva kezeiket, s Isaksson elmondta a Miatyánkat. Rekedten, egyhangúan szólt az imádság. Isaksson arca éppen olyan kifejezéstelen volt, amikor a saját gyermeke felett imádkozott, mint amikor Olof Nilsson sírja felett állott. Elénekeltek egy zsoltárt, aztán beállították a Bäversjóból hozott fából készült kürtöket, s behantolták a sírokat. Ha majd eljön az ideje, ezeken a kivájt fakürtökön keresztül szórja be a pap a szokásos három lapát szentelt földet. Amikor mindent elvégeztek, ugyanolyan csendesen, mint ahogy jöttek, visszaindultak Bäversjö felé.

A nehéz norvégiai út után, Helge valamivel tartózkodóbb volt, Isaksson pedig mindent elkövetett, hogy visszanyerje. Miután szűrös tekintettel nem sikerült Gudrunt az útból eltávolítani, sok megpróbáltatásnak vetette alá magát, hogy a lány közelében nyugodtnak lássák, és soha egy szóval sem említette többet, hogy a bolondokházába kellene vinni. „Majd csak eljön az ő ideje is.” - gondolta Isaksson. „Addig pedig úgy teszek, mintha észre sem venném az eszelőst ...”

Mialatt a férfiak Olof Nilssonékat temették, Gudrun a bäversjöi újtelepen tartózkodott. Isaksson elleni gyűlölete alább hagyott, és Helge csodával határosnak tartotta, hogy a lány beleegyezett, hogy Bäversjöben maradjon, míg a férfiak a halott családdal szembeni kötelességüket teljesítik. Gudrunnak meg kellett alkudnia a helyzettel, mert egyedül nem maradhatott Näverbäckenben; kutyája sem volt, amely megvédelmelte volna. A szerencsétlen állat, az újév előtti éjszakán kimúlt, farkas vészett vele.

Helge fontolóra vette a Bäcklidenbe való leköltözést. Bár Näverbäcken jó helynek ígérkezett, mégsem mert a lappok jóindulatában bízni. Úgy érezte, hogy azok engedékenysége kizárólag Gudrun személyével függ össze. Egy szép napon beállíthat a pandúr és a végrehajtó, s elpocsékolta fáradsággá teszik mindazt a munkát, amit a házba meg a földekbe beleölt. Még egyéb is volt., ami indokoltá tette az elköltözést: Näverbäcken elhagyatott hely, ahol szükség esetén nincs kitől segítséget kérni. Bäcklidentől húsz kilométernyire fekszik a legközelebbi telep, s jégzajlás után a csónakot is használni lehet, de Helge úgy érezte, hogy a björkneszi népben jobb szomszédokra talál: Johann és Nils sokkal emberségesebbek, mint Bäversjö kőszívű újtelepese.

Isaksson helyeselte Helge Bäcklidenrel kapcsolatos szándékát: tervezetesei mutatták, hogy ez a délvidéki ember mégis csak értelmes. „Bäckliden olyan hely, ahol Beritre jó napok várnak. És ez az idő már nagyon közel van. Májusban, de lehet, hogy még előbb, sok minden meg fog változni.”

A kunyhó teljesen leégett; a kémény falában azonban csak néhány kő lazult ki, s az alapkövekkel sem volt különösebb baj, új gerendákra vártak csupán. A csűr hibátlan volt, s az istálló is jól tartotta magát. Akárki láthatta, hogy lényegesen kevesebb munka kell az itteni építkezéshez, mint Näverbäckenben. Isaksson magyarázni kezdte, hogy a hó alatt jó, a tunnlandnyi szántóföld, s a folyó felé vezető hegyoldalon újabb irtásra való helyek húzódnak. A patak mentén malomhelyet

mutatott, amely szintén a telephez tartozott. A kezdetleges malom gerendái épek voltak, s a malomkövek csak arra vártak, hogy ismét örölhessenek.

A két férfi tovább folytatta a telep számbavételét. Úgy látszik Mord a ház közeléből hordta a tűzifát, de a lakóhelytől ötszáz méteren belül bármerre jó épületanyagot valót találtak. Még akkor sem kell messzebbre menni gerendáért, ha tizenöt rönk magasra építik a házat. Nehezebb volt megállapítani a kaszálók értékét, de Isaksson azt állította, hogy Bäcklidenben igen ritkán volt takarmányhiány, annak ellenére, hogy Mord többet törődött a puskával, mint a kaszával. Bosszankodott amiatt, hogy a telep papírai a megsemmisültek tűzben. Ha ezek birtokában volnának, könnyen megbizonyosodhatna, hogy törvényesen mi tartozik az újtelephez. Mostanában sokkal inkább fontos, hogy a papírok rendben legyenek, mint valamikor régen. Az, aki még az irtásos határra vonatkozó törvény előtt kapott telekpapírt, az akár el is adhat a telkéből. A határon túli területeken új jövevény csak úgy juthat földhöz, ha azt a régi telepesektől vásárolja.

Beszélned kell a pandúrral – javasolta Isaksson -, egyházi ünnepekkor el szokott jönni a lappkápelnához. Segítségére lehet, hogy új papírokat kapj az umeåi főispántól. Próbáld érvényesíteni a régi telekkönyvi jogokat, és Simon neve helyett vezeted be a te nevedet.

Helge azt válaszolta, hogy mindent a rendnek, és előírásnak megfelelően fog majd mindent intézni. Helge végképp elhatározta, hogy Bäcklidenbe költözik. Ha netalán Mimi visszajönne, akkor egyszerűen kiadják az útját: Gudrunnak legalább annyi joga van az újtelephez, mint neki, vagy még több, mert Mimi magával vitte az állatokat. Örökségnek pedig ennyi éppen elég, hiszen az apjának nem volt több joga Bäcklidenre, mint az erdőben tanyázó rókáknak és farkasoknak.

Mielőtt Bäcklidenből távoztak, Isaksson bement az istállóba a ládáért, amelyben Mord földi maradványai voltak. Arra gondolt, hogy amikor Helge és Berit, a szentivánnapi ünnepkor elmennek a paphoz, nem szerencsés halottat cipelniük a hátukon. A láda nem nehéz, úgyhogy könnyen magával viheti Båversjöbe. Onnan majd akad segítsége a temetőig, hiszen az ünnep előtt, valószínűleg mások is temetnek. Egyébként sem jó az, ha Mord teteme továbbra is Bäcklidenben maradjon, amikor új építkezésbe kezdenek ezen a helyen. „Amíg a test temetetlen, addig a léleknek nincs nyugalma.” - gondolta magában.

Helge úgy vélte, hogy a leköltözéssel legalább addig várjanak, amíg Gudrun megszüli a gyermeket. Attól tartott, hogy az út túl nagy megerőltetés lenne számára, s bár a nappalok már elége melegek, az éjszakák még keményen fagyosak. És jöhet valamely hosszantartó, rossz idő, amely lehetetlenné teszi, hogy Gudrunnak, ha eljön a szülés ideje, valahol egy meleg sarkot is biztosítsanak.

Isakssonnak nem tetszett, hogy Helge halogatja a költözést. „Most könnyebb terűt cipekedni a hegyekből, s a háznak való gerendák készítése és szállítása is fele munkával jár, ha a fákat órára döntik”. Isaksson éppen Gudrun érdekében is felhozott ellenérveket: „A szülés után néhány héttel alig hihető, hogy könnyebb

lesz számára, mert akkor már megérkezik az olvadás, s gyalog kell majd átgázolnia a megduzzadt patakok jéghideg vizén. Nem! Hidd el sokkal jobb lesz most. A vadászat úgyis olyan rossz, hogy nem sokat veszít az ember, ha puskáját a szegre akasztja. Miért teljék el Näverbäckenben legalább még két hónap tetlenül, amikor eközben sok mindent elvégezhetsz Bäcklidenben? Ha most költözöl, idom segíthetnek a gerendák cipelésénél. Rendbe hozzuk az istállót, ahol nyugodtan hálhatunk. Annál hidegebb úgysem lesz, hogy az állatok moslékfüző tűzhelyével ne tudnánk elég meleget csinálni. Szentiván napra már tető alatt lehet a házad.”

Helge mohón hallgatta Isakssont. „Belátta, hogy valóban nehéz lesz a házépítéshez segítséget kapni, ha majd a kaszáláshoz kell minden férfikéz. Hiszen csak merné... Talán rendbe lehet hozni annyira az istállót, hogy Gudrunnak nem kell fáznia”. Megemlítette ezt az elgondolását, de Isaksson nyomban elvetette.

Gudrun Bäcklidenbe hozni?! Isten ments! Sokkal jobb, ha Bäversjöben marad. ahol két nő is gondját viselheti.

Isaksson jóindulata nem keltett gyanút Helgében, jóllehet bizonyos fokig meglepődött rajta. Beszélt Berittel, meg az anyjával, s úgy vette észre, egyiküknek sincs kifogása az ellen, hogy Gudrun még náluk maradjon. „Ha majd terhükre lesz, üzeni fogunk.”- válaszolták a nők.

Helge igyekezett megmagyarázni Gudrunnak, hogy Näverbäckenből elköltöznek, s neki a bäversjöi nőknél kell maradnia, addig, amíg Isakssonal összeácsolnak egy házat. Azt, hogy az új otthont hol építik, nem említette. Bizonyos volt afelől, hogy Bäckliden neve nem létezik Gudrun tudatában. Egy szép napon úgyis kiderül majd, hogy felismeri-e a helyet, s talán visszahőköl.

Gudrun váratlanul könnyen beleegyezett. A norvégiai út óta erősen szeszélyes lett, de az utóbbi hetek alatt egyre inkább zárkózottá vált, mintha egy megoldhatatlan misztérium felett töprengene. Helge azon tűnődött néha, hogy vajon felfogja-e Gudrun azt, ami benne végbemegy, de nem merte a kérdést megkockáztatni, attól félvén, hogy a választól majd megfagy a vére.

Április első hetében kezdtek Helgék Bäcklidenben a fadöntést. A nappalok hosszúak voltak, s egy hét alatt nagymennyiségű gerenda feküdt összehordva. Helge elhatározta, hogy Isaksson segítségét jól megfizeti. Úgy vélte, hogy a széna, meg a kölcsönadott húsz tallér túl kevés, ami még azért sem elég fizetség, hogy Gudrun Isakssonéknál lakhat.

A következő hét egyik napján beállított Johann, Björkneszből. Fejszecsapásokat hallott, s eljött megnézni, hogy mi történik. Kissé meglepődött, hogy Helge Simon helyét akarja elfoglalni, de cseppet sem rosszallotta, hogy ő lesz a szomszédja. Simon lánya felől érdeklődött.

– Jobb-e vagy rosszabb az állapota?

Helge késlekedett a válasszal:

– Erre a kérdésre nem könnyű felelni. Úgy hiszem, hogy valamivel jobb lett.- Megemlítette, hogy jelenleg Isakssonéknál van. Arról, hogy Gudrun gyermeket

vár, nem szólt., - úgy érezte, ha ezt megmondaná, nehezen tudna Johann szemébe nézni.

- Mikor viszed el a kecskéidet Björkneszből?

Helge azt válaszolta, hogy nem tart igényt azokra az állatokra, amelyeket Johann egész télen etetett. De ha már lesz harapnivaló fű, akkor igen hálás volna, ha megvehetné őket.

- Anna szerzett takarmányt a kecskéidnek, - mondta Johann fanyarul. – Azt hiszem, szeretné, ha már elvinnéd őket. Úgysem adhat más egyebet nekik, mint, amit az erdőben talál, s amint látom, az itteni fákon is csak annyi moha terem, mint Björkneszben.

Helge elkomolyodott. Tudta, hogy a fiatal lánynak sok fáradtságába került takarmányt szereznie két kecskéje számára.

- Vágja le őket.

- Ezt mondtam magam is, de azt felelte, hogy a más állatát nem vágja le. Ezért mondom, hogy gyere értük, s te magad szúrd le őket. Nem túl zsírosak ugyan, de azért levest főzhetsz belőlük.

Isaksson félbehagyta a gerenda faragását és közelebb lépett.

– A kecskéket... Igen, azokat el kell hozni! Majd Berit lejön Bäcklidenbe, s gondjukat viseli. Sőt, főzhet is, így legalább több idejük marad az építéshez. És van itt munka számára; egy ügyes fehérnép üres óráiban sokat segíthet a ház építésénél.

Johann bólintott. „Minden világos: a kecskéket el kell hozni. Sem ő, sem Isaksson nem várta, hogy Helge más véleményen legyen. Épeszű ember nem vágja le az állatait áprilisban, ha van a kilátása arra, hogy életben tarthatassa. Helge nem beszélt többet a dologról. Johannt kérdezte, tud-e valamit Mimiről.

A björkneszi újtelepes elmesélte, hogy Mord lánya lement a faluba, elszegődött egy gazdaságba. Alig hiszi, hogy visszatér ide a hegyekbe. Isaksson arról érdeklődött, hogy mi lesz tavasszal, a vetnivalóval. Amit a hatóságok ígértek, valószínűleg odalent már elkelt, s a hegyvidékieknek nem jut. Johann úgy vélte, hogy valamit csak kapnak, ha időben érte mennek. Nils meg ő a napokban szeretnének lemenni.

– Az idő annyira jó, hogy attól nem kell tartani, hogy a burgonya megfagy útközben. Úgy néz ki, az idén korán tavaszodik.

Helge és Isaksson elhatározták, hogy Johannal meg Nilssel együtt lemennek a faluba, s hogy már a következő vasárnap este Björkneszben lesznek. Johann kedvezőnek tartotta az időpontot.

- Magatokkal hozzatok-e Mord maradványait? – kérdezte Johann, -, mert ha nem, én most magammal vihetem. Nilsnek úgyis dolga van a lappkapolnánál

Isaksson arca elkomorodott.

- Valamelyik a gyermekek közül?

- Igen, a legkisebbiket elvitte a fekete himlő.

Miután Johann elhagyta Bäcklident, Helge már nem volt képes ugyanazzal a lendülettel dolgozni, mint azelőtt. Sehogysem volt inyére, hogy lemenjen a faluba, de menni kellett, mert gabona meg burgonya nélkül nem sokra megy, ha házat is akar építeni. Csupán vadászatra és halászatra nem, alapozhatja az életét? A régi időkben, amikor bőven gyűjthettek drága hódprémet az újtelepesek könnyebb volt.: Gabonát vetni, burgonyát ültetni, gazdálkodni nehezebb. Ha a fagy az idén is tönkreteszi a vetést, akkor ismét elnéptelenedik a hegyvidék. Az éhínséggel senki sem dacolhat soká. Az ínség törvénye erősebb, mint az irtásföldekre vonatkozó előírás.

Helgének az is eszébe jutott, amit Isaksson mondott, hogy Beritnek Bäcklidenbe kell jönnie. Ez nem tetszett neki. Legokosabb mégis levágni a kecskét, bár jobb volna, ha életben maradnának.

Huszonötödik fejezet

Helge nagyon meglepődött, amikor viszontlátta Annát. Az elmúlt hónapok alatt a gyermeklányból érett nő lett. Csípője ugyanolyan széles volt, mint Berité, tartása kemény és öntudatos. Anna is megdöbbsent: nem ugyanaz a gondtalan ember állt előtte, mint aki közel egy esztendővel azelőtt nekivágott a vadonnak. Úgy vélte, hogy Helge több évet öregedett: Soványabb volt, s szemében ugyanazt a kifejezést látta, mint azon férfiakéban, akik régóta küszködnek ezen a kietlen vidéken, valami olyasfélét, ami a megmásíthatatlan kemény sorsba való beletörődést jelenti.

Isaksson és Helge vasárnap kora délután érkeztek Björkneszbe. Isaksson Johann házában maradt, Helge pedig átment Annához, hogy eldöntsék a kecskék sorát. Miután meglepetésből magához tért átnyújtotta a lánynak a magával hozott lisztet.

- Hálásan köszönöm a kását, amit Isakssonnal küldtél - mondta Helge. - Hoztam egy kis lisztet; főzhetnél egy kis kását estére.

Anna elvette a zacskót. Belenézett és szemrehányóan kérdezte:

- Te most sem elegyítesz? Mások azt sem tudják, mit tömjenek a szájukba! Szégyellj magad!

Helge elvörösödött.

- Ettem én is kéreglisztet, - mondta védekezően. - Ha akarod, összeelegyítheted, hogy olyan fekete legyen, akár a föld. Fogaim megrágnák, ahogyan te is megrágnod, de örülnék, ha néhány marék lisztből és szép fehér cipót sütnél magadnak, olyat, amely nem ropog a szájban, mint a száraz homok.

Anna ládába ürítette a drága lisztet. Keble megfeszült, hangja kissé lágyabb lett, amikor megszólalt:

- Nem jártál a faluba, s így nem kaptál a segítyből.

- Igen. Közelebb volt Norvégia.

- És Mária... akit te Gudrunnak hívsz, magára hagytad, amíg oda voltál?

- Velem jött.

- Mikor viszed ispotályba?

Helgét meglepte a kérdés. Azt felelte, hogy nincs szándékában Gudrunt Hämösandba vinni.

- Ezt mondta Isaksson is, amikor nála jártam, hogy a segélyről tudassam. Mária nem kerülhet oda, mert ott megölik! Szólt Isaksson arról, hogy Mária itt ellakhat?

- Itt?!... - csodálkozott Helge.

- Igen, igen, ha te majd nem boldogulsz velem, nyugodtan idehozhatod. Vagy úgy véled, hogy jobb volna ha Bävörsjöben maradna, amikor Berit hozzád költözik?

- Gudrun nem fog Isakssonéknál maradni!

- Hát? Berittel együtt lesz majd nálad? Ez nem megy! Berit majd úgy intézi a dolgokat, hogy Mária ismét az istállóba kerüljön. Hozd csak ide, ha átveszed Bäcklidet, akkor fizess meg neki a földért és a megmaradt épületekért. Ő semmit sem örökölt az apja meg az anyja után. Ha van pénzed, fizess. Úgy vélem, kétszáz tallér nem sok Simon földjeiért.

Helge mereven nézett Annára. Mint, aki sem a szemének, sem a fülének nem hisz.

- Egy szóval sem mondtam, hogy Berit hozzám jön.

- Azok pedig így mondják. Férfiember asszony nélkül nem élhet az újtelepen.

- De hisz' nekem ott van Gudrun.

Anna a fejét rázta: - Mária, ó szegény Mária, nem sokat segíthet. Apám azt mondja, hogy Berit leköltözik Bäcklidenbe, és majd gondozza a kecskéidet. Nem így van?

- Még ma levágjuk a kecskéket - felelte Helge szárazon.

A lány megrezzent.

- Levágni a kecskéket?! Most? Dehogy!

- De igen! Éppwn elég bajod volt velük idáig, s nekem most nincs időm, hogy takarmány után mászkáljak. És egyébként sem vagyok mindennap Bäcklidenben.

Anna megremegett. „Tehát Helge nem akarja azt, hogy Berit gondozza a kecskéit?

- Egy ideig még itt maradhatnak, - mondta halkan.

Helge megragadta a lány kezét és barátságosan megszorította.

- Ha igazán megteszed, tíz tallért kapsz érte.

- Nem kell nekem ezért pénz!

- De igen. Ha nem fogadod el a fizetséget, akkor menten levágom mindkettőt! Vagy kénytelen leszek megkérni Beritet...

Anna belegeyzett és zavartan elvette a bankjegyeket.

-Nem akarod megnézni a kecskéidet?

Helge követte a lányt az istállóba. Az állatok soványak voltak ugyan, de látszott rajtuk, hogy nem szenvedtek az éhségtől, ábra álltak, szemük nem volt homályos. Anna simogatni kezdte az egyik fejét.

- Felaprítom a mohát, és moslékot főzök belőle.

Helge arra a sok-sok órára gondolt, amit Anna kecskéinek gondozására fordított. Jól tudta, mit jelent télvíz idején moháért járni a fagyos erdőben.

- Ügyes kis fehérnép vagy! – mondta meghatottan.

Hirtelen vér öntötte el a lány arcát, s elfordult, hogy ne láthassa a férfi.

Isaksson és Helge, Anna házában kapott éjjeli szállást. A lány a szüleinél aludt. Későn került ágyba, mert a megmaradt lisztből tésztát gyúrt.

A falu felé menet Helge szűkszávú volt, s időnként a fenyegető veszély nyomasztó érzésétől indítatva, közel állt ahhoz, hogy elhiggye, csoda történik, lent a faluban senki sem nézi majd őt másnak, mint kiéhezett újtelepesnek, akinek burgonyára és vetőmagra van szüksége, hogy legyen mit fagyos földcséskéjébe vetni.

A férfiak megálltak annál a háznál, ahol Viktor az elmúlt ősszel a pálinkabeszerezésre szánt hússal éhezőket mentett meg a haláltól. Isaksson üdvözlést hozott Vikornak anyjától és testvéreitől, Nils pedig elmesélte Inga testvéreinek, hogy mi újság náluk otthon.

A faluban a nap nagy hófoltokat emésztett a földeken. Viktor háza mellett, a déli oldalon, már jókora föld szürkéllett. A fiatal hegyi legény lelkesen mutogatta, hogy oda veti majd a gabonát, mert neki már volt gabonája.

-Vetnivalót adnak, s csupán egy papírt kell aláírni. – lelkesedett Viktor és mutatta, hogy bent a házban krumplit csiráztat.. - A takarmány... Hát azzal volt egy kis nehézség. Az erdő leadta a maga termését, s volt annyi takarmányunk, hogy életben tartottuk az állatainkat. Sokan a szalmatetőt is feletették. Rövidesen sarjad a fű... - Mimiről csak annyit tudott Viktor nincs itt a faluban, odébb ment, keletebbre.

Amikor Johann megkérdezte, hogy szándékában van-e megházasodni, örömmel bólogatott.

Isaksson és Nils éjszakára Viktoréknál maradtak, Johann és Helge pedig folytatták az útjukat. Ők a kereskedő vendégfogadjában kaptak szállást.

Helge rosszul aludt ezen az éjjelen. Többször felriadt, s hallgatózott, nehéz léptek közeledtét sejtette. Amikor elszenderedett, nehéz álmok gyötörték: Gudrun látta nagy veszélyben. De semmit sem tehetett a szerencsétlen lányért, mert valaki kezét-lábát megkötözte. Végre megvirradt. Helge nehéznek érezte testrészeit, levert volt, sejtette, hogy megerőltető nap elébe néz.

A kora tavasz előjelei életet öntöttek a faluba. A sápadt és sovány emberek, akik magukon hordták az éhhalál bélyegét, a jobb idők reményében éledeztek, várták, hogy a harangok ne csak temetésre, hanem istentiszteletra hívja őket. Élénkebbek hangokat sodort a tavaszi szél, mint néhány héttel azelőtt, s egy-egy kacaj nem hangzott már annyira idegenül, mint a télen. Időnként még fáj a gyom-

ruk, szédültek, amikor hosszabb utat kellett megtenniük, gyenge lábakon, álltak, de erőt öntött beléjük az, hogy végre volt vetőmag. Isten csodájával szemben nem lehetett okuk a panaszra.

Az újtelepeseket a paphoz irányították, aki a segélybizottság vezetője volt. Tekintve, hogy délről érkezett segítség nem volt elegendő arra, hogy a nyomorúságot enyhítse, a västerbotteni körzet négyszázötvenezer tallér összegű kölcsönt kapott a kincstártól. A pénzt természetesen vissza kell majd fizetni. A parasztnak és az újtelepeseeknek egyaránt alá kell írniuk, vagy elnyomniuk ujjbegyükkel a keresztet a kötelezvényen. Isaksson és a björkneszi fivérek odarajzolták nevüket. Ezeknek nem kellett birtoklevelet felmutatniuk, a pap ismerte őket. Helge megkérdezte, hogy vásárolhat-e készpénz ellenébe egy zsák gabonát és burgonyát.

A pap kutatóan nézett a fiatal újtelepésre.

- Kicsoda maga?

- Helge Andersson a nevem.

- Nos, Andersson, hol lakik? – Láthatom a papírjait?

Isaksson előlépett, és elmagyarázta, hogy Helgének semmiféle papírja sincs.

- Ahogy a tiszteletes úr tudja, Mord magára gyűjtötte a házat Bäcklidenben, s bennétek a papírok is. Helge most házat épít azon a telken, és szüksége van vetőmagra. A főispántól megszerzi majd az új papírokat.

- A télen jött?

A kérdés Helgének szólt, de erre is Isaksson válaszolt.

- Nem, tiszteletes úr, még az elmúlt nyáron jött, s messze fent a havasok aljában telepedett le. Ő akkor még nem ismerte az új törvényt. Miután Mord a házat felgyűjtötte, Mimi leköltözött a faluba és Bäckliden gazdátlan maradt. Azt mondtam neki, hogy költözzék oda és szerezzen papírt a telepre. Ha a tiszteletes úr nem tudná, Helge gondolzza Simon lányát, tudja, azt, akinek nem egészen ép az elméje...

Úgy tűnt, hogy a pap még sokat szeretne kérdezni, de ideje nagyon szűkre volt szabva. Megírta a kiutaló jegyet és átnyújtotta Helgének, egyben figyelmeztetve őt, hogy a szentiván napi ünnepkor mutatkozzék a lappkápolnánál, anyakönyvezés miatt. Amikor Helge kilépett a szobából, patakokban csurgott róla a veríték

Miután az újtelepések felvették a kiutalt gabonájukat, Isaksson azt akarta, hogy Helge menjen a pandúrhoz, s beszélje meg vele Bäcklidet. Ő is vele tart, s ha szüksége lesz, néhány szót is szól az érdekében. Helge azt válaszolta, hogy ezzel várhatnak az ünnepig. Isaksson azonban makacs volt, s így Helge kényszerítve érezte magát, hogy a másik akarata szerint cselekedjék, nehogy gyanút keltsen. Nagy kő esett le a szívéről, amikor megtudták, hogy a pandúr nincs otthon.

A falu boltosának kevés élelmiszere volt, s hitelbe nem adott. Azt mondta, hogy az inségév tönkretette őt is. Vannak ugyan követelései, de ki tudja, hogy akár egy garast is visszakap belőlük? A parti nagykereskedőnek nagy pénzekkel tartozik, s már egy kupa sőt sem kap hitelbe.

Isaksson, Johann meg Nils üres kézzel hagyták el a boltot, de valójában erre számítottak. De bizakodtak, hiszen szánkóikon volt már a vetőmag.

Helgének magas áron, de sikerült öt kiló rizst, s egy kevés cukrot vásárolnia.

*

Három nappal később Isaksson és Helge ismét Bäcklidenben volt. Annak ellenére, hogy minden jól sikerült, Helge mégis nyugtalankodott, s amikor Isaksson az éjszakai pihenő után Bäversjöbe ment, ő is vele tartott. Isakssonnak nem tetszett a dolog. Úgy vélte, hogy amikor Bäcklidenben annyi munka vár Helgére, tiszta naplopás és erőpocsékolás, ezt a felesleges utat megtennie Helge azt mondta, hogy még a múlt nyáron elrejtett csónakjából akar szeget és kovácsvasat hozni. Nem akarta Isakssonnal éreztetni, hogy Gudrun miatt aggódik.

Nyolc óras gyors vándorlás után érkeztek Bäversjöbe, s Helge megkönnyebbülten fellélegezhetett, amikor Gudrun a házból kijönni látta. A lány örülni látszott az ő jövetelén, de valami idegesség volt tekintetében. Isakssontól visszahőkölt, mintha attól félne, hogy az valami rosszat tesz neki. Helge megkérdezte Beritet, hogy történt-e valami különös. A lány a fejét rázta:

- Nem, nem történt semmi különös - mondta, de a tekintete elárulta, hogy ez épp elég baj.

Még néhány óra volt hátra a sötétedésig. Miután Helge evett, elhatározta, hogy nyomban átmege a tapon, s elhozza azokat a dolgokat, amiket a csónak alá rejtett. Gudrun erősködött, hogy követni akarja, s Helge magával vitte, jóllehet tudta, hogy a lánynak nem tesz jót a csúszós jégen való mászkálás. Helge azzal nyugtatta magát, hogy Gudrun majd a szánkó rúdjaiba kapaszkodhat.

A csónak a helyén volt, s úgy látszott, hogy a hosszú hónapokig tartó parton fekvés nem ártott meg neki. Helge előkotorta a szegeket meg vaskapcsokat, s óvatosan kiemelt a túlevelek közé ágyazott három ablakszemet is. A negyediket Näverbäckenben használták fel, s azt az ajtóvasakkal együtt már Bäcklidenbe átszállították.

Helge bánta, hogy nem hívta Manuelt segítségül. „Jóvolna, ha a csónak már a túlsó parton volna, mire a tó megnyílik. Megemelte a csónakot: alig volt nehezebb két zsák lisztnél. Megmérte a szánkórúdak közti távolságot, s úgy vélte, hogy éppen elfér rajta. Húzta, igazgatta, s nem is kellett Gudrun segítségét kérni; a lány úgy megemelte a csónakot, hogy Helge az ijedségtől szinte kővé dermedt.

- Nem szabad emelned, Gudrun! – szólt rá aggódva.

A lány kipirult arccal, lihegve állt vele szemben.

– Hisz’ csak magukkal kell vinniük a csónakot.

Helgének sikerült rávennie, hogy egy kicsit álljon oldalt, s egy hirtelen rántással sikerült a csónakot szállítható helyzetbe hoznia.

A szánkóhúzás könnyebben ment, mint Helge gondolta, s amikor a tó jegére értek, oly könnyen csúszott, hogy semmi oka sem volt attól félni, hogy Gudrun

megerőlteti magát.

Isaksson és felesége az istállónál álltak. Látták, amint Helgének a csónakot vonszolja. Az újtelepes arca mogorva ráncokba húzódott:

- Ez a lány annyit elbír, mint egy vadállat - dörmögte.

Felesége a fejét rázta, de nem szólt semmit.

Következő reggel Gudrun magára vette a bundát meg a sapkát, s ebből Helge megértette, hogy nincs az a hatalom, amely továbbra is Bäversjöben tarthatná. Egyébként maga is örült, hogy Gudrun vele tart. A Bäcklideni istállóban már nem volt olyan hideg, hogy Gudrun ne viselhetne volna el, és sokkal jobb, ha a lány a közelében van, mintsem hogy állandó rettegésben éljen miatta.

Isaksson örültségekről morfondírozott.

–Akadályozni a munkát. Jobb volna itt hagyni őt, amíg megszüli a gyermeket.

- De nem akar - felelte Helge.

Isaksson dühösen fúj.

- Akar! Még egy értelmes embernek sem mindig teljesülhet az akarata! Ha esztelent hagysz magadon uralkodni, nem sokáig leszel Bäcklidenben. Mond neki, hogy maradnia kell, s akkor marad! Ha pedig nem akar, akkor bezárjuk.

Helge válasza elutasító volt.

- Nincs szándékomban kényszeríteni Gudrun. Ha jönni akar, hát jöjjön. A napok most hosszúak, s óvatosan haladhatunk.

- Tégy amit akarsz! – dörmögte Isaksson. – Magadra vetted érte a felelősséget. Majd meglátod, hogy bolondságot csináltál.

Gudrun már kint állott a szánkónál, s várt. A csónak a szánkón volt, s Helge és Isaksson nekigyürköztek, hogy leemeljék. A lány visszatartotta őket:

- A csónakot is visszük! – fakadt ki hevesen.

Isaksson vállat rántott, s olyan tekintettel nézett Helgére, mely a szavaknál is világosabban elárulta gondolatát: így jár az, aki idióták tanácsára hallgat.

Helge mozdulatlanul állt, s egy teljes percig töpregett, mielőtt kijelentette, hogy magukkal viszik a csónakot. Legalább a zuhatagokig. Isaksson gúnyosan és megvetően felnevetett. Azt mondta, hogy majd egy hét múlva ellátogat Bäcklidenbe. Egyelőre itthon sok tennivalója.

Esteledni kezdett, amire Helgének Bäcklidenhez közeledtek. A csónakot az utolsó zuhatag mellett, egy nagy fenyőfa alá helyezték, s gallyakkal betakarták. Helge nagyon boldog volt, hogy hagyta a lány akaratát érvényesülni. Ez a hely oly közel esik Bäcklidenhez, hogy néhány óra alatt hazahozhatja, ha majd a folyó evezhető lesz.

Gudrun időnként a szánkón ült, s nem fáradt el túlságosan. Amikor a ház fel-tűnt, Helge figyelmesen nézte a lány arckifejezését, hogy vajon felismeri a helyet?

Gudrun egyszer csak hirtelen megállt. Arca rángatózni kezdett, s a férfi, amint belekarolt érezte, hogy egész testében megremeg.

- Semmi vész - mondta nyugtatva a lányt. –Itt fogunk itt lakni, ha majd készen

lesz a ház. Mord nincs többé. Mimi sincs itt. Csak te meg én.

A lány kissé megnyugodott, de minden egyes lépést erősen figyelve, szimatolva tett meg, s úgy tűnt, hogy bármelyik pillanatban kész a menekésre.

Helge nem siettette, hanem hagyta, hogy jól körülnézzen.

- Vajon, jó jelnek veheti, hogy a lány felismerte a helyet?

Gudrun megállt az épülőfélben levő háznál, majd körbejárta, s nagy, csodálkozó szemekkel nézte a gerendaépítményt.

Amikor Helge az istállóhoz húzta a szánkót, ő is vele ment, - kezével végig tapintotta a falat, s az izgalomtól remegett, amikor az alacsony ajtón át belépett. Néhány másodpercig a tűzhely melletti ágy fölé hajolt, majd tapogatózva, mintha valami után kutatna, arra a helyre ment, ahol a tehének jászla állt..

Huszonhatodik fejezet

Május volt, s Gudrun ideje már nagyon közelgett. Helge nap, mint nap idegesebbé vált, s néha annyira erőt vett rajta a nyugtalanság, hogy alig tudott dolgozni. „Valamit tenni kell, segítséget kell szereznem. Amikor Gudrun jajgatni kezd, akkor már késő lesz.” De valahogy nem bírta rászánni magát arra, hogy Björkneszbe menjen, s az ottani nők közül hívjon segítséget. A bäversjöieken kívül senki nem tudta, hogy Gudrun gyermeket vár, s ha meghal a gyermek, olybá vehető, mintha nem is létezett volna.

„A gyermeknek pedig meg kell halnia. Más megoldás nincs.

Éjjelei kínna és gyötrellemmel voltak tele. Valahányszor Gudrun megfordult az ágyában, Helge úgy érezte, mintha vasmarok fojtogatná. Ha meg nyugodtan feküdt, akkor a nyomasztó csend miatt nem jött álom a szemére. Sokszor közel volt, ahhoz, hogy felüvöltjön. Gondolatai ritkán szakadtak el a gyermektől. „Vajon meglátszik az újszülöttn, ha idiótának született?” Megpróbálta felidézni egy csecsemőarcot, de a felidézett kép homályos volt. Bármennyit is töprengett, tudta és érezte, hogy képtelen eldönteni, hogy gyermeke, akit egy hét, egy nap, vagy talán már néhány óra múlva megszületik, milyen lesz. Meg volt győződve róla, hogy semmi szín alatt sem lehet normális, s ezért meg kell halnia, mégpedig minél előbb, annál jobb. Ha Gudrun nem látja majd gyermekét, talán nem is vesz tudomást arról, hogy valaha is új életet hozott a világra. „S ha mégis életben hagynám?”- nyilallott Helgébe a kérdés. „Gudrun talán nem tudna bánni vele, csak bambán bámulná, s eltolná magától. De ezt a látványt nem bírnám elviselni.”

Gudrun semmit sem vett észre a férfi félelmeiből. Az első bäckklideni napok alatt nyugtalannak látszott, de aztán mintha minden félelme elhagyta volna. Igyekezett segíteni az építkezésnél: mohát hozott az erdőből, s elégedetlen volt, ha Helge rászólt, hogy ne emeljen. Néha olyan kifejezés ült tekintetében, mintha azon töprengene, hogy miért is lett ilyen nehézkes és esetlen a teste.

Egyik nap telt a másik után. Helge minden reggel biztosra vette, hogy végre

meglesz. Az órák azonban csak teltek. Dél, és este lett ismét, de Gudrun még mindig nem mutatott változást. Ez az állandó feszültség erősen igénybe vette a férfi idegeit. Az épületen egyre kevesebbet és kevesebbet dolgozott. Az álmatlanság mogorvává és ingerlékenyvé tette, s előfordult, hogy éjnek idején fel-alá járkált az istállóban, mint a ketrecbe zárt állat, végsőkéig megfeszítve minden akaraterejét, nehogy kétségbeesésében futásnak eredjen.

Az egyik este – Isaksson és Berit képében - megjött a segítség.

Gudrun olyan ellenségesen fogadta az idegeneket, mint annakidején Näverbäckenben, de senki sem törődött vele. Ezen az éjjelen sokkal nyugodtabban aludt Helge, s a következő nap Isakssonal együtt nagy iramban dolgoztak, hogy mielőbb tető alá hozzák a házat. Berit főzte az ételt, s egyik szemét állandóan Gudrunon tartotta. Helgét, bár női segítséget is kapott, a gyermekkel kapcsolatos gondolatai mégsem hagyták nyugodni. Kavargotak, forrtak benne, s amikor Isakssonal néhány percre megpihentek egy nehéz gerenda cipelése után, végre kitálalta a dolgot.

– Talán jobb volna, ha meghalna a gyermek...

Isaksson bólintott.

– Igen. Meg kell halnia! Vétek lenne, a torzszülöttet életben hagyni. S mily kevés kell ahhoz, hogy egy ilyen csöppnyi fűreg kiadja a lelkét abban a pillanatban, amidőn először szív levegőt. Azt nem mondta, hogy ahhoz sem kell túl sok, hogy az anyja is elpatkoljon. Isakssonnak mellékes volt a gyermek.

Ahhoz, hogy Berit Bäcklidenben maradhasson, az eszelősnek távoznia kell innen. „Gyermekágyban meghalni... az olyan halál, ami senkiben sem ébreszt gyanút. Az már Helgén múlik, hogy mit ír a pap a könyvébe: Azt, hogy a szerencsétlen nő lázban vagy fekete himlőben halt meg. Erről majd akkor beszélék Helgével, amikor a koporsót szögezzük. Majd belátja, hogy nem tanácsos mások orrára kötni, hogy Simon lánya gyermekágyban halt meg.”

Újabb napok jöttek és mentek. Gudrun továbbra is talpon volt, s erősen próbára tette a férfiak és Berit idegeit. Sok mohát cipelt haza, s kitergette a gerendákra, hogy a napsütésben megszáradjon. Dühösen vicsorított Isakssonra, ha az a közelébe került, és szemmel látható gyanakvást mutatott Berit iránt. Helgével szemben gyöngéd és becéző volt, amikor a többiek nem látták, de néha magából kikelve követelte, hogy fegyverrel űzze el az idegeneket a háztól, ha másképp nem megy. Helge nem merte töltve tartani a puskáját, attól félt, hogy Gudrun egy óvatlan pillanatban elveszi, és szerencsétlenséget csinál. A fejszék mindig a férfiak keze ügyében voltak.

Az egyik este Berit kétségbe esve kijelentette, hogy nem maradhat tovább Bäcklidenben. Isaksson sötéten nézett a lányára.

- Márpedig itt maradsz, s elvégzed a magadét! – rivallt rá mérgesen.

- Nem bírom! Úgy néz rám, mintha tudná, hogy miért jöttem ide.

- Ne törődj. Gondolj arra, hogy szűkös a hely otthon, s hogy itt

Bäcklidenben jó dolgod lesz.

A lány nagyot sóhajtott. Jól tudta, hogy számára nincs hely Bävörsjöben. Egy-magában pedig nem tud telepet építeni, s mert, az új törvény tiltja a nyugatra való terjeszkedést, kevés a férfiember, akinek segítségre lenne szüksége.

- Nem tudom megtenni! –lihegte kétségbeesetten. –Mindig hallani fogom a sikolyát, s magam előtt látom majd halott arcát.

Isaksson megragadta lánya karját, s erősen megrázta.

- Ne légy már ilyen lágyszívű! –mordult rá. Ha sikolt, hát sikolt... Sohse halottál azelőtt ilyet? Bezzeg agyonütöd a csapdába került rókát, s fajdoknak kitekered a nyakát, a juhokba is beledöföd a kést. Az embernek, ha élni akar, ölnie kell. Lehet-e jobb házad, mint ez, amit építünk? Soha! Hiszem, hogy Helge távol tartja házától az éhséget, s mellette soha sem fogsz nélkülözni.

Beritnek minden porcikája remegett. Jól tudta, mit jelent, ha az embernek háza van és olyan férje, aki táplálékot szerez, s az éhség nem égeti a gyomrát.

- Gondolj arra, hogy nagy szolgálatot teszel Helgének, ha megszabadítod ettől az eszelőstől, aki nem képes emberi módon élni. –Semmit se kell tenned, csak hívjál, majd gondoskodom arról, hogy Helge távol legyen, s a segítségedre leszek.

Berit arca ijedt és beteges volt. És Bäcklidenben maradt.

A hosszú és gyötrelmes éjszaka után ismét megvirradt. Gudrun ezen a napon is az erdőbe ment moháért, hogy legyen mit a gerendák közé tenni. Isaksson vadul nézett utána, de nem volt mit tennie, várnia és megint várnia kellett.

Isaksson éppen egy illesztéket fűrészelt, amikor az erdő felé talált tekinteni. Aztán dühösen elkáromkodta magát. Idegesen körülnézett, s Gudrun után érdeklődött. Helge azt hitte, hogy az istállóban van.

- El kell rejtenünk! –mondta Isaksson izgatottan. – Ezeknek nem szabad meglátniuk az állapotát. Azt mondhatjuk, hogy Bävörsjöben van. Te eredj és zárd be őt, én meg elébük sietek, s megkérdezem, hogy mit akarnak.

Isaksson moismét káromkodott. Mielőtt még Helge akár egy lépést is tehetett volna, Gudrun kijött az istállóból, kis ideig hunyorgatva nézett szembe a nappal, majd lassan megindult az idegenek elé.

Helge tehetetlenül állott, amikor a lapp Torkel s a björkneszi Anna az építkezéshez ért. Hol hideget, hol meleget érzett, miközben a jövevényeket üdvözölte, s került Anna tekintetét, kinek lángba borult arca elárulta, hogy valami nagyon fölkaavarta. Hogy Torkel mit gondolt, azt ugyan bajos lett volna az ábrázataról leolvasni. Szétterpesztett lábakkal állt, az ácsolatokat nézte, s helyeselte, hogy Bäcklidenbe költöztek.

- Itt majd boldogultok – mondta, majd szétnyitotta ujjasát és egy brosst vett elő.

- Azért jöttem, hogy odaadjam Mária-gyermeknek ezt az ezüst brosst- mondta Torkel magyarázatképpen. – Mimitől vettem vissza.

Ezzel Gudrunnak nyújtotta, aki úgy vette át, mintha megismerte volna rég el-

veszett ékszerét.

Torkel miután jövetele célját elérte, integetett Annának, néhány szót is szólt hozzá, amit a többiek nem halhattak, s ettől kezdve minden figyelmét Gudrunnak szentelve, ügyet sem vetve Isaksson dühös acsarkodásaira. Lépten-nyomon követte a lányt. Vele ment az erdőbe moháért, s úgy látszott, hogy Gudrunnak semmi kifogása sincs a lapp társasága ellen.

- El kell zavarnod a háztól ezt az átkozott lappot - dühöngött Isaksson. –Még borsot tör az orrunk alá....

Helge nem válaszolt. Lesújtva és gúzsba kötve érezte magát. Egy darabig eszeveszetten dolgozott, majd fűtatva megállt és Annát nézte, amint az vállra vett puskával a csürt meg az istállót vizsgálta. Amikor Helge egy szögvasért ment, érezte, hogy a lány tekintete szinte keresztüldöfi. Anna égő arccal állt előtte, szemében csalódás és megbotránkozás tükröződött:

- Vele háltál!

Hangja vádló volt. Helge összeráncolta homlokát, s még ujjai begyében is forróságot érzett.

- Te ezt nem érted, -mormolta.

- Dehogynem! De ezt nem lett volna szabad megtenned! Idehoztad Beritet... Máriának nem lesz maradása. Ő velünk jön Björkneszbe. Fizesd ki neki a telepet. Háromszáz tallért adhatsz neki. Ez nem sok. És még százat a gyermekért.

A férfi töprengve nézett rá.

- Csodálatos lány vagy – mondta lágyan.

- Nem! Te vagy az, aki nem gondolja meg, hogy mit tesz. Épp itt jön Mária és Torkel. Szólok mindjárt Torkelnek, hogy Máriát magunkkal visszük.

- Gudrun itt marad!

A lány felfortyant.

- Azért beszélsz így, mert nem gondolkodsz előre! Nem maradhat itt Mária, meg a gyermek, amikor Berit is itt van. A gyermek elpusztul, s Mária ismét állati sorba jut.

Helge szíve erősen vert. Azon tűnődött, hogy vajon Anna gyanít-e valamit. Hangja kissé fojtott volt, amikor igyekezett megmagyarázni, hogy Berit csakis azért jött, hogy segítségére legyen Gudrunnak, ha majd eljön a nehéz órája.

- S ha a gyermek megszületett, akkor hazamegy?

- Persze, hogy hazamegy.

Anna kételkedve vonogatta a vállát, de több szó nem esett, mert Isaksson jött feléjük sietős léptekkel. Elég soká állt és dühöngött azon, hogy ez a szemtelen björkneszi taknyos Helgét így feltartja. Anna és Gudrun a lapp elé ment. Isaksson dühösen nézett utána.

- Mit járt a szája?

- Magával akarja vinni Gudrunnt Björkneszbe.

- Isten ments! Ne engedd. Nagyon meggyűlhet a bajod a papírok miatt, ha

Johann és Nils bejelentik a pandúrnak, hogy gondozásukba vették Simon lányát.

- Anna azt mondja, hogy fizessenek Gudrunnak háromszáz tallért Bäcklidenért.

Isaksson arca mély ráncokba húzódott:

- Szerezhetsz annyi pénzt?

- Talán igen.

- Akkor vedd meg Bäcklident, s hadd, hogy Gudrunt magukkal vigyék. Háromszáz tallér igen jó ár, és legalább senki sem mondhatja, hogy fizetség nélkül vetted a telket. A gyermek... Nyugodtan mondhatod, hogy semmi közöd hozzá. Mond azt, hogy valamelyik norvéggal hált, amikor első utatokon ottjártatok. Nem őrizhetted minden lépését, ő meg ostoba, azt sem tudja, hogy mi történik vele.

Helge arcába szökött a vér, nehezen türtőztette magát, hogy öklével ne essen vadul társának. Isaksson észrevette ezt és hümmögve odébb állt. Helge nem ment utána. Nagy izzadságcseppeket törülte le a homlokáról. „Azt mondani, hogy valaki más... Nem, ennyire ő mégsem csirkefogó! Gudrun pedig itt marad. Isaksson mehet, amerre a kedve tartja. És Berit, Anna és a lapp is mehetnek.... Ő majd megóvjá Gudrunt utolsó leheletéig. És ha meghal?! Ha Gudrun meghal...”

Tekintete megmerevedett egész testében remegett, mintha rázná a hideg.

Beesteledett. Anna távozott Bäcklidenből, Torkel azonban fekvőhelyet készített magának az istállóban. Isaksson mogorva volt, s miután úgy látta, hogy Helge ismét szokott kedvében van, merészkedett néhány óvatos megjegyzést elejteni.

- Ne hagyj itt maradni a lappot. Nincs szükséged a segítségére. Berit mindent elvégez. S az ember sohasem tudhatja, hogy ez a lapp mit forgat a fejében.

Helge azt felelte, hogy szó sem lehet arról, hogy elkergesse.

- Gudrun ragaszkodik hozzá.

- Igen- igen, de gondoltál a gyermekre? Az nem lesz jó, ha Gudrun meglátja a kis nyomorultat; s dühöngeni kezd, nem bírsz majd vele.

Helgének nehezére esett megfelelő választ adni. Maga is úgy érezte, hogy jobb lenne, ha Gudrun meg sem látná a gyermeket. A lapp elég rosszkor jött ugyan, de nincs mit tenni.

Isaksson dörmögött.

- Ha a lapp itt marad, akkor Berit hazamehet, s nekem is van más dolgom, mint itt ülni, s elnézni téged, aki úgy viselkedsz, mint egy hülye. Nem igen lesz szükséged házra.

Helgének nem volt ellenvetése. Szívesen vette volna, ha az Isaksson és a lánya azon nyomban elhagyják Bäcklident. Fáradt volt és elcsigázott: Bánta, hogy nem fogadta meg az öreg Ola tanácsát, és szamar fejjel mégis nyugat felé vetette útját. Az éhínség és a sok megpróbáltatás, amit idáig elviselt, semmi sem volt ehhez a feszült várakozáshoz képest. Lehajtott fővel ballagott az erdő felé, s úgy érezte teljesen mindegy, hogy áll, vagy nyomban összeomlik ez a világ.

A következő nap a férfiak tovább folytatták munkájukat. Lassan és vonatottan dolgoztak. Isaksson arra várt, hogy Helgének megjöjjön az esze, s elza-

varja a lappot. Nem sokat beszélt, csak időnként morgott valamit, mintegy figyelmeztetve Helgét, hogy valami nincs rendben. Helge azonban süket volt.. Hosszú percekig elüldögélt a lebárdolt tönk végén, s üresen belebámult a levegőbe. Ha Gudrun a közelébe került, forróságot érzett, kínjában izzadt, s alig vette észre, hogy Torkel hűséses kutyaként követi a lányt.

Déltájban elfogyott Isaksson türelme.

- Hát elzavarod-e végre a lappot?

Helge megrázta a fejét, Isaksson pedig dühösen elhajította a baltát.

- Akkor magadra vess! – tört ki dühösen. – A te szénád, meg az én segítségem most már kvitt. – Tölem elvihet az ördög! - Beritet szólította, s néhány perc múlva apa meg lánya elhagyták Bäcklident. Berit sokkal boldogabb és hálásabb volt, mintsem Isaksson sejtette volna. Az utolsó nap itt Bäcklidenben kimondott gyötrellem volt számára.

Helge megkönnyebbülést érzett, amikor a bäversjöieket eltűnni látta a folyó partján. Elfelejtette, hogy néhány nappal ezelőtt még megmentőiként üdvözölte őket. Most végre békében van tőlük. Torkelt sem tartaná vissza, ha netalán távoznia akarna. Valahogy nehezére esett embereket látni maga körül.

Délután nem sokat dolgozott. Szinte félt kézbe venni a baltát, s többnyire csak üres kézzel járkált ide-oda, s hálás volt, amikor az éjszaka nyugalomra kényszerítette. Gudrun aludni látszott, amikor Helge az istálló legsötétebb sarkában ledőlt. Torkel a tűzhelynél gubbasztott.

Helge nem soká szundíthatott, amikor hirtelen mozgolódásra ébredt. Torkel fazék vizet tett a tűzre. Helge előbújt, halk nyöszörgést hallott a sarok felől, amittől megborzadva a falhoz lapult.

- Már... már kezdődik? – suttogetta rekedt hangon.

A lapp komolyan bölintott.

- Igen. Szerezz foklaforgácsot, hogy világíthassunk.

Helge kitámolygott a világos tavaszi éjbe. – Fokla! Igen, délelőtt faragott ilyen fát. Hirtelen, mint akinek eszét vették, az új épülethez rohant, kutatott a fadarabok meg forgácsok között, majd egy ölnyi foklaforgáccsal tért vissza az istállóba. A lapp néhány forgácsot vetett a tűzre. A gyantás forgács hirtelen lángra lobbant, s megvilágította a szürke falakat.

- Segíthetek valamiben?

Torkel végigmérte a fiatal újtelepest, aki remegő kezekkel állt előtte, s lélegzeni is alig tudott.

- Nem, feküdj csak le. Mária-gyermek meg jómagam mindent elvégzünk.

Helge kiment. Nem bírt tétlenül bent maradni. Mély lélegzetet vett, mintha csak attól tartott volna, hogy megfullad, s rogyadozó léptekkel ment az épület felé. Valamit tennie kell! Megragadta a fejsze nyelét, s olyan erősen megszorította, hogy ökle kifehéredett, majd teljes erejéből belevágta a gerendába, - de a hatalmas csattanástól visszahökölt, s ismét letette a fejszét. Néhány percig tanácstalanul

állott, majd leroskadt az egyik gerendára, s ott ült, amikor a nap bíborló lángok között a keletre elterülő erdőrengeteg fölé emelkedett.

Nem vette észre a napfelkeltét, éles éles sikolyra eszmélt. Felállt.

A sikoltás megisméltődött... Vad gyermeksikoly volt, amely túlharsogta az ébredő erdő minden hangját. Aztán csend lett Kibirhatatlan csend. Saját lélegzetét süvítő szélviharnak hallotta.

Rövid idő múlva Torkel jött ki az istállóból. Széles léptekkel indult a félig felhúzott ház felé. Helgének, hirtelen az az érzése támadt, hogy Gudrun meghalt.

- Fiú! - mondta a lapp. – Gyere, nézd meg!

- Gudrub? - mormolta Helge.

A lapp barázdált arca széles mosolyra derült.

- Óh, Mária- gyermek olyan bátor volt, akár az anyja. Kérdezte, merre vagy

Helge remegtet, amikor Torkel mellett az istálló felé tartott. Hirtelen megállt, megragadta a lapp karját:

- Mondd... A gyermek... Lehet belőle normális ember?

Torkel nagy szemeket meresztett, de aztán úgy látszik megértette, hogy mire gondol Helge.

- Nincs abban semmi hiba. Nemsokára mohón kapkod a csöcs után.

Remegő térdekkel lépett be Helge az alacsony istállóajtón. Torkel újabb forgácsot tett a parázsra, s a tűz fényében Helge a báránybőrrel letakart ágy fölé hajolt.

Gudrun arca sápadt volt, s hajtöve még nyirkos volt az izzadságtól. A férfi gyengéden megtörülte az asszony homlokát. Gudrun kinyitotta szemé és rámosolygott. Megsimogatta Helge arcát, majd buzdón félretolta a báránybőrt.

- Nézd! – suttogeta gyengéden.

Ott feküdt a gyermek. Parányi védtelen emberpalánta, arcát nekitámasztotta anyja puha és meleg mellének. Helge lélegzetvisszafojtva néztet. Úgy vélte, hogy a gyermek ráncos és öreg. Gudrun visszahúzta a báránybőrt. Helgét mintha szíven szúrták volna: Nézte a Gudrun szemét. Mit csinált a lapp ezekkel a szegény szemekkel?!

Tisztán és lágyan ragyogott felé Gudrun tekintete. Mintha a szülés fájdalmai széttépték volna azt a gonosz fátylat, amely eddig elfedte a lány értelmét. Egy asszony feküdt előtte. Gudrun volt, de mégsem az. „Óh, talán visszanyerte tudatát?!”

Helge nem mert kérdezni. Szó nélkül megragadta a lapp kezét, és magával húzta az embert az ajtón kívülre.

- Vajon visszajött az esze? – kérdezte izgalommal telt hangon.

Torkel kifürkészhetetlen arckifejezéssel, ünnepélyesen bólogatott.

- Igen, visszajött. – Kértem az Istent, amíg ő vajúdott: „Ha akarod Uram, akkor Mária-gyermek is szülessék újjá most, amikor gyermeket szül nekünk S az az ezüstbross... Az egész idő alatt rajta volt - mondta Torkel.

Helge elengedte a lappot. Veríték gyöngyözött a homlokán, s az erős napfény sértette a szemét. Nem mert ismét bemenni Gudrunhoz. Most még nem. Hátat fordított Torkelnek, és megindult az építkezés felé, hogy egyedül lehessen. Aztán a gerendafalra támasztotta, erős kezeit.

Boldog zokogás rázta fáradt testét.

Folytatása következik

Nagy Erika fotója

Varga Zsolt:

A magyar irodalom a skandináv országokban 1930 és 1956 között *

A magyar irodalom Dániában (1933–1956)

Az 1930-as években Dániában, Norvégiában és Svédországban túlnyomó többségben olyan magyar művek jelentek meg, melyeket a magyar kritika a szórakoztató irodalom körébe sorolt, a szerzők nemzetközi szinten elért sikereit

„könnyűnek” és „kétesnek” minősítette. „Egyesekből az üzleti érdek csinált sikeres író” (1) – írja Béládi Miklós *A magyar irodalom történetében* Körmendi Ferencről és Földes Jolánról, mintha sikeres írókat csak úgy „csinálni” lehetne, ehhez tehetségre, írói vénára már nem is lenne szükség.

A szerzőknek az újraértékelése a rendszerváltás után indult. Körmendi Ferencről például így ír Hegedüs Géza *A magyar irodalom arcképcsarnokában*: „Aligha lehet nagyobb értékrendbeli távolságot elképzelni, mint ha elolvassuk Körmendi Ferenc regényeit, és utána elolvassuk ezeknek hazai kritikáit és irodalomtörténeti jellemzéseit. Az irodalmi élet és az irodalomtörténeti utókor egyszerűen nem tudta és máig sem tudja elviselni, hogy a mi századunkban itt élt közöttünk egy igen tehetséges, a világirodalom gazdagodásával lépést tartani igyekvő, európai távlatú és jó európai színvonalú író, akinek nemzetközi sikere nagyobb volt, mint bármelyik magyar prózáirónak. (...) Jól érezhető, hogy szinte fogvicsorgatva írják le, hogy műveit huszonekét nyelvre fordították.” (2)

Hosszú szünet után 1933-ban jelent meg az első magyar regény dánul, Illés Béla *Főpróba (Generalprøven)* című regénye. 1934-ben pedig már újabb két regény fordítását adták ki, Kálmán Jenő *Omszki randevú (Mødet i Omsk)* és Körmendi Ferenc *Budapesti kaland (Eventyr i Budapest)* című regényeit vehették kézbe a dán olvasók.

Kálmán Jenő harcolt az első világháborúban, 1920-ig hadifogoly volt Nyikolszk-Uszuriszskiben. Regénye hadifogságának élményeit dolgozza fel. A regény nagyon jó kritikát kapott a *Berlingske Tidende* című újságban: „»Mødet i Omsk« [...] er nærmest en knaldroman, men af den slags, der ved sit stof og sit milieu indfører motiver i bogen, der rækker ud over det rent underholdende i den fikst slyngende og spændende handling.” (3)

1932-ben három angol kiadó nemzetközi regénypályázatot hirdetett. A hirdetések és a tekintélyes tiszteletdíj Európa különböző országaiban ösztönözte az írókat, százával érkeztek a kéziratok. Az első díjat pedig az ismeretlen harminckét éves Körmendi Ferenc nyerte el *Budapesti kaland* című regényével.

A Budapesti kaland (Eventyr i Budapest) Koppenhágában 1934-ben jelent meg. A dán újságok az év regényeként (4) harangozták be, a kritikusok a háború óta

megjelent egyik legjobb könyvnek tartják a művet.

A *Berlingske Aftenavis* kritikusa nem kérdőjelezi meg, hogy Körmendi regénye megérdemelte a nemzetközi díjat. Véleménye szerint ugyan nem lehet Sigrid Undset *Kristin Lavransdatter*, Aldous Huxley *Pont és ellenpont* vagy Lion Feuchtwanger *Jud Süss* című műveihez mérni, ugyanakkor nyugodtan egy sorba lehet állítani Erich Maria Remarque *És azután*, illetve Ernest Hemingway *Búcsú a fegyverektől* című regényeivel. A *Politiken* hasábjain Svend Borberg ennél tovább megy, őt az iskolatársak háborút követő sorsának bemutatása szintén Remarque, illetve Lion Feuchtwanger *A siker* című regényére emlékezteti, de véleménye szerint Körmendi meg is haladja ezen regényeket. „Körmendi overgaar dem alle. Fordi han ikke svindler med Tidens Brænding, og lader dens Kaos undskyldte en taaget eller mekanisk Komposition, men med et Mestergreb fastholder og gennemfører sin Figurtegning.”(5)

Körmendi regényének sikere a kritikusokon semmiképp nem múlt. Azonban a *Berlingske Aftenavis* recenziója tartalmaz egy érdekes megjegyzést, amelyet érdemes idézni: „Denne roman kommer til Danmark bedækket med succes og berømmelse, men ingen ting tyder på, at den er slået an hos os. Det er uretfærdigt. Det er en god roman – en af de bedste, som er skrevet paa noget sprog siden krigen.” (6)

Elmondható, hogy a regény nagyon jó kritikát kapott, a kritikusok nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő műnek tekintették. Ennek ellenére a bírálat írója már érezte, hogy a regény nem lett olyan sikeres, mint ahogy arra az előzetes várakozásoknak megfelelően számítani lehetett.

Érdekes módon még ennél is jobb kritikát kapott Körmendi másik regénye, a *Bűnösök*, bár ez nem is jelent meg dánul. A regényről Tom Kristensen hosszabb recenziót közölt a *Politiken* (7) című újságban *Mordet under Debat* (Gyilkosság a vita tárgya) címmel. Tom Kristensen szerint Körmendi regénye olyan irodalmi hagyományt folytat, amely Dosztojevszkij Raszkolnyikovjától, illetve Nietzsche erőszak-filozófiájától indult, és amelynek egyik legjobb képviselője André Malraux *Emberi sors* című regénye: „Og det er derfor beroligende, næsten hyggeligt, at Ungareren Franz Körmendi, Forfatteren til Mesterværket »Eventyr i Budapest« i sin nye Roman »Die Sündigen« atter har trukket Problemet ned i et Luftlag, hvor det vrimler med Syndens Støvpartikler. [...] Netop i en Voldstid som vor er det en Trøst, at en Roman atter vover at nævne Ord som Synd og Straf, atter vover at benævne Mordet som det, det er: en Udaad og ikke en Daad, i bedste Fald en desperat Dumhed.”(8)

Ugyanígy kéthasábos cikket közölt a *Berlingske Aftenavis* a *Bűnösökről*, a kritikus azonban lényegesen visszafogottabban nyilatkozik Körmendi regényéről: „Körmendi naar hverken Shakespeare eller Dostojevski. Og hans Roman er mere læseværdig der, hvor den minder om »En amerikansk Tragedie«. (...) Psykologie

som hos Dostojevski, men uden Dostojevskis geni. (...). K ormendi er en dygtig og underholdende Fort eller. Han skulle have holdt sig til det, han kan.”(9)

K ormendi reg nyenye a kiad , a Gyldendal számára val sz n leg nem v ltotta be a hozzá f z tt rem nyeket, mert csak n gy  v m lva, 1938-ban próbálkoztak  jra azzal, hogy d nra  ltess k  t K ormendi egy m v t, ekkor jelentett k meg ugyanis *Találkozás  s b cs  (Farvel til i Gaar)* cím  regényét.

B r a *Budapesti kaland*  s a *Bűnösök* néhány évvel korábban kiváló kritikát kapott, a *Találkozások és búcsú* című regényt az újságok nem méltatták figyelemre, egyetlen recenziót vagy könyvismertetést sem sikerült ugyanis a regényről találnom. Az előszóban már részletesebben tárgyaltam, de ezen a ponton szeretném még egyszer megemlíteni: az 1940 előtt megjelent szépirodalmi művek recenzi ir l nem létezik bibliográfia, kutatásaim során csak a Királyi Könyvtárban a két legnagyobb d n napilap, a *Politiken*  s a *Berlingske Tidende* recenzi ib l összeállított katalógusra támaszkodhattam. A tény, hogy a *Politiken*  s a *Berlingske Tidende* nem közölt recenziót a *Találkozás és búcsú* című regényről, m g nem zárja ki annak lehetőségét, hogy más újságok közöltek kritikát. A *Találkozás és búcsú* azonban valószínűleg nem keltette fel olyan mértékben az érdeklődést, mint a *Budapesti kaland*  s a *Bűnösök*, ha a két legjelentősebb d n napilap kritikusai nem foglalkoztak vele.

1936-ban újabb két magyar regény jelent meg dánul, Móra Ferenc * nek a búzamezőkről (Sangen om Hvedemarkerne)*, valamint Harsányi Zsolt *Magyar rapszódia (Ungarsk Melodi)* című művei.

Móra Ferenc * nek a búzamezőkről (Sangen om Hvedemarkerne)* című regényéről Henning Kehler  rt recenziót a *Berlingske Tidende* hasábjain. A bevezetőben Nobel-díjas  rok regényeivel állítja párhuzamba a művet: Stanislaw Reymont (10) *Parasztok*, Knut Hamsun *Az anyaföld kincse*  s John Galsworthy (11) *A Forsythe Saga* című műveivel. Henning Kehler szerint a művek hasonlósága abból ered, hogy nem annyira költői művekről, mint inkább t rt net rok műveiről van szó. Az emberek sorsát mesélik el, a történetek a szerzők l ny b l alakulnak költői m vekk , az  rok nem b jnak el a külső, kézzel fogható stílus és forma mögött. A recenzió lényegében a regény tartalmi bemutatására szorítkozik: „M det melleme Ferenc og Russeren er et af Romanens H jdepunkter. Fort ellingen bliver her saa overbevisende sand, at man faar Taarer i  jnene af Grebthed, og samtidig smiler gennem Taarerne, fordi billig R relse og Banalitet er undertrykt.” (12)

Herczeg Ferenc k vet j nek számított Harsányi Zsolt, akinek regényei korának legolvasottabb m vei k z  tartoztak. A *Magyar rapszódia* Dániában vegyes fogadtatásban részesült. Axel Kjerulf a *Politiken* cím   js gban a hollywoodi filmekhez hasonl tja a regényt: „Der er intet mere at gøre, den ungarske forfatter har der også fået alt tryllet ud af ham og frembragt en overbroderet, overforgyldt og

overromantisk roman, der er underholdende som en Hollywood-film efter de dyreste og dårligste mønstre.” (13)

A *Berlingske Tidende* (14) hasábjain Kjeld Elfeldt következetesen Zsolt von Harsányinak nevezi Harsányi Zsoltot, talán ezzel tűzve pellengérré Harsányi vonzódását a grófok és bárók életéből vett intim részletek bemutatásához. „Zsolt von Harsányi” mindent tud, szerencsére nem henceg állandóan a tudásával, állapítja meg kissé szarkasztikusan a kritikus. A recenzens összességében objektivitásra törekszik, kiemeli, hogy a legjobban sikerült fejezet az, amely Liszt raidingi (doborjáni) éveit mutatja be. Kai Flor fordítása kiváló értékelést kapott.

Ezt követően Harsányi Zsolt neve néhány évre feledésbe merült, majd az 1940-es években próbálkoztak újra egy-egy regényének kiadásával. Ekkor három regénye jelent meg, három különböző kiadónál, három különböző fordító fordításában. 1941-ben az Aschehoug jelentette meg az *És mégis mozog a föld* (*Stjernekliggeren*), 1945-ben az Erichsen kiadó adta ki az *Élni jó* (*Skønt at leve*), és végül 1946-ban pedig a Jespersen og Pio kiadó a *Whisky szódával* (*Fest i Budapest*) című regényét.

A *Magyar rapszódia* mellett csak a *Whisky szódával* című regényről található egy rövid recenzió, amely már címével (*Tomme Fester* – Üres ünnepek) jelzi a recenzens, Gudmund Roger-Henrichsen véleményét. „Harsányi er langsommelig, gammeldags og unuanceret. Personerne formår ikke at vække den fjerneste interesse. Spænding er der intet af[...] Ideen er taabelig, al den Stund det er taabeligt at fylde over 300 Sider med Billeder et tomt Aristokratliv i Budapest fort at læse om Drik, Pjat, Fest og fri Erotik, som oven i Købet er uden Livets Bid og Kraft.” (15)

Az eddigi vizsgálatok alapján megállapítható, hogy ebben az időszakban a skandináv nyelvekre fordított magyar művek közül a legnagyobb figyelmet Földes Jolán *A halászó macska utcája* (*Emigranternes gade*) című regénye kapta, amely első díjat nyert a londoni Pinter könyvkiadó cég nemzetközi regény pályázatán.

Kai Flor a *Berlingske Tidende* című újságban írt rövidebb kritikát a könyvről. Megtudjuk, hogy Földes Jolán 80 000 korona honoráriumot kapott a könyvéért, és hogy ilyen hatalmas összeget előtte még soha nem fizettek ki egyetlen könyvéért. Bár Kai Flor a beérkezett pályaművek közül *A halászó macska utcája* mellett csak egyetlen művet ismert, amely részt vett a versenyben, mégpedig a dán Sigurd Elkjær regényét, mégis szkeptikus a döntéssel kapcsolatban. Összességében elég visszafogottan nyilatkozik a regényről: „(Földes’ roman) er en god og smuk bog, en roman, der rummer et oplevelse liv af vor egen tid, en sluttet verden, skabt netop af efterkrigs-tidens kaos.” (17)

Ennél lényegesen nagyobb terjedelemben foglalkozott a regénnyel Hakon Stangerup a *Nationaltidende* (18) hasábjain. Hakon Stangerup szerint *A halászó*

macska utcájának sok erénye van, de a nemzetközi bírálóbizottság legnagyobb jóindulatát valószínűleg általános érvényével váltotta ki. A regény nemzetközi hármás értelemben: a környezetrajzával, az ábrázolt emberekkel és a tanulságával. Azért esett a bírálóbizottság választása erre a regényre, mert több nemzeti érdekek felel meg, mint egy lokálpatrióta francia, német vagy dán regény.

Hakon Stangerup szerint a regény ugyan érthetetlen Európa nagyobb részén, azonban Angliában, Franciaországban és a skandináv országokban megvannak azok a feltételek, hogy a regény sok emberhez szóljon. A regény kulturális programot kínál, amely angol, francia és skandináv is egyben, vagy röviden kifejezve az egyetlen lehetséges kulturális program: „En smuk Bog, fordi den rummer en Appel til det bedste og værdifuldeste i den menneskelige Kultur: Forstaaelsen, Kærligheden, Fællesskabet ud over Meninger og Anskuelse. (...) Det er i gammeldags Forstand, hvilket vil sige i bedste Forstand, en europæisk Roman.”(19)

Hakon Stangerup igazi értelemben vett európai regénynek nevezte *A halászok macska utcáját*. A regény skandináv fogadtatásának bemutatása remélhetőleg hozzájárulhat ahhoz, hogy Magyarországon újra fölfedezzék Földes Jolán regényét.

De nem fukarkodik a dicséretekben a *Politiken* sem, a recenzius véleménye szerint a regény megérdemelte a díjat: „Det var en Roman, som skulde skrives. Det ere t Motiv, som med sin Blanding af Romantik og Fortvivelse og Lurvethed har lokket mange, baade Journalister og Digtere, men faa har behersket Stoffet.”(20)

Említettem már, hogy stockholmi kutatásom során jelentős segítséget kaptam a stockholmi Bonnier kiadó archívumától, ahol azonban nem csupán a svéd lapokból gyűjtött recenziók voltak megtalálhatóak, de a kiadó figyelemmel kísérte az általa kiadott regények fogadtatását Dániában és Norvégiában is. Ennek köszönhetően Földes Jolán regényéről az archívumban volt néhány dán és egy norvég recenzió is. Ez utóbbi az egyetlen recenzió, amely 1956 előtt Norvégiában megjelent magyar regényről a rendelkezésünkre áll.

A recenzió az *Oslo Illustrerte* című újságban jelent meg. A recenzius egész skandináv viszonylatban egyedülálló módon beszél a trianoni békediktátumról, mint Magyarország tragédiájáról. Magyarországnak egyetlen területen van lehetősége erőfeszítéseket tenni a békediktátum megváltoztatására, és ez a terület a kultúra: „Først og fremst gjaldt det å forsone sig med den tragedie som heter Trianontraktaten. Forhåpentlig kan det ordnes på en ublodig måte, når verden har fått øinene op for ungarnes rike nasjonale og kunstneriske instinkter. For tross alt er det nå slik at små nasjoners selvhevdelse meget vel kan lykkes gjennom åndelige impulser. (...) På denne måte rykker madjarerne inn i verdens bevissthet, og når nu Jolan Foldes har hjemført den store litteraturpris, har admiral Horthys

rike fått en reklame hvis betydning vankselig kan settes høit nok.”(21)

A recensens véleménye szerint jogos lenne a feltételezés, hogy a világháborút lezáró békediktátum következményei miatt dacos, rosszindulatú, harci irodalom alakult ki Magyarországon, Földes Jolán azonban a létezés másik oldalán marad, és a honvagyat helyezi a középpontba. Az emigránsok, a menekültek tragédiáját ábrázolja, és aktuális, érdekes könyvet írt.

Földes Jolán regényét igen jelentősnek értékelte a korabeli dán, norvég és svéd kritika. Európai regénynek, amely – legalábbis kulturális téren – hozzájárult Magyarország kitöréséhez azon falak közül, melyeket a trianoni békediktátum emelt köré. Magyarországon Földes Jolán *A halászó macska utcája* című regényét 2006-ban ismét kiadta az Agave Könyvek kiadó. A regény új megjelenésével kapcsolatban írja Nagymáté Orsolya recenziójában, s csak csatlakozni tudok véleményéhez: „Hogy Földes Jolán élete végéig sikeres volt, az kétségtelen. De hogy jól írte a negyvenes-ötvenes évek Angliájában, az erősen kétséges. Míg Magyarországon alaptalanul vádolták azzal, hogy sekélyes szórakoztató irodalmat ír, később talán valóban így történt. Talán önbeteljesítő jóslattá vált a magyar irodalomkritika fanyalgása, talán minden másképp alakul, ha végül Magyarországon marad. Ki tudja. De a most újra megjelent »A halászó macska utcája« mindenképpen megérdemli, hogy újra az ismert és fontos regények között tartsák számon.”(22)

Dániában 1937 és 1953 között Földes Jolánnak összesen 6 regénye jelent meg. *A halászó macska utcáját* követte a *Férjhez megyek (Jeg maa ha' mig en mand)*, amelyet még magyarul írt, és 1935-ben jelent meg Budapesten. A Dániában kiadott többi regényét Földes már angolul írta. (23)

Földes többi regénye, ha egyáltalán figyelemre méltatták a dán kritikusok, megsemmisítő kritikát kapott. A *Férjhez megyek* című regényről a *Berlingske Aftenavis* közölt rövid recenziót. A recensens már arra sem emlékszik, hogy *A halászó macska utcája* néhány évvel korábban *Emigranternes gade* címmel jelent meg dánul, és nyelvtörőt játszik a magyar cím dán tükörfordításával (*Den fiskande Kats Gade*). „Jolán Földes' nye roman: »Jeg maa ha' mig en mand«, hører til Ungdomssynder, der er absolut utilgivelige både på Jorden og i Skærsilden.” (24)

Elsősorban a később ismertetett svéd kritikák tükrében látható, hogy a recensens ebben az esetben enyhe túlzásokba bocsátkozott. Földes többi regénye is csupán pár soros, elég negatív kritikát kapott.

1939-ben jelent meg Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül (En rejse i min Hjerneskal)* című regénye, amit a *Politiken* (25) egyszerűen csak az életről és halálról szóló remekműként mutat be olvasóinak.

A következő évtizedben Harsányi Zsolt már említett regényei mellett Vaszary Gábor *Monpti (1941)* és Ő (*Céline, 1942*), valamint Földi Mihály *A házaspár (I*

lyst og nød, 1942) című regényei jelentek meg Dániában, azonban ezekről a regényekről nem állnak rendelkezésre recenziók.

Márai Sándor 1948-ban hagyta el Magyarországot és utazott Svájcba. Épp ebben az évben jelent meg *Az igazi (Den rette)* című regénye. Jogosan merül fel a kérdés, hogy miért éppen e, talán kevésbé ismert regényre, esett a dán kiadó választása. Valószínűleg erre a kérdésre is a német nyelvterület közvetítő szerepével lehet választ adni. 1948-ban Márainak két regénye jelent meg német fordításban, a *Sirály* és *Az igazi*, s minden bizonnyal ez befolyásolta a dán kiadót is.

A regény alig keltett érdeklődést, Gudmund Roger-Henrichsen rövid recenziót közölt róla a *Politiken* című újságban: „Det er overmaade interessant og fortæller os noget væsentligt om, hvad der egentlig kræves af menneskelig harmoni for at skabe et lykkeligt og velafbalanceret ægteskab. Paa trods af mangler og fremmedartet temperament er »Den rette« en læseværdig og tankevækkende bog.” (26)

Köröndi Ferenc és Földes Jolán mellett a harmadik szerző Zilahy Lajos ebben a korszakban, akinek a helyét (újra) ki kellene jelölni a XX. század magyar irodalmában.

Hegedűs Géza szerint Zilahy Lajos „ellentmondásokkal teljes, műveiben is rendkívül egyenetlen, de egyáltalában nem jelentéktelen író, aki véleményem szerint korántsem olyan nagy művész, mint amilyennek rajongói hiszik, s korántsem olyan lebecsülendő, mint ahogyan a közkeletű kritika és irodalomtörténet jellemezte az utóbbi évtizedekben haláláig.” (27)

Zilahy Lajos *A Dukay család (Slægten Dukay)* című művét már Amerikában fejezte be, a regény 1951-ben jelent meg Dániában. Hegedűs Géza értékelése szerint *A Dukay család* egyenetlen mű, kitűnő regények és fércművek váltakoznak benne, nagy távlatú társadalomábrázolás jelentéktelen pletykákkal keveredik. Összességében azonban jelentékeny korkép és kordokumentum, bár művészi színvonala erőteljesen hullámzó.

Hegedűs Géza értékelése csaknem szóról szóra egyezik Gudmund Roger-Henrichsen 1951 novemberében megjelent recenziójával. „Naturligt og jævnt sprog veksler med den frygteligste romanklicheer og ren diletantisme. (...) Haandfast disposition brydes af flagren og flakken, og helt umulige spring i det 18. og 19. aarhundredets aand.” (28)

Nem véletlenül adta Gudmund Roger-Henrichsen a zürzavar (rodebutik) címet rövid recenziójának. „En rodebutik! Javel, men det er jo kun en karakteristik, ingen forklaring. Søger vi den, maa vi utvivlsomt søge den i Ungarns skæbne efter krigen. Bag rodebutikken staar et folk, eller rettere en del af et folk, der hverken ved ud eller ind. Og Lajos Zilahy er rundet af denne del.” (29)

1933 és 1956 között 23 magyar regény jelent meg dán fordításban. A magyar

irodalom skandináv befogadását vizsgálva ez egy viszonylag magas szám. Azonban ha közelebből vizsgáljuk a fordításirodalom összetételét, láthatjuk, hogy a megjelenő regények jelentős része két szerzőtől származik, ugyanis csak Földes Jolántól és Harsányi Zsolttól tíz regényt fordítottak ebben az időszakban.

Földes Jolán első regénye, *A halászó macska utcája* nagyon jó kritikákat kapott. Első pillantásra talán nehezen magyarázható, miért próbálkoztak ismételtlen Földes Jolán műveinek kiadásával, ha már a második regénye megsemmisítő kritikát kapott. Földes regényei három különböző kiadó gondozásában, öt fordító fordításában jelentek meg. Némileg árnyaltabb képet kapunk, ha közelebből vizsgáljuk a számokat. Az 1930-as években Földes két regényét adták ki, *A halászó macska utcája* a Gyldendal, a *Férjhez megyek* pedig a Hasselbach kiadónál jelent meg. Ezt követően azonban a Grafisk Forlag foglalkozott Földes regényeinek kiadásával, hat regényéből tehát négy itt jelent meg 1948 és 1953 között. A dán kiadók alapvetően piaci alapon működtek, a Grafisk Forlag egész biztosan hamar félbeszakította volna Földes műveinek kiadását, ha a könyvek nem fogytak volna kellő számban. Ezért jogosan feltételezhető, hogy Földes regényei népszerűek voltak az olvasók körében, a kritika fanyalgása ellenére. Valószínűleg az *Arany fülbevaló* című regényét sem filmesítették volna meg Marlene Dietrich főszereplésével, ha az annyira csapnivalóan rossz lett volna.

1933 és 1956 között 23 magyar regény jelent meg dánul. A regények fordításával több gyakorlott fordító foglalkozott, akik közül egyet sem lehet kiemelni olyan értelemben, mint Alexander Schumacher alakját a XIX. század utolsó harmadában. Schumacher megtanult magyarul, elmélyülten foglalkozott a magyar irodalommal és kultúrával, és élénk kapcsolatokat ápolt Magyarországon több szerzővel, például Gyulai Pállal.

Talán épp a magyar irodalom és kultúra ismeretének hiányára vezethető visza, hogy műfaji szempontból egyszerűsödött a fordításirodalom összetétele. A XIX. század utolsó harmadában megjelent dán fordításban vers (Petőfi), dráma (Csiky Gergely), novella (Mikszáth), egy mesegyűjtemény, valamint regények (Jókai, Mikszáth, Gyulai, Eötvös, stb.) Ezzel szemben az 1930-as években kizárólag regényeket fordítottak dánra.

Schumacherrel ellentétben a harmincas években a fordítóknak a legnagyobb valószínűség szerint alig, vagy egyáltalán nem volt kapcsolatuk a magyar irodalommal. Professzionális fordítókról van szó, akik fordítói tevékenységükkel biztosították megélhetőségüket. Nem áll rendelkezésünkre minden fordítóról pontos adat, de feltételezhető, hogy egyikük sem tudott magyarul. 1933 és 1956 között a magyar szépirodalmi műveket valamely közvetítő nyelv segítségével fordították dánra, németből, franciából vagy angolból. Ezzel kapcsolatban azonban azt is meg kell jegyezni, hogy több emigráns szerző nem anyanyelvén írt, így például Földes Jolán a londoni emigrációban előbb Yolanda Földes, majd Yolanda

Clarent néven angol nyelven alkotta regényeit, így az *Arany fülbevalót* (*Golden earrings*) is, melynek dánra ültetéséhez értelemszerűen már nem volt szükség közvetítő nyelvre (a regényt 1946-ban angolból fordították magyarra).

A fordítók többsége egy-egy magyar regényt fordított, kivételt Kai Flor, Soffy Topsø és Clara Hammerich jelent, akik két, vagy adott esetben több művet fordítottak. Soffy Topsø Körmendi Ferenc regényeit ültette át dánra, Kai Flor (1886–1965) komoly fordítói tapasztalatokkal rendelkezett, több könyvet fordított angolból. Clara Hammerich (1894–1972) rendkívül produktív fordító volt, 26 év alatt 94 regényt fordított dánra.

A magyar irodalom Svédországban (1936–1956)

1932-ben jelent meg a svéd–magyar irodalmi kapcsolatok úttörőjének, Leffler Bélának utolsó fordítása. Leffler Béla és felesége, Signe Leffler-Liljekrantz ekkor adták ki ugyanis novellaválogatásukat *Ungerska noveller* címmel Stockholmban, a Norstedt kiadónál. Leffler Béla, a svéd–magyar, illetve a skandináv–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok egyik meghatározó alakja 1936-ban, akkor még ritka betegségből, szívinfarktusból hunyt el.

A szomorú eset mellett azonban öröme is okot adott az 1936-os esztendő. Ekkor egyszerre két díjnyertes regény jelent meg svéd fordításban, Földes Jolán *A halászó macska utcája* és Körmendi Ferenc *Budapesti kaland című* művei. 1936 után szédítő tempóban jelentek meg a magyar regények Svédországban, minden évben egy-kettő, de volt olyan év, hogy négy új magyar regény került a könyvesboltokba (1938).

A magyar irodalom dániai és svédországi fogadtatását vizsgálva több párhuzamot és ellentétet is fel lehet fedezni.

Dániában az első világháború évei alatt is csak elvétve jelentek meg magyar szerzők művei, majd a magyar irodalom 1919 után (ekkor jelent meg Tormay Cécile *A régi ház* című regénye) csaknem tizenöt évig tartó Csipkerózsika-álmába zuhant. Svédországban ugyan nem tűnt el teljesen a magyar irodalom, de az 1920-as években itt is jól érzékelhető a mennyiségi csökkenés.

Hosszas vizsgálódás nélkül is megállapítható, hogy az 1930-as és 1940-es években a két országban ugyanazon szerzők műveit adták ki: Földes Jolán, Földi Mihály, Harsányi Zsolt, Karinthy Frigyes, Körmendi Ferenc, Márai Sándor, Móra Ferenc, Vaszary Gábor és Zilahy Lajos regényeit. Földes Jolán mellett a legnépszerűbb magyar szerzők Körmendi Ferenc, Harsányi Zsolt, Földi Mihály, Vaszary Gábor és Zilahy Lajos voltak. Harsányi Zsolttól hét, Földi Mihálytól és Vaszary Gábortól öt, Zilahy Lajostól négy, Körmendi Ferenctől pedig három regény jelent meg svédül.

Megmutatkozik azonban néhány alapvető különbség is a két ország között. Dániában ugyan előfordult, hogy egy-egy kiadó egy magyar szerző több művét is

megjelentette, azonban nem volt olyan kiadó, amely kifejezetten a magyar irodalomra szakosodott volna. Svédországban Földes Jolán regényei jelentenek kivételt, egyébként a magyar regények többsége (18 darab) a Wahlström & Widstrand kiadónál jelent meg. A másik alapvető különbség, hogy míg Dániában többen is fordítottak magyar műveket, s mindegyiknek közvetítő nyelvre volt szüksége, Svédországban több olyan fordító is volt ebben a korszakban, aki közvetlenül magyarból fordított. A megjelent 32 magyar regényből nyolcat Valdemar Langlet, három pedig Gösta Forsberg fordított, s mindketten tudtak magyarul. Valdemar Langlet és Gösta Forsberg fordítói tevékenységét egyedül Lakó György (30) említi *Magyarok és svédek* című tanulmányában. Lakó György szerint Gösta Forsberg őrnagy volt, aki Valdemar Langlet utódja volt a Vörös Kereszt fődelegátusaként, erre vonatkozóan azonban nem találtam utalást a szakirodalomban.

Valdemar Georg Langlet újságíró és író, Emil Viktor Langlet fia, 1872. december 17-én Lerböban született, Södermanlands megyében. Langlet 1894-ben bölcsész kandidátusi vizsgát tett Uppsalában, 1898 és 1905 között a *Stockholms Dagblad* munkatársa, 1907 és 1909 között a Svéd Természetjárók Egyesületének titkára, majd ezt követően a *Svenska Dagbladet* munkatársa lett. Langlet, aki hosszú és kiterjedt utazásokat tett, először útleírások szerzőjeként (például *Lóháton Oroszországon át* 1898, *Forradalmi mozgalom Oroszországban* 1905–1906) és íróként vált ismertté, valamint nagy sikerrel szervezett svéd természetjáró kiállításokat külföldön. Későbbiekben Budapesten volt tevékeny, ahol a második világháború után a Vörös Kereszt fődelegátusa lett. Feleségével együtt segítette több ezer menekült élelmezését, elszállásolását, egészségügyi ellátását, nevéhez fűződik a nácik elől menekülő több tízezer, főleg zsidó származású ember megmentése. Ő kezdte el azt a munkát, amelyet a későbbiekben Raoul Wallenberg folytatott. Langlet erőfeszítései gyakran feledésbe merültek, ami nagymértékben annak köszönhető, hogy Wallenberg eltűnése került a figyelem középpontjába. Írói tevékenysége mellett a svéd szakirodalom egyáltalán nem emlékezett meg fordítói tevékenységéről, pedig Valdemar Langlet a svéd anyanyelvű fordítók közül a legtermékenyebb volt, 1960-ban bekövetkezett haláláig 9 magyar regényt fordított svédre.

Biztosan állítható, hogy Valdemar Langlet és Gösta Forsberg ismerték egymást, hiszen 1942-ben közösen fordították svédre Vaszary Gábor *A nő a pokolban is úr* (*Låna mig en hundralapp*) című regényét.

Gösta Forsberg középiskolai tanulmányait Falunban végezte, majd szlavisztikát hallgatott az uppsalái egyetemen. Tanulmányait Prágában folytatta, ahol 1927-től a Svéd Golyócsapágy Gyár (Svenska Kullagerfabriken) alkalmazottjaként dolgozott. Két évvel később kinevezték a budapesti részleg gazdasági igazgatójának, ahol 1952-ig dolgozott. 1952 és nyugdíjazása, 1960 között a Svéd Golyócsapágy Gyár göteborgi irodájában töltött be állást. Forsberg szabadidejében slágerzenét

szerzett, s első dalát már a húszas években kiadták. Budapesten töltött éve alatt számos tánczenét írt, keringőt, szambát, ezeket Magyarországon lemezen ki is adták. Hazatérte után Svédországban folytatta a zeneszerzést, többek között kiadták egy szórakoztató darabját is „Humoresk” címmel, melyet különböző zenekarok játszottak fel.

A vonatkozó szakirodalom Gösta Forsberg esetében sem emlékezett meg arról, hogy fordítással is foglalkozott, és svédre ültette Harsányi Zsolt és Vaszary Gábor regényeit.

Az 1930-as években kétségtől a legnagyobb figyelmet Földes Jolán *A halászó macska utcája* című regénye kapta. A Bonnier kiadó archívumában kb. 30 recenzió maradt ránk Földes Jolán könyvéről. A legtöbb svéd napilap és hetilap foglalkozott Földes könyvével, és érdemes hangsúlyozni, hogy alapvetően elutasító, negatív kritika nem található közöttük. A recenzensek kivétel nélkül egyetértenek abban, hogy Földes regénye ugyan nem emelkedik a világirodalom klasszikusainak szintjére, de egy jó, aktuális kérdésekkel foglalkozó műről van szó. A fordítás szintén csak jó kritikát kapott. „Jolán Földes roman har inte den stora diktskapelsens tag; men det är en utmärkt tids- och miljöskildring, alltigenom levande, intressant, upplysande, berättad i en på samma gång lätt och pregnant stil (om vilken Gösta Olzons översättning ger en god föreställing).”(31)

Állandóan visszatérő kérdés a recenziókban, hogy megért-e Földes regénye 80 000 koronát. Ezzel kapcsolatban frappánsan foglalja össze véleményét Malte Glebing a *Skånska Dagbladet* című újságban: „Sedan de förutfattade meningar, som med naturnödvändighet följa i prissummens spår, opereras bort, återstår att konstatera, att »Fiskande kattens gata« är en av de mest underhållande och klarsyntaste skildringar av i synnerhet den politiska emigrationens problem, som hittills blivit översatt till svenska. (Översättningen från engelska versionen är förträffligt utförd av Gösta Olzon).”(32)

Elis Andersson a *Göteborgs Posten* című újságban megjelent recenziójában (33) Földes regényét világirodalmi kontextusba emeli. Véleménye szerint Földes regénye olyan vonásokat mutat, mintha Louis Golding (34) *Magnolia Street* és Marthe Bibesco (35) Párizs ölében (*Cathérine-Paris*) című regényeinek keresztezéséből jött volna létre. Azonban Földes regénye aktualitásával meghaladja az említett regényeket: „Jolán Földes’ bok ett tidens tecken. (...) En levande skildring av en tidshistorisk intressant Parismiljö, en vackert familjehistoria och en inträngande, sympatisk kvinnobild – det är ju inte så litet i samma bok. Blev det inte världens bästa roman, som fick världens största pris, var det i alla fall en god roman.”(36)

A *Stockholms Tidning* szerint (37) a könyv nem szenzációhajsza és nem szentimentális, a hétköznapiokról szól az összezavarodott és megrendült Európában, üzenete pedig, hogy az erős életösztön győzedelmeskedik, az emberiesség pedig

virágozni fog a nemzeti határoktól függetlenül.

A *Nerrikes Allehanda* kritikusa, Sten Egnell (38) a bírálóbizottság döntését helyesli, mert a háború utáni Európában a menekültek és emigránsok problémája minden országban aktuálissá vált, és *A halászó macska utcája* a politikai menekültek Párizsában játszódik, az emigráció kérdését helyezi a középpontba.

A *Svensk Typograf Tidning* recenzense a könyv igazi értékét abban látja, hogy a szerző élethűen tudta bemutatni, hogy a párizsi emigránsok körében a nemzeti hovatartozás érzésénél sokkal erősebb az emberi összetartozás érzése. „Jolán Földes’ skildring är upplevd och äkta. Den är mer ett dokument än en roman. Hon har på nytt fäst författarnas uppmärksamhet på ett ämne som nästan aldrig varit litteraturen främmande, men hon har gjort det i en tid då emigrationens problem mer en någonsin blivit brännande världen rundt.”(39)

Földes regénye rendkívül pozitív fogadtatásban részesült Svédországban. 1938-ban két regényét is kiadták, melyeket még *A halászó macska utcája* előtt írt. Előbb a *Férfjhez megyek (Susanne gifter sig)*, majd a *Mária jól érett (Är detta livet?)* című regénye jelent meg. A kritikákból kitűnik, nagy várakozás előzte meg Földes regényeinek megjelenését. A *Férfjhez megyek* vegyes fogadtatásban részesült. A kritikák többségéből egyértelműen kiderül, hogy a bírálók meglepő módon nem voltak tisztában a ténnyel, hogy a két regényt Földes korábban írta, mint *A halászó macska utcája* című nyertes művét. A legtöbben ugyanis Földes új vagy legutóbbi regényéről értekeznek, melyet nagy várakozással vesznek kézbe. Némely kritikus családósának adott hangot: „Nu väntar man sig lika öm och vacker skildring av den sköna Donaustaden som författarinnans förra bok gav av metropolen vid Seine. Men därav blir intet.”(40)

Más recenzensek ezzel szemben nagyon pozitívan fogadták a könyvet, így például az *Östergötlands Folkblad* nem győz áradozni a regényről: „En mycket trevlig och underhållande bok. Författarinan har i sin föregående roman (...) visat sig vara en av sitt lands mest begåvade prosadiktare. I denna sista bok återfinna vi samma författaregenskaper först och främst ett oförbränneligt gott humör, en medryckande berättarkonst och stor förmåga att hålla samman handlingans trådar samt i raska drag teckna personer och landskap.”(41)

A legtöbb kritikus azonban jó érzékkel a szórakoztató irodalom kategóriájába sorolta a regényt, a dán kritikával ellentétben nem tartotta megbocsáthatatlan bűnnek, hanem kiemelte annak erőnyeit.

Stina Erichson például a *Nybro Tidning* című újságban (42) úgy fogalmaz, hogy jó szórakoztató irodalomra is szükség van, és Földes Jolán regényével felbecsülhetetlen érdemeket szerzett ebben az irodalmi műfajban.

A regényről a legtalálhatóbb értékelést a *Nya Dagligt Allehanda* közölte: „Romanen väger fjäderlätt, men den har gott humör, och bitvis kan den vara

riktigt underhållande, om man läser den utan högre litterära anspråk.”(43)

A *Mária jól érett (Är detta livet?)* című regény szintén vegyes fogadtatásban részesült. Erről is sok, összesen huszonnyolc hosszabb-rövidebb recenzió maradt ránk a Bonnier kiadó archívumában.

A *Socialdemokraten* kritikusa beigazolódni látja a feltételezést, mely szerint a nemzetközi regénypályázat jelentős összegű díja igen csekély garanciát nyújtott arra, hogy a nyertes valóban megfelelő irodalmi képességekkel rendelkezik.

A *Nya Dagligt Allehanda* (44) recenzense ugyancsak elfelejtett utánanézni, hogy mikor jelentek meg az egyes művek, szerinte Földes ugyanis csak úgy ontja magából az egyik regényt a másik után, mióta megnyerte a 80 000 korona összegű fődíjat. A *Litteraturrecensioner* (45) kritikája úgy látja, a regényt nem is volt érdemes svédre fordítani.

Ezzel szemben az *Östgöta korrespondenten* Földes kiváló ábrázolás-technikáját emeli ki: „Från flera håll har boken berömts för dess utomordentligt väl träffade skildring av den ungerske huvudstaden. (...) den Folderska prosaen har en charm och ett behag, som måsta vara sprungna ur en specifik miljö. Här och där trollas fram bilder som likna akvareller i sin bleka och dock doftande friskhet och med skärpa över årstidernes skiftande perspektiv.”(46)

A *Göteborgsposten* (47) pedig kiemeli, hogy a könyv pszichológiai szempontból szokatlanul finoman ábrázolja egy fiatal lány felnőtté válásának éveit.

Földes Jolán a recenziók és kritikák tanúsága szerint kifejezetten népszerű volt Svédországban *A halászó macska utcája* megjelenését követően. Eva Remens három regényéről már kisebb terjedelmű, összegző jellegű értekezést tett közzé a *Studiekamraten* című lapban (48), s ez szintén egyedülálló skandináv viszonylatban. Ahogy már a bevezetőben említettem, magyar szerzőkről több összefoglaló munka jelent meg a különböző skandináv irodalmi folyóiratokban. Ezek azonban kevés kivétellel a mindenkori magyar szerző munkásságával foglalkoznak, több esetben magyar szerző magyarul írt cikkének fordításáról van szó. Eva Remens cikke azonban kifejezetten Földes svédre fordított három regényének fogadtatását vizsgálja.

A halászó macska utcája nem merült el a fordításirodalom széles folyamában, ahogy attól tartani lehetett. Eva Remens véleménye szerint a reklám megtette hatását, és a regény a közbeszéd tárgyává vált: „Man har all anledning att vara en smula försiktig, om man vill ställa en boks litterära värde i relation till reklamens omfattning. Men i detta fall måste man dock säga, att pristävlingen förde fram en författare, som hade en hel del att säga, som var värt att lyssna till.”(49)

A *Férjhez megyek* meg sem közelíti a díjnyertes regényt, könnyű és vidám, mint egy szappanbuborék, egy pillanatig színesen csillog, majd hamar szétpukkad, és semmit nem hagy maga után. Talán fiatal lányoknak ajánlható az élénk és

morális szempontból támadhatatlan regény.

A recensens véleménye szerint Földes Jolánnak a *Mária jól érett (Är detta livet?)* című regényével sikerült visszaszereznie jó hírnevét: „Denna bok visar Jolán Földes från en ny sida. Den är kvick och spirituell, ibland kanske satiren är en smula överdriven men boken förlorar dock aldrig det goda humöret oçg den varma känslan. Den intresserar och stumulerar och gör en ganska nyfiken på vad som skall komma härnäst.”(50)

Valószínűleg Eva Remens sem gondolta, hogy Földes Jolán következő regényére tizenkét évet kell majd várnia. A Wahlström & Widstrand 1950-ben még megpróbálkozott az *Arany fülbevaló (Den ljuva flykten: kärlek och eventyr)* kiadásával, azonban a regény teljesen visszhang nélkül maradt.

Földes Jolán *A halászó macska utcája* című regényével üstökösként robbant be az irodalmi köztudatba egész Európában. Svédországban 1936 és 1938 között három regénye jelent meg. Úgy tűnik azonban, az irodalomkritika nem vette észre, hogy a kiadók *A halászó macska utcájának* sikerét követően két ifjúkori művét adták ki. A fordított kronologikus sorrend miatt egyenetlennek érezték Földes regényeit, fejlődést nem érezhettek írói pályáján. Talán részben ez is indokolja az elmarasztaló kritikákat.

Ma már határozottan állíthatjuk, alaptalanul vádolta a magyar irodalomkritika Földes Jolánt azzal, hogy sekélyes szórakoztató irodalmat ír.

Földes Jolán mellett a magyar irodalom „új áttörése” Körmendi Ferenc nevéhez köthető. Körmendi Ferencnek is három regényét adták ki Svédországban 1936 és 1939 között, mindhárom németből fordította Johannes Edfeldt. Elsőként Körmendi díjnyertes regénye, a *Budapesti kaland (Äventyr i Budapest)* jelent meg. Körmendi regényét ekkor már megelőzte hírneve, a legtöbb recenzió annak ismertetésével kezdődik, hogy a regény első díjat nyert egy nemzetközi regénypályázaton, és az európai kritika a legjobb kortárs regények között tartja számon: „Den ungarske författaren Ferenc Kormendis roman »Äventyr i Budapest« har blivit en europeisk bokhandelsframgång av stora mått. Den omfattningsrika boken har också av litterära bedömare blivit framhållen såsom en av de stora och värdefulla kontinentala samtidsromaner.”(51)

Most, hogy a regény hozzáférhető vált a svéd olvasóközönség számára is, a recensensek egybehangzóan állapítják meg, hogy a regény megérdemelten vált népszerűvé. A regény illúzióktól mentes realizmusát emeli ki a *Stockholms-Tidningen – Stockholms Dagblad* (52), a kritikus hangsúlyozza, hogy a regény megérdemelten aratott nagy sikert a nemzetközi porondon.

A *Sydsvenska Dagbladet* (53) hasábjain Johan Mortensen a jellemábrázolást emeli ki a mű pozitívumaként. Körmendi különösebb szimpátia nélkül, objektíven tekint szereplőire, a különböző jellemeket nagyon jól ismeri. Különösen nőalakjai

sikerültek jól.

Mortensen szerint azonban a regény nem emelkedik a remekművek magasságába, nem túlzottan eredeti, mégis szórakoztató, és sok tekintetben ígéretes munka. A regényt szintén inkább a szórakoztató irodalom körébe sorolta a *Morgontidningen* is, a recensens a regényt nagy terjedelme ellenére sem tekinti komoly irodalmi műnek. Könnyen olvasható és szórakoztató könyv, melynek világsikere inkább a regény pikáns részleteire vezethető vissza. A húszas évek hagyományával teljesen egyezően a regényben jelentős szerepet kapnak a szerelmi jelenetek és a szexuális kalandok. A regény gyengeségeitől eltekintve azonban egy illúzióktól mentes, pesszimista könyvet vehet kézbe az olvasó, amely személytelen stílusban számol be az aktuális problémákról. Jól megírt, jól komponált regényről van szó, amely felkeltheti az olvasók érdeklődését, zárja ismertetését a *Morgontidningen*. Igen alapos értekezés jelent meg a *Nya Dagligt Allehanda* című újság hasábjain, melynek recenzense, E. R. Gummerus, Körmendi Ferencet európai szintű írónak tartja, a kritikusok közül egyedül ő vizsgálja európai összefüggésben a regényt: „Den svenska översättningen av »Åventyr i Budapest« bekräfter emellertid att Körmendis sensationella publik och kritikframgång har en mindre kommersiell och en mera lödig orsak. Körmendi har helt enkelt funnit den moderna stil och inspiration, den syntes av yttre och inre verklighet, som efterkrigslitteraturen sökt med ljus och lykta i analysans cerebrala labyrinter.”(54)

E. R. Gummerus szerint is kiemelkedik Körmendi a háború utáni irodalomból, a modern realizmus képviselői között az elsők közé tartozik, akik irodalmi és stilisztikai szempontból is kiegyensúlyozott műveket alkottak. „»Åventyr i Budapest« är det intensivt konkreta uttrycket för den nya realismens kategoriska imperatiuiv: acceptera verkligheten! Utan någon Pinnebergsentimentalitet upprullas här det mellaneuropeiska maschettproletariatets verklighet, världskriget, upplösningen, revolutionen, den materielle och moralsk dekadensen på yttra planet, önskedrömmarna, den förkväda livslusten, den gråa vardagsstämningen på det inre planet.”(55) Gummerus a *Budapesti kalandot* nagy realista regénynek tekinti, amely Körmendi Ferencet a legjobb modern valóságábrázoló szerzők közé emelte.

Körmendi Ferenc következő regénye, *A boldog emberöltő (Räkenskapens dag)* 1937-ben jelent meg svéd fordításban. A regény a világsikerré vált *Budapesti kalandhoz* hasonlóan nagyon pozitív fogadtatásban részesült. A recenziók a szerzőt a modern európai realizmus egyik legkiválóbb képviselőjének tartják, aki ezúttal jelentős pszichológiai fejlődésregényt írt.

A *Dagens Nyheter* kritikusa, Gustaf Hellström (56) a regényt Jens Peter Jacobsen *Niels Lyhne* és Hjalmar Söderberg *Martin Birck ifjúsága (Martin Bircks ungdom)* című regényeivel állítja párhuzamba. A regény egy ember fejlődését mutatja be gyermekkorától egészen felnőttkoráig, és azt, ahogy a főszereplő har-

mincas éveiben leszámol gyermek- és ifjúkorának illúzióival, illetve szembesül a hétköznapi pusztával és szomorú valóságával.

A *Nya Daligt Allehanda* című újságban E. R. Gummerus már a *Budapesti kalandról* rendkívül pozitívan nyilatkozott. Véleménye szerint *A boldog emberöltő* a polgári társadalom összeomlásának a regénye, Körmendi mesteri tudását bizonyítja: „I den psykologiska djuplodningen av denna karatär visar Körmendi sitt mästerskap och ger samtidigt nyckeln till det ledande motivet i sitt författarskap: övertygelsen o matt tillvarons hela storhet just gömmer sig i vardagens „små stunder”.(57) A regény a kritika szerint nem egy egyn életének történetét meséli el, hanem egy embertípus fejlődését mutatja, ahogy a világháború és a forradalom alatt alakult vagy alakulnia kellett volna. Nem marad el a dicséretben a *Socialdemokraten* hasábjain Henry Peter Matthis sem: „Mästerlig realism, storverk och vad man ytterligare vill kalla det, är denna ungerske roman fullt ut. Men först och sist är det en mänskligt fängslande skildring av barndom, ungdom, mannaålder och ålderdom, inte en individs utan mångas, ett fält av episk handling.”(58)

Körmendi utolsó regénye, a *Találkozás és búcsú (Sällsamt möte)* 1939-ben jelent meg, néhány hónappal a második világháború kitörése előtt. A regény megítélése változó volt, a *Svenska Dagbladet* (59) kritikája szerint például a mű egyáltalán nem számíthat ugyanolyan irodalmi érdeklődésre, mint a *Budapesti kaland* és *A boldog emberöltő*. Mégis, a lap pozitívumként emeli ki, hogy a szerző szellemesen és bravúros fortélyokkal ábrázolja a lebilincselő szerelmi történetet. Christian Ejje pedig a következőket írja a *Nybro Tidning* című újságban:

„Körmendis tidigare böcker är betygligt större både till format, ämne och konstnärlighet. Han har i »Sällsamt möte« försökt sig på att göra en psykologiskt analyserande dagbok till roman. Mycket är av interesse, annat åter ganska tungt och svårförståeligt goda. Intrigen är så minimal, som tänkas kan (...). Körmendi har inte varit tillräckligt stor konstnär för att lyckas smälta samman psykologiskt analyserande och fin berättarkonst.” (60)

Ezzel ellentétes véleményt fogalmazott meg a *Socialdemokraten* már többször idézett recenziója, Henry Peter Matthis. Egy magyar író nem beszélhet fennhangon az aktuális tragédiáról, az örületről és az erőszakról a zűrzavaros időben, amikor a Harmadik Birodalom és Római Birodalom tovább halad a tragikus végkifejlet felé: „Därför kan Ferenc Körmendi heller inte uppträda som den han var i den ståtliga tidsromanen »Räkenskapens dag«. Men han kan å andra sidan inte tåga. Han talar bara lågt, i bilder. Får han inte skildra allvarligt och uppriktigt, aså leker han underfundigt fram sin skildring, sin oroliga stemning, sina upproriska uttryck.”(61)

Henry Peter Matthis felismeri Körmendi töredezett realizmusát az ábrázolásban. A regény mestermű, lírai közjáték a nagy költő életművében.

Az idézett írások alapján látható, hogy az 1936 és 1956 közötti időszakban Körmendi Ferenc regényei kapták a legjobb kritikát. Körmendi Ferencet a korabeli svéd kritikusok európai szintű szerzőnek, az új realizmus egyik legjelesebb képviselőjének tartották.

A korszak egyik legjelentősebb műve Móra Ferenc *Ének a búzamezőkről* (*Säden susar*) című regénye, amely 1938-ban jelent meg a Norstedt kiadónál, ugyancsak Valdemar Langlet fordításában. Ever Sharp (62) egyszerűen csak a magyar Knut Hamsunként aposztrofálja Móra Ferencet, és az *Aldott anyafölddel* (*Markens gröda*) állítja párhuzamba a regényt. Ivan Pauli a *Socialdemokraten* (63) című újságban szintén világirodalmi párhuzamokat sorol, Reymont *Parasztok* és Mihail Solohov (64) *Csendes Don* című regényét említi. Továbbá, hogy Móra nagyon árnyaltan ábrázolja hőseit, mesteri tudással mutatja be a legfinomabb lelki folyamatokat, a test és a lélek misztikus kötelékét. Móra Ferenc a recenzió Lawrence (65) angol íróra emlékezteti.

A *Skånska Dagbladet* (66) című újságban Axel Larsson kiemeli, hogy az *Ének a búzamezőkről* hosszú ideje a legértékesebb regény, amelyet svédre fordítottak. A *Göteborgs Handelstidning* is mind a környezetrajz, mind az emberi ábrázolás szempontjából kiemelkedő műnek tekinti Móra regényét.

Axel Larsson a *Találkozás és búcsú* című regényről írt recenziójában (68) említi, hogy azon magyar szerzők között, akik Svédországban jelentős olvasótáborral rendelkeznek, Körmendi Ferenc foglalja el a legelőkelőbb helyet Földes Jolán és Földi Mihály mellett. Földi Mihály Magyarországon a népszerű szerzők közé tartozott, regényei több kiadásban szinte azonnal elkeltek. 1937 és 1943 között összesen öt regénye jelent meg svéd fordításban.

Földi Mihály *A viszony* (*Förhållandet*) című regénye 1937-ben, a *Névtelen katona* (*Namlös soldat*) pedig 1938-ban jelent meg. 1941-ben *A házaspár* (*I nöd och lust*) című regényét adta ki a Wahlström & Widstrand kiadó Valdemar Langlet fordításában.

Az 1930-as évek végén és az 1940-es évek elején a kortárs magyar irodalom jelentős része hozzáférhető volt a svéd olvasók számára. A *Göteborgs Handelstidning* (69) is megemlíti, hogy azokban az években több magyar regény is megjelent, ami lehetőséget ad a magyar írók bizonyos közös vonásainak meghatározására. Melyek ezek? „Den utländske läseren fäster vanligen ganska liten vikt vid författarnamnet, inte bara för att namn som Harsányi och Körmendi och Földi och Zilahy för den i magyariskan obenandrade äro låtte att förväxla, utan främst för att han hos alla ungerska tycker sig finna någonting gemensamt och för dem sägeret: en bittersöt komedistil, som kan glida över i det sentimentala eller i det burliska, men som dock till grunddragen förblir sig lik. Med all sannolikhet är detta en synvilla, beroende på alltför yttlig bekantskap med ungersk litteratur, men otvivelaktigt äger denna en gemensam charm, som utöver sin verkan på läsare i

många länder.”(70)

Keserédes komédiastílus, amely könnyen átcsúszhat szentimentálisba vagy a burleszkbe. És ez a közös báj hat az olvasókra. Érdekes megközelítés a *Göteborgs Handelstidning* recenziójának álláspontja.

A kritika *A házaspár* című regényt Földi legjobb művének tartja (talán ezért is fordították dánra 1942-ben és norvégra 1945-ben). A kritikák azonban több ponton alapvetően ellentmondanak egymásnak, és változó értékelésről tesznek tanúbizonyságot. A *Göteborgs Handelstidning* recenziója szerint ugyan a regény túlzottan melodramatikus a skandináv ízléshez, de kétségkívül mély betekintést enged a magyar emberek életébe és mentalitásába. Ezzel szemben a *Stockholms Tidning* épp azt emeli ki, hogy a Rómeó és Júlia motívumához hasonló szerelmi történet semmilyen tipikus magyar jellegzetességgel nem rendelkezik. A recenzió Földi Mihályt mégis azon jelentősebb külföldi tehetségek közé sorolja, akik ellátják a svéd olvasóközönséget jó fordításirodalommal: „Att Földi är en av de större, utländska talanger, som förser oss med den festligare översättningskonsten, behöver ju inte diskuteras.” (71)

A már többször idézett Gustaf Hellström, a *Dagens Nyheter* kritikusa ellenben visszafogottan értékeli a könyvet (72). A regény szerelem és házasság történetét beszéli el, amelyben a különleges magyar atmoszféra alárendelt szerepet játszik. Ezt Hellström a regény egyik legnagyobb hiányosságának tartja, mert szerinte az epikus művekben a jellemrajzok kéz a kézben járnak a környezetrajzzal, a környezet részletes ábrázolásával. A regényben a környezetrajz előfeltétele a jellemrajzoknak, és ugyan paradox jelenségnek tűnhet, de a környezetükhöz leginkább kötődő regényeket olvassák a legszélesebb körben, és művészi szempontból is ezek a regények a legjobbak, zárja értékelését Hellström. A kritikus megjegyzések ellenére Hellström szerint *A házaspár* jó regény, legnagyobb hibája pedig túlzott terjedelme.

Az *Aftonbladet* (73) Földit nem a nagy szerzők között tartja számon, bizonyos tekintetben azonban érthető népszerűsége Magyarországon. *A házaspár* nem érdektelen regény, bár néhány helyen hosszadalmasnak és nehézkesnek tűnik. A recenzió a legnagyobb problémának azt tartja, hogy a regény oly mértékben „buda-pesti”, hogy igen nehezen köti le a svéd olvasók érdeklődését: „De problem som uppstå är renodlat ungerska och fullkomligt främmande för svenska mentalitet.”(74) A fordítást az *Aftonbladet* és a *Göteborgs Handelstidning* is bírálja: „Till svårigheterna att hålla intresset uppe kommer också den tungrodda översättningen: Valdemar Langlet har bott så länge i Ungern att hans svenska blivit stelbent.”(75)

Földi következő regénye, *A század asszonya* (*En kvinna finner sin väg*) 1942-ben jelent meg. Az *Aftonbladet* (76) Földi legnagyobb erényének azt tartja, hogy képes igazi budapesti hangulatot varázsolni regényének lapjaira. A *Dagens Nyhe-*

ter kritikája szerint Földi új regénye csak megerősíti azt, amit eddig hallottak a szerzőről: „att han är en god romanförfattare, som har reda på mycketom världen och människorna och som skriver digra och innehållsrika romaner, där man lär ungersk miljö, man aldrig tränger människosjälarna riktig nära in på livet.”(77) A *Stockholms Tidning* (78)ja regény terjedelmét bírálja, mintha a szerzőnek elsősorban a terjedelem számított volna.

Földi regényei közül utoljára *A miniszter (Ministern)* jelent meg Svédországban 1943-ban. A regény fogadtatása ezúttal is vegyes volt. A *Socialdemokraten* kritikusa kiemeli a könyv gyengeségeit is, különösen a happy endet kifogásolva.(78) A *Svenska Dagbladet* melegen ajánlja a regényt: „På ett ganska skakande sätt ställer Földi de både världarna, godhetens och tilltorns på ena sidan, våldets och tvångets på den andra, mot varandra. (...) Samtidigt som hans arbete är en trosförklaring är det en god roman, där de fyra huvudpersonerna, professorn, prästen, den döde ministern och demmes änka framstår som sällsamt levande och individualiserade.”(80)

A Földi regényeiről született recenziók visszafogottabbak annál, mint amilyen kritikák Körmendi Ferenc és Földes Jolán regényeiről születtek. A recenzensek Földit ugyan nem sorolják az európai szintű szerzők közé, mégis, a fordításirodalomban a jobb szerzők között tartják számon, ábrázolás-technikáját, elbeszélő stílusát pedig kifejezetten jónak tartják. A kritikákból megtudhatjuk, hogy Földinek nagyobb olvasótábora volt Svédországban.

A korszak másik, legtöbbit fordított és ambivalens érzésekkel fogadott szerzője Harsányi Zsolt. Harsányi Zsolt korának egyik legolvasottabb szerzője volt Magyarországon. 1936 és 1956 között tőle fordították a legtöbb regényt svédre, összesen hetet. Nem áll rendelkezésemre Harsányi mind a hét, svédül megjelent regényéről recenzió. A hét regény fogadtatásának részletes ismertetése meg is haladná jelen dolgozat kereteit, ezért a kritikák alapján Harsányi fogadtatásának átfogó bemutatására teszek kísérletet.

Harsányi Zsolt 1938-ban mutatkozott be a svéd olvasóközönségnek a *Magyar rapszódia (Ungersk rapsodi)* című regényével. A *Magyar rapszódia* című regényről nem állnak rendelkezésre kritikák, viszont már a megjelenése utáni évben, 1939-ben kiadták Harsányi *Magdolna (Med en kvinnas ögon)* című regényét, és az erről megjelent ismertetések többször utalnak a *Magyar rapszódia*ra. A *Svenska Dagbladet* például a következőképpen foglalja össze véleményét a regényről: „Zsolt Harsányi introducerades förra året på den svenska bokmarknaden med en roman om den virtuose världserövraren Franz Liszt, en roman som tack vare stoffets egen romantik kunde verka nog så fascinerande, men som knappast vittnade om avgjort artistisk urskillning i motivbehandlingen. Den rent yttre tidsbilden överflödade på detaljer, medan den stora musikerns inre och rent konstnärliga utveckling föreföll närmast bara skisserad, och efter hand som

skildringen fortskred, gav författaren ett allt tröttsammare intryck av andruten beskäftighet med accessoarer.”(81)

A *Svenska Dagbladet* kritikusa kiváló érzékkel ismerte fel a *Magyar rapszódia* gyenge pontjait, és ugyanezeket látja a *Magdolna* című regényben is. A negatívumok ellenére az olvasókra a kritika szerint lebilincselően hat Harsányi környezetábrázolása, illetve a regény központi nőalakjának rendkívül finom rajza.

Henry Peter Matthis szerint a regény szórakoztatóan, megfelelő intenzitással mutatja be a kortörténetet, mégis úgy hat, mintha a múlt században írták volna. (82)

A Galilei életét bemutató *És mégis mozog a föld (Hans väg mot stjärnorna)* 1940-ben jelent meg, a lapok óriási terjedelemben foglalkoztak a regénnyel. A *Nya Dagligt Allehanda* (83) lényegesen jobbnak tartja a regényt a *Magyar rapszódia*-nál. A *Stockholms Tidning* (84) kritikája ugyancsak hízelgő Harsányira nézve, hiszen műveit Stefan Zweig (85) regényes életrajzaival állítja párhuzamba, kiemelve, hogy Harsányi mellett csak Zweig volt képes történelmi alakjait ennyire élethűen bemutatni. A regény teljes történelmi hűséggel ábrázolja Galileit, legalábbis Ivan Oljelundnak, a *Stockholms Tidning* recenziójának véleménye szerint. Születtek ennél árnyaltabb kritikák is. A *Socialdemokraten* (86) ugyancsak nagyon kedvező kritikát fogalmaz meg, hiszen Harsányit nemzetközi összehasonlításban Kazimierz Chledowski (87) és Lion Feuchtwanger örökösének tekinti. De hasonlóan a *Svenska Dagbladet* című újságnak a *Magyar rapszodiáról* írt kritikájához, negatívumként említik, hogy Harsányi túl nagy hangsúlyt fektet Galilei életének bemutatására, míg a főhős belső fejlődéstörténete elnagyolt és vázlatos. Csatlakozik ehhez a véleményhez a *Sydsvenska Dagbladet* (88) kritikája is. A regény pozitívumai között mindenekelőtt az imponáló kultúrtörténeti korrajzot, a kiemelkedő hangulatképeket, illetve Galilei és környezetének hiteles jellemzését említik.

Rubens halálának 300. évfordulójára írta Harsányi *Élni jó (Skönt att leva)* című regényét, a svéd fordítás 1942-ben látott napvilágot. A kritikák Rubens életét ismertetik nagy terjedelemben, Harsányiról pedig ugyanazon pozitívumokat és negatívumokat emelik ki, amelyeket már korábbi regényeivel kapcsolatban megismerhettünk: „Vad man skulla kunna erinra mot Harsányis framställning är att den sysslar så mycket med de yttre konturerna. (...) Till det innersta förhållandet mellan Rubens och hans konst har författaren icke kunnat tränga ned.”(89)

1943-ban jelent meg Harsányi *Whisky szódával (Fest i Budapest)* című regénye. A regény fogadtatásáról mindennél többet elárul a *Sydsvenska Dagbladet* rövid kritikája, mely szerint a mű semmilyen irodalmi értéket nem képvisel: „Bokens charm är författarens egen nästan barnsliga förtjusning över att få beskriva allt glittret, och även tomheten bakom glittret – i det festande Budapest. Der är en skildring utan något som helst litterärt värde. Trots detta lär den redan

gå utmärkt i bokhandeln, och anledningen är säkert lätt att finna: I tider som dessa söka människor »avkopling«. »Fest i Budapest« är avkoppling, och därmed jämnt.”(89)

A kritikák és recenziók alapján megállapítható, hogy Harsányi regényei népszerűek voltak, Harsányinak komoly olvasótábora volt Svédországban. A kritika pedig, még ha némely összehasonlítás talán kedvezőbb színben tüntette fel őt, a megfelelő helyre tudta helyezni regényeit.

Az utolsó szerző, akit meg kell említeni ebben az időszakban, Zilahy Lajos. Dániában és Norvégiában csak *A Dukay család* című regénye jelent meg, svédre viszont négy regényét is lefordították. *Két fogoly (Två fångar)* című regénye 1933-ban jelent meg, ez volt az első magyar regény, és Zilahy Lajostól egyben az egyetlen, amelyet Valdemar Langlet svédre fordított. A *Két fogoly* fogadtatásáról nem áll rendelkezésre információ. Zilahy *A lélek kialszik (Främling från Ungern)* című regénye 1939-ben jelent meg. A *Svenska Dagbladet* (91) recenziója szerint a bevándorlóknak ez az elementáris erővel megírt története, mely azonban nélkülözi a mélyebb szociológiai perspektívát, Henning Berger *Drömlandet (Álomország)* című regényére (92) emlékeztet. Zilahy elsősorban jó megfigyelőképességével, és a külsőségek ábrázolásával emlékeztet Bergerre. A regény legjobban sikerült része a Magyarországon szerzett gyermekkori benyomások felidézése.

A lélek kialszik önéletrajzi jellegű regény. Témája felkeltette a svéd kritikusok érdeklődését, akik ugyan nem tekintették Zilahyt európai szintű szerzőnek, mégis nagyon jó kritikát írtak a könyvről: „Någon stor roman är detta inte. Men boken är helt igennem mycket läsvärd, ty den rymmer en oändlig mängd fina iakttagelser och säkra teckningar av såväl människor, som ungersk och amerikansk miljö. Lajos Zilahy är en intelligent och högt kultiverad författare, som visserligen av den nu översatta romanen att döma inte tål en jämförelse med flera av sina landsmän, men som oaktat är en angenäm bekantskap att göra.”(93)

1939-ben svédre fordították Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül (En resa runt min hjässa)* című regényét, majd 1943-ban és 1944-ben megjelent Márai Sándor két regénye Valdemar Langlet fordításában: a *Vendégszínház Bolzanóban (Gästspel i Bolzano)* és *Az igazi (Den rätta)*. Ezekről a művekről azonban nem áll rendelkezésemre recenzió, pedig különösen érdekes lenne összehasonlítani Márai dániai és svédországi fogadtatását. Ehhez azonban további kutatásokra van szükség.

A magyar irodalom Norvégiában (1934–1956)

Norvégiában a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedeiben csak elvétve találkozhatunk magyar irodalommal. 1874-ben jelentek meg Jókai Mór válogatott regényei (*Udvalgte romaner*), a *Norsk bokfortegnelse* szerint a kiadás helye Kristiania volt. Sikerült azonban megtalálnom az *Aftenposten* 1874. december 23-i számában a könyv rövid ismertetését, melyből kiderül, hogy a ki-

adó Immanuel Rée. Tehát a dán fordítás jelent meg Norvégiában is, melynek fogadtatásáról további információk nem állnak rendelkezésre.

Létezik ellenben két olyan Jókai-kiadás is, melyek esetében minden bizonnyal norvég fordításról van szó. 1878-ban a *Bergens Tidende* című újság folytatásokban tette közzé Jókai Mór *Szép Mikhál (Den skjønne Michael)* című regényét. Majd 1886-ban *A kőszívű ember fiai (Manden med Stenhjertet)* jelent meg a *Kristianiapostens* című újságban, szintén folytatásokban.

Ezt követően azonban csaknem ötven év telt el magyar irodalom nélkül. A magyar irodalom norvégiai jelenlétéről az 1930-as években lehet beszélni, Norvégiában ebben az időszakban ugyanazon magyar szerzők műveit adták ki, mint Dániában és Svédországban.

A XX. században az első magyar regény Illés Béla *Főpróbája (Generalprøven)* 1933-ban jelent meg, németből fordította Just Lippe, a könyv Moszkvában jelent meg.

1934-ben jelent meg Körmendi Ferenc *Budapesti kaland (Fristelse i Budapest)* című regénye Oslóban, a Gyldendal kiadónál. Földes Jolán két regényét fordították norvégra, 1937-ben adták ki *A halászó macska utcája (Emigranternes gate)*, majd 1938-ban pedig a *Férjhez megyek (Jeg gifter mig)* című regényét.

Ugyancsak 1938-ban jelent meg Oslóban a Cappelen kiadónál Harsányi Zsolt *Magyar rapszódia (Ungarsk rapsodi)* című regénye, amely négy kiadást is megélt, a Capellen 1951-ben, 1953-ban és 1966-ban is újra kiadta a könyvet.

Az 1940-es évekből egyetlen magyar regényt találtam norvég fordításban, 1945-ben jelent meg Földi Mihály *A házaspár (I godt og ondt)* című regénye.

Az 1950-es években Harsányi Zsolt *Magyar rapszodiájának* újabb kiadásai mellett csak egy magyar regény jelent meg, Stavangerben adták ki Zilahy Lajos *A Dukay család (Familien Dukay)* című művét.

Norvégiában a fordításirodalom csak 1945 után indult virágzásnak. 1945-ben az őszi könyvvásáron ugyan rekord számú könyv jelent meg, összesen 645 darab, ebből azonban még 496 norvég volt.

A regények fogadtatását szinte lehetetlen vizsgálni. Körmendi Ferenc *Budapesti kaland* című regénye Norvégiához hasonlóan Dániában is 1934-ben jelent meg. A legnagyobb dán napilapok, a *Politiken* és a *Berlingske Tidende* 1934 novemberének végén, illetve decemberének elején közöltek kritikát a regényről. Átnéztem az egyik legjelentősebb norvég napilap, az *Aftenposten* minden számát 1934 szeptembere és 1935 májusa között, azonban minden erőfeszítés ellenére egyetlen recenziót sem sikerült találnom.

A korszakból az egyetlen norvég recenzió a svéd Bonnier kiadónak köszönhetően maradt fenn Földes Jolán *A halászó macska utcája* című regényéről, a kriti-

kát az előző fejezetben már részletesen ismertettem.

Magyar irodalmi művek norvég fordításban csak 1956 után jelentek meg egyre nagyobb számban. A norvég olvasók azonban ekkor nem csupán a kortárs magyar irodalomba kaptak széles betekintést, hanem a skandináv országok között egyedülálló módon megismerkedhettek néhány klasszikus magyar regénnyel is.

Jegyzetek

¹ *A magyar irodalom története VI. A magyar irodalom története 1919-től napjainkig.* Szerkesztette Szabolcsi Miklós. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 167.

² Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka.* Trezor Kiadó, Budapest, 1995, II. kötet, 730.

³ „Az »Omszki randevú« közönségsiker, de abból a fajtából, amely témaválasztásával és hangulatával olyan motívumokat vezet be a regénybe, amelyek messze túlnyúlnak a szórakoztatás keretein, szövevényesen és izgalmasan alakítva a cselekményt.” Hakon Stangerup: *Krigsfanger og Kærlighed. Berlingske Tidende*, 1934. 05. 15.

⁴ *Politiken*, 1934. 12. 06.

⁵ „Körmendi mindegyiket meghaladja. Ő ugyanis nem csal az idő hullámzásával, és az iskolatársak sorsának káoszát nem igyekszik menteni ködös vagy mechanikus kompozícióval, hanem mesteri fogással megragadja, és teljessé teszi a karakterek ábrázolását.” Svend Borberg: *Den store roman. Politiken*, 1937. 03. 11.

⁶ „Ez a regény dicsőséggel és hírnévvel övezve érkezett Dániába, de semmi nem utal arra, hogy nálunk sikert aratott volna. Ez igazságtalan. Ez jó regény – az egyik legjobb, amit a háború óta bármely nyelven írtak.” *Berlingske Aftenavis*, 1934. 11. 30.

⁷ Tom Kristensen: *Mordet under debat. Politiken*, 1937. 03. 11.

⁸ „És ezért megnyugtató, csaknem kellemes érzés, hogy a magyar Körmendi Ferenc, a »Budapesti kaland« című remekmű szerzője, új regényében, a »Bűnösökben« a problémát olyan légtérben helyezte el, amelyben csak úgy nyüzsög a bűn. (...) Épp az erőszak korában, mint amilyen a mi korunk is, jelent vigaszt, hogy a regény ki meri mondani a bűn és büntetés szavakat, és annak meri nevezni a gyilkosságot, ami: gaztett, és nem jó tett, legjobb esetben reménytelen butaság.” Tom Kristensen: *Mordet under debat. Politiken*, 1937. 03. 11.

⁹ „Körmendi nem éri el sem Shakespeare, sem Dosztojevszkij szintjét. És a regénye inkább érdemes az olvasásra ott, ahol emlékeztet az »Amerikai tragédiára«. Pszichológia, mint Dosztojevszkijnél, Dosztojevszkij zsenije nélkül. Körmendi ügyes és szórakoztató mesélő. Ahhoz kellett volna magát tartania, amit tud.” *Berlingske Aftenavis*, 1937. 03. 12.

¹⁰ Stanislaw Reymont (1867–1925) lengyel író. *Parasztok* című regénye 1924-ben Nobel-díjat kapott.

¹¹ John Galsworthy (1867–1933) angol író, drámaíró, költő, esszéíró. 1932-ben megkapta a Nobel-díjat.

¹² „Ferenc és az orosz találkozása a regény csúcspontjai közé tartozik. Az elbeszélés ezen a ponton annyira meggyőző, hogy a megindultságtól könnyek szöttek a szemembe, ugyanakkor a könnyeimem keresztül mosolyogtam, mert e regény elfojt minden olcsó meghatottságot és banalitást.” Henning Kehler: *Sangen om Hvedemarkerne. Berlingske Tidende*, 1936. 10. 25.

¹³ „Nincs mit tenni, a magyar szerző mindent elővárásolt belőle (Liszt Ferencből – V. Zs.), és egy túlzottan hímes, bearanyozott és romantikus regényt alkotott, amely olyan szó-rakoztató, mint egy, a legdrágább és legrosszabb hatásokkal dolgozó hollywoodi film.” Axel Kjerulf: *Romanen om Franz Liszt. Politiken*, 1937. 12. 03.

¹⁴ Kjeld Elfeldt: *13 kvinder og Franz Liszt. Berlingske Tidende*, 1937. 10. 27.

¹⁵ „Harsányi lassú, régimódi és egyhangú. Szereplői a lehető legkisebb érdeklődést sem képesek felkelteni. Feszültség nincs. (...) A gondolat oktalan, hogy 300 oldalt töltsön meg a budapesti arisztokrácia üres életének képeivel, csak hogy ivásról, üres fecsegésről, partikról és erotikáról olvashassunk, amely ráadásul az élet sava-borsa nélkül való.” Gudmund Roger-Henrichsen: *Tomme fester. Berlingske Tidende*, 1946. 04. 17.

¹⁶ Kai Flor: *Emigrant – skæbner i Paris. Berlingske Tidende*, 1937. 01. 09.

¹⁷ „Földes regénye jó és szép könyv, amely korunk eseményekben gazdag életét mutatja be, amelyet a háborút követő káosz eredményezett.” Kai Flor: *Emigrant – skæbner i Paris. Berlingske Tidende*, 1937. 01. 09.

¹⁸ Hakon Stangerup: *Romanen, der sejrede. Nationaltidende*, 1937. 01. 15

¹⁹ „Egy szép könyv, mert a legszebbre és legértékesebbre hivatkozik az emberi kultúrában: a véleményeken és a nézeteken túl a megértésre, a szeretetre és a közösségi érzésre. A hagyományos értelemben, vagyis a legjobb értelemben véve európai regény.” Hakon Stangerup: *Romanen, der sejrede. Nationaltidende*, 1937. 01. 15.

²⁰ „Ez olyan regény, amelyet meg kellett írni. Ez olyan motívum, amelyben egyformán keveredik a romantika, a kétségbeesés és a közönségesség, s amely sokakat, újságírókat és költőket is csábított, azonban kevesen birkóztak meg a témával.” *Politiken*, 1937. 01. 13.

²¹ „Elsősorban a Trianon nevű békedikátummal kellett megbékülni. A kérdést reményeink szerint áldozatok nélkül lehet rendezni, ha a világ megéri a magyarok gazdag nemzeti és művészi ösztöneit. Mert minden ellenére korunkban a kis nemzeteknek szellemi impulzusok révén sikerülhet fenntartani magukat. (...) Ilyen módon a magyarok tudatosítják létezésüket a világban, és most, amikor Földes Jolán hazavitte a nagy irodalmi díjat, Horthy admirális országa olyan reklámot kapott, amelynek jelentőségét nem lehet elég nagyra becsülni.” *Oslo Illustrerte*, 1937. 4. szám.

²² Nagymáté Orsolya: *Földes Jolán: A halászó macska utcája. Tűsarok*, 2006. 06. 17.

²³ *Golden earrings (Gyldne ørenringe, 1948), Make you a fine wife (Hans anden kone, 1950), Imperial Tokay (Kvinder vil bedrages, 1952), Prelude to love (Elskovs April, 1953)*. A zárójelben a dániai megjelenés évszámát tüntettem fel.

²⁴ „Földes Jolán új regénye, a »Férjhez megyek«, azon ifjúkori bűnök közé tartozik, melyek teljességgel megbocsáthatatlanok mind itt a földön, mind a tisztítóüzben.” K. E.: *Dyr Bog. Berlingske Aftenavis*, 1938. 04. 29.

²⁵ Loulou Lassen: *Mesterværk om Liv og Død. Politiken*, 1939. 12. 20.

²⁶ „A regény rendkívül érdekes, és lényeges dolgokat mesél el arról, hogy milyen emberi harmóniára van szükség egy boldog és jól kiegyensúlyozott házassághoz. A hiányosság és a szokatlan, idegenszerű temperamentum ellenére »Az igazi« egy olvasásra érdemes és provokáló könyv.” Gudmund Roger-Henrichsen: *To forpinte stemmer. Politiken*, 1949. 12. 21.

²⁷ Hegedűs Géza: *A magyar irodalom arcképcsarnoka*. Trezor Kiadó, 1995. II. 655.

²⁸ „A természetes és egyszerű nyelv váltakozik a legrettenetesebb klisékkel és a tiszta dilettantizmussal. Az egyértelmű tagolást csapongás és vibrálás töri meg, illetve egész le-

hetetlen ugrások a XVIII. és XIX. század szellemébe.” Gudmund Roger-Henrichsen: *Rodebutik. Politiken*, 1951. 11. 23.

²⁹ „Zürzavar! De a zürzavar csak egy jellemző, és nem magyarázat. Ha a magyarázatot keressük, akkor azt kétségkívül Magyarország háború utáni történetében kell keresnünk. A zürzavar mögött egy nép áll, pontosabban a nép egy része áll, amely nem lát kiutat. És Zilahy ehhez a részhez tartozik.” Gudmund Roger-Henrichsen: *Rodebutik. Politiken*, 1951. 11. 23.

³⁰ Lakó György: *Magyarok és svédek. Az irodalomtörténet füzetei. Szerkesztette Kozocsa Sándor. Budapest, 1947.*

³¹ „Földes Jolán regénye nem sorolható a nagy irodalmi alkotások közé, de kitűnő a kor- és társadalomábrázolása, teljesen életszerű, érdekes, tanulságos, egyben könnyed, kifejező stílusban elbeszélte (amelyet Gösta Olzons fordítása remekül ad vissza).” Bo Bergman: *Prisbelönt emigrantroman. Dagens Nyheter*, 1937. 01. 09.

³² „Miután eltávolítjuk az előre megszerkesztett mondatokat, amelyek elkerülhetetlenek a díjazápot követően, megállapíthatjuk, hogy »A halászó macska utcája« egyike a legszórakoztatóbb és legtisztább látásmódú ábrázolásoknak, kiváltképp a politikai emigráció problémáit illetően, azon munkák közül, amelyeket eddig svéd fordításban kiadtak. (A fordítást az angol nyelvű változathól Göran Olzon készítette.)” Malte Gebling: *Marionetter i världsbilden. Skånska Dagbladet*, 1937. 02. 03.

³³ Elis Andersson: *Stora priset. Göteborgs Posten*, 1937. 01. 14.

³⁴ Louis Golding (1895–1958). Útleírásai, szülővárosa szegénynegyedeinek életét reálisan és elevenen ábrázoló elbeszélései és regényei miatt jegyzi a szakirodalom.

³⁵ Marthe Bibesco (1890–1973). Román származású francia író. Nevét 1924-ben a *Perroquet vert (A zöld papagáj)* című, a Franciaországban megtelepedett orosz emigránsok életét bemutató regénye tette ismertté.

³⁶ „Földes Jolán könyve – kortűnet. (...) Az időtörténetileg érdekes párizsi társadalom eleven ábrázolása, szép családi történet, valamint alapos és szimpatikus nőábrázolás – ami korántsem kevés egy és ugyanazon könyvben. Annak ellenére, hogy nem a világ legjobb regénye, és nem kapta meg a világ legrangosabb díját, azért még jó könyv.” Elis Andersson: *Stora priset. Göteborgs Posten*, 1937. 01. 14.

³⁷ *Stockholms Tidning*, 1937. 01. 24.

³⁸ *Nerrikes Allehanda*, 1937. 02. 04.

³⁹ „Földes Jolán elbeszélése megélt és igazi. Inkább nevezhető dokumentumnak, mint regénynek. Újra felhívta a szerzők figyelmét egy témára, mely eddig sem volt az irodalomtól idegen, de ő, ezt olyan időszakban tette, amikor az emigrálás problematikája a legégetőbb volt az egész világon.” *Svensk Typograf Tidning*, 1937. 02. 13.

⁴⁰ „Annak alapján, ahogy az író előző könyvében a Szajna-menti fővárost bemutatta, most is joggal számíthatna mindenki egy hasonlóan érzékeny és szép ábrázolásra a szép Duna-menti városról. De szó sincs ilyenről.” *Göteborgs Handelstidning*, 1938. 04. 09.

⁴¹ „Nagyon kedves, szórakoztató könyv. Az író legutóbbi könyvében (...) hazája egyik legtehetségesebb prózaírójaként mutatkozott be. Ebben az utolsó könyvében viszontláthatjuk ugyanazokat a szerzői tulajdonságokat; elsősorban azt az el nem múltó jó humorérzéklet, a magával ragadó elbeszélő művészetét és azt a képességet, ahogy a történet szálait egyben tartja, valamint gyors vonásokat, amelyekkel személyeket és tájakat vázol.” *Östergötlands Folkblad*, 1938. 07. 14.

⁴² *Nybro Tidning*, 1938. 04. 22.

⁴³ „A regény pehelykönnyű, de jó hangulatú, néhol még igazán szórakoztató is lehet, ha irodalmi igényesség nélkül olvassuk a könyvet.” *Nya Dagligt Allehanda*, 1938. 04. 22.

⁴⁴ *Nya Dagligt Allehanda*, 1938. 10. 06.

⁴⁵ *Litteraturrecensioner*, 1938. 12. szám.

⁴⁶ „Több helyről is dicsérték a könyvet, a magyar főváros hihetetlenül találó ábrázolása miatt. (...) Földes prózája egyfajta bájjal és kecsességgel bír, mely bizonyára e különleges környezetből fakad. Néhol akvarellfestményekhez hasonló képeket varázsol elénk, fakó és mégis illatos frissességükkel, éles, évtizedeket elhatároló távlatokkal.” *Östgöta Korrespondenten*, 1938. 11. 23.

⁴⁷ *Göteborgsposten*, 1938. 10. 13.

⁴⁸ Eva Remens: *Jolán Földes. En aktuell ugersk författarina. Studiekamraten*, 1938. 21–22. szám.

⁴⁹ „Minden okunk meglehet az óvatosságra, ha egy könyv irodalmi értékét akarjuk megállapítani hírverés céljából. Ebben az esetben azonban mégis azt kell mondanunk, hogy a pályázati versengés olyan szerzőt állított előtérbe, akinek sok mondanivalója volt, és akire érdemes is volt odafigyelni.” *Studiekamraten*, 1938. 21–22. szám.

⁵⁰ „Ez a könyv Földes Jolánt új oldaláról mutatja be. Eleven és szellemes, néhol talán a szatíra egy parányit túlzó, de a könyv jó hangulatán s az olvasókban keltett melengető érzéssel ez mit sem változtat. Érdekes és ösztönző, valamint teljesen kíváncsivá tesz, mi is fog történni ezt követően.” *Studiekamraten*, 1938. 21–22. szám.

⁵¹ „A magyar szerző, Körmendi Ferenc »Budapesti kaland« című regénye Európa-szerte könyvsikernek számít. A terjedelmes könyvet az irodalomkritikusok is a kontinens kortárs regényeinek értékes darabjaként tolluk hegyére tűzték.” *Hufvudstaads Bladet*, 1936. 06. 18.

⁵² *Stockholms-Tidningen – Stockholms Dagblad*, 1936. 05. 25.

⁵³ *Sydsveska Dagbladet*, 1936. 06. 02.

⁵⁴ „A »Budapesti kaland« svédre történt fordítása ezenkívül igazolja azt is, hogy Körmendi csodálatos közönség- és kritikai sikere nem annyira kereskedelmi, mint inkább valódi okokra vezethető vissza. Körmendi egészen egyszerűen rátalált arra a modern stílusra és inspirációra, a külső és belső valóság szintézisére, amiért a világháború utáni irodalom tüvé tett mindent az analízis agyi útvesztőiben.” E. R.: Gummerus: *Modern realism. Nya Dagligt Allehanda*, 1936. 06. 28.

⁵⁵ „A »Budapesti kaland« az újrealizmus kategorikus imperatívuszának heves, kézzel fogható kifejezése: fogadd el a valóságot! Minden Pinneberg-féle szentimentalizmus nélkül gördül lábaink elé a közép-európai proletár valóság, a világháború, felszabadítás, forradalom, a felszínen uralkodó anyagi és morális dekadencia, és az emberekben mélyen elnyomott vágyálmok, elfojtott életöröm, valamint a szürke mindennapok hangulata.” *Nya Dagligt Allehanda*, 1936. 06. 28.

⁵⁶ *Dagens Nyheter*, 1937. 12. 21.

⁵⁷ „Körmendi mesteri mivolta a mélyen szántó pszichológiai ábrázolásban mutatkozik meg és ad egyidejűleg kezünkbe kulcsot munkásságának fő motívumához: a meggyőződéshez, miszerint a lét nagysága épp a mindennapok »parányi pillanataiban« rejtőzik.” *Nya Dagligt Allehanda*, 1937. 11. 14.

⁵⁸ „Mesteri realizmus, nagy volumenű mű, és minden, aminek még nevezhetnénk, annak ez a magyar regény teljes mértékben megfelel. De mindenekelőtt lebilincselő ábrázolása emberi gyerekkornak, fiatalságnak, férfi létnek, öregkornak, ám nem egy életutat bejárva, hanem számosat, elbeszélő cselekményrengetegé formálva azokat.” *Socialdemokraten*,

1937. 12. 19.

⁵⁹ Svenska Dagbladet, 1939. 05. 09.

⁶⁰ „Körmendi korábbi könyvei mind terjedelmükben, mind témájukat és művészi értéküket tekintve jelentősebbnek mondhatóak. A »Találkozás és búcsú« című művében kísérletet tett a pszichológiailag analízáló napló regénnyé formálására. Vannak benne érdekességek, de nyomasztó és nehezen érthető részek is. A bonyodalmak oly jelentéktelenek, amennyire csak lehetnek (...). Körmendi nem volt elég nagy művész ahhoz, hogy sikeresen ötvözni tudja a pszichoanalízist a finom elbeszélő művészettel.” *Nybro Tidning*, 1939. 09. 01.

⁶¹ „Ezért sem tud Körmendi Ferenc úgy fellépni, mint azt »A boldog emberöltő« című ragyogó regényében tette. De másrészről hallgatni sem tud. Csak halkán beszél, képekben. Nem szabad komolyan, őszintén ábrázolnia, így kétértelmű játékossággal vázolja nyughatatlan hangulatát, lázadó kifejezéseit.” *Socialdemokraten*, 1939.05. 09.

⁶² *Arbeterbladet*, 1938. 04. 11.

⁶³ *Socialdemokraten*, 1938. 03. 06.

⁶⁴ Mihail Alekszandrovics Solohov (1905–1984) orosz író.

⁶⁵ David Herbert Lawrence (1885–1930) angol író, költő, esszéíró.

⁶⁶ *Skånska Dagbladet*, 1938. 04. 12.

⁶⁷ *Göteborgs Handelstidning*, 1938. 05. 11.

⁶⁸ *Skånska Dagbladet*, 1939. 05. 09.

⁶⁹ *Göteborgs Handelstidning*, 1942. 06. 04.

⁷⁰ „A külföldi olvasók általában nem vesik emlékezetükbe a szerzők neveit, nem csupán azért, mert az olyan nevek, mint Harsányi, Körmendi, Földi avagy Zilahy – míg a magyarban megkülönböztethetők – könnyen összetéveszthetők, de azért is, mert mindegyik magyarnál megtalálható valami közös, valami rájuk oly jellemző: az a keserédes vígjátékstílus, mely nemritkán áthajolhat szentimentalizmusba vagy bohózatba, de ami alapjában véve mégsem változik. Minden valószínűség szerint ez csupán optikai csalódás, amely a magyar irodalom túl felszínes ismeretéből adódik, de kétségkívül ez az egyetlen közös pont olyan bájjal bír, mely számos ország olvasóközönségére hatással van.” *Göteborgs Handelstidning*, 1942. 06. 04.

⁷¹ „Az a tény, hogy Földi egyike a jelentősebb külföldi tehetségeknek, aki ünnepélyes fordítási művészettel lát el minket, nem lehet vita tárgya.” *Stockholms Tidning*, 1941. 09. 25.

⁷² *Dagens Nyheter*, 1941. 10. 01.

⁷³ *Aftonbladet*, 1941. 11. 06.

⁷⁴ „Azok a problémák, amelyek felmerülnek, jellegzetesen magyar eredetűek, és így a svéd mentalitású embernek teljes mértékben idegenek.” *Aftonbladet*, 1941. 11. 06.

⁷⁵ „Nem elég, hogy gondot okoz a érdeklődés szinten tartása, ehhez a nehézséghez még egy nehézkes fordítás is párosul: Valdemar Langlet oly régóta lakik Magyarországon, hogy svéd nyelvhasználata elgémberedett.” *Aftonbladet*, 1941. 11. 06.

⁷⁶ *Aftonbladet*, 1942. 11. 10.

⁷⁷ „az, hogy jó regényíró, aki jól ismeri a világot, az embereket, és aki terjedelmes és tartalmas regényeket ír, ahol megismerheti mindenki a magyar társadalmat, de sosem furakodik igazán közel az emberi lélek világához.” *Dagens Nyheter*, 1942. 11. 05.

⁷⁸ *Stockholms Tidning*, 1942. 11. 13.

⁷⁹ *Socialdemokraten*, 1943. 11. 18.

⁸⁰ „Egészen megrázó módon állítja Földi egymással szembe a két világot, egyik oldalon a jószág és bizalom, másik oldalon az erőszak és kényszer világát. (...) Azzal együtt, hogy munkája hitmagyarázat, jó regény, amelyben a négy főszereplő, a professzor, a pap, a halott miniszter és az özvegye különösképp eleven, egyedi személyként jelenik meg.” *Svenska Dagbladet*, 1943. 12. 06.

⁸¹ „Harsányi Zsoltot az elmúlt esztendőben mutatták be a svéd könyvpiacon, a világhódító virtuózról, Liszt Ferencről szóló regényével, egy regénnyel, melyet romantikus témájának köszönhetően még akár elbűvölőnek is nevezhetnénk, de legkevésbé sem mondható különleges, megfontolt művészi munkának a téma feldolgozását illetően. A külső, felszíni korkép részletesen kidolgozott, míg maga, a nagy zenész belső és kizárólag művészi fejlődése épp csak felületes vázlat benyomását kelti, és ahogy az író továbbhalad az ábrázolásban, egyre fárasztóbb, szinte fojtogat a lényegtelen részletekkel.” *Svenska Dagbladet*, 1939. 11. 13.

⁸² *Socialdemokraten*, 1939. 12. 14.

⁸³ *Nya Dagligt Allehanda*, 1940. 11. 18.

⁸⁴ *Stockholms Tidning*, 1940. 11. 26.

⁸⁵ Stefan Zweig (1881–1942) osztrák író, költő, fordító. Regényes életrajzai közül ma is nagy közkeveltségnek örvendenek *A rendőrminiszter. Fouché élete (Joseph Fouché, 1929)*, a *Marie Antoinette (1932)* és a *Stuart Mária (Maria Stuart, 1935)*.

⁸⁶ *Socialdemokraten*, 1940. 12. 09.

⁸⁷ Kazimierz Chledowski (1843–1920) lengyel író, történész és politikus.

⁸⁸ *Sydsvenska Dagbladet*, 1940. 12. 14.

⁸⁹ „Harsányi ábrázolásával kapcsolatban talán arra emlékezhet az olvasó, hogy túl sokat foglalkozik a külső körvonalakkal. (...) Rubens és saját művészetének bensőséges viszonyát nem sikerült levetkőznie.” *Stockholms Tidning*, 1942. 11. 09.

⁹⁰ „A könyv bája, a szerző saját gyermeki rajongása a csillogás, valamint a csillogás mögött tátongó üresség leírása iránt – az ünneplő Budapesten. Minden irodalmi értéket mellőző ábrázolás ez. Mindennek ellenére remekül fogy a könyv a boltokban, a jó eladás okát pedig könnyen megtalálhatjuk: Olyan időket élünk, amelyben az emberek »kikapcsolódást« keresnek. A »Whisky szódával« kikapcsolódás, se több, se kevesebb.” *Sydsvenska Dagbladet*, 1943. 10. 27.

⁹¹ *Svenska Dagbladet*, 1939. 05. 08.

⁹² Henning Berger (1872–1924) svéd író. Amerikai élményeiről írta „Álomország” (*Drömlandet*) című regényét 1901-ben.

⁹³ „Jelen esetben nem beszélhetünk jelentős regényről. De ennek ellenére érdemes elolvasni ezt a könyvet, bár mind a magyar, mind az amerikai környezet embereinek végtelen finom megfigyelései és pontos rajzai tömkelegét tartalmazza. Zilahy Lajos intelligens, művelt író, aki bizonyára nem túri, hogy most fordított műve bírálatakor számos más honfitársához hasonlítsák, de minden kétséget kizárva érdemes megismerkedni vele.” *Skånska Dagbladet*, 1939. 06. 09.

⁹⁴ Tone Fromo: *Oversettelse i Norge etter 1940*. In Magnus Rindal, Erik Egeberg, Tona Fromo: *Brobygget. Oversettelser til norsk fra middelalderen til i dag*. Aschehoug, 1998.

* Részlet a szerző *A magyar irodalom fogadtatása Dániában, Svédországban és Norvégiában* című doktori disszertációjából

Tar Károly

Száraz oázis

Groteszk játék két felvonásban

Folytatás előző számunkból

Második felvonás

A színen csupán annyi változás, hogy a Jenő földszinti lakásától az első emeleti gangra, Jolánék ajtajáig feltűnően látható vörös gumicső vezet, amelynek a végén csap és vizes veder látható.

JULI *(Az utcáról egyre erősödő gépkocsizajban, villamoscsörömpölésben, házmesterkötényben, sepríjét maga után húzva jön, téblábol, a kapualjba érve, hirtelen előnti a pulykaméreg)* A francba! A pöcegödörös poklokba való szemetelő, kurva pofátokat! Ti, Guanó-ország megveszekedett, agyatlan fiai, hogy érne már egyszer szátokig a szemét... Hogy fulladnátok egyszer már bele! Ti, pofátlan patkánynépség! A házmestert-szomorító anyáttal együtt! *(Tölcsért formálva a kezéből a lakóknak címezve ordítja)* Szemét! Szemét! Szemét banda! *(Pillanatig harcias pózban válaszra vár)* Figyelj! Hallom! *(Hallgatózik a nyomatékos csendben)* Na azért mondom! *(A beálló csend szolgáltatta elégtételtől magára találva, az erősödő utcazajban egy darabig békésen folytatja a sepregetést, majd a közönségnek magyaráz)* Ezt a nyamvadt bérházat, mi lakók, megvásároltuk. Bár ne tétük volna! De hát ennyi eszünk volt. Elkapott minket a kapzsiság. Hogy legyen nekünk saját házunk. Még ha csak saját lakás is. Piszkos, bűzös. Lepusztult lakások, ezek, ahol a szegény ember meghúzódhat, de egy kicsit emberebbül érezheti magát. Mi sem vagyunk jobbak Deákné vásznánál: illúziókban élünk. A szabadság és az a nagy függetlenség a vágyálmunk. Hát persze! Egymást sodorva tolaszunk az unalmasnak hitt létben. És et cetera, et cetera. Ahogyan az anyám szokta mondani. Aránylag olcsón kaptuk ezeket a lakásokat, anyám élete végéig fizethetné a részleteket, ha telne a nyugdíjából, aztán a szerződés szerint majd örökösére száll ez a kötelesség. Csakhogy máris reám szállt, mert elvállaltam, mint ahogyan azok az önhibájukon kívül megesett bugyuta szűz lányok a terhességet, akik, az orgazmust csak könyvből ismerik, és a gyermekcsinálást észrevétlenül jött áldásként magyarázzák maguknak. Ez még akkor történt, amikor Zolit az ujjam köré csavarhattam. Észre sem vette, hogy a havi kiadásokhoz hozzáadtam az anyám lakásrészletét. Dollárban küldözgettem neki, persze dugva. De amióta Stefan lett belőle, és ahogyan ő mondta, tele lett a tőke a Svédországban tomboló női egyen-

jogúsággal, nem lehetett vele bírni. Az sem használt, hogy válással fenyegettem. Hát mit tehettem, fogtam a gyermekem és hazaköltöztem. Képzeljék, nem jött, és nem is könyörgött, hogy térjek vissza hozzá. Merthogy már az elején kikötöttem, hogy nem dolgozom. Semmi kedvem se volt dolgozni azoknak a hülye svédeknek. Minden túlbonyolítanak, és annyit szöszmötölnek, hogy azt normális ember sehogy sem bírja cérnával. Tanultam a nyelvüket, de csak gondozói munkát adtak, megpróbáltam, de nem arra születtem, hogy aggastyánok fenekét mossam. Különben az a helyzet, hogy csupa bevándorlók cselédeskednek az öregotthonokban és a diliházakban. Merthogy megpróbáltam a diliházban is. Egy darabig úgy tűnt, hogy ott normálisabbak az emberek. Stefan azt mondta, hogy magam is bediliztem, Nem, mondtam neki, nem leszek másodfokú állampolgár. Nem is kaptam meg a svéd állampolgárságot, mert néhány hónappal a szükséges ott-tartózkodás ideje előtt leléptem. Nem bánom. Elvagyok itthon. Munkáért itt sem tolakodom. Minek! Nem érezném magam igazán nőnek, ha nem tartaná el a férfiak.

RENNER *(Kiül az ajtaja elé a kicsi székre.)* Hány óra, Julika?

JULI Mit óhajt Renner bácsi?

RENNER Érdeklődöm, hogy mennyi lehet az idő?

JULI Mit tudom én? Talán tíz vagy tizenegy. Magának nem mindegy?!

RENNER Csak azért kérdem, mert az édesanyja korábban szokott sepregetni.

JULI Nekem, ne tessék reklamálni! Azt hiszi talán, hogy jókedvemből sepregetek?! Anyám, amióta csak egy melle van, úgy elgyengült, hogy nem bírja a seprút.

RENNER Képzelem, szegény...

JULI Nincs szükségem a sajnálatára Renner úr! Gondoskodom róla!

RENNER Nagy port ver fel.

JULI Ha nem tetszik, másszon vissza a barlangjába, ott dörmögjön, vén medve! Vagy ugorjon át Tel Avivba a rokonaihoz, ott majd szétrobbantják a fenekét...

RENNER *(magának mondja)* Ezek a mai fiatalok mindenütt nagy port kavarnak...

JULI *(folytatja monológját)* És aztán az a sok agyatlan népség bevette a maszlagot. Ugyanis az állam azért vált meg ezektől az ócska lakásoktól, mert olyan lehurboltak, hogy javításukra sajnálta a pénzt. Szabadulni akart a karbantartás csillagászati összegeket felemészítő kiadásaitól is. Mi pedig bevettük a maszlagot. Nálunk az a helyzet, hogy a legfelső emeleten lakók fölött beázik a mennyezet, mert a bádogtetőt megette a rozsda., a pince pedig most is tele van vízzel, mert kiöregedtek a vízvezető és a szennyelvezető csövek. A lakók már megint, vagy két hete, műanyagpalackokban cipelik a vizet a közeli piaci vezetéktől. Persze, hogy nem eleget, mert csak lopva tehetik. A vécék pedig minden emeleten büzlenek, eldugultak, és mindent belep a kosz, ahogyan anyám szokta mondani: a guanó! A pincében pedig gyűl és elfolyik valahová a víz. Titokzatos dolog ez is. Lány koromban ejtőernyős ugrással és barlangászattal is megpróbálkoztam. Sejttem, hogy alattunk, talán minden ember alatt egy-egy szörnyűségesen nagy üreg

tátong, amit mindenkinek a saját szennyével kell megtöltenie. Mi is ezt tesszük. Naponta töltjük a magunk gödrét, amíg minket is elnyel. Közben, merthogy most vízzel játszunk, egyre nő a vízszámlánk: Már akkora nagy összeggel tartozunk, hogy képtelenek vagyunk kifizetni. Ezért a vizet elzárták. De a pincében ömlik és patakszik, és miközben nincs vizünk, naponta milliókkal nő a számlánk, mert tulajdonosként magunknak kellene javítatnunk a csótörést.

KISS *(az emeletről)* Julika! Julika drága, vegye kezébe a dolgomat! Lakásomban oly tömör a hűgyszag, hogy vágni lehet!

JULI *(úgy tesz, mintha nem hallotta volna)* Mit akar ez a csóró kéjenc?

KISS Julika! Az isten szerelmére, segítsen rajtam is. A csövetem kellene...

JULI *(felháborodva)* Kiss úr, mondták már magának, hogy üljön le a tökére?!

JOLÁN *(az emeleten, pongyolában, halottsápadt betegen)* Vizet! Vizeet! Juli!

Juli, hol vagy! *(visszatámolyog a lakásba, majd újra visszatér, a Jenő lakásától az első emeleti függőfolyosó vaskorlátjáig húzódó gumicsőből vizet ereszt poharába)*

A szégyentelének...

KISS Könnyű maguknak! Van vizük...

JULI Van annak, aki meg nem issza!

KISS Azért nincs vizünk, mert az a szemét Jenő nem hajlandó kifizetni az eddigi fogyasztásból ráeső részt. Merthogy neki külön vízórája van. Micsoda firkás ember...

JULI Miért? Talán nincs igaza?

JOLÁN *(a gangról, szelíden)* Még mielőtt leválasztotta volna lakásának vízvezetékét a közösről már jócskán folyt a víz a pincében, mutatják ezt az akkori számlák.

KISS Ezt mondom én is! Tehát neki is hozzá kellene járulnia a javításhoz.

JOLÁN És a régi számlák kiegyenlítéséhez!

KISS Úgy van!

JULI Még maga beszél! De hiszen maga sem fizette be a részét!

JOLÁN És mások sem fizetnek. Makacs és bunkó banda! Közben tönkremennek a csövek, a fürdőszoba berendezések és az idegeink!

KISS Jenő a hibás! Ez a nagymenő, még mindig azt hiszi, hogy a régi átkos rendszerben él, és a hatalom részeseként azt csinál, amit akar! Ez egy diktátor! Amíg ő nem fizet, mások sem hajlandók összeadni a vízdíjhátralékot és a közművesítés régóta esedékes felújításának költségeit. ...

Nagy robajjal megtöltik az udvart a zsinórpaddlásról leengedett, lakókat ábrázoló műanyaghab figurák, felfújtt gumibábuk.

KISS *(mint valamely tömegrendezvény szónoka, Caragiale: Az elveszet levél című játékának hangulatát idézve)* Emberek! Kedves lakótársak! Olyan időket élünk, amikor sanyarú sorsunk szaga belepi hétköznapijainkat.

RENNER Úgy van! Úgy, úgy... (*hangját elnyomja a tömeg zaja*)

KISS „Csendet kérek! Engedelmmükkel, még nem fejeztem be. (*zsivaj*)

JULI „Nyugalom, uraim, kérem, csillapodjanak. Égetően fontos kérdések szerepelnek még a napirendünkön...(*Kisshez*) Folytassa uram, magáé a szó.”

KISS (*az egybegyűltek felé fordulva*) ...mint mondtam, túl a kérdés nemzeti... túl a kérdés nemzeti, erkölcsi, történelmi és jogi aspektusain, ...engedjék meg, hogy röviden rávilágítsak...”

JOLI (kiemelkedve a tömegeből) „De röviden ám...”

RENNER „...asztán úgy is legyen...” (*derültség*)

KISS „Kérem, ne szakítsanak félbe...”

STEFAN „Uraim, uraim, hagyják beszélni...”

KISS „...túl ezeken az aspektusokon, most hadd irányítsam becses figyelmüket ama sorsdöntő dátumra (*lélegzetet vesz*) Mikor is? Igen, amikor is. Amikor is az ezernyolcszáz...” Igen, az ezernyolcszáznegyvennyolcas, de leginkább az ezerkilencszázötvenhatos... vagyis még inkább az ezerkilencszáznyolcvankilences... (*zsivaj, láрма*)

JENŐ „Ha most maga megint kezdi a nyolcszázhuszonegygel, sosem érünk a végére” (*zsivaj, tiltakozások*)

KISS „Kérem, hagyjanak szóhoz jutni... Tehát ezernyolcszáz...”

TÖBBEN „Tudjuk, tudjuk... Ki halt meg, na?...”

KISS „Még egy kis figyelmet kérek...”

JUL „Nyugalom, nyugalom. Tisztelt hallgatóság, uraim, hallgassák meg türelmesen, ne szakítsák félbe...”

RENNER „Telik az idő. Más is akar beszélni!”

TÖBBEN „Úgy bizony!... Más is. Bizony más is.”

JENŐ „A tisztelt szónok úr azt ígérte, rövidre fogja. Erre, ha jól hallom, kezdi az ezernyolcszáz...! Mi ez? Térünk vissza az őskorba? Na nee!”

TÖBBEN „Elég! Elég volt, fejezze be!”

KISS „Még egy kis figyelmet kérek. Hallgassanak meg...”

JULI „Édes uram, javasolom, ugorjunk egy kicsit ...”

JENŐ Nyöggje már ki, mit akar!

JULI Kérem, beszéljen nekünk mindjárt a demokratizmusról, az együttélés íratlan szabályairól. Fogalmuk sincs róla mi az, ki tudja, hátha érdekelni fogja őket...

KISS Khm! Szóval, alig fél emberöltő múlt el, amióta megéltük a rendszerváltozást, amelynek jelentőségét, hogy jelentőségét megérthessük, először is tisztázunk kell, mit értünk demokratizmus alatt.

RENNER Na mit? Na mit, te nagyokos?

KISS (*hangtalanul, nagy igyekezettel magyaráz, gesztikulál, izzad, homlokát törli némajátékában kifáradva*) Ö-ööö... a demokratizmus mibenlétét tisztázandó meg-

állapíthatjuk, amikor működik a demokrácia.

HANGOK Brávó, brávó...

JOLÁN Üssön a szájára Kiss úr! (*tanítósan magyaráz, a szereplők némajátékából kiderül, hogy senki sem figyel rá*) A demokrácia a jogegyenlőségen, szabadságjogokon, tehát többpártrendszeren alapuló politikai rendszer. Arisztotelész szerint a demokrácia első formája az, melyet az egyenlőség elve alapján neveznek így. Egyenlőségnek az ilyen fajta demokrácia – merthogy ajjaj, sokféle van, és még olyan is, amely egyáltalán nem az, hanem éppen az ellenkezője, mert nincs és nem is lesz benne sohasem egyenlőség, mint például az átkos szocialista demokráciában – tehát egyenlőségnek a régiek azt értették, hogy abban semmivel se emelkedjék a vagyontalan osztály a vagyonos fölé, s ne így gyakoroljon egyik se főhatalmat a másikon, hanem mindkettő egyforma legyen. Mert ha szabadság és egyenlőség demokratikus államban van, mint némelyek állítják, akkor ez úgy valósul meg a legjobban – már ha megvalósul? -, ha mindenki egyformán részesül az alkotmányjogokban. Minthogy azonban a nép többségben van, s viszont a többség akarata a döntő: az ilyen elvű államnak természetesen demokráciának kell lennie. Na ná! És így tovább, et cetera...

JULI Hölgyeim és uraim, akkor talán most hagyjuk... és térjünk át a ...

TÖBBEN Elég, elég volt...

KISS „...etekintetben nekem... etekintetben én azt a nézetet vallom, ha egyszer elhatároztuk, hogy módosítsunk, hát módosítsunk, de csak módjával... (*Taps*)

JENŐ Nem kell módosítani...

RENNER De bizony kell!

STEFAN Én nem módosítok...

JENŐ Maga fogja be a száját!

STEFAN Fogja be maga!

JENŐ Magának itt semmi joga!

JOLÁN Elég már a szófosásból!

KISS (*idegesen, verejtékezve*) „Nekem tehát... Nekem tehát, ami a módosításokat illeti az a véleményem, hogy ha kellő mérsékletet tanúsítunk, nem esünk végletekbe. Méghozzá egy olyan horderejű kérdésben, amelytől az ország jövője, és nem kevésbé a múltja függ. (*összszavarodik*) Figyelembe véve, hogy Európa folyvást rajtunk tartja a szemét. Miközben itt valóságos társadalmi megrázkódtatás megy végbe... etekintetben is példát mutat a világnak... Mert ha csak azt vesszük, mi történt minálunk ezernyolcszáz... vagy ezerkilencszáz ... Akkor, akkor ugyebár, büszkeség tölt el valamennyiünket, sőt ... Mindezek fényében szembe kell néznünk a tényekkel: vagy nem módosítunk, és akkor nem változik semmi, vagy pedig vállaljuk a felelősséget az utókor előtt, és akkor, mint módosítókat fognak emlegetni az utánunk következő nemzedékek.”

JOLÁN (*ámulással küszködve*) Vizez! Vizezet!

TÖBBEN Vizezet! Vizezet!

KISS Kérem, ne szakítsanak félbe! Kérdem én, ki nem szarja le ezeket az állapotokat?!

JENŐ Magukat okolhatják, mert örökké hátralékban vannak a vízdíjjal.

KISS Nagy a pofád! Mit képzelsz, meglóghatsz a fizetés elől, merthogy egy ideje külön vízórád van?! És ki fizeti ki az azelőtti közös vízdíjat?

JENŐ Semmi közöm hozzá!

KISS Közös lónak, túrós a háta! De te is rajta ültél, te szemét!

JENŐ (dühösen) Gyere le, ha akarsz valamit!

KISS (seprűvel hadonászva) Gyere fel, ha van merszed!

JENŐ Hülye, barom!

KISS Kommunista, spicli!

JENŐ Impotens kakadu!

KISS Perverz disznó! Fizetni fogsz!

JENŐ Homokos tetű!

KISS Bolsevik kapitalista!

JENŐ Fogd vissza magad, mert megjáród!

KISS Besúgó!

JENŐ Hiába erőlködsz. Úgysem adok egy garast sem! Van vizem! Ti pedig száradjatok ki, mint a sivatag!

JULI Most már én kérdem, ki nem szarja le ezeket az állapotokat?! Emberek! Fizetnek, vagy nem fizetnek?! Lesz vizünk vagy nem lesz vizünk?! Ez itt a kérdés!

JOLÁN *(a megvilágított erkélyen)* Bezzeg régen másként mentek a dolgok. Akkor a házmesternek tekintélye volt.

CHISU *(Jolán mellől, a sötétbe borult udvarra és a lakásukba húzódott lakókhöz)*

Ti, Guanó-ország megveszekedett, agyatlan fiai, hogy érne már egyszer szátokig a szemét... Hogy fulladnátok egyszer már bele! Ti, pofátlan patkánynépség! A házmestert-szomorító anyáttal együtt! *(Tölcsért formálva a kezéből a lakóknak címezve ordítja)* Szemét! Szemét! Szemét banda! *(Miközben a fokozott megvilágításban előtűnik a lenti, zsúfolásig megtelt tér, átvedlik nagygyűlési szónokká)* ...

Most, amikor pártunk és kormányunk, élén legszeretettebb vezetőnkkel, országunk ősidőktől fogva dicsőséges történelmébe, soha nem látott, nagyarányú forradalmi átalakulást és változást hozva, dolgozó népünk előtt beláthatatlan távlatokat nyitott a szocialista építés hazafias légkörében, a haladás ügyének, a békének és a jólétnek hűségese szolgálatában és az együtt élő nemzetiségek, közös sorson alapuló testvériségének kiteljesítésében, pont most, amikor a forradalmi hagyományok szellemében egész népünk, egész ifjúságunk, gyermekeink és a hős pionírok is jelen vannak dolgozó népünk munkás hétköznapjaiban és ünnepein, és mindent megtesznek városaink, falvaink és lakóhelyeink szebbé varázsolása érdekében.

TÖBBEN Úgy van! Úgy van!

CHISU Nos, kedves elvtársak és barátaim, vannak még visszahúzó erők, kispol-

gári csökevények, amik ellen harcolnunk kell, még akkor is, ha ez a harcunk lesz a végső, mert így tanít minket a párt, amelynek élén...

TÖBBEN Éljen! Éljen a legfőbb vezető!

JENŐ Éljen a legfőbb vezető maga!

CHISU Az illegális rendkívül nehéz körülményei között, szeretett nőjével az oldalán, halált megvető bátorsággal küzdött a tőkés-földesúri rendszer elnyomó, kizsákmányoló politikája ellen, tüntetett és a kegyetlen vallatásnak is ellenállt.

JENŐ Úgy bizony! Feleségestől!

TÖBBEN Éljen! Éljen! Éljen a hazánk forrón szeretett vezetője és az egész családjá!

CHISU Útmutatásai szellemében, forradalmi hittel és lendülettel, az ország szabadságának, függetlenségének és békéjének megőrzése, egyre javuló életünk felvirágzása érdekében fáradhatatlanul végzett mozgósító munkájának követésére buzdítalak benneteket, szeretett lakótársaim! Tegyetek meg mindet, hogy a kapualjban ne gyűljön fel a szemét. Halál az ide-oda futkorászó pocegerekre!

TÖBBEN Úgy van! Éljen! Éljen!

CHISU Akik pedig továbbra tisztátalanok, hanyagul szemetelők és azzal dicsekednek, hogy másként gondolkoznak, ráadásul nem fizetik idejében a labkért, hátralékban vannak vízdíjjal és a szemét-díjjal, azokat megjegyezzük magunknak.

JENŐ Meg biza! És jelentjük...

CHISU Lecsap majd rájuk a munkáshatalom vasökle!

JENŐ És majd meglátják...

CHISU Ha meglátják!

JENŐ Ott benn majd másként beszélünk velük!

TÖBBEN Úgy van! Éljen! Éljen legeslegszeretettebb vezetőnk!

CHISU *(Jolánhoz a megvilágítva a gangon)* Így kell ezekkel beszélni! Elbánok én velük, ne félj! Tehetség kell a politikához. És nekem van tehetségem. A párttitkár is megmondta, hogy pont olyan emberekre van most szükség, amilyen én vagyok. Merthogy ki tudom fejteni érveimet a szocialista országépítés érdekében. Jolán, büszke lehetsz rám, mert ha egy kicsit igyekszem... *(körbetekint, suttogó-ora fogja)* Neked elmondhatom: még a legszeretettebbet is lepípálom...

JOLÁN Eridj már magadnak! Ejsze, a nőket is ezzel hülyíted? De vigyázz! Vigyázz magadra, mert ha meghallom, hogy vétsz a szocialista erkölcs szabályai ellen és összeszűröd a levét valamely élenjáró dolgozó nővel, én úgy alapszervezetten rúglak, hogy még a pártbizottság előtti kötelező önbírálatodon is csak vinnyogni fogsz!

CHISU Na, de Jolán! Galambom...

JULI *(Jolán mellett, miután a pillanatnyi sötétben megidézett apja eltűnik)* Lepusztult hazában és lepusztult házban, lepusztult emberek. Mama, nekem már

nagyon elegendem van ebből a szutykos életből! Félek, hogy egyre pofátlanabbá lesz a világ... Jön, hogy belerúgjak mindenbe... hogy belerúgjak az életbe!

Sötét

JOLI (*zongorán gyakorol valamely zongoraiskolai könnyed darabot, elvétí, kalimpál, örömmel hagyja abba, amikor megszólal mobiltelefonja*) Halló!

STEFAN (*hangszóróból, elváltoztatott hangon*) Földes lakás?

JOLI Tévedés. (*Kisvártatva újból csöng a telefon*)

STEFAN Ki beszél?

JOLI Ott ki beszél?

STEFAN Földes lakás?

JOLI Á dehogy, parkettás... Te vagy az apa? Tudom, hogy te vagy...

STEFAN (*a saját hangján*) Jolikám, itt vagyok, nemsokára meglátogatlak. Hogy vagy, drágám? Hallom, jól úszol...

JOLI Igen, anyám erőlteti, mert azt mondja, hogy ő országos ifjúsági bajnok lehetett volna hátúszásban, ha a nagyit ezt hagyja, és ahelyett, hogy lebeszélte volna, inkább bátorította volna. De nem hagyta...

STEFAN ...mert vagy kétszer hányt edzés után. Ismerem a történetet. És neked, hogy megy a zongorázás?

JOLI Unom. A nagyit erőlteti. Tudod, azért kell zenei iskolába járnom, mert a nagyit gimnazista korában egyszer-kétszer szólót énekelt az iskolások városi vegyes karán.

STEFAN Tudom, tudom, És a szülei nem taníthatták, nem lehetett operaénekes csak tanító néni. Valószínűleg azt gondolja a nagyid, hogy örökölted a tehetségét.

JOLI Honnan tudja, hogy mit örököltem?

STEFAN Bebeszéli magának. Az a lényeges, hogy te mi szeretnél lenni...

JOLI Államelnök!

STEFAN Ezt mondtad ovis korodban is. Honnan szedted ezt a badarságot?

JOLI Nagyapa szerint nekem erre van tehetségem. Miért ne lehetnék politikus?

STEFAN Ez tipikusan pubertáskori zavar... Majd megbeszéljük. Más egyéb?

JOLI Hát megint nincs vizünk és az épület büzlik a vécészagtól. Anya azt mondta, hogy csak te segíthetsz.

STEFAN Hát majd meglátjuk, mit tehetek. Szia, drágám, nemsokára látjuk egymást...

Sötét

JOLÁN (*karosszékekben, takarókba burkolózva*) Fázom. Még sohasem fáztam nyáron. Juli! Juli, hozz egy takarót.

JULI (*kintről*) Mi van?!

JOLÁN Takarót hozz! A francba, miért fázom?

JULI (*jön a takaróval*) Hát be vagy bugyolálva! Minek neked még egy takaró.

JOLÁN Fázom. Fázom Julikám, lassan kihülök.

JULI Hülsz a nyavalyát! Dolgozik az orvosság.

JOLÁN Nem veszek be többet! Nem használ.

JULI Azt az orvos jobban tudja. A sugarazást is megszakítottad! Azt hiszed, azt csinálhatsz, amit akarsz?

JOLÁN Azt én jobban tudom, hogy mi használ nekem, s mi nem, mint az orvosok. Érzem.

JULI Félreérezed, Légy szófogadó! Nem ezt hajtogattad a gyerekeidnek is az iskolában?

JOLÁN Érzem, hogy nem sok van már hátra.

JULI Nem érzel te semmit, csak zsibbadtságot a sok fájdalomcsillapítótól.

JOLÁN Nem nagy boldogság.

JULI Volt egy tanárom, mindig úgy köszönt, hogy: Boldogság! Boldogság, lányok! Boldogság, kollegák! Boldogság reggel, boldogság délben, boldogság este. Az éjszakát persze kihagyta, mert agglegény volt. Pedig, ha tudta volna...

JOLÁN Tudod is te, hogy mi a boldogság?! (a közönséghez, tanárosan) Minden kornak megvolt a maga boldogságszintje és ennek megfelelően a boldogságfelfogása. Merthogy korokként másként és másként viszonyultunk a boldogsághoz. De mindig voltak, akik optimista módon, és voltak, akik pesszimista módon gondolkodva hol elérhetőnek, hol pedig elérhetetlennek, tovatűnő kék madárnak képzeltek a boldogságot. Mindenekelőtt szögezzük le, hogy nincs tökéletes, nincs felhőtlen boldogság. A beteg számára boldogság egészségének visszanyerése, az éhezõ számára éhségének csillapítása, a versenyzõ számára a gyõzelem, a felvételizõ diák számára a sikeres vizsga. Én még úgy tanultam, hogy boldog ember csakis a boldog társadalomban lehetséges. Mivel, hogy ilyen társadalom nincs, jobb, ha nem áltatjuk magunkat. Kislány koromban, amikor fiúk hiányában egymással táncolták mi lányok, ezt dúdoltuk: (dúdolja), „Nincs boldogság, nem is lesz soha/ Elvitte egy orosz katona” Tangó! És az a közhely volt divatban, hogy ki-ki saját boldogságának kovácsa. Kell hozzá némi kedvezõ életkörülmény, siker, örömezzet, elégedettség, vagyis értelmes élet. Nem semmi! – mondaná az unokám, de csak kevesen tudják a réges-régi bölcsességet: *Ha nem vagyok magamért, ki van érttem? De ha csak magamért vagyok, úgy minek élek?* Az értelmes életet élõk feladata olyanná formálni a társadalmi viszonyokat, hogy egyre többen éljenek értelmes életet. (Julihoz) Mondhatom, ez roppant egyszerű, mert csak élünk és meglátjuk, hogy meglátjuk-e? Julikám, nagyon félek, hogy én már nem látom meg... Csak azt tudom, hogy már nem értem, nem vagyok képes felfogni, mi történik itt!

JULI Nyugalom anya, itt általában nem történik semmi. Két csõtörés között élünk, hol van vizünk, hol nincs. Örvendjünk annak, hogy nem a levegõvel történik ez...

JOLÁN De éppen hogy ez történik, mert mostanában kapkodnom kell a levegõt.

Áttétes már, ugye?

JULI Ne gondolj rá! Veled vagyunk...

Sötét

JOLI (*kezében gyümölcsöskosárral*) Nagyi4 nagyi, hoztam neked őszibarackot! Tessék! Említetted, hogy kívánod... Mindig is imádtad az őszibarackot. Mondtad, hogy lánykorodat juttatja eszedbe

JOLÁN (*nehezeére esik a beszélgetés, forgatja a gyümölcsöt*) Szép... Igazán gyönyörű... De már nem kívánom. (*orrához emeli*) Az illata... Már alig érzem az illatát... Szomjúhozom. Adj vizet... Vízet...

JOLI Tudtam, hogy inkább innád, de azért kóstold meg! Na tessék szépen megkóstolni. Meghámozom. (*Hámozza, nagyanyja kezébe adja, miután az elejti*) Nem baj, nem baj... Majd turmixólok. (*előszedi a gépet, elkészíti az italt*)

JOLÁN (*iszik belőle egy keveset*) ... Patakparton laktunk a városszélén. Nagyapád mézeskalácsos volt, délutánonként, tanulás után, nagy pléhekre raktuk a rengeteg karikára kiszaggatott nyers mézes tésztát. Sütés után, még mielőtt nagyapád forró cukormázzal márványos bevonatot varázsolt volna rájuk, elcsentem néhányat és estére, amikor a szomszédok gyerekeivel kétkapus focimeccseket játszottunk az utcai porban, minden gólért adtam egy-egy kekszet a fiúknak. Hálából a szomszéd fiúk, késő éjjel, amikor már mindenki aludt, kilopóztak a szénapadlásról, ahol késő őszig aludni szoktak, és meglátogatták Ebergényiek kertjét, ahol az utca felől terebélyes barackfa pompázott. Apád felmászott a fára és buzgón telerakosgatta az ingét azokkal a piros-zöldesbarna barackokkal, amelyek érintése olyan volt, mint a bársony. Ebergényi bácsiéknál is mindig nyitva volt az ablak. Ébren-alvó vasutas volt, persze, hogy felébredt a zajra, és a holdfénytől megvilágított fehér gatyájában az ablakhoz lépett. „Ki az?! Mi a fene történik itt?”. Kérdezte remegő hangon. Apád, szájára sapkát szorított. „Pofa be, ha életed kedves!”, dörögte, aztán szelídebbre fogta: Kell-e golyó a hasadba?!”, dörögte, és testvérei a nyomaték kedvéért megdöngették a kiöregedett kerítést. Ebergényi sietve becsukta az utcára néző ablakot. Később, amikor apád időnként elmesélte jókat röhögünk. Tény, hogy azon az éjszakán, félálomban halottam, amint a szomszéd fiúk, kuncogva telerakták ablakunkat, amely alatt az ágyam volt, illatos őszibarackkal.

JOLI Nagyi, mondd csak, miért váltál el nagyapámtól?

JOLÁN Így akarta a sors. Nagyapád is elvált anyámtól, amikor összeálltunk apáddal...

JOLI Ők is elváltak?

JOLÁN El bizony, mert nagyapád rangon alulinak tartotta, hogy a kismester lánya holmi piaci kofa fiához menjen. Anyám a pártomon volt, azt akarta, hogy miénk legyen a sütöde fölötti, diófurníros stílbútorral berendezett lakás, ők pedig a hátsóudvarban lévő volt raktárhelyiségbe költözzenek. Tudod fiam, akkor már meg-

szűnt a kisipar, már nem kellett vásárookra előkészülve raktárba gyűjteni a több hónapi éjjel-nappali munkával előállított pogácsaféléket. De nagyapád megmakacsolta magát. Nem, és nem! Elválltak. És mi ott kezdtük az életet abban a raktárhelyiségben.

JOLI És mondd, nagy, miért halt meg nagyapám, miután elváltatok?

JOLÁN Elváltunk, mert megunt engem. Másst szeretett.

JOLI Nekem is el kell válnom majd, ha megunnak engem, nagy?

JOLÁN Hát ez nem megy olyan könnyen, fiam. Előbb még el kell, hogy múljék a szerelem, és aztán ahhoz is kell egy kis idő, amíg megutáljátok egymást.

JOLI Megutálni azt én is hamar tudok. Ha úgy érzem, hogy nem imádnak, hát csak úgy jön nálam magától az utálkozás.

JOLÁN Nem jó semmit elhamarkodni.

JOLI Persze, hiszen, te is kibírtad nagyapámat huszonnyolc évig... De nem értem, hogy miért ölték meg?

JOLÁN Baleset volt. Félreértés.

JOLI Homályos, valamiért nagyon homályos... Miért vernek halálra egy ipariskolai oktatót? Kik és miért voltak rá annyira dühösek, hogy kiéletlenül agyba-főbe verték, a kórházban sem segíthettek rajta, már a mentőkocsiban kiszenvedett... Borzasztó, borzasztó...Na nem baj, ha nem kívánsz róla beszélni. Majd máskor... majd legközelebb...

JOLÁN Majd megtudod. Ha majd megtudod... *(elgyengülten legyint)* Ahhh...

Sötét

Teljes sötétben dulakodás felerősödő hangjai, majd vérfagyasztó ordítás és segélykiáltás.

TÖBBEN Nesze, te bűdös, mocskos buzi! Nesze a piszkos szádra...A fejét is...A tökét, hogy sántuljon!

CHISU *(a gyér fényben, kapualjban feküdvé, elhaló hangon)* Segítség... Kérem, segítsenek...*(Hangját elnyomja a kapucsapkodás, a felerősödő utcazaj)*

JENŐ *(kisvártatva, lakásából jön)* Mit keres itt szomszéd?! Hiszen már nem itt lakik...

CHISU Megölnek...

JENŐ *(közelebb lép)* No hiszen, jól helybenhagyták...Kik voltak?

CHISU A fiúk...Nem tudom... Segítsen

JENŐ Telefonálok a mentőkért...

JOLÁN *(hálóingben kihajol a gang korlátján)* Mi az Jenő? Már megint a kapualjba pisiltek a huligánok? Hogy az szépkiskenyerű...

JENŐ Várjon. Telefonálok a mentőkért.

JOLÁN Mi olyan sürgős? Lökje ki a disznót az utcára! Disznó, iszákos banda!

Jön, hogy beléjük rúgjak!
 JENŐ Jolán, idefigyeljen! A volt férje fekszik a kapualjban!
 JOLÁN Megint berúgott a szemét?!
 JENŐ Csurom vér. Már alig lélegzik!
 JOLÁN Mit beszél, jóember?
 JENŐ Csúnyán helybenhagyták...
 JOLÁN Jesszusom! Még valami baja esik! *(Megjelenik a kapualjban, szemügre veszi Chisut)* Jesszusom! CHISU *(nyögve)* Jolánka...
 KISS Pofa be! Suth up! Ha már magyarul nem tudnak...
 JOLÁN Mitévők legyünk? *(Felrohan az emeletre, beszalad a lakásba, fellármázza a házat, felfénylik néhány ablak, futkos a gangon, a pizsamában elővánszorgó Stefanhoz)* Zolikám, légy férfi!
 STEFAN Hívjon már valaki mentőt!
 KISS *(fentről)* Hívjon már valaki mentőt!
 JULI *(álmosan)* Mi történik ott?
 STEFAN Azt mondja az anyád, hogy a kapualjban fekszik apád...
 JULI Semmi vész! Ha neki ott tetszik, akkor nem kell háborgatni.
 STEFAN De ott fekszik...
 JULI De Zolikám, már mások is feküdtek ott, és reggelre aztán elhordták magukat. Mi van, ha egy kicsit többet ivott a kelleténél és eltévesztette a lakhelyét?
 KISS Ebben a házban nincs az embernek egy nyugodt perce!
 JOLÁN *(Chisu mellől, megriadva)* Juli! Julikám! Nézd, apád már nem mozdul. Vérbefagyott az arca...
 JULI *(a színfalal mögül, miközben lerohan a kapualjba)* Micsoda! Hát most szölk! Micsoda alakok vagytok, az embernek az apja a halálán van, és csak most szólnak. *(Apja mellé érkezte)* Szent Isten! Apa! *(Leroskad apja teteme mellé)* Mit tettek veled?! Mit tettek veled apa! *(Felugrik)* Mit tettek az apámmal?! Ki volt? Ki volt? Ki voltak azok az átkozottak! *(Körberohangálva)* Na, ezt majd megkeserülük! Ezért valakinek felelnie kell!

Sötét

JENŐ *(öntözővel jön, locsolja az udvar közepén virágzó „kertecskéjét”, közben kutyapiszokba lép, dühösen ordít)* Juli! Juliiii! Rögtön gyere ki! De rögtön! Juliiiiii! Már megint ideszart a kutyátok. Héj! Hallod?! Kinyírom azt a dögöt!
 JOLI *(mint, aki hallgatózott, hirtelen kiugrik a gangra, hiányos öltözetben)* Azt szeretném én látni, hogy hozzányúlsz Oszikához!? Kikaparom a szemed, ha a kutyusomnak valami baja esik...
 JENŐ Az a hülye Stefan, vagyis Zoli... Hozhatott volna jobb ajándékot is a lányának, mint ez az örökösen ugrabugráló uszkárcölyköt.
 JULI Hülye, aki mondja. Az én apám nem hülye, hanem...

JENŐ Hogy nem komplekt, az biztos! Már csak azért sem beszámítható, mert elvette anyádat és téged is megcsinált. Inkább moziba mentek volna.

JOLI (*simogatja a körülötte ugráló kutyát*) Oszikám! Ügyes kutya! Jó kutya! (*Kutyástól lejönnek az udvarra*) Éppen az a jó benne, hogy tele van vele a ház. Még nagyit is megmosolyogtatja...

JENŐ Nem bérházba való a kutya! De ha már itt van, illik gondoskodni róla. Tessek rendszeresen sétáltatni, gilisztátlanítani, fürdetni és időnként kitörölni a fület...

JULI Nincs szükségem a tanácsaidra! A kutya gondozása sokoldalú nevelésemet szolgálja! Ha nem tudnád, a kutya az ember leghűségesebb barátja.

JENŐ Éppen ezért illik gondozni. Csakhogy ti erre is dögök vagytok. Ahelyett, hogy hajnalban, amikor még gyér a forgalom megsétáltatnád, futkorásztatnád a sétaterén, kicsapod ide az udvarra. A rózsáim már húgyszagosak, a lakók pedig mindegyre belelépnek a kutyapiszokba.

JOLI Túlzás. Lehet, hogy megtörtént egyszer, de egyáltalán nem gyakori és nem jellemző...

JENŐ (*Cipője talpát mutatja*) Beleverjem az orrodát!

JOLI Mindjárt megmondom, hogy hova verje bele a saját orrát, vén lakásüzér...

JENŐ Micsoda?! Szentelen kölyke. Hol az anyád?!

JOLI (*Jenőre uszítja a kutyát*) Fogd meg Oszkár! Tépd szét! Fogd meg! (A kutya békésen ugrándozik, körbeszaladja virágágyást) Harapd el a nyakát! A bokáját! Neki Oszkár!

JENŐ (*részt vesz a játékban, megsimogatja a kutyust, és némileg megenyhülve érdeklődik*) Hol az anyád?

Hol az anyád?

JOLI Mi közöd hozzá! Nincs otthon...

JENŐ Hol van?

JOLI Hol van, hol van? Mintha nem tudnád, hogy mostanában Kissnél tanyázik.

JENŐ Mit csinálnak?

JOLI Nem szép dolog kíváncsiskodni.

JENŐ Szóval nem tudod, mit csinálnak?

JOLI Akármit is csinálnak nem kötik az orrodra.

JENŐ Gyakran ját oda?

JOLI Ma már volt. De délután is vissza kell mennie!

JENŐ Szóval többször is. Te tudod, de nem mondd, hogy mit csinálnak.

JOLI De tudom. Szivaroznak.

JRNŐ Anyád a gangon szokott cigarettázni.

JOLI Igen, de amióta nagyinak tüdejére ment a rák, nem bírja még azt a kicsi füstöt sem, ami bekanyarodik hozzá az ablakon.

JENŐ A dohányzás ártalmas az egészségre!

JOLI Mondhatom olvasott ember vagy! A reklámok azt hirdetik, hogy ne dohá-

nyozzunk, a biblia pedig, hogy jók legyünk. Melyiknek van foganatja? Rengetegen füstölnek és hitványkodnak. Mindhalálig rosszak az emberek!

JENŐ Szóval azért húzzák be maguk mögött az ajtót, hogy a dohányfüst ne terjedjen tova?

JOLI Hát mi másért?

JENŐ Jól játszod a naivát. Operettbe való leányzó vagy...

JOLI Az biztos, hogy énekelni kellemesebb, mint zongorán gyakorolni.

JENŐ Tudod mit?! Egyszer majd, te leszel itt a házmester. Minden bizonnyal te öröklöd majd, nagyapád, nagyanyád és anyád foglalkozását. És akkor majd minden lesz minden ebben házban.

JOLI *(csodálkozva, érdeklődéssel)* Tényleg?!

JENŐ Úgy bizony! De már most elkezdheted.

JOLI Hogyhogy?

JENŐ Na mit bámulsz! Hozz gyorsan seprút és lapátot és gyorsan szedd össze a kutyapiszkot, amíg finom vagyok!

Sötét

Néhányszor ismételve, Juli, néma csöndben, az őt követő reflektorfényben bemegy, majd kijön Kiss lakásából, cigaretáját elnyomja az ajtó melletti hamutartóban.

JULI *(a lassan világosodó színpadon, a félelemtől sápadtan kirobban a Kiss ajtaján, az ijedségtől előbb fojtottan, majd segítségért kiált)* Emberek! Emberek, segítsé! Segíiítség! *(Lerohan az udvarra, amely közben megtelik a lakók műanyaghab-figuráival, megpróbál átverekedni közöttük)* Gyorsan! Segítsetek! *(A szereplők magukkal vannak elfoglalva, nem figyelnek Julira)*

RENNER *(megszánja az izgalomtól már fuldokló Julit)* Mi az Julikám? Mi történt? Elvették a villanyt is?

JULI Renner bácsi! Borzasztó dolog történt!

RENNER Nincs új a Nap alatt.

JULI Kiss felakasztotta magát!

Sötét

JOLÁN *(karosszékekben bebugyolálva a gangon)* Hát még most sem látjátok?! Egyre nagyobb a nyüzsgés ebben a nyomorult világban. Lassan betöltjük az egész földet, rohangálunk egymás mellett és egymás nyomában, mint a hangyák. Majd mindenki telefont ragaszt a füléhez, a nyulaknál és a szamaraknál hosszabb a már a fülünk, mindenbe belehallgatunk, mindent tudni akarunk, mindenbe belekotyogunk, belekontárkodunk, vált válnak vetve, kénytelenül nyomakodunk, egymásnak dörgölődünk, egymás ellen acsarkodunk, a fokozatosan csökkenő térben koc-

canásainktól szikraesőben élünk, haragtól lángolunk, miközben egyre távolodunk egymástól, nem értjük, nem is akarjuk egymás szavát érteni.

JENŐ *(telefoncsengés, mobilját nyomkodja lakás ajtajában)* Halló! Hát ez megint nem működik. A francba... *(A csengetés tovább folytatódik)* Ja, ez a kaputelefon! *(Benyúl az ajtón a kaputelefont)* Ki az?... Stefan? ...Na mi az már megint itt vagy? Na és hogyan boldogulnak ott Svédországban nélküled? ... Miért nem hívod a házmestert?... Nem veszi fel?... Na jó, gyerek be! *(kapuzár kattánása)*

STEFAN *(jön a kapualjba, int Jenőnek)* Kösz! Mizújs? Mi zújs? *(Feleletet nem várva, igyekszik fel az emeletre.)*

JENŐ *(újból felveszi a kaputelefont)* Ki az? ... A vízszereelő? ... Hívja a házmestert! *(Leteszi a kagylót)* Csak nem képzeli, hogy én vagyok a szolgálatos. Amióta felszereltettük a kaputelefont, csak baj van vele. Minden újabb kitalációval csak korlátozzuk az emberi szabadságot! *(Újra cseng a kaputelefon)* Ki az már megint?!... A vízszereelő... Igen! ... Mondom, hogy igen!... Engem nem érdekel! ... Tőlem javíthatja! Rendben! Mondom, hogy jó! Bejöhet! *(A kapualjig megy, eligazítja a vízszereelőt)* Jobbra a pincelejáró. Nyitva van persze... Húzzon gumicsizmát... Várjon! *(csúfondárosan)* Úszni tud?

Felerősödő utcai zaj és bérház megszokott zajai mellett a vízszereelő kopácsolásait hallani.

JOLI *(Berohan az udvarra, körülgrálja a virágokat)*Víz! Víz! Megjött a víz! *(Felrohan az emeletre)* Van vízünk! *(Berohan a lakásba, majd újból megjelenik a gangon)* Csorog a víz! Képzeljétek, a vécé és a fürdőszoba már tele van! Istenem milyen gyönyörűen csordogál a konyha felé. *(Befogja az orrát.)* Máris tűrhetőbb a vécészag. *(Kárörvendően)* Remélem átázott már a plafon, és Jenő máris hívhatja újból a festőket! És ha kiszáradnak a falak, akkor majd egyszer kiszárad már itt minden, és normális házban, egészen normális emberek laknak majd! De, amit nem szeretnék megérni itt. Merthogy elhagyom ezt az egész kurva szegény világot, és királyi életet kezdek a papámnál Svédországban. Megígérte. Igenis, megígérte. És ott majd királyi dolgom lesz, mert neki mindig is lesz pénze, mert dolgozik. És igazán szép tőle, hogy kifizette azt a kurva nagy vízszámlánkat is. És most már van vízünk, rend lesz és tisztaság és a nagy is megnyugodhat végre... Mert már egyáltalán nem reszket a feje, csak bámul, nagyra meresztett szemekkel figyel és olykor hirtelen felül az ágyában. Mostanában már vizet sem kér. Nem kér olyan szánalmasan suttogva vizet, hanem olyan könnyedén, mint fiatalabb korában, hirtelen felül az ágyán és úgy tesz, mintha poharat emelne, szájához viszi kezét, és mohón kortyol a semmiből. Pont olyan ez, mint a vasárnapi istentiszteleten hallott énekből a szarvas, mozdulata, amely a szép híves patakra kívánczik, és mint azok az emberek, akik egész életükben a sivatagot járják szomjúhozva, és sohasem kortyolhattak eleget az életet adó nedűkből, mert valahogyan nem

jutott nekik ebből elegendő. Víz, víz, víz, tiszta víz! Megjött a víz! A tiszta víz! *(Mielőtt kioltaná az emeletre vivő és a gang korlátjához erősített gumicsövet, megnyitja a gumicső csapját, amelyből finom permetben, a megvilágítástól szivárványszínekben pompázó kupola borul az udvar fölé)* Jaj, de boldog vagyok! *(Vidáman énekelve, táncolva.)* Jaj, de boldog vagyok! Igenis, jaj... *(Hangját elnyomja a közeledő, majd a kapu előtt fékező és félelmetesen szirénázó mentőautó szirénája)*

RENNER *(lakása ajtaja előtt üldögélve, csodálkozva)* Haj maj! Hát ez meg mi? Ki a beteg?! Ugye, nem értem jöttek? *(A kitartó halálos csöndben, feláll, középre óvakodik és feltekint Jolán lakásának kivilágított ablakára)* Mi? Hogyan? ... Rendszerben... *(Beletörődve)* Toda vabal. *(A magasságba emeli tekintetét)* Nagyon köszönöm! Igen. Valakinek eljött az ideje. Valakinek mennie kell... Salom... Jóéjszakát...

Lassú sötét a felerősödő utcai zajban.

Függöny.

Vály Sándor: Calendar—1999

Juhász Gyula

GONDOLATOK BARTÓK ÉS KODÁLY ÉVFORDULÓN

Százhuszonöt évvel Bartók és Kodály halála után hajlamosak vagyunk magától értetődőnek tekinteni, hogy hangversenyműsorokon, operaházak plakátjain, hanglemezbörítőkön, zeneiskolai tanórák penzumaként sűrűn szerepel Bartók Béla és Kodály Zoltán neve. Mert vajon hol lehetne magától értődőbb e két nagy zeneszerző nevének előfordulása, ha nem azokon a helyeken, ahol találkoztát ad egymásnak a zene és a zenét szeretők közönsége? Pedig van mit figyelemreméltónak találni mind a két életmű általános ismeretségében. Bartók és Kodály az 1910-es évek óta ismert komponisták, de ez csak a modern művészet híveinek szűk körében jelentett egyúttal elfogadottságot is. Mint a 20. század más újjító szerzőinek zenéje, az ő művészetük is idegenkedéssel töltötte el, olykor egyenesen ingerelte az átlagos zenehallgatókat. A változás Bartók zenéjének elfogadásában az 1940-es évek közepén kezdődött: a zenéje iránti rokonszenvet nagyban növelték élete végén írott művei. Kodály esetében ez a folyamat már jóval korábban, a 20-as években, a *Psalmus Hungaricus* és a *Székelyfonó* bemutatásával kezdődött. Külföldön hamarabb ismerik el zenéjüket: „Adjatok nekünk több Kodályt!”- kiálltja egy zeneesztéta a Kodály hangverseny után Berlinben. „Az Új Zene Nemzetközi Társasága (International Society of New Music) egyre inkább igényli tevékeny közreműködését”- írja Kodályról Eöszte László (Eöszte László: Forr a világ, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1982).

Természetes, hogy azóta mindkét életmű helye stabilizálódott a repertoárokban. Minden évtized talál újraértékelni valót a két komponista műveiben, de ez különösen érvényes megállapítás Bartók művészetére nézve. Kodálynál inkább „magyarságát” és a magyar zenei műveltség megteremtésére - melynek az „egész nép részese” - való életprogramját próbálják újraértékelni. Minden új irányzat felismeri Bartókban az őst. Ma talán *A kékszakállú herceg vára* iránt a legerősebb az érdeklődés. Érdemes megjegyezni, hogy a jelenlegi századelő piaci zűrzavarában élő, gondolkodó ember ezt a száz éves balladaoperát, az emberi bensőség és különösen tartalmas szimbólumát választja a maga bartóki üzenetközvetítőjének. *A kékszakállú herceg vára* lemezfelvételeinek száma egyre gyarapodik – némi szomorúsággal kell hozzátennem: csak Magyarországon kívül (erről pontos információim vannak, hiszen jómagam a hanghordozók forgalmazásával is foglalkozom). Bartókot különös büszkeséggel töltötte el, hogy a magyar népdal beszédszerű (parlando) dallamosságára alapozva az operában sikerült megalkotnia a

drámai magyar énekbeszédet. Az opera, amelyről nemcsak tartalmi, hanem nyelvi okokból is azt feltételeznénk, hogy a legzártabb, a legkevésbé hozzáférhető darabok egyike az életműben, a leghasználatosabb kulturális közvetítő eszköznek bizonyul. Példázza a 125 év egyik tanulságát: muzsikus létére Bartók nemcsak a magyar zene és művészet, hanem a magyar nyelv és ezen keresztül egész kulturális közösségünk legmesszebbre hangzó szavú és legnagyobb hitelű szószólója a világban. Példaként ennek az igazságnak a plasztikussá tételére álljon itt egy interjúrészlet Simon Rattléval, a Berliini Filharmonikusok vezető karmesterével: „A magyar nyelv roppant nehéz, megmászhatatlan hegy, kapaszkodó nélkül. Nemzedékem legtöbb tagjához hasonlóan azonban, a Mikrokozmoszon nőttem fel. Bartók egyik korai nagy szerelmem volt. És bár zenéje hihetetlenül magyar, óriási lelki mélységekkel, hatalmas érzelmekkel és nagyon erős kötődéssel a népzenehez, meggyőződésem, hogy ez nemzetközi zene. Ezért is szól valamennyiünkhöz. Azt hiszem, ugyanez a helyzet Stravinskyval, az ő zenéjének hatása is akkor a legnagyobb, amikor úgy érezzük, hogy ez a zene nagyon orosz” (Muzsika, 2005. június, 48. évfolyam, 6. szám).

Míg Bartóknak sikerült operájában megalkotnia a magyar drámai énekbeszédet, addig Kodály ezt az „énekbeszédet” magas szintű művésziességgel építette be vokális alkotásaiba. Ő maga hívta fel nyomatékkal a figyelmet arra, hogy ő vokális, Bartók viszont instrumentális beállítottságú: „...mindig is különösen vonzódtam az énekhez... Bartóknál a vokális zene egészen alárendelt szerepet játszik. Ő kezdettől fogva könnyű zongoradarabokat komponált, népdalok alapján... Az én rábeszélésem és az én példám végül mégiscsak rávitte Bartókot arra, hogy ittléte utolsó idejében egész sereg kórusművet írjon gyermekek számára... De egyébként a többi műveiben a vokális zene egészen a háttérbe szorul” (Kodály: Utam a zenéhez. Őt beszélgetés Lutz Bechsel. Zeneműkiadó, Budapest, 1969. 73-74 l.). Ugyanitt így folytatta: „Számomra egészen természetes volt, hogy kiváltképpen énekhangra írtam. És amit hangszerekre komponáltam, annak is van énekbeli alapja. Az összes hangszeres darabomban meglehetősen ritkák az úgynevezett technikai, speciálisan hangszeres hatások” (Uo. 56-57. l.).

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a népzene ihlető hatását Bartók és Kodály zenéjére: de nem lehet elég nyomatékosan figyelmeztetni a túlhangsúlyozás veszedelmére sem. Bartók maga nem egy alkalommal kiemelte, hogy „eredeti műveiben” soha nem használt fel a parasztoktól gyűjtött népdalt: „népdalféle” dallamait mindig maga komponálta – olykor a népi stílustól alig megkülönböztetően, olykor ösztönösen vagy tudatosan törekedve az elkülönülésre. Ez a megállapítás érvényes Kodály műveire is. És pontosan ez a reflektivitás, belső távolságtartás járult hozzá művészetük individualitásához, de mint minden zeneszerzők, ők is az egyetemesség táguló európai műzenei hagyomány iskolájában nevelkedtek. Mindvégig ennek szelleméből táplálkoztak. Legújserűbb eszméik, a népzene felhasználását is bele-

értve az „új” fogalma és eszménye a művészetben. Alkotói és előadói tevékenységük mindvégig ennek a nagy műzenei hagyománynak a gazdagítását szolgálta.

Szabolcsi Bence írja Kodályról: „Útja tévedhetetlen biztonsággal, nyílegyenesen vezetett a klasszikus magyarság, a régi magyar költészet felfedezéséhez, a nagy énekes formák felújításához, színpadon először megszólaló népdal drámai kibontásához daljátékban és balladai életképben: keze alatt az egyéni és a népi melódia egybeforrva, fokról fokra tágult a nagy történeti távlatok és a legmélyebb emberség hordozójává (Psalmus Hungaricus 1923: „Háry János” daljáték Harsányi Zsolt és Paulini Béla szövegére 1926: „Székelyfonó”, dalmű 1932: Budavári Te Deum 1936, „Fölszállott a páva” zenekari változatok, 1928-39: Concerto 1939: Marosszéki és Galántai táncok 1927, 1930, 1933: Missa Brévis 1944: Czinka Panna, daljáték Balázs Béla szövegére 1948, Szimfónia 1961, dalok, kar-

művek, népdalfeldolgozások). Művészete szinte varázslatos erővel emelkedik a magyar eredet mélységéből az összefoglaló humanizmus magaslatára, s ezzel hirdeti, hogy egy kicsiny és magányos, de a maga emberségére eszmélt s a világ nagy műveltségével gazdagodott nemzet az egyetemes kérdések szószólójává nőhet. S ezt a művészetet is épp azok a sajátosságai állítják külön helyre a mai zenében, melyek a magyarság legjellemzőbb költői megnyilatkozásaihoz fűzik: a líra heroikus tüze, a képzelet keleti gazdagsága s mellette mégis a kifejezés súlyosan tömör és tiszta fegyelme, mindenekfelett pedig az emberi hang és a magyar szó törvényeiből fakadt, dúsan viruló melódiavilág, korának legnemesebb dallamossága". (Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve, Zeneműkiadó Budapest, 1979. 95. o.).

De mi is volt a „nép” és a népre építkező nemzeti gondolat, vagy ahogy Szabolcsi fentebb állítja: a „magyar eredet mélysége” Kodály világában? „Ha a népet nemzetté akarjuk tenni, előbb zenéjét is a nemzet közkincsévé kell tennünk.” És fordítva: „Hogy nemzetté lehessünk, előbb újra meg újra néppé kell lennünk.” hangoztatta Kodály és hozzátette: „A művészetekben, közoktatásban, társadalmi életben jelen kell lennie a népi kultúrának. Ennek hiánya a nemzet elsatnyulásához vezet.” Honnan vette a komponista ezeket a gondolatokat, amelyek nyolcvanegynéhány év alatt semmit sem halványultak, egy szemernyit sem veszítettek aktualitásukból, sőt, a mai otthoni kultúrpolitikát ismerők, a nemzetközi hangzatos „globalizált” kultúrában élő magyar művészek váltig hangoztatják Kodály „életprogramjának” égető aktualitását. Nézzük meg, mit ír Für Lajos történész, aki Bartók és Kodály igen gazdag szellemi-prózai hagyatékának jeles kutatója és elemzője.

„Kodály világában a népből és a népre építkező nemzeti gondolat Közép-Kelet-Európa és benne a magyarság sajátos helyzetéből ered. A gazdasági-társadalmi és kismemzeti – rendszerint századokon át alávetett – lét olyan különböző állapotából, amelyben az itteni társadalmak szerkezete alapvető pontokon különbözött a keletebbre s nyugatabbra eső struktúrákétól. Ennek megfelelően más volt itt a „nép” fogalom tartalma is. A társadalmi alakzatokhoz idomulva, parasztok-munkások (kisemberek) ideológiáját, eszmerendszerét próbálta tömöríteni, mintegy a társadalmi és a nemzeti újjászületés programját hordozva. Az ilyen módon keletkezett eszme- és társadalomtörténeti képződményt nem lehet a tőle eltérő viszonyok közt fogant nézőpontok vagy éppen ideológiák alapján megnyugtató módon megítélni.” (Für Lajos: „Ne bánts a magyart!” Bartók és Kodály történelemszemlélete, Kairosz Kiadó, Budapest, 2005. 99. o.)

Für, hogy még jobban érthetővé és plasztikussá tegye gondolatmenetét, Veres Pétert hívja segítségül: „A jellegzetes nagytáji szerkezet egyik fontos elemére utalt Veres Péter, amikor utolsó könyvében (Szárszó) ezt írta: „A kelet-európai parasztpártokat a Balti-tengertől a Fekete-tengerig és az Adriáig – lengyelek,

csehszlovákok, magyarok, románok, szerbek, horvátok – a kései feudalizmus és az elkésett polgáriásodás hívta elő.” Minden tekintetben olyan jellegzetes történelmi helyzet, amelyet például Nyugat-Európa soha nem élt át és ennél fogva nem ismert és nem érthetett. Tájainkon viszont a népben és nemzetben gondolkodó friss erők a nemzeti újjászületés, a radikális társadalmi megújulás alapvető programjának hitték a tágabban értelmezett „népi” gondolatot.” (Für, 100. o.)

Glatz Ferenc, aki Kodály egyik „utódjaként” a Magyar Tudományos Akadémia elnöke (Kodály ezt a tisztséget a háború után töltötte be) a *História* folyóirat Figyelő című rovatában ezeket írja: „A nyugat-európaiak még nehezen veszik tudomásul, hogy az Elbától keletre több, a történelem során másként szerveződött társadalom él. Hogy itt a nemzetek feletti birodalmak (Habsburg, Oszmán) fennállása következtében nem ment végbe a 19. században a kis etnikai csoportok elnemzetlenítése – ahogy ez végbement Németországban, Franciaországban, Angliában, ahol eltűntek – illetve szubkultúrába süllyedtek – nemcsak a kis számú szorbok, hanem a többmillió okcitan, welsi stb. etnikai kisebbségek is. Így azután a 20. századra e politikai nagyhatalmak „joggal” tekinthették magukat nemzetállamnak. Nem is értettek bennünket... Az Európai Unióban tudomásul kell, hogy vegyék a keleti térségek másként szerveződését. S hogy itt még mindig élnek kisebbségek.” (*História*, XXIX. évf. 2. szám)

Ezeket a gondolatokat támasztja alá, egy 2005-ben, a Budapesti Tavasz Fesztiválon, a világhírű francia karmester-zeneszerzővel: Pierre Boulezzel a *Muzsika* című, Budapesten megjelenő komolyzenei és kritikai folyóirat munkatársa által készített interjú. Arra a kérdésre, hogy a három magyar, nemzetközi híru nagy zeneszerző, Ligeti György, Kurtág György és Eötvös Péter, Bartók közvetlen örököse és leszármazottja-e, a francia zeneszerző az alábbi választ adta: „Igen is és nem is. Igen, mert mind a három egyéni karakter. Ez nagyon jellegzetes és talán csak Magyarországra jellemző. Ők soha nem voltak és ma sincsenek a nyugati olvasztótégelyben – hogy így mondjam – és Bartók sem volt benne. (Ha Bartók nem volt benne, úgy Kodály mégúgy sem lehetett benne. *A szerző megj.*) Ha összehasonlítjuk Bartókot a második bécsi iskola képviselőivel, Schönberggel, Berggel, Webernrel, azt látjuk, hogy Bartók zenei nyelvének egyéni a hangja, és ugyanez a helyzet Ligetivel, Kurtággal és Eötvössel. Ez talán az önök országának a kiváltsága. Mert nincsenek annyira a középpontban, és emiatt sokkal egyénibbnek lehet lenni.” (*Muzsika*, 2005. június, 48. évfolyam, 6. szám)

Érdekes megfigyelni a párhuzamot az interjúban elhangzottak és Kodály programja között. Kodály szerint minden nagy művészetnek „... kettős arca van: menél régebbi századokra nyúlnak vissza a gyökerei, annál messzibb jövőbe sugárzik ki.” És így van ez a magyarság zenéjével is: „...minél mélyebbre bocsátja gyökereit a magyar lélek talajába, annál gyorsabban nő a koronája, annál tovább él.” Kodály szemléletében a nép, túl a művészi-társadalmi-politikai mondaniva-

lón, itt a Duna-táján, a nemzeti jegyek legfőbb hordozója. A „nemzeti folytonosság” letéteményese is.” (Für Lajos, 103. o.)

Az egység Kodály szerint nem a kultúrában, hanem a kultúrát létrehozó közös magatartásban (mentalitásban), a kultúrát teremtő lelki habitusban s a létrehozott kultúra nemzeti jellegében található. „A zenei néphagyomány nagy lelki egységről szól. Hiszen, hogy a székelyek, sőt moldvai, bukovinai magyarok is tudják, amit mind az egész ország tud, azt bizonyítja, mily nagy a centripetális erő a magyarság legkülönbözőbb eredetű, egymással nem érintkező összetevőiben. A magyar lélek ugyanaz Somogytól Szatmárig, Csiktől Nyitraig”. (Für Lajos, 104. o.)

A magyar népviseletről Kodály a következőket írja 1953-ban: „...a népviselet is múltunk egy-egy fázisát örökíti meg és a magyar szépségfogalom egy elemét hordozza”.

Kodály a magyar népi kultúrának a zenei részét tanulmányozta behatóan de tudósként és stílusművészként, foglalkozott a nyelv- és irodalomtudománnyal is.

Tanáraim a budapesti Bartók Béla Zenei Szakközépiskolában (amit a köznyelv akkoriban csak „konzi”-nak hívott) egykori Kodály növendékek voltak. Kodályról szóló elbeszéléseik, visszaemlékezéseik még a mai napig is élénken élnek emlékezetemben. Élénken emlékszem, arra, hogy Kodály milyen érzékenyen reagált a helytelen fogalmazású, „pongyola”, magyar beszédre. Ha a vizsgázó „kandidátus” helytelenül vagy pontatlanul fogalmazott a szóbeli vizsgán, azonnal leállította és felhívta figyelmét magyartalan beszédére. Előfordult olyan eset is, hogy Kodály megkérte a szerencsétlen vizsgázót, hogy menjen haza, és csak akkor jöjjön vissza, ha magyar nyelvtudása olyan szinten lesz, hogy hibátlanul fogalmaz. Klári Fredborg (Sebestyén Klári 1908, Győr -1996. Oslo), aki a Koppenhágai Királyi Konzervatórium ének- és kórus szakos tanára volt, visszaemlékezéseiben a következőket olvashatjuk:

„Kodály tanítvány voltam, és Kodály tiltott listán volt az 1920-as években, az 1919-es szovjet-köztársaság (kommun) alatt vállalt szerepéért. (Tagja volt a zenei direktoriumnak, részt vett a főiskolai tanárok sztrájkmozgalmában, és megengedte a vöröskatonák sorozását a főiskola épületében.) A vizsgán nem lehetett Kodály szerzeményt énekelni, de én mégis két Kodály dalt választottam. Kodály maga is jelen volt mint vizsgáztató, és figyelmeztetett, hogy választásom szerencsétlen kimenetelű lehet vagy befolyásolhatja a vizsga végleges kimenetelét. Én makacsul ragaszkodtam az általam választott dalokhoz. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy ezek után jelesen vizsgáztam pontosan azokkal a dalokkal, amiket Kodály komponált.” Ha lehetek szubjektív, akkor közreadom, hogy Sebestyén Klári azt is elárulta, hogy az évfolyam valamennyi hölgy hallgatója „titokban halálisan szerelmes volt” a zeneszerzőbe. Ez az állítás megerősíti azokat az állításokat, melyek szerint Kodály személyiségének karizmatikus és ugyanakkor titok-

zatos, mitikus jellege lebilincselő szuggesztivitással hatott közvetlen környezetére.

Térjünk vissza a zenéhez és ezen belül is a népzenehez. Kodály a magyar népzenenek három fontos rétegére mutatott rá: az első a gerinc, az ősi réteg: az ötfokúság (pentatónia és pentachord) és a kvintpárhuzam, kvintváltó szerkezet (a magasabb dallamsorok mélyebben való megismétlésének elve), párosulva a parlando (elbeszélő), recitatív előadásmóddal és hozzá bizonyos hanglejtésbeli, ritmikai, ornamentális sajátosságok. Tehát itt jutunk el a hagyomány fogalmáig: „Hagyomány nélkül nincs termőtálat. Viszont a hagyomány egymagában nem terem magasabb műformát, bármilyen eleven. Kell a sokak lelki közössége, mely az egyéni tehetség megnyilatkozását, mint magáét fogadja.” (Kodály Zoltán: Vissza-tekintés, I. Zeneműkiadó, Budapest, 1982.)

Erre a hagyományra rakódtak a felső társadalmi rétegektől és a szomszédos népektől, vagy bevándorló népcsoportoktól átszármaztatott műforma rétegek. Az ősréteg eredete a messzi múltba nyúlik, amikor a népet még nem szabdalták részekre a társadalmi osztályok. A honfoglalás magyarsága sok mindent hozott magával ázsiai, ősi otthonából, többek közt a fent említetteket. Helyesen mutat rá Szabolcsi Bence (Kodály tanítványa, majd barátja és munkatársa): „...a magyar népzene mélyén ázsiai emlékek szunnyadnak, s hogy ez a népzene alapjában nem is egyéb egy ősi keleti műveltségi kapcsolat nyugatra vetett, végső láncszeménél..., a honfoglaló magyarság állapotában is jellemezhető még az ősközösség korából magával hozott, nagyjában egységes népi műveltség. Ez a műveltség, mint maga a dallamvilág is, amelyben megnyilatkozott, lényegében keleti, ázsiai jellegű volt, és sokáig idegenül állt szemben az európai élet formáival. Egyik legértékesebb örökségünk, amely ebből a korból máig ránk maradt, épp a magyar népzene, alapja és éltetője a teljes magyar zenei fejlődésnek, egyben maga is állandóan fejlődő, alakuló zenei hagyomány... A magyar műveltség mélyen közösségi, népi tartalma elválaszthatatlanul összeforrott a népköltészettel, a népzene fogalmával.” (Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve, Zeneműkiadó. Budapest. 1979).

A régi népdalokat Bartók és Kodály művészileg „tökéletesnek” tartotta. Kodály szerint ezeknek az ősi, régi népdaloknak „egységesebb a lelki alapjuk” mint az újabbaknak: „...egy régi, hatalmasabb, egységes magyar életet visszhangoznak.” Magyarországon nem alakult ki a műzenei hagyománynak olyan folytonossága, mint nyugaton. „A művészet ott közügyé lett, városok, rezidenciák, iskolák, székesegyházak ügye, becsvágya, büszkesége. Magyarországon a középkorban megkezdődött a sajátos városi műveltség kialakulása, de ez a fejlődés azután, a török hódoltság, a hanyatló feudalizmus és az ország félgymarmati helyzete folytán elakadt. A városi műveltség így kevés kivétellel (Erdély, Dunántúl) idegen jellegűvé alakult... Amíg az erőteljes polgári műveltség hiánya újra meg újra megakadályoz-

ta, hogy Magyarországon megszakíthatatlan, intenzív műzenei hagyomány bontakozzék ki, a népi műveltségnek ezt az összetartó, egyesítő, éltető szerepet is vállalnia kellett: láthatóan vagy láthatatlanul ott állott minden nagy művészeti törekvés mögött. A XVI. században Tinódi zenéjét, a XVIII. században a kuruc szabadságharc dalait, a kollégiumok énekkari mozgalmát, majd a kibontakozó verbunkost éltette, s a XIX. században elég erősnek bizonyult rá, hogy nemzeti romantikánkat (Erkel, Mosonyi, Liszt, Hubay) éltesse és inspirálja, majd a XX. században, hogy nagy mestereink (Bartók, Kodály) révén teljes nagyságban feltárulva megújítsa, újáteremtse egész zenekultúránkat.” (Szabolcsi, 9. és 10. o.)

Találóan tömörök Szabolcsi gondolatai a magyar zenetörténetről. Valóban, a népi emlékezet sok mindent megőrzött a magyar zenei múltból, amelynek írásos emlékeit elpusztították a történelem viharai. De a lényeg az, hogy megőrzött olyan emlékeket is, amelyeket soha nem foglaltak írásba.

„Mélységesen mély a múltnak kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?” ezzel a kijelentő-kérdő invokációval kezdődik Thomas Mann történelmi-bibliai regény-tetralógiája. A vállalkozás eszerint – leszállni a múltnak kútjába, kikutatni mélységes mélyét – szinte lehetetlen. De hát valójában lehetetlen vállalkozás volna a történelmi kutatás, a történelmi vizsgálódások tudományos feldolgozása? Kodály Zoltán egy élet munkásságával és kutatásainak ma már a nagyvilág által is elismert tudományos eredményeivel adta meg a választ erre a kérdésre. Műveiben hozta föl a felszínre a magyar népzenei múlt mélységesen mély kútjából századok és évezredek zenei örökségét, dokumentumait és kincseit, monumentális történelmi tükröt tartva elénk: ilyen volt a mi zenénk és ilyenek voltunk mi magunk magyarok is.

A fentiek után óhatatlanul is felmerül a kérdés: milyenek vagyunk mi magyarok ma, és milyen vagy mivé alakult zenénk mára, a XXI. század küszöbén. A globalizált, rohanó és stresszelő világunkban? Maradt valamennyi, és ha igen, mi, Kodály és Bartók örökségéből? Músonon vannak-e Bartók művei, és ha igen, milyen arányban más komponisták műveihez viszonyítva? Benne van-e a magyar nemzeti alaptantervben a világhírű és a zeneoktatást is forradalmasító „Kodály módszer”, amit a nagyvilág „Kodály Concept”-ként ismer?

Közhelyek, üres frázisok türemkednek elő: a „magyar zenei kultúra világhírű”, „zenei oktatásunk világviszonylatban is a legjobbak között van”, „a magyar zenei élet színvonalas” és a „legeredetibb”, „Bartók és Kodály a magyar zenekultúra két legnagyobbja”. Tehát csupa „leg”-ek. Ehhez hozzájön a számtalan statisztikai adat: a kiadott hanghordozók számbeli mennyisége, eladási, forgalmazási statisztikák, az előadások számbeli aránya és a róluk készült kritikák. És még sorolhatnánk. Legyünk tárgyilagosak: anélkül, hogy szándékomban állna megsérteni bárkit is, leszögezhetjük, hogy három nemzetközi hírű kortárs zeneszerzőnk van: Ligeti György, aki tavaly távozott sorainkból, Kurtág György és Eötvös Pé-

ter. Műveik a nemzetközi zenei élet, bátran állíthatjuk, meghatározó része. Műveik, anyaguk megmunkálásának, a zenei nyelv megújításának, a hagyománnyal folytatott, hol elutasító, hol asszimiláló párbeszédnek kategóriájába tartoznak. Ők hárman, Bartók közvetlen örökösei és „leszármazottjai”, annak ellenére, hogy egyik sem él vagy élt Magyarországon. Érdekességként említem, hogy e zeneszerzők tanára és mestere a háború utáni időkben, Bartók asszisztens és Kodály tanítvány volt, az 1948-ban Svájcba emigrált, hírneves népzene tudós és zeneszerző: Veress Sándor. Az, akit maga Kodály küldött Bázalbe, az első nemzetközi népzenei konferenciára.

Arra a kérdésre, hogy „lehet-e folytatni Bartókot – mert ő ma is korszerű – vagy egészen más utakat kell keresni, amelyek teljesen újak”, Pierre Boulez francia karmester így válaszol: „Bizonyos folytonosság létezik, de azt hiszem, ezt nehéz megmagyarázni és tetten érni. Talán egyéni folytonosságról lehet szó... van párhuzam Bartók és Kurtág fejlődése között.” (Muzsika, 2005. 48. évf. 6. szám) Bartóknak, érthetően nagyobb a népszerűsége külföldön, mint Kodálynak. Kodály a határokon belül „gondolkodott” (magyarságprogramjának a népdaloktatás képezte a legfontosabb részét), Bartóknak a határokon belüli munka mellett még jócskán futotta erejéből a határokon kívülre helyezni munkásságának egy részét (szlovákiai, romániai, szerb-horvát és arab-egyiptomi népdalgyűjtések). Említésre méltó, hogy amíg az óriási Bartók-életműben csekély helyet kapott az arab népzene gyűjtés, addig megszámlálhatatlan európai népzene gyűjtése látott napvilágot különböző kiadóknál itthon, és külföldön. Most viszont – egyetlen lemezen – új kiadás született az arab népzene gyűjtésből: lehetővé vált, hogy együtt lássuk és halljuk Bartók arab zenei kapcsolatának valamennyi dokumentumát, köztük a korábban nehezen hozzáférhetőket is. A Magyar UNESCO Bizottság által kezdeményezett, algériai közreműködéssel készült CD-ROM Bartók és az arab népzene kapcsolatának valóban összes dokumentumát tartalmazza (az eredeti fonográfhangok hangzó anyagát - Bartók kéziratos lejegyzéseinek különböző fokozatait - összefoglaló tanulmányának német, magyar, francia és angol változatát: az utazással kapcsolatos teljes levelezését és a gyűjtéshez kapcsolódó publikált tanulmányait).

Bartóknak nem volt szerencséje Franciaországgal. „Bár Bartók egyfajta anti-német ideológiai megfontolásból fiatal kora óta a „franciás” európaiság szószólója volt, tulajdonképpen érthetetlenül kevésszer szerepelt Franciaországban” - írja Somfai László a budapesti Francia Intézet által kiadott kis kötetben. (Somfai László: Bevezetés a *Bartók és Franciaország* című kötethez. Budapest Európa Könyvkiadó, 1993, 9. o.)

Magyarul kiadott könyvei és tanulmányai mellett Bartóknak még életében számos jelentős munkája jelent meg román, német vagy angol nyelven, de franciául csak három cikke látott napvilágot. A francia nyelvet beszélő országoknak ezt a

mulasztását most a svájci francia *Suisse romande* tette jóvá Bartók írásainak bőven válogatott, tudományosan igényes és külsejében is elegáns kiadásával. A kiadó, a genfi *Contrechamps*, már eddig is bizonyította, hogy a zenei könyvkiadást kizárólag a legmagasabb szinten műveli. A jelen kötet értéke is elsősorban annak tulajdonítható, hogy szerkesztője az a Philippe Albéra, aki a 20. század és a jelenkor zenéjének különleges ismerője, a svájci kiadó szellemi motorja. (Béla Bartók: *Écrits*, Genf Éditions Contrechamps, 2006)

A tavalyi Bartók-év nem igazán kedvezett a csendes és nyugodt tudományos munkának. Természetes, hogy ilyenkor nemcsak a zeneszerző és művei, hanem az életmű kutatásának nemzetközi hírű központja is a figyelem középpontjába került. A budapesti Bartók-archívum 1961-ben kezdte meg munkáját. A tág profil-meghatározás tette lehetővé, hogy az archívumot 1969. január 1-től Zenetudományi Intézeté szervezzék át. Az Archívum, illetve a Zenetudományi Intézet munkatársai publikációkkal évtizedről évtizedre számottevő mértékben hozzájárultak a hazai és a nemzetközi Bartók-kép formálásához. Az Archívum központi vállalkozása a tíz kötetes Bartók összkiadás és a műjegyzék. A kottakiadás alapvetően hosszú távú munka, amelyhez gondosan szervezett kutatóműhelyre van szükség. Az összkiadást lemezen a Hungaroton Classics Kft. vállalta, és ez legalább öt évet vesz igénybe.

A nemzetközi érdeklődés hőfokát a tavaly márciusi Bartók-konferencián is le lehetett mérni. A csak Interneten meghirdetett konferenciára meglepően széleskörű volt az érdeklődés. Sok helyről érkeztek: Hongkongtól az Egyesült Államokig, Jerevántól Moszkváig. (Gramofon, XI. évf. 1. szám)

Sajnos, szomorú tényként kell megállapítanunk, hogy a zenetörténet-írás, különösen Nyugat-Európában nehezen tud mit kezdeni Bartók alakjával. Kodály Zoltán zeneszerzői munkásságának megítélésével még rosszabb a helyzet. Viszont Kodály, egyedülálló zenepedagógiai és forradalmian új, zenei és esztétikai neveléstudományának terjesztésében világhírűvé vált „conceptje” a Kodály-módszer. Leszűrhetjük, hogy mindenki respektussal kezeli mindkét zeneszerzőnket. Tudjuk, hogy számos alkotó számára sokat jelent a példájuk. Különösen Bartóké. Érdekes, hogy Bartókkal kapcsolatban elterjedtek bizonyos, közhelyek (sztereotípiák), amelyek élénken élnek a köztudatban. Vikárius László, a Bartók Archívum vezetője jegyzi: „Az egyik hiedelem az, hogy nem szép a zenéje, nem érthető. Meg kell tenni egy utat, hogy közel kerüljön hozzá az ember. Kellenek nagy, meghatározó pillanatok a felfedezéséhez. A másik: Bartók művészetének nemzeti jellege. Maga Bartók nyilatkozta egy alkalommal, (pontosabban a trianoni döntés után) hogy egyelőre minden értékes művészet: nemzeti. De ez befogadó jellegű. Bartók jelen van morális példaként is. Nem csak előadóművészeknek adhat sokat ez a morális minőség.” (Gramofon, XI. Évf. 1. szám) A történelem, első sorban a 20. század megtanított minket arra, hogy a szellem erői önmagukban

gyengék a nyers erőszak ellen: Orpheusz éneke megszelídítette a vadállatokat. De vajon diadalmaskodott volna dala az emberi gonoszságon? Bartók és Kodály példája általában is segíthet a morális eligazodásban, az igazságtalanságok ellen, amelyekért, ha kompetensnek érezték magukat, felemelték szavukat. Kodály híres volt arról, hogy mentette, „eldugta” egykori tanítványait, munkatársait és ismerőseit az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után. Úgy intézte, hogy a keresett vagy körözött ismerősöket a fővárostól távoli, vidéki, eldugott falvakba, tanyákra küldte vagy kinevezte „népművelő” zenepedagógusnak. Másokat jelentéktelen, „adminisztratív” állásokba „dugott el”, akiknek így, kikerülvén a „fókuszból”, lehetőségük volt megúszni a hatalom bosszúját. Szokolai Sándor zeneszerző, aki maga is Kodály tanítvány, említ egy érdekesen különleges epizódot kettejük kapcsolatáról: „A Rákosi-években voltam fiatal és a *Tűz márciusa* című művemet 1956 után komponáltam. Kodály elolvasta, és azt mondta, hogy ez március 15.-ről szól. Ha bevallom, hogy 56-ról, akkor... a kezével mutatta, hogy felakasztanak.... megvédett, megvédte a tehetséges gyerekeket.” (Muzsika, 2006, márc. 49. évf. 3. szám) .

A művészettudomány egyik fontos felismerése, hogy mennyire nem egyszerű a viszony a művész és a mű között, s mennyire független a mű az alkotójától, hogy ezek egyszerű összekapcsolása, a hivatkozás egyikről a másikra, mennyire kétes értékű lehet. (Nem is kell messzire mennünk a példákért: évekig tartott Dohnányi Ernő „rehabilitása”, és még a mai napig folyik Sostakovicsnak a sztálinizmushoz való viszonyáról és művészetéről kialakult, most már nemzetközivé vált vita. Norvégiában Kirsten Flagstad operaénekes-dívának, nemzeti szocialista múltjáról, annak értelmezéséről, indító okainak megkereséséről, valamint ennek a „felmentésére” tett kísérleteiről számolt be a média. Míg a Nobel-díjas norvég író, Knut Hamsunnak a Harmadik Birodalomhoz fűződő viszonya szinte mindennapi téma az északi irodalmi berkekben). Nagyon messze kerültünk a romantikus művészideáltól, nem biztos, hogy „felnézünk” a művészre. De én még mindig a romantikus eszmény jegyében gondolok Bartókra és Kodályra. Különösen Kodály Zoltánnak a kommunista hatalomátvétel (1949) utáni magatartására; a magyar értékek mindenek fölé való helyezése és védelme jut itt eszembe. Neki köszönhetjük, hogy népünk megtarthatta eredeti Himnuszát (Erkel fohásznak nevezte). Közismert, hogy Sztálin „az új, a szocialista embertípust és az igazságos kommunizmust” magasztaló nemzeti himnuszának megírására ösztönözte a csatlós országok vezetőit. Magyarországon ezzel a feladattal Kodályt bízta meg Révai, de a zeneszerző a következő visszautasította a felkérést: „ Erkel Ferencnél jobban nem tudom ezt megkomponálni.” Míg a „testvéri szocialista” országok új kommunista himnuszát tanultak, addig mi megtarthattuk a „klerikális”, *Isten áldd meg...* kezdetű himnuszunkat. Kodály tekintélye annyira meghatározó volt, hogy a hatalom többször nem is próbálkozott. Kodály példamutatóan magas erkölcsi ki-

állásáról Mindszenty bíboros emlékirataiban található: „Letartóztatásom látványos előkészítésének kellékei közé tartoztak azok a nyílt levelek, amelyeket társutas és „haladó” katolikusokkal írtattak alá..., még szegény Kodály Zoltánt is kényszerítették egy nyílt levél aláírására. Az írást előbb közzétették, és csak azután küldték az aláírókat Esztergomba. December 8.-án fogadtam őket. Amint beléptek, Kodály hangtalanul, azonnal a legtávolabbi ablakmélyedésbe vonult. Így akarta tudtomra adni, hogy neki nincs köze ehhez a szomorú színjátékhoz, és hogy csak a kommunisták fondorlata juttatta bele ebbe a szégyenletes statisztza szerepbe.” (Mindszenty József: Emlékirataim, Vörösváry István kiadása, Toronto 1974, Kanada)

A rengeteg életrajziadat s egyéb ismeret alapján látszik, hogy Bartók és Kodály milyen sokat megőrzött a fentebb említett morális művészeti habitusból. A háború kitörése után „Kodály is úgy érzi, mint Bartók: nincs más választása. Barátja a teljes bizonytalanságba ment, ő a biztos rosszban maradt. Választás? Tudomásul veszi, amit rámért a sors. A társtalanság érzése egyformán sújtja mindkettőjüket...” (Eősze, 124. o.) Budapest ostromát a Próféta utcai zárda pincéjében éli túl feleségével, a zsidó származása miatt bujdosni kényszerülő, Emma asszonnyal. Itt fejezi be a *Missa brevis* hangszerelését. A cím fölé a vele együtt töltött, sosem könnyű, mégis boldog esztendőkért következőket írja ajánlásként: „A legkedvesebb hitvesnek és élettársnak.”

„Bartók igazi magyarnak tartotta magát, s mégis távol tudott maradni hazájától, éppúgy, ahogy nem szűnt meg magyarnak lenni sem, amikor a náci korszakban elhagyta Budapestet... A cél, amit fiatalon maga elé tűzött, s ami a magyar népzenei örökség felkutatására ösztönözte, nem csupán egy bizonyos befolyás megszüntetése, hanem az ősi magyar kulturális identitás megőrzése és megerősítése volt. Amit akart, és amit látni szeretett volna, az Magyarország kulturális, gazdasági és ideológiai függetlensége és a magyar nép szabadsága.” (Bartók Péter: Apám, Editio Musica Budapest, Budapest, 2004)

Lax Henrik magyar orvos, aki a kórházban meglátogatta a haldokló Bartókot, és Péternek, a zeneszerző fiának, ezt mondta: „Édesapád, míg tudott kommunikálni, sokat mesélt terveiről... Péter pedig megjegyezte apja vallomását: „Azt sajnálom a legjobban, hogy teli kofferrel kell elmennem.” (Bartók Péter: 137. o.) Bartók itt, Péter fia szerint, arról a kötelezettségvállalásról beszélt, amit egy közeli rokonának vallott meg fiatalkorában: „Üresen jöttem ebbe a világba, üresen akarom is elhagyni.” Halálakor mondta Kodály: „Volt még benne egy évtizedre való munka- és életerő. Halálát csakugyan szerencsétlenségnek tekinthetjük. Nem mondhatta ki az utolsó szót, és más sem mondhatja ki helyette.” (Eősze, 168. o.)

Azoknak, akik közlőrl ismerték Bartókot és Kodályt, sokat jelentett a két zeneóriás morális tartása. Erkölciségük követelményként lebeg az emberek szeme előtt. Kodály zenéje és pedagógiája, népnevelő munkája az egész magyarság személyes élményévé vált. Bartók életműve, egész életútja sokat nyújthat bárkinek, aki belekóstol. Mégis, mindezek ellenére Bartókkal és munkásságával látványosan többet foglalkozunk, mint Kodállal. Bartók Béláról három órás, díjnyertes dokumentumfilm is készült, melyet hatnyelvű DVD kiadása követett. (Gyökerek, dokumentumfilm Bartók Béláról, rendezte Gaál István, Magyar Televízió, 2000)

Kodály Zoltán 1967-ben tette le kezéből örökre a tollat. Temetésén a nemzet gyászolta kultúránk maradandó értékeit mentő és ennek az ősi, ázsiai származású kultúrának a megőrzésére vállalkozó nagy géniusztát. A *Psalmus Hungaricus*, a *Háry János*, a *Budavári Te Deum* s annyi más, hallhatatlan zenemű szerzője, végrendeletében meghagyta, hogy bencés szerzetesek helyezték földi maradványait örök nyugalomra. Utolsó útjával is fejtörést és megoldhatatlan problémát okozott a hatalomnak. Az Egyházügyi Hivatal, egyetértésben a Központi Bizottság Kulturális Osztályával, „óriási presztizsveszteségnek” tartotta Kodály katolikus, klerikális temetését az egész világ szeme láttára. A temetési szertartást egy ma is élő és aktív bencés szerzetes vállalta és vezette. (Forrás: Kossuth Rádió, egyenes adás a délelőtti virágvasárnapi szentmiséről, Pannonhalmáról, 2007)

Milyen mértékben vettük át és folytatjuk Kodály örökségét ma? Nehéz a kérdésre választ adni. Annyi bizonyos, sok mindenben elcsodálkozna a mester, ha itt lenne köztünk. Örülne, hogy a 2007-2008-as tanévben – több korábbi hiábavaló kísérlet után – újra megkezdte működését a Népzene tanszék, Richter Pál zenetörténész, a Zenetudományi Intézet népzenei archívumának vezetője irányításával. Az igazsághoz tartozik, hogy voltak próbálkozások, kísérletek felsőfokú népzeneoktatásra korábban is, illetve a Nyíregyházi Főiskolán az 1990-es évek elejétől az énekzene tanárképzéshez csatlakozva – tehát nem önállóan – működik népzene-tanárszak. A zeneakadémia eddigi próbálkozásai nem vezettek eredményre. A népzeneoktatás - igen hosszú folyamat után- végre eljutott az egyetemi szintig. Kodály magyarságprogramjának a népdaloktatás képezte egyik legfontosabb részét. Mégis, ennek az oktatásba való teljes körű átvétele váratott magára. Részei természetesen működnek, hiszen az iskolákban van énekóra, népdaloktatás, ami a szolfézsoktatásnak is fontos része – de nem tudott úgy intézményesülni, hogy a felsőoktatásba önálló képzésként épült volna be. (Norvégiában erre a célra tizenöt évvel ezelőtt alapították az Ole Bull-ről, egy a XIX. században élt hegedős-zeneszerzőről elnevezett, a nyugat-norvégiai Voss városában működő, népzene akadémiaát. Az oszlói zenefőiskolán nyolc éve folyik hangszeres és vokális népzenei képzés) Igaz, az elméleti képzésnek Magyarországon jelentős a hagyománya: a Szabolcsi Bence által indított zenetudományi tanszakon kezdetben párhuzamosan folyt zenetörténeti és etno-muzikológiai oktatás. Ez utóbbit Kodály és Lajta László vezette. (Lajta ké-

sőbb Franciaországban telepedett le és ott folytatta munkásságát) Kodály nyugdíjazása, majd halála után a népzene kutatók képzése sajnos nem folytatódott. (Kodály először 1942-ben, 60 éves korában ment nyugdíjba. A háború után a Tudományos Akadémia rendes tagja, később elnöke lett, és folytatta munkásságát. Az 1945-ben szervezkedő testületek nem nélkülözheték személyes részvételét. Átvette a Művészeti Tanács elnöki tisztét, a Zeneművészek Szabad Szervezetének is elnöke lett, majd ősszel a Zeneművészeti Főiskola Igazgatósági Tanácsának elnökévé nevezték ki. Szorgalmazására az új tanévben bevezették valamennyi tanszakon és osztályban a szolfézsoktatást. A Nemzetgyűlés – a szellemi és közélet tizenkét vezetője– képviselővé választja. Ennyi tisztség – nagy tisztesség, kétségtelen. De mennyi időt rabolt a sok ülés attól a munkától, amit a legfontosabbnak érzett: a zenei nevelés reformjától.) A hangszeres és énekes népzene nem lehet meg tánc nélkül, emiatt van kötelező néptánc oktatás is.

Kérdés, mi legyen a Kárpát-medence, a magyar nyelvterület összegyűjtött és a különböző „revival-mozgalmak”-ban használt hagyományos zenei kultúrájával, magyarokéval és a szomszédos etnikumokéval, népekével? Kezeljük múzeumi tárgyként, letűnt korok értékes emlékeként? A másik lehetőség a szélesebb használat: ez a zenei kultúra elsajátítható. Életben lehet tartani és meg lehet tanulni azt a zenei kincset, amit az évszázadok megteremtettek. Kodály mondta: „Szükség van magyar zenei nevelésre, magyar és nemzetközi szempontból egyaránt. Nemzetközi érdeklődésre annál inkább tarthatunk számot, mennél magyarabbak vagyunk. Magyar zenei műveltségre pedig csak ezen az úton jutunk el, e nélkül továbbra is csak idegen művészetnek szálláscsinálója minden zenetanításunk. Választanunk kell: gyarmat maradjunk-e továbbra is, vagy független ország legyünk, nemcsak politikában, hanem kultúrában, saját egyéniségünk érvényesítésében is.” (Eősze, 163. o.)

Kodály és Bartók öröksége kötelez és komoly feladatot hagyott az utódokra. Szokolai Sándor zeneszerző ezt az örökséget és kötelezővállalást a következőképpen értelmezi: „Kodályt tekintem jelképesen mesteremnek, mert nála tanultam zeneszerzést. De a kompozícióit mindennapi eledelemnek érzem. Poéta doctus volt! Művei mindennapi eledelem. Sokat tanultam munkáiból, csakúgy, mint Bartók világából. De Kodály hitéből és bölcsességéből merítettem a legtöbbet. Ő azt mondta – és ezt soha nem felejttem el, hogy az Isten ad az embernek kicsi, közepes vagy nagy tehetséget, de ha nem ad hozzá tartást, semmire sem megyünk vele. Ő mondta azt is, hogy félművelt Magyarország. Hát ma már, talán ha negyedműveltnek lehet nevezni, és ha élne, azon is meglepődhetne, hogy a nemzeti alaptervben, még csak meg sem említik a nevét.” (Muzsika, 2006. márc. 49. évf. 3. szám) Ugyancsak pesszimista szavak ezek a világhírű magyar komponistától, aki mellelges tavalay töltötte be 75.-ik életévét.

Hollós Máté zeneszerző, a Hungaroton Classics művészeti igazgatója, szintén kissé pesszimizmusra hajló hangot üt meg, amikor a „Kodály –módszer” mai helyzetéről beszél: „A Kodály-módszer továbbra is létezik. A magyar általános és középiskolai ének-zene tanítás túlnyomó része ezen alapul. A problémánk az, hogy az óraszám abnormálisan lecsökkent: heti egy óra, a gimnáziumokban pedig fakultatív (tehát ki is hagyható). Ma már ének-zenei általános iskola, ahol naponta van énekóra, alig van.”

Sajnos nem készült és nincs is tervben Kodály CD hanghordozó, vagy kotta összkiadás, mint Bartók esetében.

Hogy milyen a két zeneszerző szakmai megítélése Magyarországon, arról Kocsis Zoltán zongoraművész, a Nemzeti Filharmonikusok művészeti vezetője így nyilatkozott: „Kodályt megpróbálják beskatulyázni, Bartók alá helyezni. Ez téves magatartás. Okvetlen meg kell említenünk, és hangsúlyoznunk kell Kodály sokoldalúságát.” (Elhangzott a MTV 2, Kultúrház című adásában. 2007. március)

Bartóknak és Kodálynak nemcsak népzenehez fűződő kapcsolatát, hanem egész művészi látásmódját a nyitottság jellemezte. A művészetük örökségével való sáfárkodás évtizedeiben ez a nyitottság hosszú időre elhalványult. A magyar zenei nyilvánosság egyes hangadó személyiségei már Bartók és Kodály életében támadást intéztek művészetük ellen. Bartók halála után pedig – a szocialista zenei doktrína 1950 körüli Bartók-ellenes hisztériáját leszámítva – személye és művészete, a „Bartók-modell”, mint a kortárs magyar művészet programja, egy időben szinte vallásos tisztelet tárgyává lett, a „ne legyen idegen isteneid” kizárólagosságával. Az ugyancsak kizárólagosságra törekvő politikai hatalom igyekezett a Bartók és Kodály iránti tiszteletet, saját, „új világot építő” ideológiája szellemében kihasználni: Bartók, a szocializmus előfutára, a „lobogókn, Bartók...stb.

Bartók és Kodály álláspontját: kérlelhetetlen szembehelyezkedésüket a nép használatára készült zenei műfajokkal, amelyek ítéletük szerint zeneileg nemtelen eszközökkel igyekeztek a népiesség látszatát kelteni – operett, népies dal, vagy köznyelven magyar nóta – tiszteletben kell tartanunk, de a 21. század távlatából visszanezve nem kell feltétlenül mindenben osztanunk. Ha a mindkettőjükre is hivatkozó népzenei mozgalom türelmesebben lépett volna fel, ha támogatta volna a népies zene és a népdal békés egymás mellett élését, talán Magyarországon is kialakulhatott volna az egységes nemzeti szórakoztató és használati zenei repertoár, amely sok szomszédos és más európai nép zenehasználatának mindmáig sajátos arculatot biztosít, és bizonyos védelmet nyújt a globálisan terjedő populáris zenék áradata ellen. Valamennyien örököseik vagyunk gazdag hagyatékunknak. Az egész magyarságnak - határon innen és túl – kötelessége őriznie ezt.

Ma igencsak létfontosságú, hogy a magyar művészet két gigantikus méretűvé nőtt géniusz, „tisztá forrásából” és a történelmi magyarság példázataiból oltalmazó, védelmező segítséget kapjunk. „Kell a támogatás, hogy a súlyos terhelések

alatt népközösségünket ne érhesse jóvátehetetlen károsodás. Hogy teljesüljön, amint Illyés Gyula óhajtotta, hitte: Kodály karnagy úr „kézintésére”, ha nem is az égre kelne, de legalább fölállna ez a „poklokat szenvedő” nép. És hogy a sok-sok vereségből – talán mégis, végre! – kisajtolhassunk magunknak egy kevéske diadalt. Pusztá megmaradásunk egyetlen nagy diadalát.” (Für Lajos, 180. o.) Valóban kell a támogatás, hogy ne legyen igazá Wass Albertnak: „a mi magyar nagypéntekünk évszázadok óta nem tud húsvét lenni”, és tévedjen az a kétségbeesett erdélyi református lelkész, aki a Duna tévének adott virágvasárnapi interjúban, kétségektől gyötörve, „a magyarságot fenyegető démonról, a széthúzás démonáról” beszélt.

***

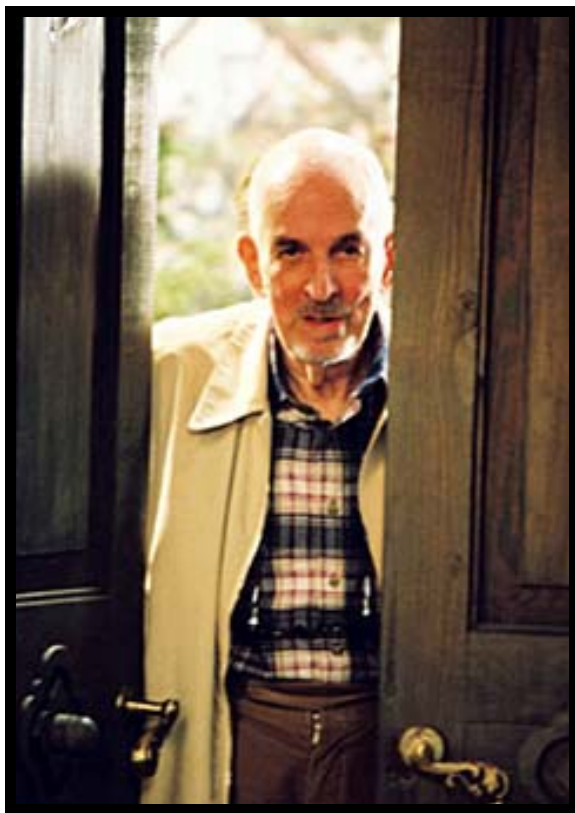

Juhász Gyula

1946-ban született Budapesten, zenész családban. Ismert rock- és jazz-együttesek aktív tagjaként, a budapesti Bartók Béla zeneművészeti szakközépiskola elvégzése után külföldre került. Az Oslói Egyetem zene-tudományi szakának elvégzése után pedagógiából és gyógypedagógiából diplomázott. Tevékeny zenész és kórusvezető. 1981 és 2002 között Skandinávia egyik legrégebbi zeneműkiadójának, az oslói Musikk-Huset AS-nek a munkatársa, majd kottaosztályának vezetője. Kodály Zoltán és Bárdos Lajos kórusművei itt jelentek meg norvég nyelven. Jelenleg zenegimnáziumi tanár. A Hungaroton Classics és a budapesti Editio Musica zeneműkiadó norvégiai képviselője.

neműkiadó norvégiai képviselője.

Elment Ingmar Bergman

„A barátság az égvilágon semmit nem követel, kivéve egyvalamit: őszinteséget. Csak ezt az egyet, de ez nem kevés.”

„Az öregkor hasonlít a hegymászáshoz. Minél magasabbra hágsz, annál fáradtabb vagy, nehezebben kapsz levegőt. De sokkal jobban átlátod a dolgokat.”

„Ahol nincs te, ott nincs én se.”

Lelkész gyermekeként született. 10 évesen bábszínházi előadásokat rendezett. 19 évesen elhagyta a szülői házat, és színházrendezőnek állt. 1944-ben kinevezték a helsingborgi városi színház rendezőjének. Filmes munkái mellett is folyamatosan rendezett vidéki színházakban. *„A színház olyan, mint egy megértő feleség – míg a film jelenti a nagy kalandot, a pazarló és nagy igényekkel fellépő szeretőt.”*

Maga is írt színdarabokat, és filmjei forgatókönyveit is önállóan jegyezte. Az 1944-es *Örület* című forgatókönyvében egy fiatalember győzedelmeskedik egy szadista tanár felett. A fiatalembereket elnyomó rosszindulatú apafigura végig megjelenik korai munkáiban. A gyakran erőltetett kezdeti próbálkozások erőteljes egyéni képzelőerőről adnak tanúbizonyságot. Tizedik filmjénél Bergman rátalált

saját hangjára. 1951-es *Nyári közjáték* című filmjében egy szerencsétlen sorsú szerelemnek lírai tájszemlélete megható. 1955-ös *Egy nyári éj mosolya* című filmjével szerzett nemzetközi hírnevet. A következő három filmje meghatározó lett Európa filmművészetére. *A hetedik pecsét* (1957), *A nap vége* (1957) és *Szűzforrás* (1960) az egész európai filmművészet lényegét sűrítette magába. Bergman szerette illuzionistának és szemfényvesztőnek nevezni önmagát. Lemondott a történelmi helyszínekről, lecsökkentette a stáb létszámát, a helyszíneket szűkítette. Létrehozta a magány filmtrilógiáját. *A Tükör által homályosan* (1961), *Úrvacsora* (1963) és a *Csend* (1963) szereplői magukat és egymást kínozzák, miközben olyan szellemi nyugalmat keresnek önmaguknak, amelyből hiányzik Isten. Az 1966-os *Persona* új korszak kezdetét jelentette: elmerülést az emberi kapcsolatok világában, a premier plánok középpontba helyezését. Az 1972-es *Suttogások és sikolyokban* két nő kölcsönös megkínzásának tanulmányát jelenítette meg. Az 1970-es években filmes pályája leszállóágba került. Elhagyta otthonát és állandó szereplőit. Az 1982-es *Fanny és Alexander* szövevényes családi történet. E film után bejelentette visszavonulását a filmezéstől. Woody Allen szerint Bergman „Valószínűleg a legnagyobb filmrendező a filmkamera feltalálása óta”. Szakmai tökéletessége mellett filmjeinek problematikája, morális tépelődő attitűdje teszi művészetét egyedülállóan jelentőssé. Kedvelt témaválasztása a lélektani konfliktusok részletes ábrázolása. Bergman igen termékeny alkotó, filmjeiben vissza-visszatér bizonyos képi elemekhez, melyeket egyre pontosabban kidolgoz.

Gyakorló színház- és operarendezőként is maradandót alkotott. Állandó operatőre a kétszeres Oscar-díjas Sven Nykvist volt.

A nyolcvankilenc éves svéd rendező békében hunyt el otthonában a balti-tengeri Farö szigeten 2007. július 30-án.

Filmjei:

- *Válság*, 1945
- *Eső mossa szerelmünket*, 1946
- *Hajó Indiába*, 1947
- *Zene a sötétben*, 1947
- *Kikötőváros*, 1948
- *Börtön*, 1948/49
- *Szomszóság*, 1949
- *A boldogság felé*, 1949
- *Ilyesmi itt nem fordulhat elő többé*, 1950
- *Nyári közjáték*, 1950
- *Várakozó asszonyok*, 1952
- *Egy nyár Mónikával*, 1952

- *Fűrészpor és ragyogás* , 1953
- *Szerelmi lecke* , 1954
- *Női álmok* , 1955
- *Egy nyáréjszaka mosolya* , 1955
- *A hetedik pecsét* , 1956
- *A nap vége* , 1957
- *Az élet küszöbén* , 1957
- *Arc / A varázsló* , 1958
- *Szűzforrás* , 1959
- *Az ördög szeme* , 1960
- *Tükör által homályosan* - Trilógia 1. 1961
- *Úrvacsora* - Trilógia 2. 1962
- *A csend* - Trilógia 3. 1963
- *Valamennyi asszony / Beszéljünk most ezekről a nőkről* , 1964
- *Persona* , 1966
- *Daniel* , 1965/66
- *Farkasok órája* - "második" Trilógia 1. 1966
- *Szégyen* - "második" Trilógia 2. 1967

- *Rítus* 1968
- *Szenvedély* - "második" Trilógia 3. 1969
- *Dokumentumfilm a Farö-szigetről* dokumentumfilm , 1969
- *Érintés* , 1970
- *Suttogások és sikolyok* , 1972
- *Jelenetek egy házasságból* tv-film , 1973
- *Varázsfuvola* , 1974
- *Színről színre / Szemtől szemben / Szemben önmagunkkal* tv-film , 1975
- *Kígyótojás* , 1977
- *Egy kis éji zene* , 1977
- *A Bergman-akta* dokumentumfilm , 1978
- *?szi szonáta* , 1978
- *Jelenetek a bábok életéből* , 1980
- *Fanny és Alexander* ,1982
- *Próba után* tv-film, 1983
- *Áldottak* tv-film , 1987
- *A legjobb szándékok* forgatókönyv, 1992
- *Vasárnapi gyerekek* forgatókönyv , 1992
- *Négyszemközti beszélgetések* dokumentumfilm , 1996
- *Bergman hangja* dokumentumfilm, 1997
- *Dúl-fül és elnémul* tv-film , 1997
- *Trolösa* , 2000
- *Konfesszió*, 2001
- *Sarabande* tv-film , 2003

***

Halála alkalmából a Bartók Rádió egyórás műsorban emlékezett meg a világhírű svéd rendezőről, amelyben többek között Herskó János, a Stockholmban élő jeles filmrendező is felelevenítette emlékeit Ingmar Bergmanról.

Leffler Béla munkássága*

Százhusz éve született a svéd-magyar kapcsolatok kiváló munkása

A svéd–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok meghatározó alakja Leffler Béla. Nehéz felsorolni szerteágazó közvetítőtevékenységének minden területét. Felesége segítségével magyar szerzők műveit fordította svédre, és svéd szerzők műveit magyarra. 1924-ben Charles Pierre Backmannal közösen kiadta *Ungern i kultur och historia* (Magyarország kultúrája és története (1) című könyvét, amely svéd viszonylatban egyedülálló összefoglalás a magyar irodalomról, Magyarország történelméről és kultúrájáról, de egyedülálló az 1928-ban megjelent *Ungersk konst* (Magyar művészet (2) című könyve is, melyben a képzőművészetek magyarországi fejlődését vázolja. A fordítások mellett úttörőmunkát végzett a magyar irodalom skandináv fogadtatásának vizsgálatában is. Irodalmi és műfordítói tevékenységén kívül több magyar képzőművészeti kiállítást is rendezett Svédországban és Norvégiában.

Leffler Béla életéről és munkásságáról több tanulmány is született. Lakó György, nyelvész és akadémikus tollából, aki Leffler Bélának köszönhette, hogy Stockholmban tanulhatott, az *Alföld* (3) című újságban emlékezett születésének 100. évfordulójáról. Margócsy József pedig *A két Leffler* (4) című tanulmányában állított emléket Leffler Bélának. Leffler Béla életrajzát Margócsy József és Lakó György tanulmányai, illetve az *Új magyar életrajzi lexikon* alapján ismertetem, a hangsúlyt magától értetődően svédországi tevékenységére helyezve.

Leffler Béla, akit Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* című regényében „kedves magyar követnek” nevez, Budapesten született 1887. október 28-án. 1897 szeptemberétől járt a nyíregyházi evangélikus gimnáziumba. Egyetemi tanulmányait 1905 és 1909 között Budapesten végezte. Az 1909/10. tanévtől okleveles magyar–német szakos középiskolai tanárként alkalmazták egykori nyíregyházi iskolájában. Az 1910/11. tanévben pedig Berlinben végzett kutatásokat, és megírta disszertációját, melynek címe: *Magyar vonatkozású német népénekek 1556 és 1697 között*. Tanulmányútja során ismerkedett meg Signe Maria Liljekrantz tanárnővel. A következőtanév végén, 1912. július 15-én Svédországban házasodtak össze. Nyíregyházára költöztek, ahol a fiatalasszony megtanult magyarul.

1919 fordulatot hozott a Leffler család életében: „A hiányosan-ellenségesen informált nemzetközi világra tekintettel a hazai protestáns diákszövetségek (a kormány intenciója szerint) felkérték Lefflert, hogy aktivitásával, feleségének családi kapcsolatai révén próbáljon rokonszenvet kelteni hazánk iránt az északi protestáns országok közvéleményében, illetve az ottani kormánykörökben.” (5)

Leffler stockholmi tevékenysége során főfeladatának tartotta, hogy az északi

országokban felhívja a figyelmet Magyarország történeti, kulturális szerepére, értékeire. Magyarországon pedig a skandináv, elsősorban a svéd irodalmat igyekezett népszerűsíteni. Margócsy József említi tanulmányában, hogy Leffler gyakran szervezett svéd újságírók számára magyarországi utakat. Az újságírókkal a Dunántúlt, Debrecent és Nyíregyházát is felkereste. A hazatérőújságírók pedig többnyire kedvező, jó szándékú cikkekben ismertették olvasóikkal a magyar viszonyokat.

Leffler svédországi tevékenységének egyik legfontosabb területe a fordítás, és a szervezőmunka, amellyel a fordításokat sikerült megjelentetnie Svédországban és Magyarországon. A fordításokkal kapcsolatban legfőbb támasza felesége volt.

1922-ben Leffler fáradozásai eredményre vezettek: „A stockholmi Magyar Társaság kiadott egy magyar lírai antológiát, melynek anyagát régebb és újabb svéd műfordítók műveiből Leffler Béla gyűjtötte össze.” (6) Az antológia az *Ungersk lyrik i svensk översättning* (Magyar líra svéd fordításban) címet kapta. A kötet bevezetőjét és húszoldalas irodalomtörténeti összefoglalóját szintén Leffler írta. A könyvet a gyomai Kner nyomdában készítették, s fogadtatására nézve egyetlen apró nyom létezik, amelyet Margócsy József talált Leffler és Knerék levelezésében, amely szerint a kötetnek Svédországban jó sajtóvisszhangja volt. (7)

A kötetben Csokonai, Kisfaludy Sándor, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Arany János, Vajda János, Kiss József, Ady Endre és Gyóni Géza költeményei és népdalok kaptak helyet. A főhangsúly Petőfin van 32 verssel.

A következőmunkája volt a már említett, Magyarországot bemutató kötet, az *Ungern i kultur och historia*. Az elsőfejezet Magyarország történelmét ismerteti, majd a jelenkor gazdasági életét mutatja be. Külön fejezetet kapott a magyar nyelv és a magyar irodalom története. A kötetben helyet kapott egy bibliográfia a Svédországban játszott magyar színművekről, és a svédül megjelent magyar művekről. Leffler ugyancsak külön fejezetet szentelt a svéd irodalom magyarországi helyzetének. A befejezőszakasz XII. Károly svéd király magyarországi kapcsolatát részletezi.

Elévülhetetlen érdemeket szerzett Leffler Béla Magyarország, a magyar kultúra svédországi megismertetésében a legismertebb svéd lexikon, a *Nordisk Familiebok* (8) munkatársaként is. A lexikonon keresztül a magyar vonatkozású tudnivalók hozzáértőmegfogalmazásban kerültek a svéd nagyközönség elé.

1928-ban jelent meg az *Ungersk konst (Magyar művészet)* című kötet, amelyben az építészet áttekintését követően elsősorban a kortárs magyar festészetet és szobrászatot mutatja be.

Feleségével közösen fordította egyik legnagyobb vállalkozását, a magyar elbeszélőprózából készült antológiát, amely 1932-ben jelent meg *Ungerska noveller* (Magyar novellák) címmel a Norstedt kiadónál. Az előszót Fredrik Böök professzor írta. A kötetben többek között Babits Mihály, Gárdonyi Géza, Heltai Jenő, Herczeg Ferenc, Krúdy Gyula, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Zilahy Lajos

egy-egy elbeszélése kapott helyet.

Leffler Béla szervezte a svédországi Magyar Társaságot (Ungerska Sällskapet) és az ökezedményezésére, illetve a Magyar Társaság hathatós anyagi támogatásával létesült a Stockholmi Egyetem Magyar Intézete is.

Leffler Béla munkásságával kapcsolatban feltétlenül meg kell említeni Madách Imre *Az ember tragédiájának* svéd fordítását. A régi *Magyar életrajzi lexikonban*(9) helytelenül jelent meg az adat, hogy Madách művét is Leffler fordította svédre felesége segítségével. Ezt a hibát azóta számtalan helyen helyesbítették (Margócsy József, Lakó György, Új magyar életrajzi lexikon, stb.). Madách műve ugyanis Olof Lundgren fordításában jelent meg, a kötetet Buday György fámetszetei díszítik. A könyvhöz Leffler Béla írt előszót, amelyben egyrészt helyet kapott egy tanulmány *Az ember tragédiájáról*, másrészt leírja a könyv svédországi bemutatását is: a fordítást 1932. március 15-én a stockholmi Magyar Társaságban ismertették. Az elsőszínt egy népszerű svéd színész olvasta fel a svéd zeneszerző Moses Pergament kompozíciójának kíséretében. (10)

Pontosabb a megfogalmazás, ha ebben az időben nem is Leffler Béla, hanem a Leffler-család közvetítőtevékenységéről beszélünk. Signe Leffler-Liljekrantz ugyanis svédre fordított több regényt: Bíró Lajostól két regény jelent meg az őfordításában, *A Serpolette (Serpolette)* és az *Imperiál (Hotell Lemberg)* 1916-ban és 1917-ben, Tormay Cécile-től *A régi ház (Ulving's hus)* 1918-ban, és Heczeg Ferenctől *Az aranyhegedű (Guldfiolen)* 1919-ben. Ugyancsak Signe Leffler-Liljekrantz fordította Heltai Jenőket regényét, a *Family Hotel (Familjepensionatet)* 1919-ben, több mint egy évtizeddel később, 1930-ban pedig *A 111-es (Rum 111)* című regénye jelent meg. Signe Leffler-Liljekrantz több elbeszélést is fordított, amelyek legtöbbször a *Svenska Dagbladet* című napilapban jelentek meg, majd később az *Ungerska noveller* című antológiában is szerepeltek, mint például Bíró Lajos *Karácsonyi utazás (En vinterfärd)*, (11) vagy Gárdonyi Géza *A bor (Vimet)* (12) című novellái.

A *Svenskt Pressregister* az 1880–1902 közötti időszakot dolgozza fel, a *Svensk Tidningsindex* pedig 1953-tól tartalmazza a svéd újságokban és folyóiratokban megjelenő kritikák és recenziók bibliográfiai adatait. Az 1902 és 1953 közötti időszakról semmilyen bibliográfia nem áll rendelkezésre. Egyetlen forrás még a recenziós szolgálat, azonban ez is csak az 1930-as évek közepétől létezik. Így Leffler Béla és Signe Leffler-Liljekrantz könyvei abban az időszakban jelentek meg, amelyről semmilyen bibliográfia nem létezik, ezért nincs lehetőség a könyvek fogadtatásának vizsgálatára. A könyvek fogadtatására csak közvetett módon lehet következtetni, mint például a lírai antológia esetében, ahol Margócsy József talált egy megjegyzést Leffler- és Kner- levelezésben.

Leffler Béla munkásságának bemutatása nem lenne teljes magyar fordításainak rövid ismertetése nélkül. Látható, hogy fordítói tevékenységében lényegesen nagyobb súllyal szerepelnek svéd művek magyar fordításai. A fordítások mellett

legnagyobb jelentőségű vállalkozása a *Tizennyolc skandináv író magyarul* (13) című folyam, amelynek Leffler Béla a szerkesztője volt. A folyam svéd, dán és norvég alsorozata 6-6 kötetet tartalmazott. Az egyes alsorozatok címe *Hat svéd író magyarul*, (14) amely 1929-ben, *Hat dán író magyarul* (15), amely 1930-ban, és végül a *Hat norvég író magyarul* (16) amely 1931-ben jelent meg. A folyam nem jelenhetett volna meg a Kner kiadó jelentős támogatása nélkül. Lefflernek emellett sok műfordítása jelent meg, Strindberg, Heidenstam és Lagerlöf műveit fordította magyarra. (17)

Leffler Béla meghatározó szerepet töltött be a svéd–magyar irodalmi és kulturális kapcsolatok történetében. „Leffler Béla teljesítette kötelességét, és örökök egy nagy kultúra szeretetét hagyta ránk. Neve és emléke eszményi hid két ország között, s a két hídfőnél évtizedekig ott sötétlenek a gyászolók” – emlékezett Leffler Bélára Hankiss János a *Napkelet* (18) című újságban. Lakó György pedig így zárja születésének 100. évfordulójára írt cikkét: „Munkájával és emberségével bőven rászolgált arra, hogy érdemeit a debreceni egyetem továbbra is hirdesse, emlékezete szülővárosában is fennmaradjon, s hogy neve a magyar–svéd kulturális kapcsolatok történetében hosszú időnkig éljen!” (19)

Varga Zsolt

Jegyzetek

¹ Charles Pierre Backman és Leffler Béla: *Ungern i kultur och historia*. Stockholm, Norstedt, 1924.

² Leffler Béla: *Ungersk konst*. Stockholm, Norstedt, 1928.

³ Lakó György: *Száz éve született Leffler Béla*. *Alföld*, 1987. 9. szám, 87.

⁴ Margócsy József: *A két Leffler*. In *A Bessenyei TanárképzőFőiskola Tudományos Közleményei* 12/E. Szerk. Csorba Sándor. Nyíregyháza, 1990. 59–71.

⁵ Margócsy József: *A két Leffler*. In *A Bessenyei TanárképzőFőiskola Tudományos Közleményei* 12/E. Szerk. Csorba Sándor. Nyíregyháza, 1990. 64.

⁶ Lakó György: *Száz éve született Leffler Béla*. *Alföld*, 1987. 9. szám, 87.

⁷ Margócsy József: *A két Leffler*. In *A Bessenyei TanárképzőFőiskola Tudományos Közleményei* 12/E. Szerk. Csorba Sándor. Nyíregyháza, 1990. 67.

⁸ *Nordisk familjebok: encyklopedi och konversationslexikon*. Főszerkesztő Erik Thyselius és Verner Söderberg. Stockholm, Nordisk familjebok, 1923–1937. 23 kötet.

⁹ Magyar életrajzi lexikon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.

¹⁰ Margócsy József: *A két Leffler*. In *A Bessenyei TanárképzőFőiskola Tudományos Közleményei*, 1990. Nyíregyháza, 1990. 69.

¹¹ Bíró Lajos: *Karácsonyi utazás (En vinterfärd)*. *Svenska Dagbladet*, 1914. 06. 07.

¹² Gárdonyi Géza: *A bor (Vinnet)*. Fordította: Signe Leffler-Liljekrantz. *Svenska Dagbladet*, 1913. 05. 05.

¹³ *Tizennyolc skandináv író magyarul*. Bev. Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. A svéd, a dán és a norvég alsorozat tartalomjegyzéke, valamint Artur Möller: *Az özvegy* (ford.)

- Bartha Imre), Gunnar Gunnarsson: *A rabszolga* (ford. Hetey József) és Olaf Duun: *Világtalan András* (ford. G. Beke Margit) c. elbeszélése.
- ¹⁴ Hat svéd író magyarul. Anna-Lenah Elgström: Perssonné gyöngyei. Négy elbeszélés. Ford. Bartha Imre. Utószó: Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1929. Per Hallström: Hallgatag, halálos szerelem. Három elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1929. Selma Lagerlöf: A halál kocsisa. Elbeszélés. Ford., utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1929. Pelle Molin: A dal költészete. Elbeszélések. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1929. Artur Möller: Diákkaland. Elbeszélések. Ford. Bartha Imre, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1929. Kner.
- ¹⁵ *Hat dán író magyarul*. Steen Stensen Blicher: *A vejlbyi pap*. 4 elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Holger Drachmann: *Két lövés*. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Gunnar Gunnarsson: *A királyfi*. 5 elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Knud Hjørtø: *Délibáb*. 3 elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Johannes V. Jensen: *Jörgine*. 6 elbeszélés. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930. Johan Skjoldborg: *Lene*. Regény. Ford., utószó Hetey József. Gyoma, Kner, 1930.
- ¹⁶ *Hat norvég író magyarul*. Hans Aanrund: *Téli éjszaka*. Elbeszélések. Ford. Hetey József, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Johan Bojer: *Hazatérés*. Elbeszélések. Ford. Hetey József, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Olaf Duun: *Világtalan András*. Elbeszélések. Ford.: G. Beke Margit, utószó: Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Peter Egge: *Kegyelemkenyér*. Elbeszélések. Ford. Hetey József, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Hans E. Kinck: *Emberék és bolondok*. Novellák. Ford. G. Beke Margit, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931. Sigrid Undset: *Sigrid Az okos leányzó*. Három elbeszélés. Ford. G. Beke Margit, utószó Leffler Béla. Gyoma, Kner, 1931.
- ¹⁷ Verner von Heidenstam: *Endymion*. Regény Damaszkuszról. Gyoma, Kner, 1918. *Hans Alienus*. Gyoma, Kner, 1918. *Szent György és a sárkány*. Budapest, Franklin, 1918. Selma Lagerlöf: *Liljecrona othona*. Budapest, Franklin, 1914. *A császár*. Budapest, Franklin, 1925. *Krisztus legendák*. Budapest, Franklin, 1926. *A generális gyűrűje*. Budapest, Franklin, 1928. *A Löwensköld-lány*. Budapest, Franklin, 1928. *A halál kocsisa*. Gyoma, Kner, 1929. *Anna Svärd*. Budapest, Franklin, 1930. Strindberg: *A Szent-Gotthárd mondája és egyéb elbeszélések*. Budapest, Lampel, 1913. *Utópiák a valóságban*. Budapest, Franklin, 1913.
- ¹⁸ Hankiss János: *Leffler Béla. Napkelet*, 1937. február, 108.
- ¹⁹ Lakó György: *Száz éve született Leffler Béla. Alföld*, 1987. 9. szám, 89.

Váli Sándor: Silence-kuva

Elfeledett élmények újratudatosítója

**Beszélgetés Vály Sándor
képzőművésszel**

A kortárs magyar művészet jelentős, sokoldalú, egyben egyik legellentmondásosabb alakja, a 36 éves Vály Sándor ugyan Finnországban él és alkot évek óta, ám alkotásai, elvei egyszerre bírnak magyar és egyetemes jelleggel. Az 1968. március 28-án Budapesten

született művész a budapesti Képző- és Iparművészeti Középiskolában végezte tanulmányait. Legelső kiállítását 1987-ben a híres Zichy-kastélyban tekinthették meg a művészetkedvelők, azóta pedig sok más helyszínen is, Manchestertől Bécsen át a Komi Köztársaság fővárosáig, Sziktivkarig. Többek között a finnek déli szomszédai, az észtek számára is ismerős a művész alkotása. A 2004. augusztus 15-19. között Észtország fővárosában, Tallinnban lezajlott IV. Finnugor Világkongresszus programjában szerepelt egy sikeresnek mondható performansa, míg korábban, július 30-án – a Tallinni Magyar Intézet közreműködésével – megnyitották legfrissebb, A tragédia születése című tárlatát. Mindkettőnek nemcsak helyszíne (az Eduard Vilde XIX-XX. századi észt remekíró tallinni emlékmúzeumában található galéria), de mély, többrétegű mondanivalója is azonos. * A művésznek egy 1999-es, régészeti jellegű kiállítása, a Kipandum kisebbfajta vihart idézett elő (nemcsak) az észt történészek, régészek és történelemtanárok, illetve a tárggyal foglalkozó újságírók körében. A régészetben is jártas művész „felfedezett” ugyanis Közép-Ázsiában egy várost, a hosszú ideig legendásnak vélt Talazüeket, majd az „ásatások” eredményei alapján összeállította – nagyon korhűen – a „leleteket” bemutató tárlatot. Az Észt Nemzeti Könyvtárban kiállított „muzeális értékű darabokat” az átlagosnál jóval többen tekintették meg akkor... * Többek között életének érdekesebb mozzanatairól és alkotói elveiről kérdeztük a finnországi magyar művészt az augusztus közepén lezajlott tallinni performansát követően.

- Mikor kerültél ki Finnországba?

- 1990 májusában.

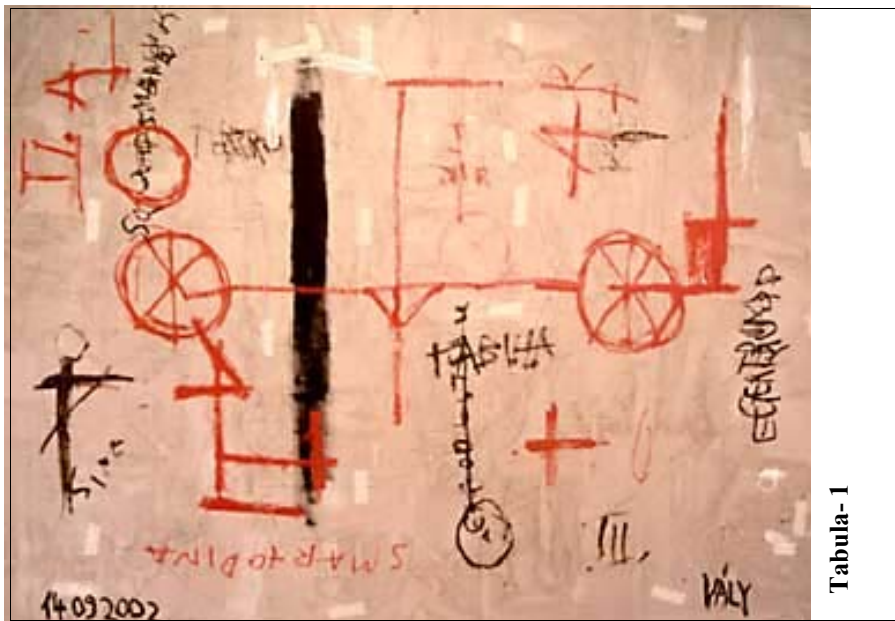
- Miért éppen Finnország mellett döntöttél?

- A történet klasszikus. Budapesten ismerkedtem meg finn feleségemmel, egy éjszakai mulatóban, ahol éppen zenéltünk. Másnap újra találkoztunk, Szentendréen, ahol abban az időben laktam többedmagammal. Feleségem megvett tőlem

egy festményt, de mivel nem volt nála az egész összeg, azt ajánlotta, hogy jöjjenek ki Finnországba felvenni a hiányzó részt. Ez természetesen mindkettőnk részéről csak ürügy volt. Szerelmesek voltunk egymásba, és vagyunk a mai napig is. Így maradtam finn földön.

Finnországról viszonylag sokat tudtam, de ez a tudás főleg etnográfiai jellegű volt. Művészként egy más világból és kultúrából jöttem. Nem volt könnyű, hiszen amin Magyarországon gondolkodtam, dolgoztam, minőségileg más jellegű volt. Újra kellett gondolnom életemet, hiszen nem számításból mentem oda, hanem szerelemből. Hozzá kell tennem, hogy bár fiatalkorom óta volt egyfajta vonzódás bennem észak iránt (többnyire néprajzi jellegű), mégsem akartam igazából északon élni (inkább déli típusú ember vagyok). De ez számomra sorskérdés. Nyilván van valami teendőm Finnországban.

- Csak képzőművészként tevékenykedsz, vagy előadsz, tanítod is a mesterséget?
 - A legfontosabb számomra a képzőművészet, de emellett zenével is komolyan foglalkozom: számomra a képzőművészet elképzelhetetlen lenne zene nélkül. Oda-vissza transzponálok a témákat. Többnyire a kísérleti zenedarabok érdekelnek, modernnek és klasszikusak egyaránt. Most éppen dolgozom egy nagyobb méretű alkotáson, melynek partitúrája eredetileg egy középkori festmény volt. Írással is foglalkozom, de semmiképpen nem tartom magamat írónak. Ahhoz nem érzek tehetséget. Az írások többnyire művészetem háttérének támogatására szolgálnak. Művészetet oktatni nem lehet, bár néha tanítottam, mégis feleslegesnek tartottam.

Tabula-1

Szívesen foglalkoznék tanítványokkal, akiket én választok meg, nem a „hivatal”. De ez már a mester, és nem a pedagógus dolga. Számomra ma sokkal fontosabb a technikai tudás mellett a szellemi kapacitás, az intuíció magas fokú intenzitása. A csupán technikai jellegű tudás az embert nem teszi művésszé. A szellem, az intuíció, az élet magas fokú megélése az, ami művésszé tesz.

- A közönség eddig hogyan viszonyult alkotásaidhoz? Gyakran vagytok-e azonos hullámhosszon?

- Az évek során egyre inkább azt tapasztalom, hogy a művészet csak nagyon kevesek számára érhető élmény. Sokat beszélnek a művészetről, kevesen értenek hozzá. Finnországban a művész-kritikus párbeszéd nem létezik, pedig nagyon fontos lenne, hiszen elméletileg a kritikus dolga bemutatni a művészt, és nem fordítva.

Tíz évig dolgoztam egy nagyméretű munkán, ami számos részből állt össze. Ez egy archeológiai, történelmi, szociális, kulturális fikció volt, és arra akarta felhívni a figyelmet, hogy az idő és a tér a gondolat által fogalmazódik, teremtődik, valósul meg. A csecsemő nem érzékeli sem az időt, sem a harmadik dimenziót. Erre akkor jön rá, amikor belép a harmadik dimenzióba empirikus tapasztalatai során. Vagyis a megszülető ember az idő és harmadik dimenzió tudata nélkül érkezik e világra, amelynek terét a közösség és önmaga fejlődése során kezdi birtokolni és alakítani. Ez azt jelenti, hogy az ember egyik nagy feladata a tér és az idő iránti felelőssége, amelyben az általa alakított történet / történelem zajlik. Az emberi gondolat szabadságának felelőssége életre és létre menő, alkímistához illő nemesedés, melynek során a jó és a rossz egyetemes egészet alkot.

Sok év telt el, amíg az értő kevesek rájöttek arra, hogy e munkám felszíne alatt mély és sokrétű történet fut, és ez nem egy egyszerű, esztétizált és romantizált történet, hanem nagyméretű szociális alkotás. Tíz év eltelté után már valamivel többen értették, de el kell mondanom: sokat nem változtattam ezzel az emberen.

Akadtak „magányos farkasok” is, akikkel ismeretlenül találkoztam az évek során, és amikor kiderült, hogy én vagyok az, aki ezt az „ásatást” elvégezte, kezét nyújtottak, megöleltek, és megköszönték az élményt. De ilyen pillanatokban inkább vagyok ember, mint művész.

- Az 1999-ben megnyitott tallinni tárlatod, a Kipandum nem képzőművészeti, hanem régészeti jellegű volt. Mióta és milyen mértékben érdeklődsz a régészeti iránt?

A tallinni kiállítás régészeti jellegűnek hatott, mégsem ezt az oldalát emelném ki. Volt egy erős irodalmi jellege, hiszen ekkor állítottam ki először a Korgaj Eposzt, ezt a fiktív irodalmi munkát. Éveken át dolgoztam rajta, barátommal, J. K. Ihalainen finn költővel együtt, és a végeredmény megtévesztő volt. Sokan tényleg azt hitték, hogy megtaláltunk egy elveszettnek hitt eposzt. Ez is csak azt jelezte, hogy az embereknek szükségük van a nagy epikus történetekre, mert

hiányzik valami az életükből. Az élet nagy és nemes intenzitása.

Magyarországon egy évig dolgoztam restaurátorként egy ásatáson 1988-89-ben. A feltárt sírok agyagedényeit kellett rekonstruálnom, majd grafikai dokumentációt készítenem róluk. Kiderült, hogy azon a helyen több, egymásra épült kultúra nyomai léteznek. A csontok rettenetesen össze voltak keveredve, de az már jó előre nyilvánvalóvá vált, hogy valami furcsaság tapasztalható a leletek terén. A csontok méretei jóval meghaladták mindegyik kultúra embereinek átlagmagasságát. Ez nagy problémát jelentett. Esténként hallgattam a történezszeket, archeológusokat, és láttam felmerülni a presztizs jelentette gondot és az eddig megszerzett tudás bizonytalan mivoltát. Tévedtek, de ezt nem lehetett hangosan kimondani. Ám ha így van, töprengtem, akkor kik vannak a sírokban? Erre nem kaptam választ.

- Mi teszi vonzóvá számodra ezt a tudományágat?

- Vonzó a múlt kutatása a fizikai környezetben. Vonzó a múlt érintése és a révén felfogott emberi dráma. Az, hogy a halál hatalmas kultúrateremtő erő, amely viszi, vonszolja, hajtja előre az embert, és eközben az ember – nagy reménytelenségében – művészetet teremt, vallást, tudományt alkot meg, városokat, könyvtárakat épít, örül, szerelmeskedik, szomorkodik stb. Ezt az ásatásokon abban a helyzetben láthattam, ahogyan ott, a halállal számukra megállt az idő, és kiléptek a térből, maguk után hagyva egy élet emlékeit. Az élet utolsó pillanatainak voltam tanúja.

Burial — 1991

De nem vonzó maga a tudomány, ami épp annyira fikció, mint bármely vallási dogma. Én a tudományt vallásnak tartom, nem többnek.

- Észtországban mikor fordultál meg először? Most hányadik alkalommal vagy itt?

- Észtországban 1991-ben voltam először, és azután talán hét-nyolc alkalommal.

- Melyik művednek volt a legnagyobb sikere a közönség, illetve a szakemberek szemében?

- Két munkát említhetek meg idevágóan. A tíz évig készített-

csiszolatott, Talazüek című alkotásomat, amely 2000-ben elnyerte a „Kritikusok díját” (ez az a bizonyos „archeológiai” munka), illetve az I-ching piano című munkámat, amely egy kelet-nyugati sors-hangszert kívánt felmutatni azáltal, hogy az ember minden billentyű leütése nyomán megváltoztatja sorsa képét. Erről ennyit, mert nehéz elmagyarázni az alapvetően vizuális élményt. Ám mindkét munkám üzenetét szándékomnak megfelelően reagálta le a közönség és a szakma.

- Így történt a legutóbbi tallinni fellépésed esetében is?

- Közel két éve foglalkozom egy nagyobb munkával, melynek kiindulópontja Nietzsche A tragédia születése című tanulmánya volt. Egy mondatra, illetve gondolatsorra lettem figyelmes, amit aztán a későbbiek során továbbfejlesztettem: a dionüszoszi és apollóni embertípus ellentéte, vagy inkább különbözősége.

A dionüszoszi kép a természet képe, a még nem alkotó ember műalkotásként

megmutató képe. A még mámorban lévő, érintetlen emberkép. Ezzel szemben az apollóni már teremtként lép a színre. Mámor és álom ellentétéről van szó. Minél közelebb van az ember a dionüszoszi típushoz, annál jobban elveszíti művészi létét és válik műalkotássá. Nietzsche e kétféle viselkedésmódból vezette le a művészet két ellentétes típusát. Számomra az apollóni emberkép a nyugati civilizáció individualista, egzisztencialista képe, a sorsát kezébe vevő humanistáé, aki, bár alkotóként lép a színre, szenved, mert alkotásának, létének értelme bizonytalan oly módon, hogy „tudása” miatt elveszítette az ő-s-egy képét. Isten helyett önmagát helyezte a középpontba. Így viszont elveszítette azt a biztonságot adó mércét, amihez képest embernek nevezheti önmagát az ember, és ami a kritériuma az emberré levésnek.

A dionüszoszi embernek ilyen problémái nincsenek. Tudja a mércét, mert az ő-s-egyhez tartozik. Közösségként, de nem tömegként, személyként, de nem egóként. Ismeri létének jelentőségét, mert tudja, hogy ő az Egy-alkotó része, és ezért felelőséggel tartozik. A dionüszoszi mámorban az ember elveszíti individualitásának tudatát, feloldódik, egybeolvad az Ő-s-eggel. Eme egybeolvadás révén a kollektív víziók és képek örvénye az egységbe rántja az embert. De a kábulat után jön a kijózanodás, mindenki visszaesik saját elkülönült létébe. Ez a kijózanodás veszélyes pillanat. Tragikus. (Performansom egyik mozzanata az, amikor Dionüszosz – Juha Valkeapää megjelenítésében – kijózanodik, és öltözni kezd, szavai érthetővé válnak, tiszták és értelmesek.) A tragédia nem más, mint ebből a kollektív ő-s-mámorból való kiesés. Az elkülönülés. És ez egyben elbukás is. Ezt az elbukást szenved meg az ember, bűnként és büntetésként.

A zene dionüszoszi, míg a szó apollóni. És a szó legyőzte a zenét, ugyanakkor viszont elveszítette értelmét. A szó, a nyelv a tudat szerve, míg a zene a lét szerve. De a lét és a tudat nem fér össze, mert a tudat elzárkózik a léttől. És ebből az elzárkózásból született meg a nagy tragédia. (A performans is így kezdődött: mindenféle émoációtól elzárkózva, a nyelvre hagyatkozva olvastam a szöveget, míg Juha a hang, a zene nyelvén „zavart” engem.)

A tudat, a tudatosság szókratészi értelmezésben veszélyes, mert a tudatosság elpusztítja a tudattalan teremtő erejét, az intuíciót. Így született a dialektika, racionalizmus, bölcsesség nélküli tudás, a nyugati életforma kezdete. És ez a tudás felülkerekedett a mítosz, a vallás és a művészet erőin. Az ember többé nem él szenvedéllyel, a dialektika legyőzte a sorsot. Így született az a tévképzet, hogy a tudat korrigálhatja, irányíthatja a sorsot. Ez az apollóni modell lényege: a forma, a fény, a körvonal, az álom, az individualitás. Apollón folyamatosan ellenőrzés alatt tartja önmagát, minden élménye, élvezete ellenére kimarad a sodrásból.

A modern ember már nem is annyira a halállal küzd (persze, azzal is), mint inkább önmaga megismerésével, meghatározásával, a nagy problémával, amit a humanizmus hozott felszínre az Egy-ség elvesztésével. Így vált az egy-ség kétségg. Az ember nem egységes többé, csak fragmentumokban tud élni, gondol-

Mariage altal - 1989

kodni.

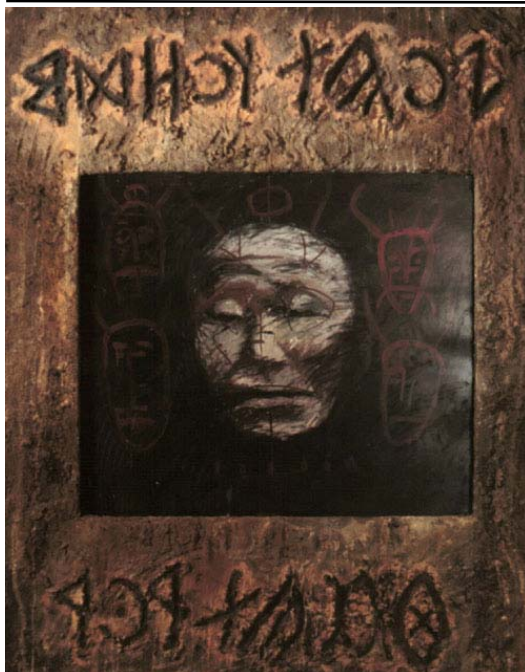
M u n k á m é s a performansz ezzel a problémával foglalkozik, a kettészakítottasággal és a fragmentálódott emberrel, és itt kapcsolódik be az összképbe az említett tanulmány, de már nem Nietzsche gondolataként, hanem inkább a cím által keltett gondolati és képi asszociációk lehetőségeként. A dionüszoszi és az apollóni modell, az Antik és a Modern, a Keleti és a Nyugati, a Nép és a Tömeg, az Egyéniség és az Ego problémájaként. Ez a fajta dualizmus már nem isteni, inkább emberi, egyfajta tudathasadásos „dualizmus”.

A performansz erről a választásról szólt, és azt hiszem, sikeres volt, hiszen egy ember kivételével mindenki magához vette az „urat”, a bort és a kenyeret, vagyis a mércét. És aki magához vette, az meg is értette, hogy milyen választás előtt áll. Egyébként többszöri, személyes tapasztalatom az, hogy az észet ember sokkal jobban érti ezeket a problémákat, mint a finn.

Nem filozófusként közelítek a témához, hanem gondolkodó művészként. Nem választom meg a helyemet a Dionüszosz és Apollón között, csak vizsgálom e jelenség előnyeit, hátrányait, következményeit, azt a változást, amit e két embertípus képvisel a XX. és XXI. században. Számomra a kérdés művészi probléma is.

A modern ember sokat gondolkodik a sorsról, nyilván azért, mert rájött, hogy nincsen többé sorsa. Ideológiák, hatalmak, rendszerek és törvények között sodródik, és rádöbben, hogy amiről azt hitte, saját sorsa, az nem más, mint tömegsorsa, a „massza” sorsa. Természetesen, azt nem állítom, hogy ez a számomra kialakult gondolati rendszer mindenki számára áttekinthető és egyértelmű, de hiszek abban, hogy a performansz alatt lezajlott fizikai, verbális és – a végén – szakrális folyamat érzelmileg és szellemileg érthető volt, felkínálta a választás lehetőségét.

- Mennyire tartod hatásosnak és hatékonynak a performanszot, mint műfajt, a művész-közönség viszonyban?

Mother eart - 1989

- A performansot, mint műfajt, igazából nem szeretem, hatását nehezen tudom lemérni. Nagyon sok olyan előadáson voltam, ahol kifejezetten hülyének éreztem magam, mert emberként, befogadóként, művészként is tanácsstalanul és értetlenül álltam a téma előtt. A performansz veszélye az, ha keretében a művész önmitológiaiával kezd foglalkozni.

É n n e m v a g y o k performanszművész, és ez megkönnyíti dolgomat. Csak akkor csinálok előadást, ha van mondánivalóm, egyébként nem erőszakoskodom és nem „erőszakolom” meg magam. Évente egy, esetleg két előadást csinálok, de azokat hosszú hónapokon keresztül érlelem, várva, hogy minden a helyére kerüljön, és egységes érzelmi-gondolati, szellemi rendszert képezzen.

A jó performansz akkor működőképes, ha a közönség azonnal reagál rá, aktívan is. Valamiféle érzelmi-szellemi reakció megy végbe ilyenkor, energiák szabadulnak fel, amit az ember vagy negatívan, vagy pozitívan él meg. Ha az előadás során katarzis jön létre, akkor jó dolgok történtek. (A katarzis fogalmát azért használom itt, mert a mostani előadás után többen is ezt említették élmény gyanánt.)

Én többnyire ősi élményekkel, emlékezéssel, tudással, tudatosítással foglalkozom munkáimban. Elfeledett élmények újratudatosításával. Amikor a performansz elkezdődik, egyfajta élmény- vagy emlék-behozással kell megküzdenie a közönségnek, amit lassan fel kell ismernie. Az előadás akkor jó, ha ezt az elveszett emléket újra megtalálja önmagában az ember.

A művészet nem csak esztétikai, érzelmi, de szellemi játék is, amely elvárja a közönségtől, hogy ne csupán parazita, fogyasztói társadalom üres szellemű tagjaként bámuljon, hanem befogadóként dolgozzon meg azért, hogy megértse, megkeresse a mozzanatok értelmét. Ha nem érti, két eset lehetséges: az előadás jó, de a befogadók szellemisége nem ér fel hozzá; illetve: az előadás rossz, csapnivaló – és ilyenkor a művész a hibás, ezen pedig komolyan el kell gondolkodnia...

Kérdeztett: TÕNU KALVET (Tallinn)

Sándor Vály

s./ born 1968 Budabest

Opinnot:

1982-1988 Kuvataide- ja teollisuuskoulu, Budabest

1982-1988 Zilahy Studio, Budabest

Yksityisnäyttelyitä:

2003 "Cosmic daybook 03/Tohu vabohu" Lönnströmin taidemuseo, Rauma

2002 "Cosmic daybook 02/Zen" Galleria Ama, Turku

2001 "Cosmic daybook 01/Tabula Smaragdina" Galleria U, Helsinki

2000 "Keerosin harpunoittaja" Cafe Engel, (Art goes kapakka) Helsinki

1999-2000 "City of immortality" Aboa veturs/Ars nova, Turku

1999 "Kipandum" Eesti Rahvusraamatukogu, Tallinna

1999 "Kipandum" Scen Pegasos, Vaasa

1998 "Anatomia Pseudomonarchia Daemonum" Studio Mezzo, Helsinki

1997 "Korgaj Eepos" uusia kaivauksia ja löytöjä Ob Uzukin kaupungista

Unkarin Kulttuuri- ja Tiedekeskus, Helsinki

1996 "Nekropolis" Galleria Pinacotheca, Jyväskylä

1995 "Talazüek" Suomen Kansallismuseo, Helsinki

1994 "Kevään uhri" Taideteollisuusgalleria, Turku

1992 "Talviäidin juhla" Unkarin Kulttuuri- ja tiedekeskus, Helsinki

1992 " Pakana-alttareita" Vapauden Aukio, Helsinki

1990 Jazz Presso, Szentendre, Unkari

1989 Kiláto Galeria, Budapest

1988 Mielisairaalan kirkko, Budapest

1987 Zichy kastèly, Budapest

Yhteisnäyttelyitä

2002 Taiteilijaseuran 107.näyttely, Taidehalli, Helsinki

2001 Riihimäen Taidemuseo

2001 Lönnströmin Taidemuseo, Rauma

2000 "Ugriculture" Gallen- Kallela Museo, Tarvaspää

1997 "Side by side" Porin taidemuseo

1995 "Regnum Vendiorum" Manchester, Englanti

1995 "Non Ultra Descriptus", Valkeakoski

1994 "Non Ultra Descriptus" Unkarin kulttuuri- ja Tiedekeskus, Helsinki

Bocklin variation - installáció - 2001

- 1994 Nuorten suomalais-ugrilainen yhteisnäyttely Komi, Syktyvkar
 1993 "Shaman Summer" Kemi
 1987 Wien, Itävalta
 1986 Encs, Unkari
 1986 Budapest "Zilahy Studio", Unkari
 1985 Zsámbék, Unkari

Teoksia kokoelmissa

Kemin Taidemuseo
 Porin Taidemuseo
 Lönnstömin Taidemuseo

Tunnustukset ja palkinnot

2000 Kritiikin kannukset (Suomen arvostelijain liitto)

Apurahat

1997 Nietzsche projekti
 2000 Frame
 1998 Opetusministeriö
 1997 Suomen Kulttuurirahasto (TaIazüek projekti)

Jäsenyydet

Taidemaalari liitto
 Tarihstan Akademia

Julkaisut

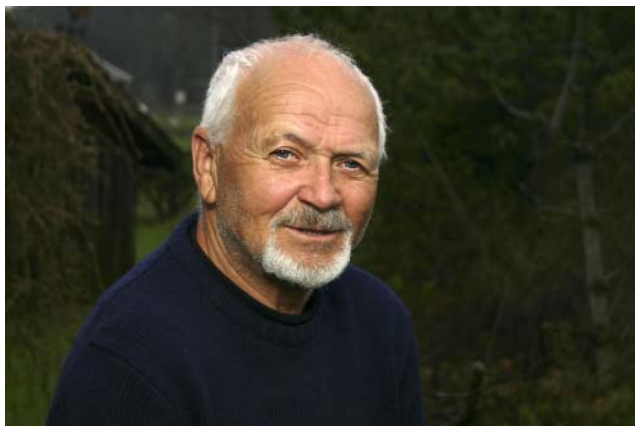
- 2003 Otso Kantokorpi: Kosketuspintoja Kustannus Oy Taide
2003 J.K.lhalainen - Sándor Vály "Laiminlyödyn maailman todistus" runo CD,
nud records 03
2002 S.Vály - Cosmic Daybook, Apokri
1998 S.Vály - Korgaj Eepos, Apokrif
1998 Sándor Vály - Talaziiek Ob Uzuk/Nekropolis, Apokrif
Sándor Vály - Talaziiek, Palladium

Giotto – installáció — 1999

**Vály Sándor
további munkái
a Képtár
mellékletben.**

Birincsik József önmagáról

1927-ben születtem Egerben. 1948-ban forrósodni kezdett a talpam alatt az áldott anyaföld. Augusztus 20-án Ausztriába diszszidáltam, onnan Olaszországba mentem. Rómában, Nápolyban huzamosabb ideig tartózkodtam. 1956 január 16-án érkeztem Norvégiába. Itt többek között a VW-nél dolgoztam, kocsikat javítottam 22 éven át. Nyugdíjba vonulásomig a Norvég Operában, mint világosító technikus dolgoztam.

VW Boble alkatrészekből szobrokat formáltam: Sielők, Korcsolyázók, Hazafelé, Tüntető, Sieszta, A Keresztre feszített, stb.

Birincsik József: Sieszta

Birincsik Károly fémalkat-rész- szobrai

Nagy Erika önmagáról

Több mint negyven évvel ezelőtt születtem Gödöllön. Boldog gyermekkort nem mondhatok magaménak, talán ennek köszönhető hogy elég zárkózott vagyok.

Próbálok visszaemlékezni, hogy kerültem-e egyáltalán valaha valamilyen művészeti ág közelébe, de nem emlékszem ilyesmire. A fotózás is minden előzmény nélkül jött az életembe.

Fotóim készítésében kevés a tudatosság: állandó kényszert érzek arra, hogy megörökítsek olyan dolgokat, olyan pillanatokot, melyek a bennem lévő és számomra a más módon kifejezhetetlent segítenek megjeleníteni.

Nagy örömet okoz, amikor valaki rátalál fotóimban valós énemre. Családommal tizenötödik éve élek Uppsalában.

Csoportos kiállítások

2005 - NeoFoton, Művészet Malom, Szentendre

2006 - Grand, Uppsala

2007 - NeoFoton, Gödör Klub, Budapest

Fotóim könyvekben, újságokban

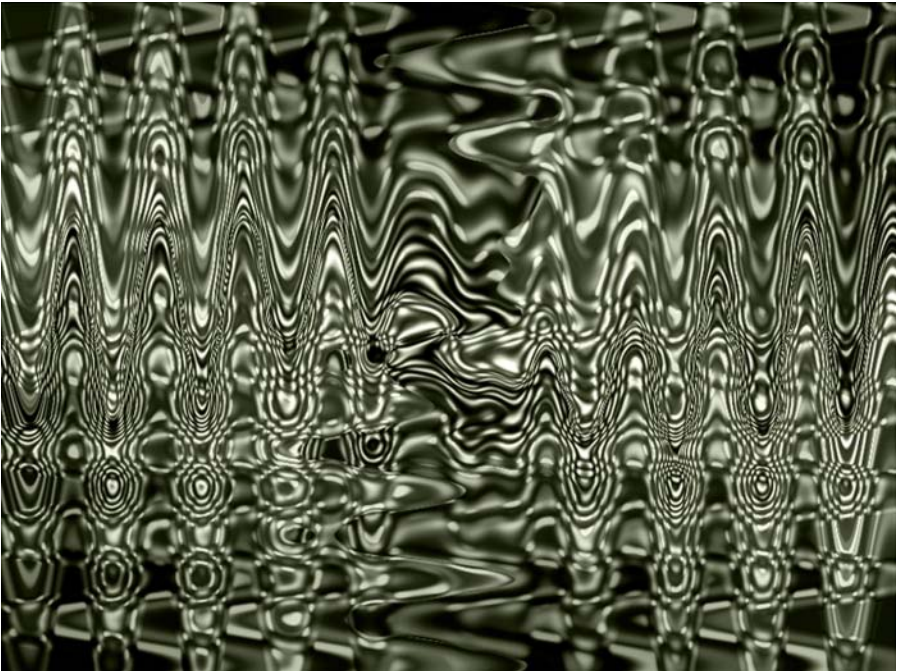
Csukás Tibor: Fotózz, 2004

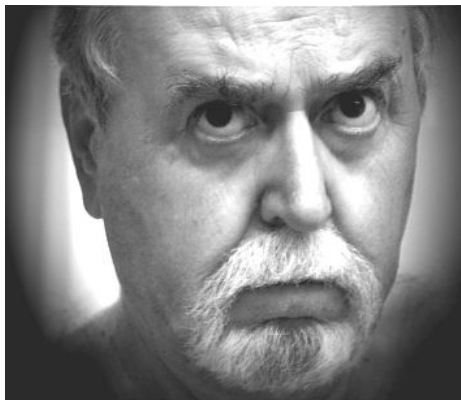
Fotóvilág - 2007

Digitális Fotómagazin, 2006 március, 2007 május

Híradó - Svédországi Magyarok Országos Szövetségének lapja, 2007

Nagy Erika további munkái a Képtár mellékletben.

Hancz Imre önmagáról

Sopron közelében születtem, 1956-ban hagytam el Magyarországot. Ausztriában érettségiztem a norvégek által támogatott magyar gimnáziumban. Innen kerültem Norvégiába. A norvég nyelvkurzus után nem egyetemre, hanem tanoncként egy nyomdai fotóstúdióban vállaltam munkát. Otthon már fotóztam, és pénzt akartam keresni, amíg jobban megtanulok norvégül. De aztán elhatároztam, hogy ezen az úton maradok, a fotózáshoz szükséges

szakmai iskolát végeztem, majd a kölni szakfőiskolán tanultam. A fotóriporterség kivételével megjártam a fotósélet minden berkét. Dolgoztam reklámstúdióban, színházban, vidéki fotósüzletben gyermekeket, házassulókat fényképeztem. Aztán saját stúdiót indítottam, reklámirodáknak dolgoztam. A rendelések mellett saját elképzeléseim szerint a művészi fotózással kísérleteztem. Norvégiában ekkor kezdett a fényképezés - mint önálló művészi kifejezésforma - kibontakozni.

1969-ben Korda Kovács István kollégámmal közös kiállítást rendeztem az osloei Vigeland Múzeumban. 1974-ben megalakult a norvég fotóművészek szövetsége (Forbundet Frie Fotografer), amelynek alapításában részt vettem.

Kétévenként országos kiállítást rendezünk. Ez ma már a norvég művészeti élet elfogadott része. Tizenöt esztendeig tanítottam az osloői fotóiskolában. A tanítás mellett szabadon dolgozhattam, saját elképzeléseimmel foglalkozhattam.

Hancz Imre: Önarckép

Hancz Imre további
munkái a
Képtár mellékletben.

Tar Károly

Mi a magyar ? — 2

Ezt a kérdést nemcsak a nehéz időkben, hanem naponta kellene magunknak feltennünk.

Hangsúlyosan, éppen hetven esztendeje, amikor a magyar magyarra mutatott, „mint rossz, gyöngye, hamis, beteges magyarra”, a Magyar Szemle Társaság neves tagjai – Babits Mihály, Bartucz Lajos, Echardt Sándor, Farkas Gyula, Gerevich Gyula, Kerecsényi Dezső, Kereszturi Dezső, Kodály Zoltán, Ravasz László, Szekfű Gyula, Viski Károly, Zolnai Béla és Zsirai Miklós - fogalmazták meg feleletüket a Szekfű Gyula szerkesztette, méltán nagy visszhangot keltett, és ma is figyelemre méltó, a kérdéssel azonos című kötetükben.

A Mi a magyar? időszerűségét nemcsak a kötet megjelenésének közelgő évfordulója, hanem az a korszakváltás, amit országunk Európai Unióba való belépése ró a magyarságra, teszi parancsolóan szükségessé. Szekfű Gyula ma is találó megfogalmazásában azért, hogy: „...öntudatosá tegye az emberekben magyarságukat és megóvja őket a tévelygéstől, az illúzióktól, az ingoványba süllyedéstől”. Mert az európai közösséghez való tartozás újabb kötelességeket jelent nemzetiségünk, sajátosságaink, hagyományaink őrzésében. A tudatosan vállalt magyarság továbbéltetésének kötelezettsége indokolja ma is, hogy tudományos vizsgálattal, újabb elemzések alapján válaszoljunk a kérdésre.

Úgy tűnik, túl vagyunk már a magyar romlás századán, ha az elmúlt századot, vagy századokat, ha Kárpát-medencei történelmünket tekintjük, és valamilyen új élet kapujában állunk, mintegy tizenötmillión, az európai nemzetekkel való egyesülés kavalkádjában újabb megpróbáltatások előtt, amikor illik tisztáznunk, mit viszünk magunkkal a nagy közösségbe, mihez tartunk magunkat a magunk megőrzése és a másokkal való állandósuló kapcsolatokban. A begubódzóástól, az ostoba elzárkózottságtól, nemzetiségünk, nyelvünk, jellemünk, szokásaink feladásáig terjedő skálán szólhat hagyományaink hattyúdala. Amennyiben hagyományainkon szellemi javainkat értjük, a legértékesebb javainkat féltő aggodalom környékez minket, s teszi kikerülhetetlenné, hogy nemzeti önismeretünk kérdésére időnként körültekintő, jövőt mutató választ keressünk.

Kérdés az is, hogy kik folytatják majd ezt a munkát, kik lépnek az egykori Magyar Szemle Társaság köré csoportosultak nyomába.

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, a mai magyar művelődésre

is kiterjedő „sanyarú” időkben, egy esztendeje keresi identitászavarának orvoslását. Anyagi támogatásának fogyatkozásával, előjáróinak köre is zsugorodott, választmányi tagjai is jobbára már csak a még nem elége megszokott levelezésre szorítkozhatnak, közösségi munkára lendületesebb vezetés híján az eddigieknél kevésbé foghatók. De mert tagjai magyarságszolgálatukban elkötelezettek, képek a szemléletváltásra, a megújulásra, új stratégiájuk kidolgozására,

Komlós Attila (volt ügyvezető elnök) ilyen irányú javaslatával egybehangozón, a Társaság választmányi tagjaként javasoltam, hogy munkánk középpontjába álljon az összmagyarság önismeretét elősegítő, hagyományait megőrző, művelődését felmérő olyan tanácsadó tevékenység, amelynek eredményeképpen évenként egyszer a köztársasági elnöknek, a miniszterelnöknek és az Akadémia elnökének címzett jelentést készítsünk és hozunk nyilvánosságra. Magyarságunk megtartásának hogyanját mutató legidőszerűbb teendőink évenkénti felsorolása a civil nyilvánosság előtt valószínűleg nem marad válasz nélkül, minden bizonnyal serkentőleg hat ebben a sziszifuszi, az egész népet illető munkában. E feladat elvégzésére keresve sem találunk alkalmasabb közösséget a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságánál. Közel kétszáz, többnyire a tudományos életben tevékeny, a művelődés különféle területein és a közügyekben is jártás elnöksége és tagjainak, az anyaországi, a Kárpát-medencei, az Európai Unió országaiban és nemcsak nyugaton, hanem külföldön mindenütt élő magyarok nemes szolgálata lesz ez a nem hétköznapi munka. Meggyőződésem, hogy a Társaság választmányi tagjai szavazatával indult, és elnökség irányításával felgyorsítható tevékenységhez a gyakorlati teendők előszámálásával, további javaslatok megfogalmazásával juthatunk előbbre.

Ettől az indíttatástól vezéreltetve javaslom, hogy folytassuk a két –három emberöltővel ezelőtt indult gondolatcserét, adjunk a mai ismeretekre, tudományos kutatásokra támaszkodó, kötetbe foglalható választ a Mi a Magyar? kérdésre. A társaság elnöksége, amely megegyezik a Nyelvünk és Kultúránk folyóirat szerkesztőbizottságával, többféleképpen bizonyíthatóan alkalmas arra, hogy e kötet kovásza, szervezője, szerkesztője és kiadója legyen.

Az új Mi a magyar? kötet mielőbbi megjelentetésének szükségességét hangsúlyozva, a kérdés új körülményeit, szerintem, a következő tartalmi okok indokolják:

Öntudatosabb és erősebb magyarságot

Kell-e a magyarságért a létet, illetve a létért a magyarságot feláldozni? A Ravasz László által megfogalmazott kérdés ma már nemcsak a kisebbségi, a szórványokban élő magyarokra vonatkozik. Az bezárkózottság, majd az egyetemesülés (globalizáció) parancsának engedelmessé az anyaországban is nyilvánvalóan megmutatkozik, - csak az nem látja, aki nem akarja -, hogy önmagunk feladásának

következményei csorbítják magyarságunkat. Lemérhető, hogy az elszakított országrészekben élő magyarság inkább ragaszkodik sajátosságaihoz, mint az anyaországban. Ennek felismerhető oka az, amit „a súly alatt nő a pálma” költői megfogalmazás alatt értünk. A Széchenyi által megfogalmazott feladatot, miszerint „Magyarország nem volt, hanem lennie kell”, még nem teljesítettük. Sem anyai, se szellemi téren. Mert ehhez az összmagyarság szellemi együvé tartozása is szükséges. Mennyire igaz, az, hogy hazánkat nem azért szeretjük, mert szép, hanem azért, mert a miénk! Otthon kell lennünk a hazában! A kérdés azért bonyolult, mert a magyarok egyharmada a határon kívül él, és ezek száma a jövőben tovább növekszik. A magyarság, mint érték, egységességének függvényében mutatkozhat meg. Babitsi gondolat, hogy önmagunkra eszmélésünk életfeladat. Kiletünkéről megbizonyosodni, szembenézni azzal, hogy mik vagyunk, és mi van bennünk, kikerülhetetlen az ilyen történelemfordító időkben. „Ezer évet éltünk már e honban, s alig-alig jutott még eszünkbe, módszeresen vizsgálni magyarságunk jelentését és jelentőségét. A nagy szótár... magyar-érzésünk önmegértéséhez még nem készült el.” Nemzeti tudatunk bizonytalansága betegséggént már kikezdte népünk. Intő jel, az anyaországiak csúfosra sikerült népszavazásában a legfájdalmasabb: a határon túliak iránti érdektelensége. A kór megelőzését elmulasztottuk, elhanyagoltuk, ezt beismerni kell ezután gyógyítanunk magunk. Innen a mai tükörtlátás fontossága, kikerülhetetlensége. És nem az akármilyen tüköré, amelyben főként a „mit jelent magyarnak lenni?” kérdését látjuk, mint, amikor szédítő kútba nézünk, hanem az utolsó évtizedekben átélt magyar sors nyersmértékét mutató öneszményítés nélküli, igazmondó tükörré van szükségünk. Ha tükröződik benne káprázatmentesen valóságos képünk, valóságos világunk, ha nem látjuk meg benne mindenféle hibáink szeméttelpeit, és hanyagul elszórt, útszélre hányt rendetlenségeinket, a továbbiakban is magunkkal kell cipelnünk őket, és tovább rontjuk közérzetünket és a nemzetközi életben rólunk kialakult, kedvezőtlen képet.

Nyelvünk mindenekelőtt

Babits Mihály A magyar jellemről című írásában a magyar nyelv sajátosságaival, európai különlegességével is foglalkozik. Zsirai Miklós *Nyelvünk alkata* című tanulmányában Ravasz Lászlót idézve figyelmeztet, hogy nekünk a nyelvünk a legfőbb kincsünk, fontosabb, mint a föld, vagy mint a történelmünk, „leghűbb képünk, mert nem nyelvünk olyan, mint mi, hanem mi vagyunk olyanok, mint a nyelvünk.” Mai nyelvünk állapotát ezért is fölöttébb szükséges kritikusan szemügyre vennünk, hiszen benne valóban megláthatjuk a magunk eltorzult arcát. Szavaink kevésbé halványak, mint más immár „elhasznál” nyelvek szavai, „átlátszóak”, és „aki magyarul gondolkodik, nem gondolkodik sémákban.” Jellemünkhöz tartozónak véltük, hogy inkább kételkedő, mint cselekvő nép vagyunk, de nem cinikusak, hanem józanul azok. Jó volna, ha ezek a régi állítások ma is

igaznak bizonyulnak. Ennek kevés a valószínűsége. De bármennyire is elmarasztaló legyen, a jövőben folyamatosnak ajánlott tudományos vizsgálódás, hasznáért időnként mindenképpen meg kell tennünk, mert csak így derülhet ki nyelvépölásunkat körvonalázó teendőink súlya és sürgössége.

Meg kellene vizsgálni, miben változtunk ezen a téren is az eltelt három emberöltő súlya alatt. Merre halad nyelvünk dicsért friss képszerűsége, európai egyénisége? Kérdőjeles már az is, amit tudományos kutatás nélkül is érzékelhetünk. Mi az oka a fenyegetően terjedő zagyvanyelvűségünknek? Mi az egykori latin és német hatást felülmúló, se nem angol, se nem magyar keveréknyelv eluralkodásának orvossága? Miért használunk annyi nyelvi sémát, gondolkozásnélküliségünket mutató sablont, szavaink értelmével ellentétes, divatszót? Miért hallgatólagosan elfogadott szabály, hogy nyelvünket nem érdemes különleges odafigyeléssel pallérozni, mert a nyelv olyan, mint a minőségi villanyborotva, megbízhatóan öntisztító? (Lehet, hogy csak engem bánt már az, hogy a *pár* kifejezésünk a *néhány* helyére tolakodott, amelynek, az értelmező szótár szerint csak másodlagos jelentése. Utánanéztem, már Jókai is – sűrűn - így használta. Pedig még ma is, néhány kisvárososunkban a *pár tojás*, éppen kettő, mintahogyan az *ifjú pár* sem *pár ifjú*, hanem csakis kettő, amióta a többnejűséget, legalábbis hivatalosan, még a törzsi életünkben elhagytuk. És az is zavar, hogy örökösen *odahaza* és *idehaza* az otthon és az itthon neve, és hogy a szajkózott *Elnézést!* is említsem, amelynek mondandójában hibánk beismerése csak halványan van jelen. A bocsánatkérést száműztük, elnézett hibáink pedig halmozódnak, mert ha mindent elnézhetnek nekünk, semmi okunk arra, hogy javítsunk magunkon. Ez már annyira sablon, hogy a francia filmek szereplőinek *pardon!*, az olaszok *scuzi!*, az angol *excuse me!* kifejezését is csakis „elnézést”-ként halljuk vissza a filmekből, a tévéből. Úgy tűnik, a magyarok nem hajlandók bocsánatot kérni. És az is meggondolkoztató, hogy nem minden divatos sablonkifejezés kopik ki egyhamar a köznyelvből, némelyik állandósul, nyelvészeink sorolhatnák szavainkat, amelyek jelentéstartalma fogyatkozott, átalakult, netán ellentétesé vált.)

Nyelvünk őreinek elbátortalanodása lehet az oka, annak, hogy félévszázaddal ez előtt a magyar ember csak gyereket *csinált*, ma elterjedt a választékosság hiányát mutató cselekvésmegnevezés, a *csinál* homálya alá minden belefér, ilyenformán mintha valamiféle ádáz verseny folyna, agyatlan divat kelne lábra azért, hogy az eleink által használt szókészletünkben mindössze néhány százat vagy ezret használjunk. „Zolnai Béla megállapítása, hogy jó szándékú nyelvújításunk is, az idegen gondolkodás szolgálai utánzásával, hozzájárult nyelvünk németesítéséhez. Ezt a betegségét nyögjük ma is, az angoltól átvett szokással, a segédigék sokszor fölösleges használatával például. Svéd- magyar unokámmal naponta kell megküzdennem, hogy kigyomlálja ezt magyar beszédéből. („En tudok menni veled... én tudom látni a kocsit... a ...*keresztül* meggondolatlan és feltűnő gyakoriságú használata stb., stb.)

És még mennyi sok minden a teendő magyar kiejtésünk idegenségeinek megtisztításában. „A nyelv is énekel, a zene pedig beszél” állítja Kodály Zoltán. E kettő pedig összefügg, a nyelv zenei eleminek tudatosítása, közelebb visz a magyar zene világához. „Születése még senkit sem tesz magyarrá. Azért is meg kell dolgozni.” Ehhez pedig művelődni kell. Nézzünk hát körül: Mi a Magyar a kultúrában? Harc vagy béke ázsiai hagyományaink és a nyugati kultúra között, amelynek átjárhatóságát ezer éve erőltetjük.

A beözönlő idegen szavak ellenére szegényedik a nyelvünk, és vele együtt jellemünkben is sorvad mindaz, amit magyarnak tartottunk. Ha ezt ezeréves országunk levegője táplálta, („képzeletünk szingazdagsága, méltóságteljes nyugodtságunk, lényegét tömörítő hajlamunk, tiszta, egyenes beszédünk” stb.) és megmérettetésünk hiányjeleket mutat, valószínűleg baj van a „levegőnkkel”.

A Mi a magyar? kérdésre adott őszinte feleletekből majd mindig kitetszik, hogy nemesítésünkért gyökeres változtatásokra lesz szükség, egész népünkre ható változtatásokat követel az idő.

De lássuk, hogy mi mindent kínálnak még gondolatcserére a kötet szerzői.

Határtalan hazában

Ma más kell, hogy legyen haza fogalmunk, mint az egykor volt. A Kárpát-medence magyar földje most újra kitárulóban, a régiók, a határokon átlépve újra közösségformáló erejüket mutatják. De még elkerüli a társadalom figyelmét a régi Magyarországon kívül élő azon másfélmillió honfitárs sorsa, akik még nyelvükben vagy egyre inkább már csak emlékeikben hordják a haza fogalmát. Rendre otthon lesznek más hazában, vagy a *hordozható haza* kifejezéshez szoktatják maguk, mert valahol otthon kell lenniük a világban. A haza éltető figyelme nélkül nemzeti érzéseik halványulnak, elhalnak, s ezt emberileg a maguk kárán teszik, az anyaország szempontjából pedig veszteségről kell beszélnünk. Belenyugvással elterjedt a gondolat, miszerint a hazánktól távolabb, a „külföldön” élő magyarok harmadik nemzedékére már nem számíthat az anyaország. Vizsgálatra érdemes, hogy honnan ez a lemondás. Az emberiséget számos titokzatos betegség rágja, de a kutatók sohasem adták fel, ezek okozóit, gyógyításának módját keresni. A határon kívülre menekült, ott rekedt magyarok maguk őrzésére ne volna a felgyorsult civilizáció fantasztikumot tágító körülményei között orvosság? A svédországi Lundban, kétezer kilométernyire szülővárosomtól, hamarabb olvasom kedvenc napilapomat az Interneten, mint amikor otthoni előfizetője voltam, hiszen a postás legalább 12-20 órával később kézbesítette, s ráérősen teszi ma is. Ilyenformán feltehetném Ady kérdését: Én nem vagyok magyar? De kirekesztettségemet, kirekesztettségünket elvégezte az emberi irigységet felvert piszkos politika, közömet szülőhelyemhez elállja a kisszerűség, és a *kaparj kurta, neked is lesz*, harácsolásra

buzdítás gyakorlata. Szemléletváltás szükséges ehhez is, bel- és külföldön egyaránt. „A magyar pártoskodás egészen különös valami, sajátos formákkal és jellegzetes motívumokkal” – írja nagy költőnk, és a megalkuvást, a „struccpolitikát”, a jogfenntartást és a bujdosást jelöli meg eredményeként. Ez utóbbira megjegyzi, hogy „a magyar a saját hazájában is bujdosó”, és hogy türelmes nép vagyunk. Lát-noksága késztesen alapos vizsgálatra, hiszen türelmetlenségünk, civódó, útszéli viselkedésünk immár világismertté vált. Az erdélyi magyar félévszázaddal ezelőtt még viselkedni, becsületet tanulni látogatott el az anyaország fővárosába, aztán apránként, kénytelenül fel kellett felfedeznie, hogy a balkáni viselkedés csápjai, a megbízhatatlanság, a mellébeszélés, a tolvajlás legyalulta azt a magaslatot, amelyre jó volt felnéznie. Ma már az erdélyi ember nem ül taxiba Pesten, nem jár vendéglőbe, mert átejtik, és „a maga mit szórakozik itt velem” ökölrázókat megcsömörlötten kerüli. A két emberöltővel ezelőtti anyaországát „pökhendinek” nevezte az erdélyi ember, aki ezt éppen úgy megvetette, mint a hegyeken túli oltyánok kivagyiságát, balkáni modorukat. Ma a kötekedő bunkóság sűrűsödő tömegeivel találkozva, maga is utánozza, s ha teheti még túl is tesz rajta, mohón utánzó törtetésében. A egykori magyar bátorság, harciasság és lovagiasság elfajzott maradékát örököltük, a nemes küzdőszellem hiányát a magyar sportban sem a magasra emelt léc fölött uraljuk, hanem inkább a tisztos győzelem helyett átveréssel. (Lásd ajzószeres botrányaink.) A Mi a magyar a sportban? kérdés újabb adalék lehetne vizsgálódásunk kötetének tágításában.

A magyarság külföldi rossz hírnevét a honfoglaláskor a rabló hadjáratok alapozták, most vajon mik öregbítik rossz hírnevünk, és milyen tettek, milyen kiemelkedő események és emberek javítják egykori megítélésünk?

Példaképnek mi maradt a magyar hazában? Érdemes volna előszámlálni jót, rosszat.

A hazaszeretet iskolái

A hazaszeretet alapja az otthon, a család. Innen nyerjük szellemünk nyíltságát, szemlélődő fölnyunket, fegyelmzetttségünket, alkotásra késztettségünket. Ri-asztó számok mutatják a magyar családi élet bicegését, amputáltságát a gyakori válások miatt. Hiányzik ennek megdöbentő módon való nyilvánosságra hozatala, amely a magunkba nézést serkentené, és újból felelevenítené ősi hagyományainkat. A közösségi együttélés új, emberi formáit kell hagyományaink alapján népszerűsíteni.

A közösségek összetartozásának eddig legfontosabbnak tartott kifejezője a nemzeti öntudat, amely a nemzeti önismereten alapszik. „A nemzetről szóló képzetek nem élnek a maguk teljes világosságával, mélységével és gazdagságával a közö-ség minden tagjában.” – állapította meg egykor Keresztury Dezső. Ha ehhez a család-ot, az iskolát, a templomot, az egész társadalmat, és az egész országot elmarasz-

taló megjegyzéstől eltelt időben bekövetkezett tudatos és kétségtelenül „sikeres” elnemzetlenedés szocialista éveit is odaszámítjuk, a lerombolt nemzeti tudat építését az alapoknál kell kezdenünk. Az alap pedig a család, az iskola és így tovább. De ehhez a felnőttnevelést is ugrásra kellene készíteni. Örök kérdés: ki neveli a tanítókat?

Hol van az a lelkiismeretből fakadó belső ösztönösség, amit egykor a kisebbségben szenvedő magyarok között, egy gyermekorvosi várakozóban tapasztaltam: a kisfiával várakozó apa csemetéje fülébe súgva tanította a magyarok hét vezérének akkoriban szigorúan tiltott névsorát. Mi készíthette erre a cselekedetre? Bizonyára családjából vagy egykori tanítójától kapta az indíttatást. Ehhez képest, a nemzeti öntudat mai kialakításának vérszegény módozatait is sokallják egyesek, hiszen életük a pénzről, a szórakozásról, elhatalmasodott önzésekről és az értelmetlenül átviharzott évelekről szól.

Ha magyarázatot keresünk hígmagyarságunk eredőjére, nem kerülhetjük el a családnéveinkben is mutatkozó idegenereditiség tényét, sem azt, hogy génjeink vizsgálatából kiderült, hogy Magyarországon, a lakosság alig néhány százaléka magyar eredetű. Csak fel kell ütni a telefonkönyvet ahhoz, hogy erről meggyőződjünk. Az évszázadok óta nálunk gyakori névváltoztatókkal együtt, kis túlzással, állíthatjuk, hogy Magyarország nem magyar. *(Lásd még: A nevekről és a Magyarországnak nem magyar! című írásaimat a Magyar dolgok című kötetben, Erdélyi kis-könyvtár, NIS Kiadó, Kolozsvár, 2002)* De, mert elfogadott gyakorlat szerint, ki-ki olyan nemzetiségű, amilyenek vallja magát, és a magyarság számos kiemelkedő egyénisége, akikre méltán lehetünk büszkék, bevallottan idegen származású, bántó következtetésekre nem juthatunk. De nem kerülhetjük meg azt a lelkiismereti kérdést, amely szerint az ősök tiszteletén alapuló hazaszeretet örökös kétséget támaszthat az idegenekben: ha megtagadják, ha megváltoztatják nevük, őseiket tagadják meg. A kettős önazonosság létráján kapaszkodva, a magyar becsület azt sugallja, hogy az ezer éve országunkba fogadottak, őseiket tisztelve, vállalják magyarságukat. Egyetlen példa, beszédes bizonyítéka annak, hogy csak ilyenformán hiteles hazaszeretetük. A Stockholmban élő, világhíres Klein professzor, lehetett volna Budapesten Kiss, svéd földön Liten vagy akármilyen nevű, de világpolgárként is kitartott magyar zsidósága mellett. Feleségével együtt végzett, sok évtizedes tudományos kutatómunkája mellett a magyar irodalom jeles ismerője és terjesztője, egész estét betöltő versműsora, nemrég pedig a nagy Karinthy írófiával folytatott, a Nagykövetségen folytatott nyilvános beszélgetésével is bizonyította törzsgyökeres magyarságát. Bizonyítja, hogy családjából, iskoláiból kelt hazaszeretete életre szólóan kíséri második hazájában is. Mi a magyar az ilyen emberben? Az, mi talán a legfontosabb, és éppen ezért egyetemes emberi tulajdonság: a becsület.

A magyar meghatározásának lényege a becsületből fakadó nemzetszolgálat, „a romlott haza megtartása és védelme”. Ehhez nem kis- vagy nagymagyaroknak

kell lennünk, hanem összetartóknak. A „széjjeltartást”, ezeréves tényét sem kerülhetjük meg, gondolkoznunk kell feloldásának módozatain. A magyar politika elfogulatlan elemzése lehetne tárgya egyik kötetbe való tanulmánynak. Ha kiderülne belőle a Széchenyi megállapítása szerinti meghatározó igazság: „semmi szebb vonzódás nem köt anyaföldjükhöz, mint egyedül jövedelmeik pontos elvárása”, mérlegelhetnénk mindnyájunk valóságos hazaszeretétét, erkölcsi értékét.

Keresztury Dezső figyelmeztet, hogy már az ő idejében a kor két út elé állította a magyar polgárt: légy méltó jobbik önmagadhoz, múltadhoz, vagy változtasd meg nyelvedet, környezetedet, öltözkéded, boldogulj gátlástalanul, ahogyan tudsz. Nyilvánvaló, hogy napjaink Magyarországá melyik úton törtet kicsinyes célok felé. A magyarosodás és a magyarkodás évtizedeiben észlelt útkeresés mai nyomai világosan láthatóak a ma is fellelhetőek, a különféle álarcban mutatkozó érdekhazafiságban. Eltitkolni nem érdemes, bevallani kell a jövő érdekében.

A hazaszeretet a nemzet szellemi közösségében erősödhet. Ha megszüntethető a nép és eszményei között tátongó szakadék, ha sikerül az egész nemzetet a kornak megfelelő műveltség szintre emelni. Elképzelésekben, tervekben ezen a téren sincs hiány, de a tetteket összeszámolva kevesellhetjük ezeket. És örökösen hiába hivatkozunk gazdasági mutatóink elégtelen voltára. De figyelniünk kell a jobb életkörülményeket rendelkező társadalmak műveltség hiányának jeleire is. . Ebbe beletartozónak véljük az emberiesség mutatóit is. A jövőt idézhetjük Illyés Gyula szavaival: „A magyar az, akinek jellemzésére azt mondhatjuk el, amit a tökéletes emberről gondolunk.” A magyarság önmegtágadással lépett Európába. Mostani elfogadtatásához a rárakodott embertelenségek tudatos elhagyását követeli a józanész.

Kényes dolgaink

A Mi a magyar? kérdés mai megválaszolásakor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tudomány legújabb eredményeit, vizsgálódásait, az új elméleteket földünk, életünk és az élőlények folyamatos átalakulásáról, a világmindenségről, az emberi agyról, a lélekről, a mágiáról, a kollektív tudatról, az élet keletkezéséről, a halálról és még annyi mindenről, amivel az elmúlt évtizedekben okosodtunk. Hihetünk abban is, hogy az anyag és a lélek eredője a fény, ebbe még az értelmünkkel fel nem fogható világ, a tudatalattink és Teremtő is belefér, de amikor a magyar lélekről beszélünk, meg kellene magyaráznunk a lélek eddiginél tágabb jelentését. És azt is, hogy elképzelhető a lélek anyagi eredete is.

Ha kutakodásainkat a magyarság mibenlétéről, nem a fogalmak tisztázásával kezdjük, ha nem a tudomány legújabb eredményeinek ismeretében fogannak iránymutató dolgozataink, akkor a különféle tanulmányok szerzői, nem sokban haladhatják meg Mi a magyar? egykori szerzőit, nem rajzolhatják fel jövőbe mutató valós teendőinket.

Mögöttes beszéd nélkül, magyaros szókimondással, érthető egyszerűséggel írott vizsgálódásokból ért a nép, s talál magának követésre méltót a tiszta beszédből. Az elzárkózás az újtól, ezen a téren is, az európai és a világkultúrához vezető utunk gátja, s végül nemzeti vonásainkat sorvasztó lehet.

Ha napra készen nem ismerjük értékeinket, miként őrizzük meg őket?

(Lásd még: Györffy István A néphagyomány és a nemzeti művelődés, A magyar táj- és népismeret könyvtára, Bp., 1939)

Magyarságunk megbecsülésének fogyatkozó jeleit látnunk kell életünk legapróbb dolgaiban is. A kivagyoskodást sugalló, semmire sem ráérő életünkben, a félműveltség hordóiról zagyválóknak szívesen mellőzik érthető magyar szavainkat idegen kifejezésekkel helyettesítve, fitogtatják ragadós idegenmajmolásukat. Őket nem Széchenyi magyarságot gazdagító szabadelvűsége vezet: „mutassunk az idegen, a minket gazdagító, s az anyanyelvvel majd-majd összeforrandó szó iránt éppen annyi vendégszeretetet, mint amennyivel régi magyar szokás szerint fogadjuk a jövevényt”, hanem a saját nyelvünk értékeinek felületes ismerete, lebecsülése. Lásd a szoftver, hardver stb. kifejezések (angolban érthető, a magyarban érthetetlen, hangalakját illetően is nehezen magyarosítható kifejezések) érthetetlen elterjedését. Pedig jó példáért nem kellene messzire mennünk. Finn nyelvtestvéreink ragaszkodása anyanyelvükhöz példás, minden új dolog megnevezésére keresnek megfelelőt, miközben nem restek a kisebbségben élő svédek nyelvét és az angolt is használni feliratokban, a legapróbb dolgokban, még a busz- vagy villamosjegyeken is. Nem tévesztik össze a többnyelvűsége való törekvést a legfőbb rétegnyelvként használható zagyvanyelvűséggel. Mi, akik annyira szívünkön viseljük a két- vagy többnyelvű helységnevek használatát, miért nem vezetjük be, miért nem állandósítjuk a két- vagy többnyelvű szakkifejezések használatát? Vajon nem így kellene, „magyaros módon” világnyelvek egész lakosságra kiterjedő tanítását támogatnunk? Rövidlátásunk eredője, szókimondóan, a belénk rögződött elvtelen magyarkodás ((ultra)nacionalizmus). Ugyanaz, amiért az anyaországban élő nemzeti kisebbségek megfelelő képviselője még nem, vagy még mindig alig rendezett.

Az időnként felkapott idegen kifejezések közül, íme egy mostani: Feltűnő gyakorisággal hallom a rádióból, hogy az innovációkért mi minden tesznek a műszakiak és az Innovációs Hivatal, merthogy az innováció jövője... stb. Megfoghatatlan, hogy miért jobb, miért kifejezőbb az innováció az újítás szavunknál, amit már csak elvétve hallani a magyar hivatalnokok, közemberek és politikusok szájából. Különösen furcsa, hogy számos közintézményeink megnevezésében előszeretettel használnak idegen kifejezéseket. Kinek jók ezek a fontoskodó nevek. Kár, hogy sikeresnek ítéltető, a városi üzlet- és cégnevek szabályozása nem terjed ki a különféle hivatalok és intézmények nevének felülvizsgálatára, érthetőségének javítására, magyarosítására is. Itt van például egy egészen friss példa, a nemrég alakult Antikorrupciós Koordinációs Testületet. Miért kell az ilyen megnevezések-

ben túltengnie az idegenszavúságnak? Az embernek az az érzése támad, hogy az ilyen hivatalokban betolakodó idegenek ülnek és hatalmaskodnak. Példák sokaságával bizonyíthatnánk, hogy nyelvünk lebecsülése ma is betegségünk. Ennek szakavatott bizonyítása, a jövevényszavak mértékletes, indokolt befogadása nyelvészeink irányításával lehetne folytatása annak az egész társadalomra kiterjedő javítószándékú igyekezetnek, amelynek eredményeképpen magyarságunkat megfelelően gazdagíthatnánk, az eddig lezajlott népies-magyarság vagy európai magyarság vitában, hogy a természetes, a népi élethez kapcsolt beszédünkben megmaradjon, ami magyar: a szemléletesség, az életesség, a képes beszéd.

A magyar írók mutatnak erre jó példát, irodalmunkban, „a szolgálattelvés irodalma”, mutatkozik a magyar jellem is, amely Farkas Gyula hetven évvel ezelőtti megállapítása szerint „története során sokat romlott, de nem ismeri a hízelkedést, a csalfaságot, az álnokságot, az emberi becület áruba bocsátását.” Rózsás, hízelgő kép. Hol vagyunk már ettől?! Mindenképpen felülvizsgálatra érdemes téma ez is. A magyar jelleg felolvadni látszik, délibáb erkölcsünk viharos mezején. Ady riasztó jövendölése szerint: A Duna-táj bús villámhárító, / Fél-emberek, fél-nemzetecskék / Számára készült szégyen-kaloda. Talán az európaiság levegője hozhat javító változást ezen a téren is.

Kényes kérdés az is, hogy a határtalanságra való törekvés eredményei kitágították a magyarság fogalmát, amennyiben az anyaországiak egyre többet tudnak, jobban megismerik a „végeket”, a székelyeket, a csángókat például. Tudományos kutatók génevizsgálatából kiderült, hogy a székelyek csak néhány százalékban magyar eredetűek. A gatyás, kieresztett ingű, mejjeskeptáros, tarkacsikos szövött övvel mutató moldovai csángókat nem könnyű befogadni a magyar népviseletűek társágába. De a kevertnyelvűségük alól kibukkanó ősi magyar szavaink megőrzéséért az eddigieknél is nagyobb figyelmet érdemelnek. Évszázados elnyomásban csodával határosan megmaradt magyarságuk példamutató lehet az elkövetkező nyugatba való beolvadás erőltetett menetében. A Mi a magyar? meghatározásához közelítő néprajzi elemzéskor nem feledkezhetünk meg róluk.

Kodály Zoltán írja a kötetben közölt *Magyarság a zenében* című tanulmányában, hogy „Az értelmiség kivetkőzött a magyar nyelvből, elidegenedett a magyar zenétől. Ha találkozik vele: idegennek érzi. El lehet, hinni, hogy őszintén. Akár aszimilált, akár „törzsökös”, nem közvetlen folytatása a népnek, nem él benne a nép kultúrája, mint felnőttben a gyermek, más a lelke, nem érti a nép beszédét, zenéjét, baját, örömét.” Ezen törvényszerűen jó irányban változtatott az idő, de még messze vagyunk a „honfoglaló lélek újjászületésétől”. De mai tudásunkra alapozva, ideje lenne többet, tudományosabbat tudni a magyarságba beolvasztottak mibenlétéről, és a lélektani kutatások fényében a magyar „lélek” alakulásáról. Hogyan kell értelmeznünk ma az a kitélt, mely szerint „Nem lehet magyar, aki nem iszik a magyar kultúra csodaforrásából”. És, hogy „lelki magyarságunk többet ér, mint a vér.” Van-e, lehet-e ehhez valamennyire kimutatható szomjúság az

évszázadok óta befogadottakban? Mert a szentistváni idegen befogadásból merített új ösztönzés mellett az volt az elfogadott, hogy az idegen hatást károsnak vélték, ha nem tudtuk őket a magunk képére formálni. Tehát magunknak idegen országban beilleszkedést, az idegeneknek pedig nálunk beolvadást ajánlunk? Miért és mit prédikálunk?!

Pedig jól tudjuk, hogy a őseink a különféle törzsek megtelepedésükkor azok önállóságát tiszteletben tartották. Az erdélyi szászok története is ezt példázza. Az ilyen felemáság csorbitja magyarságunkat a mai cigánykérdésben is. A Mi a magyar a cigányságban? vizsgálatával, áldatlan helyzetük emberséges megoldásához is közelebb kerülhetnénk.

Távolodó szórványok

Méltatlan az összmagyarság külföldre szakadt részével történő jelenlegi felületes bánásmód. Úgy tűnik, hogy magyarságuk ápolása immár nem országérdék, egyre hivatalosabbá válik az a nézet, miszerint a más hazába jutottak harmadik generációja, így is, úgy is beolvadásra van ítélve. Innen az a gyakorlat, amely nem számol velük, sorsára hagyja őket. *(Lásd még: Nagy Károly Szigeteket, szórványokat is megtartó haza, határtalan hazában, EKE- Stockholm, 2000)*

A határon kívüli magyarok megkülönböztetése céljából értelemszerűen vannak Kárpát-medenceiek, az Európai Unió országaiban élők és külföldiek, akik nemcsak nyugaton, hanem a világ legkülönbözőbb országában élnek. Az Eu-ban és külföldön élöket, nemcsak számukat illetően illeti megkülönböztetés, hanem többnyelvűségüket, jártasságukat, kapcsolataikat tekintve is értékesek. Munkájukkal, világnyelvűségükkel, de pusztá jelenlétükkel is az anyaországot, a magyarság ismerettségét szolgálják. Kapcsolatuk a szülőhazával nem lehet csupán gazdasági érdek, nyelvük és hagyományaink ápolása az anyaország nyilvánvaló érdeke. Az, hogy Mi a magyar? külföldön több figyelmet érdemel, és tetteket, amelyek a magyar műveltség külföldi fenntartását szolgálják. Hinnünk kell abban, hogy akár-mekkora, az ezt szolgáló beruházás, kamatostól megtérül a jövőben. A külföldi magyarság minden egyes tagja, az anyaország rendkívüli nagykövete. Mindezt hangsúlyozottan és ismételten kellene a közvélemény elé tárni, ahhoz, hogy ezen a téren is szemléletváltásra bírjuk a különféle rövidlátó hivatalokat.

Tudatában vagyunk annak, hogy a magyarság nyelvi közösségre alapuló lelki és kulturális közösség. Függetlenül attól, hogy hol élnek azok, akik politikai, vallási és állampolgársági különbözőségük ellenére, a történelem során eltérő állami keretekbe kerülve, más nyelvi közösséget vállaltak, joguk és egyben önként vállalt kötelességük az, hogy magasabb szinten ápolhassák vagy tanulhassák a magyar nyelvet.

A magyar politikában több ízben megfogalmazott igény szerint, tizenötmilliónyi magyar érdekében kell cselekednünk. Az innen kiinduló gondolatsornak el kell

jutnia ahhoz, hogy az anyaország, a Kárpát-medencei magyarságon túlmenően, a nyugati régió szórványáiban élő magyarságnak az anyanyelvi és hagyományörző gondjait is felvállalja.

A magyar nyelv európai nyelv, az Európai Unió egyik hivatalosa nyelve.

Ebből következik, hogy a világ bármely részében élő magyarok anyanyelvének és kultúrájának megőrzése és gyarapítása, különös tekintettel az anyaországra, a Kárpát-medencében élőkre, és az Európai Unió országaiban megtelepedettekre is, állandó feladatunk.

Az Európai Unió tagjaként, nemcsak a lehetőségeink, hanem a jogaink és kötelességeink is megnövekedtek. A Barcelonában, 1996-ban a Nyelvi Jogok Világkonferenciája által elfogadott Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján, a magyar nyelvet beszélők többségének nyelvi korszerűsödése olyan államokban folyik, amelyek az európai közösséghez tartoznak, idegen szavainkat a velük folytatott társas kapcsolatokból, eredményes nyelvi együttműködésünk révén nyerjük, és a nyelvhasználatnak az egyének szabad cselekvése eredményeképpen hasznosítjuk, de ugyanakkor lehetőséget kell teremtenünk arra, hogy a világ bármely részén élő nyelvtársaink a magyar nyelv magasabb szintű változatait is elsajátíthassák. Ebben az iskolai oktatásnak, a közösségek anyanyelvi nevelésének és a tömegközlésnek rendkívüli a felelősége. Nemcsak a magyarországi és a Kárpát-medencei magyar iskoláknak, hanem az unióbeli régiókban működőknek is feladatuk, hogy elősegíthessék a különböző régiókban élőknek az anyaországi magyar nyelvközösséghez való szorosabb kapcsolódását, önazonosságuk erősítését.

A nyugati és az unióbeli szórványokban folyó anyanyelvi oktatás felületes vizsgálatából is kikövetkeztethető, hogy színvonala elmaradt a hazai iskolákban folyó munka színvonalától, nehezen felel meg a mai követelményeknek, a szülők elvárásainak. A nyugati régiók magyar iskoláinak munkájába közvetlen beleszólása nem volt, nem is lehetett a magyar szakembereknek, de az unióbeli régiókban folyó oktatás színvonalának emelése érdekében, az EU parlamentjében és a különféle szerveződésekben, bizottságaiban tevékenykedő magyar képviselők és tisztviselők segítségével, megtalálhatják annak a módjait, hogy az uniós országokban élő magyarok anyanyelvi oktatásának és művelődésének, az eddigieknél hatásosabb segítői legyenek. Elképzelhető, hogy az uniós országok közös egyetértésben oldják majd meg a maguk anyanyelvi oktatásának szakmai és szervezési kérdéseit az unió minden államában, és ezzel az eddiginél magasabb minőségi színvonalra emelik országukban a különféle nyelvek, más uniós országokban pedig, a saját nyelvük oktatását. Nem tűnik elfogadhatatlannak az a felfogás, miszerint a magyar anyanyelv az EU országaiban való tanításának szakkérdései a magyar szakminisztérium illetékességi körébe tartozzanak. Ennek a szemléletváltásnak nem lehet gátlója a mások belügyeibe való be nem avatkozás elve, hiszen a felek közös érdekében a szövetségi országban történik, és mindenütt a színvo-

nalas nyelvtanulást, a művelődést szolgálja.

Külön vizsgálódás érdemelne a magyar zsidó értelmiség tetemes hozzájárulása műveltségünk kialakításában. Tanulságos két évezredes megmaradásuk mikéntje, amely számos dologban követésre érdemes. Egy Izraelben megtelepedett újságíró társamtól tudom, hogy időszámításunk első évszázadának végén, amikor Jeruzsálem romjai még füstölögtek, az iskola és imaház alapító Ben Zákáj kezdeményezésére, az életben maradt tudós rabbik olyan vallási törvénykódexet dolgoztak ki, amely a későbbiekben kiegészítve láthatatlan falként emelkedett a világban szét-szórt zsidóság védelmére. Ezek a törvények segítették és segítik mai is okos beilleszkedésüket, élenjárásukat az élet legkülönbözőbb területén, a legkülönbözőbb szokású országokban. A törvény eredményességét bizonyítja, hogy zsidóságukat nem kellett feladniuk. Kézenfekvő, hogy magunk s próbálkozzunk a szórványban élő magyarok tízparancsolatával:

- 1. Beilleszkedni igen, beolvadni nem!**
- 2. Ne szégyelld anyanyelvedet.**
- 3. Nemzeti ünnepeinket megtartsd.**
- 4. Tiszteld gazdaországod szokásait, vëgy át belőle mindent, amit jónak látsz és ismertesd néped hagyományait.**
- 5. Vegyesházaságban is beszélj gyermekeiddel anyanyelveden.**
- 6. Három éves korától tanítsd anyanyelveden írni, olvasni gyermekeid.**
- 7. Keresd honfitársaidat. Szoktasd hozzátartozóidat rendszeres anyanyelvi látogatásra.**
- 8. Kerüld a zagyvanyelvet. Havonként olvass legalább egy könyvet, hetenként legalább egy oldalt (levelet, naplót, stb.) írn - anyanyelveden.**
- 9. Rendszeresen hallgass anyanyelveden rádióműsort, nézz anyanyelvű tévét.**
- 10. Imádkozz anyanyelveden.**

Az ilyen vagy hasonló kitételek elterjesztése, ha nem használ, nem árt alapon, sokat segíthet a magára hagyott külföldi magyarság életében. Az anyaország valamely megfelelő intézményének – mint például a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – de egyházi, iskolai, művelődési intézmények ajánlásával és terjesztésében tudatosíthatná teendőinket magyarságunk megőrzésében.

Ha elmarad a határon túli magyarság támogatása, ha nem érzi kellőképpen a haza éltető figyelmét, marad a „csakazértis” elszántsága és dühe, amely a legutóbbi katarzisos népszavazás után, számos értelmiségi kínos megbotránkoztatással magyarságának megtagadásával válaszolt. Volt, akik visszamondták magyar kezdeményezésű tudományos ülésen való részvételüket, vagy magyar nevüket megváltoztatták. Pedig a józanésznek inkább ama román fejedelem határozottságát kellett

volna és kellene mutatnia, aki „ha ti nem akartok engem, én akarlak titeket” üzenetével tett tanúbizonyságot népe mellett.

Intők Reményik Sándor hatvanhat évvel ezelőtt *Mi a magyar?* című, verssorai:

„Magyarok voltak Magyarország nélkül,
Magyarok vannak Magyarország nélkül,
Magyarok lesznek Magyarország nélkül.
Mert az országnál mélyebb a magyarság,
Mert test az ország és lélek a nép –,

Ez akarjuk?!

A magyar jelleget az idő és a hely szülte és alakítja ma is. Nem vagyunk jobbak vagy rosszabbak másoknál. Csak másak. Összeboronálásunk folyamatában egyre hasonlatosabbak más nemzetekhez. A lényeg az, hogy jó tulajdonságainkat megőrizzük. S mert a nemzeti jelleg alakítható, szegényedését vagy kiteljesülését vigyáznunk szükséges. Idegenek, idegen hatások, politikák rombolhatják. Hóman Bálint görög, szír, arab és nyugati források alapján a honfoglaló magyarokat így jellemzi: „szabadságot szertő, jogait ismerő, idegenekkel szemben óvatos, körültekintő, sőt körmönfont, de alapjában nyíltszívű és egyenes, de sokszor álhatatlan, az élet küzdelmeiben bátor, munkabíró, nélkülözést tűrő, de a jólétet, a pompát kedvelő, hallgatag és szófukar, de mulatozás közben kedélyes”. Embere válogatja. Hasonló erényekkel bármelyik európai nemzet büszkélkedhet. Nagyon mélyre kellene ásnunk, hogy általánosan elismert sajátosságainkból újat előbányásszunk.

A skandináviai országokba befogadott magyarok jellegzetes tulajdonságai között elsőként a szorgalmuk említhetjük. De ezt a tulajdonságukat, hasonulva az őslakossághoz néhány keményen ledolgozott esztendő után, leginkább új állampolgárságuk megszerzésével, rendre feladják, gondolkodásmódjuk lassul, elkényelmeskednek, művelődésigényük sem gyarapszik, közösségi szellemük elsorvad. Változtatni ezen otthonról kaphatnának ösztönzést. És régi hagyományaink felelevenítésével és alkalmazásával javíthatnának egyre sanyarúbb közérzetükön.

Itt van például a magyar szervezkedés ősi módszere a tizedesek rendszere, az egymássegítés magyarság által sikeresen gyakorolt módozata. (*Lásd még; Tar Károly: Magyar szerveződés, Szabadság, 2004; Tar Károly: Magyar dolgok, Erdélyi Kiskönyvtár 22, NIS Kiadó, Kolozsvár, 2002*)

László Gyula, a honfoglaló magyar nép életét bemutató könyvében, (*A honfoglaló magyarok élete, Püski, Budapest, 1997*) bizonyítja, hogy a magyar nagycsalád neve, a szláv *család* jövevényszó megjelenéséig, a *nép, had, nem, ág* kifejezések csoportjába tartozó *falú* volt, amelyben a 10-es rendszer volt érvényben. Eleink mágikus erőt tulajdonítottak a tízes számnak. A falú tíz tagjának képviselőjében a kiválasztott, akár tüzes próbát is tehetett a kisközösség tisztaságának bizonyításá-

ra. Ha a templomtól távolabb eső falu népe valamiért nem mehetett templomba, „mégis egy közülük menjen el mindnyájuk képében”, szól Szent László egyik parancsolata. A 10, 100, 1000, 10.000-es rendszer a keleti népek hadseregszervezésének alapja volt, és nyomai megtalálhatók Szent István és Szent László törvényeiben. Ilyenformán a tízes egységbe tartozó családok egybetelepítésével, „Szent István egyszerre szolgálta az ország katonai érdekeit és az egyházi szervezetet.” Mert hagyományainkban elevenen élt a gondolat, hogy a vezető, a fejedelem, a későbbiekben pedig a király, nem a föld ura, hanem a nép vezetője. Régi közösségszervezetünkben az ember volt a fontos, és ezt tükrözi tízes rendszerünk is. Első királyunk tízfalunként rendelte el a templomépítést. Később a különféle települések szervezkedésében, a városok életében jelentős szerepet kapott a tízes szervezet, amely régi katonai szigorából engedve a polgári teendők szervezésére alkalmasnak szelődött. Az ősi szervezetben tíz család vagy ennél több is, tizedet alkotva teljesíti katonai kötelezettségét, de együtt végeznek közös munkában útjavítást, kutak tisztítását és más közmunkát. Az élén álló tizedes legfőbb kötelessége volt számon tartani a vezetése alatt álló közösséget. Ha valamelyik családjában baj történt, segített. A tizedes rendszerint a legtekintélyesebb családfő volt, évenként választották azt, akire az egész közösség hallgatott. Jakab Elek, Kolozsvár történetírója szerint: „A városnak negyedekre felosztása tizedesi és kapitányi intézményekre, szép és egészséges alkotása volt a régi századoknak, lelkesítő emlékei egy küzdelmek és dicsőség között eltelt múltnak, mire büszkén gondolhat a mai nemzedék, s azt fejleszteni, a korhoz idomítva fenntartani az ősök emléke iránti tisztelet és a magyar nemzeti érdek követeli.” A székelységben, Kolozsváron, Debrecenben, Kőszegen, Szombathelyen, Győrött, Egerben, Szatmárnémetiben, Nagyváradon, Szegeden, Kecskeméten és másutt működő tízes szervezetek az ezernyelcszázás évek végéig fennmaradtak. Kolozsváron a második világháború éveiben néhány eszendőre felújíthatták nemzetvédelmi céllal. Napjainkban, Egerben próbálkoznak ennek visszaállításával.

A becsület, a tisztesség, a nyíltság az adott szó szentsége és más magyar sajátoságnak akart jók mellé ma is hozzáírhatjuk a közszolgálat hitét. „Ahol hosszú kisebbségi élet volt a tanítómester, ott beszélni lehet már közösségi gondolatról, szolgálatot vállaló jó szándékról, magánember és hatóság közötti együttműködési törekvésekről ... felelősségvállalásról. Rengeteg cselekvési vágy él az emberekben. Az egymásért való aggódás és tettekészség mind olyan kincsek, amelyeket a társadalmi közösség javára kihasználatlanul hagyni vétség a nemzetközösség ellen.” Puskás Lajos hat évtizeddel ezelőtti tanácsa tanulmányozásra, alkalmazásra vár. Az életközösségek tizedesi munkáját egyszerű emberek végezték, az a magyar tömeg, akit mostanában cselekvésképtelenségre kárhoztat a meggondolatlan és elmaradott vezetők kicsinyes felfogásából eredő gyakorlat. Otthon és a szórványban élő magyarok szervezkedésének megújítását jelenthetné a tizedes módszer vizsgálata. Vajon annyira megváltozott volna gondolkodásunk, hogy ne fogadná vissza e mé-

lyen demokratikus szervezési formát. A testvértelen nemzet tudatából végleg kikerült volna a szomszéd (utca, falu, község, járás, megye, ország), a természetes határokon belüliek gondja, baja, élete? A nemcsak verségi kapcsolatokkal épített „nagy családot” összetartozásának gyakorlata?

Szekfű Gyula a „dolgok önmagát” néző politikai magatartást ajánlotta annak idején az érzelmi politika, a gyűlölködés helyett. Az örökös viszály magyar átkát nekünk kellene végre megváltoztatnunk „a szétbomló ország, az egymás ellen agyarkodó nép” jelleme ellenére, amelynek eredetét a nyugatra került keletiségünknek köszönhetjük Koppány óta.

A nemzeti gondolat egységét nem elég áhítoznunk, de megteremtünk kellene, hogy nemzetfenntartó és országvédő ősi tulajdonságunkat visszaállítsuk és ne legyünk, Zrinyi figyelmeztetése ellenére „a nemzeteknek és magunknak, ellenségünknek” prédájává. Jellemünk alakította történelmünk és történelmünk visszahatott jellemünkre. Meggyőző példának itt van az elmúlt félévszázad, amellyel nem vagyunk képesek, leszámolni. Pedig ugyancsak tanulságos volna egykoron, amikor máig erő hatásait bevalljuk, elismerjük, kijavítjuk. A nevelés, a nemzeti nevelés sem elegendő ehhez, mert úgy vagyunk vele, mint a szülővel, aki „foglalkozik” gyermekével, ahelyett, hogy minden mozdulatára ügyelve példát mutasson neki. Széchenyivel előszámálhatjuk nemzeti vétkeinket, de ha nem felülről kezdjük az orvoslást: a vezető réteg betegsége fertőzi, mert mindig is megfertőzte, a magyarságot. A magyarság társadalmi kettészakadása, a katolikus-protenstáns ellentét sem járt emberséges társadalmi hatással, és meghirdetett osztályharcaink célját feledő diktatúra sem vált javunkra, nemzetellenességével, jókora lapáttal, okozta mai siralmas állapotunkat. Hazafiságunk formáinak kialakítását és irányítását jobb híján, jó ideje, a maguk szája íze szerint, a jövevények befolyásolják, diktálják.

Vissza tehát, újra csak vissza kell térnünk a „paraszi józanészhez”, népi kultúránk egyesítéséhez, amely az önismeretre építhető magyar szellemiség alapja.

A Mi a magyar? kérdésre adott mai felelet az eddigieknél szélesebb körű járást igényel. Japán évszázad alatt európai műveltségű állammá vált, anélkül, hogy nemzeti hagyományait feladta volna. Vagy éppen azért, mert ápolja. Nekünk is, hányféle területen található sajátosságunkat illene előszámálni a magunk megváltoztatása végett?! Az élő nyelv, a tudományok, az irodalom, a művészetek, a néprajz, népszokások, a népi tudás, gazdálkodás, a honvédelem, az iskola, a zene, a tánc, a játékok, a viseletek, az építkezés mellett, a műemlékek, a sport, a konyha, a háziipar és még sok más terület nyújt izgalmas és felemelő tudást mindarról, amit a hagyományátadás és – átvétel végeláthatatlan folyamatában elsajátítva, a magunk és az utánunk következők életét, magyarságunktól megszabottan, a világ többi nemzeteihez hasonlóan, a legtermészetesebb útra, a velük azonos holnapokba terelhetünk.

Az év műfordításai

Skandináv szerzők

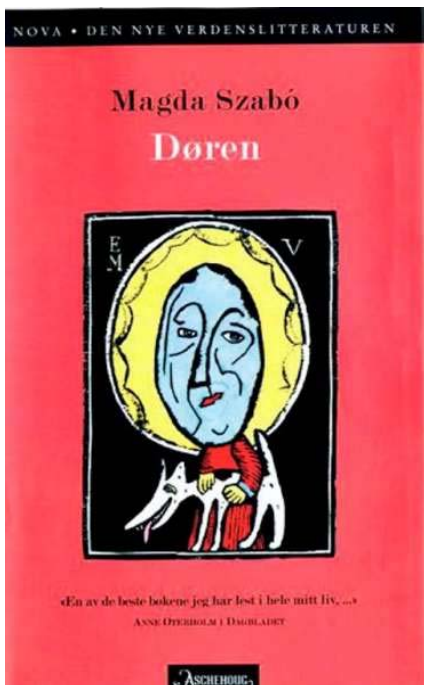
„Az év műfordításai című antológiát másodszer veheti kezébe, aki kézbe akarja venni. Az idei kötet értelemszerűen a magyar nyelvű irodalmi műhelyek 2006-ban megjelent műfordításaiból válogat. Az antológiák már csak ilyenek: mindig post festa állnak össze, többé-kevésbé a már meglévőt gyűjtik egybe, Nachlese-jellegűek, ahogy Rilke mondaná, tehát utólagos szemelgetések az irodalmi közmegítélés által időközben jórészt szentesített termésből, továbbá általában egyetlen válogató tudását és ízlését tükrözik, ha egyáltalán.”

A fenti idézet részlet Turczy István, a kötet főszerkesztője bevezetőjéből. A 78. Könyvhétre megjelent kötet három skandináv szerző művét is tartalmazza.

A finnországi svéd Claes Andersson verseit, a svéd Torgny Lindgren s a norvég Knut Hamsun egy-egy novelláját Jávorszky Béla illetve Kovács katáng Ferenc fordításában.

(Az év műfordításai 2007, Magyar Napló Kiadó, Budapest)

Szabó Magda: Az ajtó / Døren

Fordította **Kemény Kari**

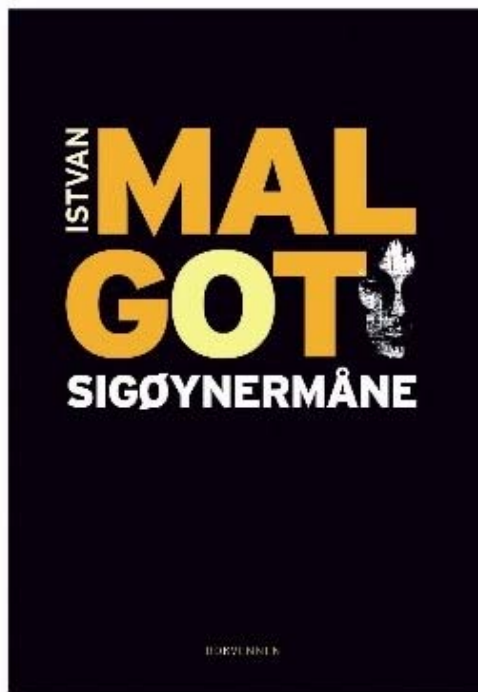
Végre a norvég közönség is olvashatja Szabó Magda csodálatos és megrázó regényét, *Az ajtó*-t, Kemény Kari fordításában. Bár nem ez az első Szabó Magda-fordítás norvég nyelvre – 1969-ben adták ki *Az Őz*-et (*Rådylret*) – mégis mintha csak mostanra érett volna igazán meg a norvég közönség az írónő magával ragadó regényvilágára. Elragadtatott értékelésektől visszhangzottak a norvég sajtó irodalomrovatai, amikor 2006 őszén megjelent *Az ajtó*.

A történet bevallottan életrajzi ihletésű, az írónő saját maga és háztartási alkalmazottja közös történetét meséli el.

Főhőse egy idős vidéki asszony, aki a szomszédos épület házfelügyelője, és aki e munkája mellett takarítást, és egyéb házimunkát vállal a környék lakóinál. A munka feltételeit és a fizetséget viszont ő maga szabja meg, nem a munkáltató. A hagyományos úr-cseléd téma így új fordulatot vesz és az alkalmazott kerül a mesélővé előlépett munkaadó - és így az olvasó – érdeklődésének középpontjába. Csaknem húsz évig szolgál az írónőnél és férjénél a kiszámíthatatlan, de nagyszerű Emerenc.

A két nő között érdekes, gyakran idegeket tépő, jelenetek játszódnak le. Az állandó huza-vonából rendszerint az öreg Emerenc lép ki győztesként, ellenfelét hol értetlen, hol hisztérikus, sértett állapotban hagyva. Ám az évek során egyre több titokba kap betekintést az írónő, s így lassan-lassan mégiscsak mély barátság bontakozik ki a történet két főszereplője között. Emerenc tigrisanyaként óvja

Malgot István: A cigány hold / Sigøynermâne

Fordította: Horváti Eszter

2006 őszén jelent meg Norvegiában ez a figyelemre méltó kisregény. Hősnője egy meggyötört cigányszőnyeg, aki költő barátjával beszélgetve és deszkalapokra festett képeken keresztül emlékezik élete szörnyű meghurcoltatásaira. A deszkalapok képeskönyvként, vagy akár mozivászonként (nem véletlen, hogy a regény alapján film is készült) mutatják be élete éles jeleneit. Különös dinamikát ad az elbeszélésnek ez a zuhatagként omló képözön a dallamos, versjellegű szöveg mellett, amely tükörként

mutat a történelemre. Az elbeszélésben három asszony összefonódó szenvedéstörténete bontakozik ki. Az ötvenhatos forradalom leverése után egy cellába kerül a fiatal, gyermekgyilkos cigánylány, egy roma énekesnő és a tanárnő, aki részt vett a forradalomban. Mimót, a még szinte gyerek cigánylányt, a besúgó szerepébe kényszerítik, hogy férközzön a tanítónő közelébe és információkat csaljon ki tőle. Az énekesnőnek is szabadságot ígérnek, ha hajlandó árulásra. A három nő kapcsolata, egymáshoz való viszonya tárul elénk a költői szöveg szövevénye által. Egymásra vetülnek a különféle megaláztatások; a „cigány lét” magyar társadalomba illeszkedés problémái, az ötvenhatos megtorlások eseményei és a női kiszolgáltatottság.

Malgot István (sz. 1941) szobrász, színházi rendező, író. Két éven át cigányszínházat vezetett. Ezalatt az idő alatt sikerült közelről megismernie a cigányság ellentmondásoktól feszülő életét. A regényben sokszor említett „kettős ketrec fogságát” és annak bénító, kétségbeesítő hatását közelről élhette meg. A Hold színház ugyanis, melyet szép reményekkel indult, rövid idő után elhalt, mert a társulat tagjai sora házasulandó korba léptek, és az oláh cigányok törvényei tiltják, hogy felnőtt, családos emberek olyan léha dolgokkal foglalkozzanak, mint a színház. Ezek a

Szerenád dobra, cintányérra és más ütőhangszerekre*

Tar Károly könyvének címe, amit a regény kilencedik fejezetének ironikus szöveggörnyezetéből* emelt ki az ábrázolt világ kizárólag ironikus megélhetőségére utaló Szergej Dovlatov-i fanyarsággal, maga is ironikus, disszonáns, groteszk és talán abszurd is, akár a világ, miként azt a regény beszélője látja. Alcíme pedig - Külső könyv - kezdetben értelmezhetetlen, hiszen nem tudjuk, mihez képest külső. Az olvasás során derül ki, hogy ezzel a könyvtestként megképződött szöveggel párhuzamosan folyamatosan íródik egy lezáratlan, alakját minduntalan változtató, önmagát fölülíró belső könyv is, egy, a végtelenséget megcélzó parancs esszé, amely az önvizsgálat útján kívánja megismerni a minden pillanatban lezáruló, és újra kezdődő világot.

Tar Károly krúdys zamatú, hosszan kitartott mondataira ügyel leginkább, ízeket, hangulatokat, gesztusokat ejt rabul általuk, és lassan, kényelmesen ízlelgeti őket. A mondat fontosabb számára a tényeknél, ezért író, nem pedig szóesztergályos, így szövegében a vasárnapi ebédnél Anti bácsi, az egyéniséggel rendelkező magántaxis ül asztalhoz, egy bekezdés után pedig már Gyula bácsiként falatozik. Persze nem az a fontos, hogy akkor végtére is Gyula-e vagy Anti, hanem a mondatok, amelyek oly inycsiklandóan gőzölögnek, csábosan remegnek, zsírosan csusszannak, akár az ünnepi menü a hajdan volt asztalon. A mű végén a szerző viszont rációfól, hogy figyelmetlenségről lenne szó: „Mit kezdjen az ember egy duzzogó hőssel, aki egykor Lajos volt és most valamiért Jenci névre hallgat”- írja erre vonatkozóan. Elbeszélésében a névcseré módszeressé válik, a lényegében autobiografikus mű alanya és beszélője különböző neveket használva van jelen a szövegben, amely előtérbe hozza az életrajziséget, a vallomáosságot, a jelent, amiről csak „kiokádni” lehet a mondatokat miként a föld teszi a Biblia szerint az ő lakosaival. Nem tudható pontosan, hogy előtte a szerző zabált-e be a világból, vagy a jelen habzsolta-e fel az író, vagy éppen a múlt tette ezt vele, ezen hatások egymásra utalásáról összetett, pontosan fogalmazott mondatokból épített öntörvényű szövegvilág tanúskodik, s amivel „a jelenből a mindig szebbnek képzelte jövőbe csavarodó mondatok” révén kell megküzdnie az írónak, hogy megszabaduljon a „szebbnek képzelte” jövő mögött rejtőző (halál) bizonyosság fogvacogató rémületétől.

Az elbeszélő jövőbe fordulási igyekezete saját belső egyensúlynak megteremtését célozza, ám az óhajtott harmónia helyett egyre fokozódó zaklatottságra utalnak az egyébként végig kiegyensúlyozott mondatok. Megszólalásának hőfoka meghaladja a próza tűréshatárát, és a líra hevületéhez közelít, a beszélő egyre inkább megnyíló lírai alannyá válik, és egy izzásig hevített tudatregényben ölt szövegtestet.

A Kolozsvárott született, Svédországban élő Tar károly – kétségtelenül egyenlőségjel tehető író és regény elbeszélője közé – befelé figyel, eközben azt is

láttatja, ahogy a környezetében tapasztaltak lecsapódnak gondolatai között. Ennél fogva olyan témákkal is foglalkozik, amelyek inkább publicista tollára kívánczónának. Ezek fölötti töprengése viszont meghaladja a közírás elvárás-horizontját és a stílári követelményeit, így parázs intenzitású prózává nemesül. Gondolkodásában igyekszik fölfedni azokat a szálakat, amelyek mindent mindennel összefűznek, ezért számos bölcsességként értelmezhető idézetet illeszt szövegébe, a mű első fejezetét jószerevel megismétlő záró fejezet pedig egy olyan regényszerkezetre utal, amely hathatósan mímeli a gondolkodás befejezhetetlenségét, az újra-és újragondolás, az örök kételkedés igényét.

Az idézett Marcus Aurelius továbbgondolásra serkentő megállapításai, Szókratész és Platón bölcsellete (és számos egyéb idézet) minduntalan arra inti az elbeszélőt, hogy a szavak pusztá egymásmellé rakogatása helyett értelemmel felruházott, mások által újra- vagy továbbértelmezésre érdemesülő mondatokat alkosson, az üres és „mögöttes” beszéd helyett tartalmasan és egyenesen fogalmazzon/éljen, így világ- és önmegértési kísérletében (esszéisztikus tudatregényében) természetszerűen bukkannak fel egyebek közt itt a morálfilozófiai gondolatokat generáló vallásbölcséleti kérdések. Az önfaggató, a világra rákérdező esszéprózája kizárja a lineáris történetmondás folyamatosságát, a történeteket és azok elbeszélését viszont nem. „Az idő, ha oly törekeny és pazarló is, apró történéseiben megfogható”- v éli az író, és e meggyőződését módszerré téve, az időt megfogó apró történések elbeszéléséből építi fel, mintegy rekonstruálja a regényének önéletrajzi vonatkozású vezérszálát, miközben humorával, ironiájával és önironiájával megkapó, olvasmányos stílusú szövegeket hoz létre. Önmegismerési és önmegértési (esszé)kísérletei során önmagából megalkotja hasonmását, hogy legmegfelelőbb partnere és opponense legyen termékeny vitái során, múltjának rekonstrukciójában vagy éppen szürreális és fantasztikus álmaiban.

FEKETE J. JÓZSEF

* Megjelent az Irodalmi Jelen 2007 augusztusi számában

** ”A helyszínen egy - a nagyközség lelkes fiataljaiból összeállított csapat doból, cintányérral és más ütőhangszerekkel felszerelten a legfelsőbb vezetőit dicsőítő műsorral kedveskedett, a teheneknek és az akció záró momentumára meghívott aktivistáknak”

A Magyar Gyermeekrajz Világmúzeum

Az ötlettől a megvalósulásig és tovább

ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS

MEGNYÍLT 2003-BAN

A kiállítás mehetkinthető
hétköznap 10–18 óráig

1 0 5 2 Budapest emmelweis u . . .

2007. július 15-én kiállítással egybekötött kis jubileumát ülte Budapesten a Magyar Gyermeekrajz Világ -múzeuma a Magyarok Világszövetségének a Székházában. Előjáróban Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének az elnöke szolt. A mindenhonnan magyarok szövetségi vezetője méltatta e művészi vállalkozás bátorságát, nagyszerűségét és sajátos jellegét, nyomatékosítva egyszersmind azt a tényt, hogy Budapesten a világon az elsők között létesült a gyermekek kreativitását, sajátos vizuális világát egységbe foglaló múzeum, művészeti intézmény.

A magyar gyermeekrajz múzeum jelentőségét csak növeli az a körülmény - közelített az el-

nök a politikum világa felé -, hogy Magyarországon ma olyan kormány regnál, amely számára teljességgel közömbös a magyar kultúra helyzete, érdektelen mind a magyar múlt értékei, mind a jelen szellemi-művelődési élete iránt, mind pedig jövőjét illetően. Idegen tőle minden, ami nemzeti.

Ez rendkívül rossz ómen. Különösen olyan körülmények között, amikor a mindent egynemű szürkévé foncsorozó globalizációs brüsszeli politika óhatatlanul a nemzeti kultúrák ellen hat; akkor, amikor magát a nemzeti fölé helyező kozmopo-

Elérhetőségünk:

Magyarországi múzeumunk címe:
1052 Budapest, Semmelweis u. 1.
Honlapunk címe:
<http://www.muveszetek.hu/gyermekrajz>
imre.gudinna.com
Mobil: 0670 6232522

Kedves Hölgyem! Kedves Uram! Kedves Fiatal Barátom!

Szeretettel meghívjuk a Magyarok Házába,
a Kossuth Kerengőbe

(Magyarok Háza, 1052 Budapest, Semmelweis u. 1-3)

2007. július 29-én, vasárnap 18 órára

MAGYAR GYERMEKRAJZ VILÁGMÚZEUMÁNAK

kiállításmegnyitójára

Megnyitja: JUHOS KISS SÁNDOR

A kiállítás megtekinthető hétköznap 10–18 óráig

lita liberális szemlélet már pusztá létével is a hagyományos és a bevált értékek hervadását, pusztulását vonja maga után.

A Világ Magyar Gyermekekrajz Múzeuma Kasza Imre Svédországban élő festőművész kezdeményezésére jött létre. Kasza Imre a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola festő-szakán végzett a hetvenes években, Abodi Nagy Béla festőművész osztályában. Fiatal alkotóként a szebeni Bruckenthal múzeumba került. Muzeológusként ebben a különös hangulatú ódon, jószerevel német ajkú városban - néhány évtized alatt teljesen elrománosították! - döbrent rá Erdély, e történelmi táj igazi valóságára: a három nép századokra visszatekintő együttéléséből eredő, különösen gazdag kultúrkincre, lakóinak sajtáságos élet- és világszemléletére, lelki és anyagi gazdagságára. Ott kezdett - eleinte kirótt feladatként, később meggyőződéssel, hivatásszerűen - foglalkozni a gyerekekkel, szervezve egy eladdig ismeretlen pedagógiai-alkotói szempontokat érvényesítő gyermekrajz iskolát. Svédországba kerülve, Kasza Stockholmban megalapította az ország első gyermekrajz múzeumát. Ezt követte a hasonló magyar gyermek-intézmény. Budapesten a Magyar Gyermekekrajz Világúzeuma számára a Magyarok Világszövetsége állandó kiállítás-lehetőséget biztosít a székház Kossuth kerengőjében. A múzeum anyagának gondozását a Magyarok Házának mindenkori művészeti igazgatója, dr.

Medvigy Endre neves irodalomkutató látja el. A Világ Magyar Gyermekekrajz Múzeumának célja, hogy rajzolásra való késztetéssel, a rajzok befogadásával, a kis alkotók művészi hajlamainak ápolásával az alapító művész és segítő társai a gyermekek magyarságtudatát gyarapítsa és ápolja. A Világ Magyar Gyermekekrajz Múzeuma internetes honlapon közzé teszi a kiállított alkotásokat, és együttműködésre törekszik a magyar nyelvű gyermeklapokkal, iskolásokkal és szülői közösségekkel. A Kolozsváron megjelenő gyermeklap, a Napsugár jelen lévő főszerkesztője, Zsigmond Emese együttműködéséről biztosította Kasza Imre festőművész. A lap hasábjain készséggel közlik a kis alkotók munkáit, honlapjukon szintén helyet biztosítanak számukra.

Elvárásolt, csodás világ a gyermekeké. Álomvilág és tudatos jelenlét. A gyermek világa makulátlanul őszinte, a legkevésbé sem manipulált, eszmény és valóság örömhöző egysége. A kisgyermek rajzaikon képi megfogalmazásban küldik lélegzetelállító expresszivitású üzeneteiket felénk. Ezeket az értékeket a Magyar Gyermekekrajz Világmúzeuma rendeltetéséből adódóan megőrzi a kései utódoknak is, azzal a megszívlelendő céllal, hogy mindennapi hajszáinkban, tülekedéseinkben mindig és mindenhol lelki szemeink előtt lebegjen a kicsinyek őszintesége, akik alkotásaikkal csakúgy, mint létükkel „aranykaput” nyitnak a felnőtt-

teknek egy harmonikusabb világra. A gyermek a maga őszinteségével és romlatlanságával örök példakép kell, hogy legyen számunkra - fejezte be fejtegetéseit Kasza Imre festőművész, alapító elnök. A Magyar Gyermekrajz Világmúzeum nyitott intézmény: mindig szeretettel várja az újabb és újabb kis alkotók jelentkezését. A múzeum a következő honlapokon érhető el:

<http://www.vmgym.hu>

<http://home.swipnet.se/goldfish/>

Aniszi Kálmán

Birincsik Károly további munkái a Képtár mellékletben.

A skandináviai országokban élő magyar alkotók névsora

Írók

(prózaírók, költők, fordítók, tanulmányírók, kritikusok, közírók)

Antal Imre, Arvidson Sára, Balogh Beáta (1973), Bánáti Gabriella, Bartal Klári, (1940), Bartha István, Békássy N. Albert (1942), Bendes Rita, Benedekné Szőke Amália, Berg (Böti) Olga, Bíró István, Bitay Zsolt (1973), Blénessy Zoltán, Bodoni-Lindh Anikó (1950), Bodor Attila, Borka László (1932), Boross Katalin, Boross Kálmán, Bozsodi László, Bruckner Zoltán, Burányi Gyula, Csák János, Csatlós János (1920-1993), Csíkzsögödi Szabó Zoltán (1957), Csillag János (1952), Czibik Gábor (1975), Deák Csaba (19), Dobos Éva, Dohi Alexandru, Domonkos István (1940), Döri Tibor (1936), Dusa Ödön (1943), Eggens Magda (1924), Faludi Iván (1895-1978), Farkas Jenő, Fáskert Mária, Fazakas Marianne (1956), Fodor Béla, Fodor Imre, Fonyó István (1942) Földesi Katalin, Fülöp Éva, Fülöp Géza, Gaál Zoltán, Garam Katalin, Gellért Tamás, Gergely Edit Edo (1978), Gergely Tamás, Gilice Zsuzsanna (1970), Gleichmann Gabi (1954), Göndör Ferenc (1928), Grünfeld Benny (1928), Gulbransen Weche, Gulyás Miklós (1938), Gyóni István (Stefan Westlund, 1938), Hámosi László (1911-1984), Harrer Gábor (1951), Havasi-Krasznai Erzsébet (1954), Hegedűs Zsolt, Hont Gábor (1953), Horváth Attila, Homoki Mária, Hunyadi Viktória, Inczédi Gombos András (1940), Janáky Réka (1963), Jármai János, Kató János (1948), Kemény Ferenc (1917), Kesselbauer Gyöngyvér, Klein Éva, Klein György (Georg Klein, 1925), Kovács Ferenc (1949), Kozák Katalin, Kulich Károly, Ladó József (1911), Lahovary Pál, Lakatos Júlia, Langer (Jo) Sophie (1912-1990), László Patricia (1971), Lázár Ervin Járkáló (1953), Lázár Oszkár, Libik György (1919-1995), Lipcsey Andersson Emőke, Lőrinczi Borg Ágnes (1974), Lukács Zoltán, Márky Ildikó (1940), Martinovits Katalin, Mervel Ferenc (1936-2004), Mészáros Gabriella, Mihály Ferenc, Molnár Attila, Molnár-Broander Éva, Molnár István (1950), Mórítz László, M. Veress Mária, Molnár Veress Pál, Müller Mária, Müller Teréz (1925), Nádasdy Farkas Irén, Nalberg Zoltán (1941), Neufeld Róbert (1937), Ortman Mária (1939), Pál Zsolt, Palotai Mária, Pándy Kálmán (1908-1988), Perger Dénes, Poeschl Mari, Publik Tony (1970), Rokenes K. Erzsébet, Rosenberg Ervin (1935), Roth Imre (1924), Rozsnyay Béla, Sall László (1961), Sánta Judit, Sára Erzsébet (Sara Elisabeth, 1952), Schapira Székely Zoltán (1955), Sebestyén Éva, Solymossy Olivér (1914-1986), Solymossy Péter, Straszer Boglárka, Strassburger Ferenc (1941), Szalontai Éva, Sulyok Vince (1932), Svéd Frans (1923), Szabó Petra (1951), Szalay Sándor, Szarka István (1966), Szeles Judit (1969), Szende Stefana (1901-), Szente Imre (1922), Szilágyi László, Szöllösi Antal, Szűcs András, Szűts Gábor (1928), Tamás Gellért (1963), Tanító Béla, Tanító Béláné, Tar Károly (1935), Tatár Mária Magdolna,

Thinsz Géza (1934-1990), Thurman Zoltán, Tompa Anna, Tóth Ildikó Irma (1941), Tóth Ilona, Tóth Károly Antal, Újvári Tünde, Veress Biborka, Veress Zoltán (1936), Vető János, Vető Jenő, Vincefi Sándor, Vincze Iván, Vörös Márton (1900-1993), V. Telegdi Magda, Zichy Aladár (1925), Zsigmond Gyula, Zsurbej Magda (1935)

Zeneművészek

(zeneszerzők, zenei előadóművészek, könnyűzenészek)

Bercelly Montág Mária, Bogányi Bence, Bogányi Bernadett, Bogányi Gergely (1974) Bogányi Mária, Bogányi Tibor, Bukovinszky Dávid, Bukovinszky Marianna, Bukovinszky Valéria, Citron Zsuzsa, Csatószegi Judit, Deák Dénes, Deák Csaba (1932), Dénes Elemér, Gaál Zoltán, Grigoricza Olesen Panna, Gulyás Georg, Hentz Helga, Hibay Éva, Hirtling Béla, Jónás András, Juhász Gyula, Kádár György, Kerényi János, Kovács Erika, Marina Cristian, Maros Ilona, Maros Miklós, Mokos Imre, Molnár Dávid, Molnár Tibor, Pallay Gizella, Práda Kinga, Rózmán Ákos (1929—2005), Sinai Pál, Sólyom János, Stuber György, Szilvay Csaba, Szilvay Géza, Szilvay Réka, Szirányi László, Szirányi Mária, Szokolay Sándor, Tamás Gábor, Ungváry Tamás, Urbán Imre, Vas Tamás, Vásárhelyi Melinda, Vető János, Vincze Iván.

Előadóművészek

(rendező, színészek, énekművészek, mozgásművészek)

Balázs Beatrix, Benczédi Zsuzsa, Benyő (Fülöp) Krisztina, Bíró János, Bokány Ferenc, Bődös Krisztina, Dálnoki Dániel, Deák Dénes, Domonkos István, Dusa Ödön, Garlati Lajos, Fábrián Mihály, Eszterhás Péter, Fodor Béla, Hibay Éva, Horváti Eszter, Kis Ildikó, Magyar Melinda, Misurák János, Molavi Mária, Mulvai Márta, Orbán Csaba, Páll Zsolt, Pető Tünde, Pintyi család, Práda Sagvik Kinga, Publik Antal, Rajta Erzsébet, Schapira Zoltán, Sólyom János, Stuber György, Székely Ágnes, Székely Zoltán, Szokolay Sándor, Szolnoki Zoltán, Tamás Gábor, Tálás Ernő, Wolf Judit, Urbán Csaba, Zsurbej Magda (1935).

Film-, videó- és fotóművészek

Balogh Sándor (1931-2006), Bánhegyi László, Bánovits András, Bárány Tibor (1955), Borbás István, Boros Kálmán, Buday Károly, Dombi László, Dusa Ödön, Fagyos István, Farkas István, Farkas Jenő, Herskó Anna, Herskó János (1926), Kemecsi Ferenc, Körmendi Dalma, Lulich Georg (Lulicsh György) (1953), Márton Zoltán (1962), Mihala Éva, Nádas Róbert, Nagy Erika, Páhi István (1950), Szirányi László, Tiglezan József (1964), Ungváry Ildikó, Vető János.

Képzőművészek

(festőművészek, grafikusok, szobrászok, formatervező, textilművészek, építész, restaurátorok, művészettörténészek, műkedvelő képzőművészek)

Ambrus Lajos, Ajtony Imre (1932), Ács István (1959), Bartha Magda (1955), Belik Ferenc, Benczédi Ilona (1948), Birincsik József, Bodoni János, Boros Katalin (Catlin K. Schlosser), (1952), Boros Kálmán, Citrom Zoltán, Csanádi Ibolya (1953), Csíki Levente (1954), Csikós Tibor (1957), Csíkzsögödi Szabó Zoltán, Dániel Éva (1952), Dániel Lajos, Dávid Aladár, Demeter Zsuzsa, Dohi Alexandru, Drab Károly (1944), Farkas Ildikó, Farkas Kinga, Fazakas Ildikó, Fazekas Marianne, Garami Éva, Gilice Zsuzsánna, Gulyás Balázs, Gyulai Farkas Sándor (1945), Halász Szabó Sándor (1920 -), Hont Robert, Horváth István, Jiglund Krisztina, Kasza András, Kasza Ildikó, Kasza Imre (1952), Kertész Gábor, Kiss Pál László (1922-2007), Kormos László, Kovács Anna Mária, Kovács Emese, Kovács Gyula, Kovács Ferenc, Kuk László, Láposi Eszter, Láposi Sylvia, Lénárt István, Liknivist Mária, Lisztes István (1942), Löffler Ervin, Mayer Hella (1976), Mihály Ferenc, Mikudin István, Mikola Nándor (1911-2005), Miski Török Ágnes, Molnár Attila, Mocanu Elena Dorina, Mokos Imola, Móritz Livia, Nagy Klára, Nemes Endre (1909- 1985), Némethy Sándor (1955), Olasz József, Patachich Csilla, Pogány Gábor, Poeschl Mari, Popovics Zoltán, Rébner-Widengard Krisztina, Rothman Lenke (1929), Rozsnyay Béla, Solymosi Ágnes, Söshl Mária, Szabó Klára, Szabó Magdolna (1958), Szántó Kinga, Szakács Krisztina, Szalay Katalin, Szilágyi László, Szinnyei Kiss Ildikó, Szirányi László, Tompa Anna, Tóth Albert, Tóth Attila, Tóth Tímea (1981), Urbán Attila (1977), Várkonyi Erika (1975), Venczel Árpád, Venczel Gyöngyi, Vető János, Vincefi Sándor, Wagner Nándor ( ).

Kérjük az érdekelteket és olvasóinkat, hogy bővítsék, helyesbítsék, pontosítsák a névsort.

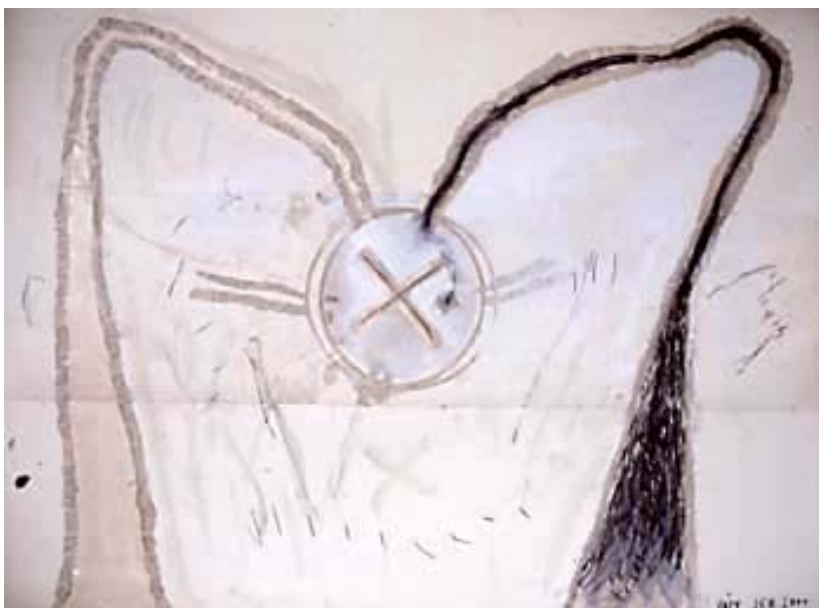
Távbeszélő: 046 145 364, villámposta: tar.karoly@gmail.com

Nagy Erika fotografikája

Képtár melléklet

Vály Sándor: Teos és Joakobin taistelu

Vály Sándor munkái

I ching-piano

Homage a Alexandria

Cosmic daybook

Képtár melléklet

Italian diary 2002

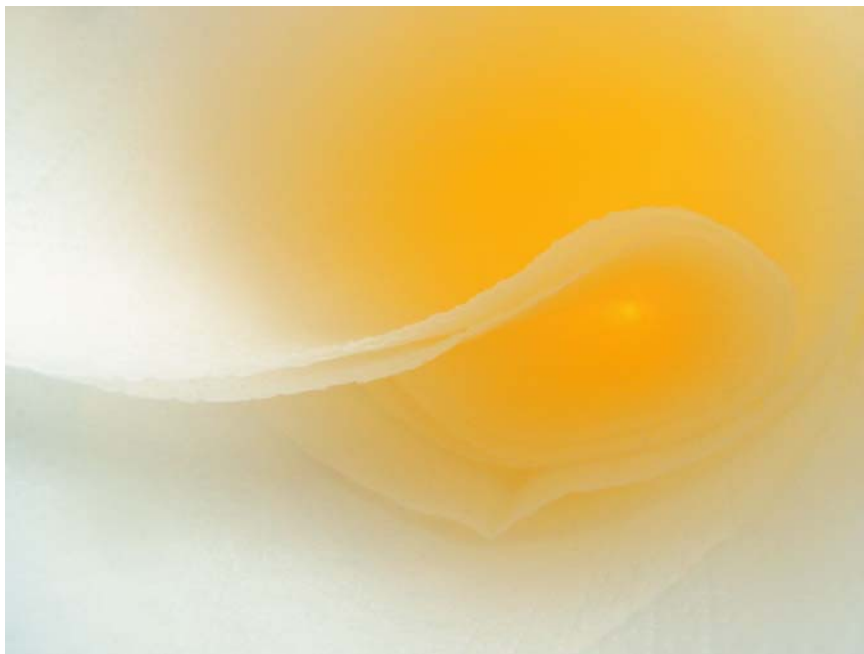
Képtár melléklet

Nagy Erika fotói

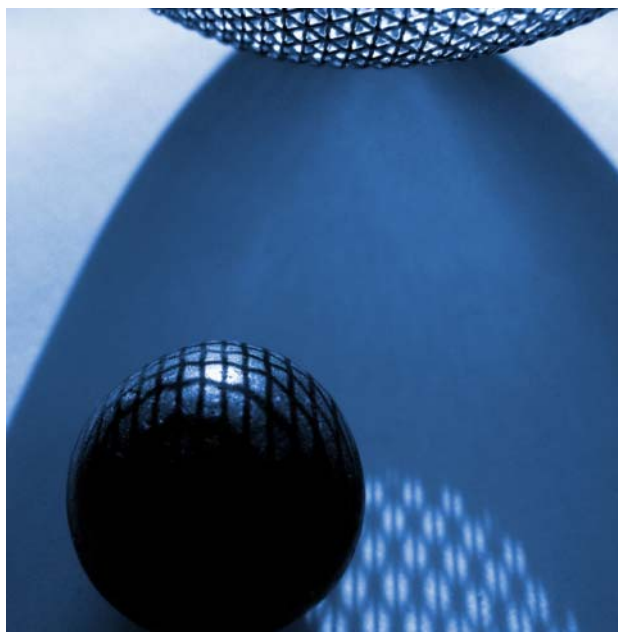
Képtár melléklet

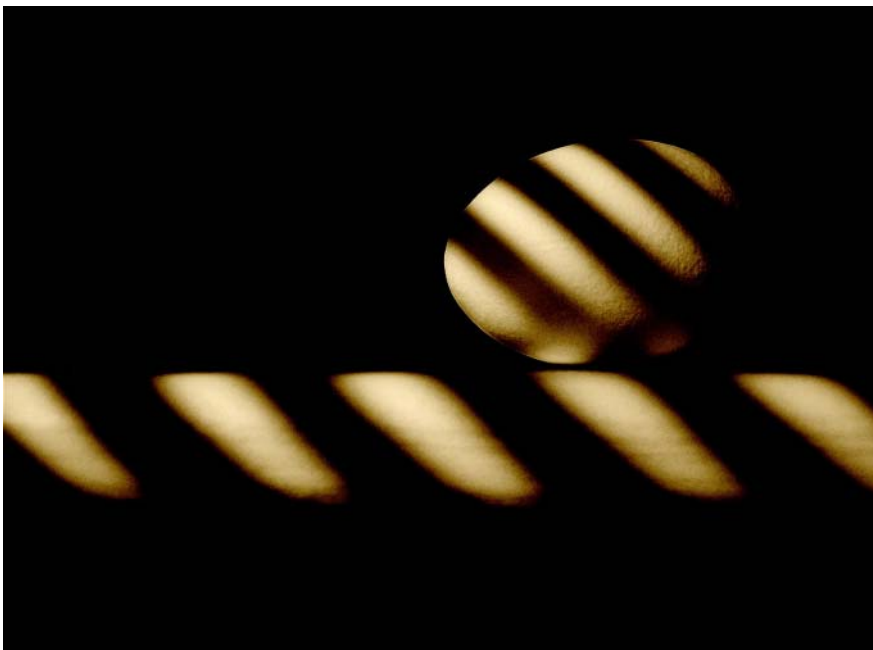
Nagy Erika fotói

Képtár melléklet

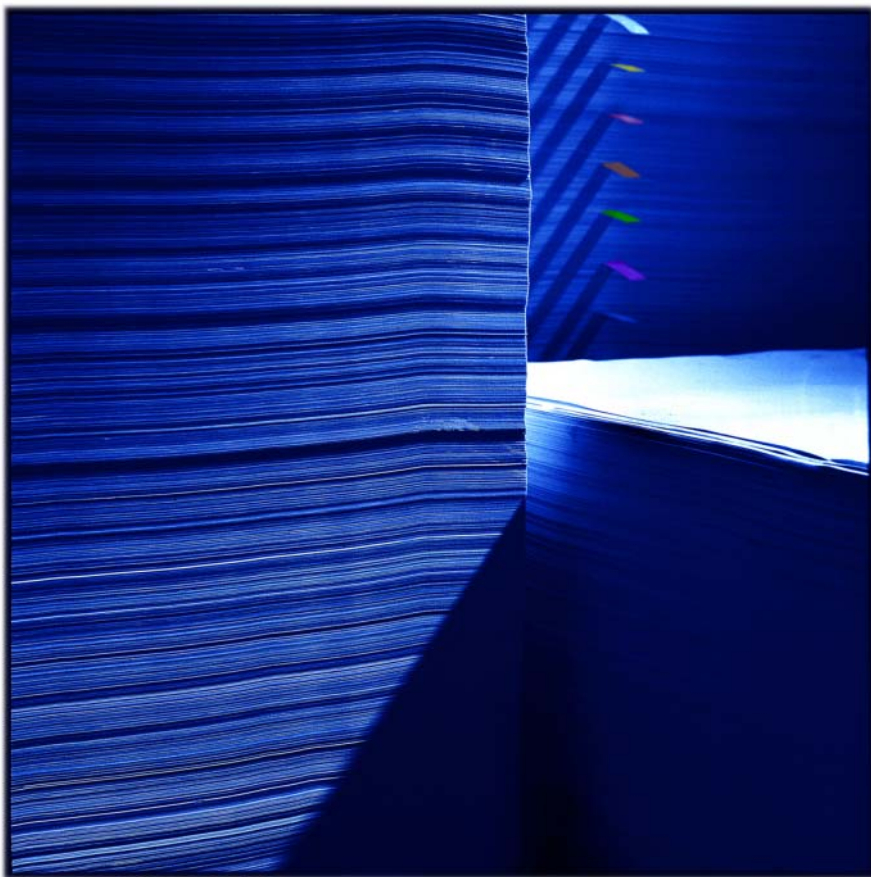

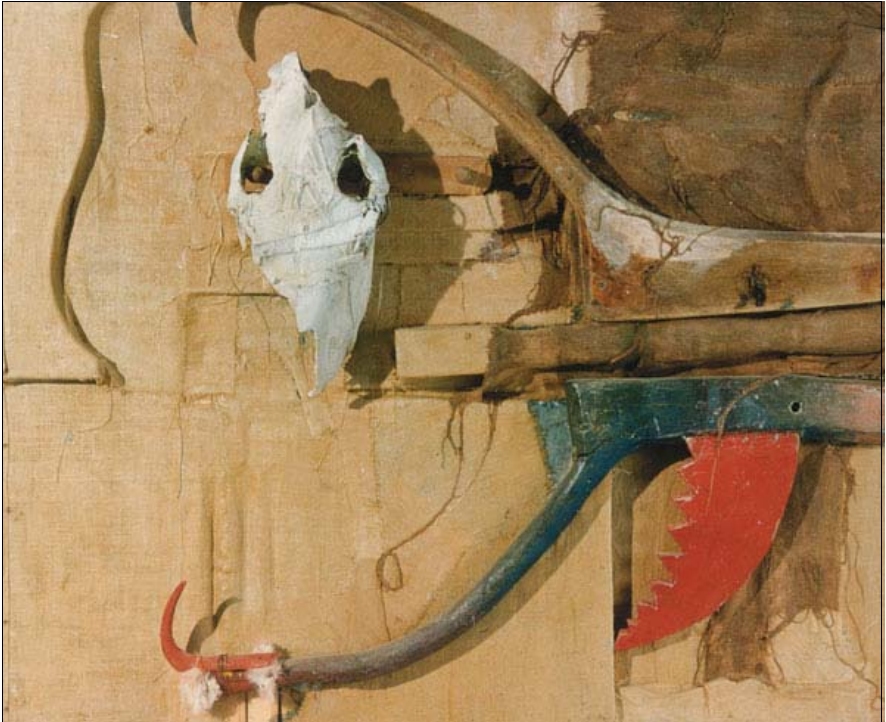
Nagy Frika fotókompozíciója

Hancz Imre fotói

Képtár melléklet

Vály Sándor: Spring sacrifice, 1990

Ághegy

Skandináviai magyar irodalmi és művészeti lapfolyam

20. szám – 2449 — 2656 oldal.

ISSN 1650 – 8483.

Honlap: www.hhrf.org/aghegy

Honlapszerkesztő: Balázs Viktória

Számítógépes tanácsadó: Kónya Balázs

Szerkesztőség: 222 40 LUND, Landsdomarevägen 1, Svédország

Telefon / fax: 00 4646 145 364, tar.karoly@gmail.com